

51541

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(RUS DİLİ VE EDEBİYATI)

L.N. TOLSTOY'UN "DİRİLİŞ" VE
R.N. GÜNTEKİN'İN "DUDAKTAN KALBE"
ROMANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Ayla KAŞOĞLU

51541

DANIŞMAN: Prof.Dr. Altan AYKUT

ANKARA - 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ.....	1
II. ARAŞTIRMALARIN DURUMU	
1. L.N. Tolstoy ve “Diriliş” romanı üzerine yapılmış olan bilimsel çalışmalar.....	4
2. R.N. Güntekin ve “Dudaktan Kalbe” romanı üzerine yapılmış olan bilimsel çalışmalar	12
III. L.N. TOLSTOY’UN “DİRİLİŞ” ROMANI	
1. Tolstoy’un Yaşamı ve Yapıtları.....	17
2. “Diriliş” Romanının Yeri.....	25
3. “Diriliş” Romanının Özeti.....	29
IV. “DİRİLİŞ” ROMANINDA KONU İNCELEMESİ: MOTİFLER	
1. Suç ve Adalet Motifi.....	32
2. Hapishane ve Sürgün Motifi.....	36
3. Burjuvazi ve Köylü Motifi.....	41
4. Aşk ve Sevgi Motifi.....	46
5. Din ve Ahlâk Motifi.....	49
V. “DİRİLİŞ” ROMANINDA FİGÜRLER	
1. D.İ. Nehludov.....	54
2. Y.M. Maslova.....	72
3. Abla N.İ. Ragojinskaya ve kocası İ.N. Ragojinskiy.....	80

4. Teyze kontes K. İvanovna ve kocası kont İ. Mihayloviç.....	84
5. Korçaginler.....	87
6. Tutuklular (Korableva, Fedosya).....	89
7. Siyasi tutuklular (Simonson, Marya).....	91
8. Bürokratlar (Avukat Fanarin, Vali Yardımcısı Maslennikov, General, Savcı Yardımcısı Breve).....	95

VI. “DİRİLİŞ” ROMANINDA ÜSLÛP VE ANLATIM TEKNİĞİ

1. Üslûp.....	104
2. Anlatım Tekniği	117

VII. R.N. GÜNTEKİN’İN “DUDAKTAN KALBE” ROMANI

1. Reşat Nuri Güntekin’in Yaşamı ve Yapıtları.....	128
2. “Dudaktan Kalbe” Romanının Yeri.....	135
3. “Dudaktan Kalbe” Romanının Özeti.....	137

VIII. “DUDAKTAN KALBE” ROMANINDA KONU İNCELEMESİ: MOTİFLER

1. Aşk Motifi.....	142
2. Hırsızlık Motifi.....	147
3. Dedikodu Motifi.....	149

IX. “DUDAKTAN KALBE” ROMANINDA FİĞÜRLER

1. Hüseyin Kenan.....	154
2. Lamia.....	163
3. H. Kenan’ın anne ve babası.....	168

4. H. Kenan'ın kızkardeşi Afife ve ailesi.....	171
5. H. Kenan'ın büyük dayısı Saip Paşa.....	172
6. Prens Vefik Paşa ve kızı prenses Cavidan.....	176
7. Binbaşı Kemal Bey ve kızı Makbule.....	180
8. Dr. Vedat.....	181
X. “DUDAKTAN KALBE” ROMANINDA ÜSLÛP VE ANLATIM TEKNİĞİ	
1. Üslûp.....	182
2. Anlatım Tekniği	193
XI. SONUÇ - KARŞILAŞTIRMA.....	204
XII. İNGİLİZCE ÖZET.....	211
XIII. RUSÇA ÖZET.....	213
XIV. RUSÇA ORJİNAL METİNLER.....	215
XV. KAYNAKÇA.....	237

I. GİRİŞ

Tezimizde 19. yüzyıl Rus yazarlarından L.N. Tolstoy'un "Diriliş romanıyla, Cumhuriyet devri Türk yazarlarından R.N. Güntekin'in "Dudaktan Kalbe" romanını karşılaştıracamız. Rusya ve Türkiye sosyal yaşama ait geleneksel ve oryantal benzerliklerin yanısıra, kentleşme süresince Batı tipi yaşam tarzının etkisi altında kalan iki ayrı toplumdur. Rus toplumunun 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl boyunca geçirdiği değişimleri Türk toplumu daha sınırlı çerçevede 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk yarısında geçirmiştir. 19. yüzyıldaki bu değişim sürecini romanlarına en iyi yansıtabilen Rus yazarı Tolstoy'dur.

Tolstoy "Diriliş" romanında 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Rus yaşamını anlatmaktadır. Romanın başından itibaren mevcut toplumsal düzene bir başkaldırı havası sezilir. Tolstoy topluma yönelik eleştirilerini geniş psikolojik analizlere ve betimlemelere yer vererek yapar. Görüşlerini de romanın ortalarından itibaren giderek dozunu arttırdığı yorumlarıyla aktarır, ama bu yorumlar tarafsız olmakla birlikte yıkıcı değildir.

Tolstoy'u iyi tanıyan, tanıdığı kadar düşüncelerini de destekleyen ve hatta "Tolstoy, Hayatı ve Eserleri" adlı bir de kitap çevirisi yapan Güntekin, gözlemci ve yazarlık yeteneklerini birleştirerek toplumdaki bozuklukları, çekilen sıkıntıları okuyucuya sunmaktadır. Güntekin romanında kişilerin duygusal ilişkileriyle dönemin toplumsal sorunlarını bir arada yansıtmaya başarılı gösterir. Ele aldığı önemli bir toplumsal sorun olan sınıf farklılığı ve çatışmaları konusunu yalın bir şekilde işlemek yerine çeşitli motiflerle benzeyerek anlatır.

Tezimizi sekiz ana bölüme ayırdık. Öncelikle Tolstoy’un yaşamı ve yapıtlarından yola çıkarak, asıl inceleyecek olduğumuz romanı “Diriliş”ın konumundan söz edeceğiz. Ardından romanda yer alan Rus bürokrasisinin işleyişi, toprağı ve hiçbir hakkı olmayan fakir köylülerin yaşamları, adalet sistemindeki çarpıklıkları, devlet kurumlarında yeniden yapılanmanın gerekliliğı, din sorunsalı ve bu konulara geçişi sağlayan aşk sahneleri gözler önüne serilecektir. Konu incelemesinden sonra romandaki bazı kesimleri temsil eden önemli kişileri gerek görünüşleri, gerekse karakterleri, görüşleri, düşünceleri, yaşam felsefeleri açısından tanıtmaya çalışacağız. Burada kendi çıkarını düşünenden tutun da, gerçekleri kabul etmek istemeyene, yıllardan beri süregelen ahlâkî değerlerini yitirmeme mücadelesi verene ve sınıf ayrımını reddedene kadar çeşitli ve renkli kişiliklerin iç dünyasına ışık tutacağız. “Diriliş” romanının son inceleme bölümü de üslûp ve anlatım tekniğı adı altındadır. Bu bölümde romanda kullanılan sözcüklerin yanısıra cümle kuruluşların da üzerinde durup Tolstoy’un üslûp düzeyini belirlemeye çalışacağız. Anlatım tekniğı alt başlığında ise romanın biçim ve içerik açısından uyumunu göreceğiz.

İncelediğimiz ikinci roman “Dudaktan Kalbe”de de tıpkı “Diriliş” romanında uyguladığımız gibi Güntekin’in yaşamı ve yapıtlarının ardından konu incelemesine geçeceğiz. Burada kişilerin duygusal ilişkileriyle başlayıp uğradıkları hayal kırıklıkları ve dönem gerçeklerini yansıtan olaylara tanık olacağız. İkinci bölümümüzde romanın farklı kesimlerini içeren kişilerle tanışacak, bu kişiler için onur ve gururun yanısıra kendini üstün görme meziyetlerinin önem taşıdığını gözlemleyeceğiz. Ayrıca Güntekin’in romanında uyguladığı üslûp ve anlatım tekniklerinde ise şiirsel nitelikli

anlatımı göreceğiz. Son olarak birbirinden tamamen bağımsız olarak incelediğimiz bu iki romanı biraraya getirerek benzeyen ve ayrılan noktalarını gerek içerik, gerekse biçim açısından bir sonuca varacağız.

İncelememizi Tolstoy'un ve Güntekin'in yazdıkları romanlarının metinlerine bağlı olarak gösterecek ve yeri geldikçe konularla ilgili alıntılara, ve eleştirmenlerin yazdıkları yazılara başvuracağız.

Ülkemizde araştırmacılarla hazırlanmış Rus ve Türk toplumlarına ait karşılaştırmalı bir çalışma yok denecek kadar azdır. Bu nedenle edebiyat ve halk çevresi tarafından geniş ilgi uyandıran Tolstoy'un “ Diriliş” ve Güntekin'in “Dudaktan Kalbe”siyle bu eksikliği bir ölçüde gidermeyi amaçlıyoruz.

Her iki romanda birey ile toplumun çatışması ve bu çatışma neticesinde kişinin yaşadığı ruhsal bunalım, bir başka deyişle inanılan ideal değerler ile yaşam ve toplum gerçeklerinin çatışması açığa vurulmaktadır. Farklı iki kültür ve toplumun yazarları edebiyat aracılığıyla insanlar arasındaki sevgi, anlayış ve hoşgörünün önemini ve insana insan değeri verilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Tezimin hazırlanması sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Sayın Prof.Dr. Altan AYKUT ve Sayın Prof.Dr. Gürsel Aytaç'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayla KAŞOĞLU

Ankara - 1996

II. ARAŞTIRMALARIN DURUMU

Tezimizde Rus edebiyatından L.N. Tolstoy'un "Voskreseniye" (Diriliş) ile Türk edebiyatından R.N.Güntekin'in "Dudaktan Kalbe" romanlarını karşılaştıracğıız.

Sadece kendi edebiyatlarında değil, dünya edebiyatında da büyük yankılar uyandırmış olan Tolstoy ve Güntekin hakkında çok şeyler yazıldı, söylendi. Kendilerinden sonra gelenlere örnek olan, onlara yol gösteren yazarlar sıfatıyla bu bölümümüzde Tolstoy, Güntekin ve yukarıda adı geçen romanları konusunda günümüze kadar ne tür bilimsel çalışmalar yapıldığını tesbit edecek, çalışmaları yapan araştırmacıların inceledikleri konuya bakış açılarını ve vardıkları neticeleri belirleyeceğiz.

1. Tolstoy ve "Diriliş" romanı üzerine yapılmış olan bilimsel çalışmalar:

Araştırmacı Yazar: Stefan Zweig

Yapıtın Adı: Trois Poetes de Leur Vie : Stendhal - Casanova - Tolstoi
(Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar) Çev: Dr. Ayda Yörükân

Yapıtın türü: Biyografya

Basıldığı yer ve yıl: Yapıtın Türkçeleştirmek için alındığı yer: Paris, Pierre Belfond, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. baskı, 1983 s. 231-392

Yapıtın içeriğı hakkında genel bilgiler: Üç bölümden oluşan kitabın son bölümü Tolstoy'a ayrılmıştır. Bu bölümde Tolstoy'un gençliğinden ölümüne kadar uzanan bir yolculuk yapılır. Zweig, bölümün alt başlıklarında Tolstoy'un çeşitli yapıtlarından seçilmiş konuyla uyumlu sözlerine yer verir.

Tolstoy evlendikten sonra büyük bir değişime uğrar ve araştırmacı yazar bu değişikliğin nedenini sorgular. Kendi sorduğu soruya yine kendisi cevap verir: ‘O hiçlikle karşılaştı! Tolstoy, nesnelerin arkasındaki hiçliği fark etti.’ (Bkz. a.g.y.s. 232) Ayrıca kitapta Tolstoy’un dış görünüş, karakter özelliklerinin yanı sıra onun inanılmaz yaşam gücü, yaratmanın, birşeyler ortaya koymanın verdiği haz, yaşamındaki bir günü nasıl geçirdiği ve hedefinin ahlâkî kusursuzluk olduğu belirtilir. Yazarın son döneminde yaşamın anlamını kavramaya ve öğrenmeye kafa yorduğu açıklanır. Ondaki ruhî bunalım, değişim, dine, Tanrıya sığınması, ondan yardım istemesi ve onun ‘kötülüğe kötülükle karşılık vermemek’ felsefesi gözler önüne serilir. Sonuçta Zweig, Tolstoy’un bedenlen ölü, ama dünyada miras bıraktığı iyilik dolu, akıl ve sevgiye dayanan bir imajla yetenekleri ve yarattıklarıyla adından daima söz ettirecek bir yazar olduğunu vurgular.

Araştırmacı yazar: V.D. Svirskiy, L.V. Todorov, Y.K. Frantsman

Yapıtın adı: Russkaya Literatura (Rus Edebiyatı) Yapıtın Türkçesi yok.

Yapıtın türü: Ders kitabı- İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: Leningrad, 4-e izd, prosveşçeniye, 1990 s. 341- 501

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Bu kitapta Ostrovskiy, Turgenyev, Çernişevskiy, Nekrasov, Dostoyevski, Çehov gibi Rus edebiyatında ses getirmiş seçme yazarlar arasından en fazla yer Tolstoy’a ayrılmıştır. Burada Tolstoy’un dünya görüşü, felsefesi ve göstermek istediği gerçekler tesbit edilir. 1861-1905 yılları arasındaki Rusya’nın genel görünümü çıkartılır ve yazarın Rus devrimine âdeta bir ayna gibi ışık tuttuğu, gerçekçi bir

anlatımla olayları abartmadan, olduğu gibi aktardığı, dahi sanatçılığıyla Rus yaşamının tartışmasız tablolarını ortaya koyarak dünya edebiyatının birinci sınıf yapıtlarını yazdığı ifade edilir. Tolstoy büyüktür, çünkü Rus devrimi sırasında milyonlarca Rus'un ruh halini ve düşüncelerini en iyi bir biçimde yansıtmıştır. Tolstoy özgündür, çünkü köylü-burjuvazi sorununu olduğu gibi gösterme ve onların psikolojisini aktarma başarısı göstermiştir.

Araştırmacı yazar: S. P. Bıçkov

Yapıtın adı: Tolstoy v russkoy kritike, sbornik statey (Rus eleştiri edebiyatında Tolstoy, makale kitabı) Yapıtın Türkçesi yok.

Yapıtın türü: Makale

Basıldığı yer ve yıl: Moskva 2. izd, 1952, s. 3-54

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Muazzam bir edebiyat mirası bırakan Tolstoy'un yaşamı ve dünya çapında ün yapmış sanatından uzun uzun bahsedilir. Yapıtlarından bazılarıyla ilgili eleştiri ve yorumlara da yer verilen kitapta üç büyük roman içinde 'Diriliş'te bulunur. Bu romanında Tolstoy burjuva liberalizmini açıkça ortaya koyar, bundan dolayı da liberaller yazarın belirttiği önemli toplumsal sorunları ve suçlayıcı sebepleri etkisiz hale getirmeye çalışarak okuyucunun dikkatini Nehludov'la Katyuşa arasındaki ilişkiye çekmek isterler.

Araştırmacı yazar: N. N. Skatov. Y. S. Bilinkis

Yapıtın adı: İstoriya russkoy literaturı 19. veka - vtoraya polovina (19. yüzyıl Rus Edebiyatı Tarihi - ikinci yarısı) Yapıtın Türkçesi yok.

Yapıtın türü: Ders kitabı - Makale

Basıldığı yer ve yıl: Moskva 2 - e izd, prosveşçeniye, 1991, s. 415-449

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: 1880-1890 yılları arasındaki yazarlar listesinde adı geçen Tolstoy'la ilgili yazıyı Skatov değil, Y. S. Bilinkis kaleme almıştır. Burada Tolstoy'un yaşamı, sanat anlayışı ve yapıtlarından bilgiler sunulur.

'Savaş ve Barış', 'Anna Karenina', 'Kazaklar', 'Hacı Murat' gibi yapıtlarının yanında 'Diriliş' romanı da yer alır. Bilinkis, Tolstoy'un en son yazdığı romanının ana düşüncesini daha ilk satırlarında romandan alıntı yaparak ortaya koyar. Baharın gelişiyle birlikte insanlar dışında her tür canlının sevince boğulduğunu, ama insanların birbirlerini aldatmaya devam ettiklerini belirtir. Ayrıca çalışmasında Nehludov ve Maslova'nın romandaki yeri ve önemini de tesbit etmeye çalışır.

Araştırmacı yazar: Y. N. Kupreyanova

Yapıtın adı: Lev Nikolayeviç Tolstoy sobraniye soçineniy v dvenadtsati tomah t. 11 "Voskreseniye" (12 ciltlik külliyat 11. cilt 'Diriliş')
Yapıtın Türkçesi yok.

Yapıtın türü: Eleştiri

Basıldığı yer ve yıl: Moskva, hudoj. liter, 1975, s. 453-482

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: 12 ciltlik Tolstoy'un toplu yapıtları içinde 11. cilt 'Diriliş' romanına ayrılmıştır. Romanın sonuna Kupreyanova yaklaşık otuz sayfalık bir eleştiri bölümü katar. Burada romanın 1889-1899 yılları arasında yazıldığını ve Tolstoy'un gerçekçiliğin doruğuna ulaştığı son romanı olduğunu vurgular. Tolstoy bu romanıyla olağanüstü bir

güce ulaşır. Bu düşünceyi desteklemek için de Kupreyanova, kitabın sonuna Lenin'in Tolstoy'la ilgili şu sözlerini yerleştirir: "Tolstoy coşkulu eleştirileriyle modern, devlet, dinî, toplumsal, ekonomik bir düzeni çökertti ve toplumun yalan ve yanlışlarına karşı yapmacıksız ve içten bir protestoyu ifade etti". (Bkz. a.g.y.s. P1)

Araştırmacı yazar: G. İ. Romanov

Yapıtın adı: Roman L. N. Tolstogo "Voskreseniye" Yapıtın Türkçesi yok.

Yapıtın türü: Araştırma

Basıldığı yer ve yıl: Moskva, "Nauka", 1991, s. 195

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Kitap, dünyanın çeşitli yerlerindeki eleştirmenlerin düşüncelerini içerir. Romanov "Diriliş" romanının Rusya'daki ilk yankılarının gazete ve dergilerde yansıdığını belirtir. Araştırmada Tolstoy'un son romanıyla ilgili Çehov'un düşünce ve sözleri de yer alır. 1890 yılının Ocak ayının sonunda Tolstoy'un hastalık haberi üzerine Çehov'un Menşikov'a yazdığı itirafı şöyledir: "Tolstoy'un ölümünden korkuyorum. Eğer o ölürse, yaşamımda büyük bir boşluk oluşacak." (Bkz. a.g.y.s. 53). Onsuz çobansız bir sürü benzetmesi yapan Çehov, Tolstoy olmadan edebî keyife varmanın güçlülüğüne de değinir. "Diriliş" romanı çoğu eleştirmence sanat değeri yüksek harikulâde bir yapıt kabul edilir. Fransa, İngiltere, Almanya ve Japonya'daki yankılara da yer veren kitap, romanın Amerika'da ilk sahneye konulduğu zamanki tepkisinden söz eder. Özellikle Japon ve Alman eleştirmenler romanın tamamlanmadığı görüşündeler. Onlara göre romanda açıklığa kavuşturulmamış bazı noktalar vardır. Alman yazar

Johann Ziebert romanın toprak bölüşümünden sonra köylülerin ne yaptığına, Nehludov'un Maslova'yla evlenip evlenmediğine, ya da Nehludov'un yeni yaşamında gerçek mutluluğu bulup bulmadığı sorularına (Bkz. a.g.y.s. 108) cevap veremediğini ileri sürer.

Araştırmacı yazar: Romain Rolland

Yapıtın adı: Tolstoy'un Hayatı çev: Tahsin Yücel

Yapıtın türü: İnceleme - araştırma

Basıldığı yer ve yıl: Varlık Yayınevi, İstanbul 1969, s. 174

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Rolland araştırmasında Tolstoy'un yaşamı ve yapıtlarını inceler. "Diriliş" romanı için insan merhametinin en güzel belki de en gerçek şiirlerinden biri olduğunu vurgular. Ayrıca Tolstoy'un yaşadığı dönemde Rusya'daki tarihi süreci de ele alır. "Diriliş'i Tolstoy'un "sanatsal vasiyetnamesi" olarak gören Rolland, yazarın romana bir dördüncü bölüm yazmayı düşündüğünü, ama yazmadığını ifade eder. Ayrıca romanın uzun olmasına rağmen kısa hikâyelerde olduğundan daha dikkat çekici bir anlatı yoğunluğu bulunduğunu savunur.

Araştırmacı yazar: Z. Baştımaz

Yapıtın adı: Tolstoy, Hayatı, Eserleri, Fikirleri

Yapıtın türü: İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: Yenigün Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 109

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Baştımaz kitabında Tolstoy'un yaşamından yola çıkarak yapıtlarının içeriği ve bunlar hakkındaki düşüncelerini açıklar. "Yeniden Dirilme" adı altında verdiği romanın tarihi

sürecinin birçok bozukluklara, yolsuzluklara rastgeldiğini belirtir. Tıpkı ‘Anna Karenina’ ve ‘Savaş ve Barış’da olduğu gibi ‘Diriliş’te de aynı derin, ince ruh çözümlemeleri, aynı eşsiz peyzaj, aynı sade ve yapmacıksız dili görmenin mümkünlüğünü vurgular. Baştımara, Tolstoy’un edebî kişiliği, sanat özellikleri, düşünceleri bakımından en karakteristik olan başlıca yapıtlarının üzerinde durarak yazarın dünya edebiyatı için zengin bir hazine, büyük bir edebî miras bıraktığını belirler. Tolstoy’un gerçekçiliği ve psikologluğunun söz edildiği kısımda ise yazarın, Rus gerçekliğini tam bir doğrulukla vermesi, bütün maskeleri ve her çeşit maskeyi korkusuzca yırtması onun ‘ayık realizm’i olarak nitelenir. Doğayı çizmedeki ustalığının yanında duygulara, düşüncelere tercüman olmasıyla da eşsiz bir usta tanıtılmaya çalışılır.

Araştırmacı yazar: Tahsin Yücel

Yapıtın adı: Tolstoy (Dünya Klâsikleri)

Yapıtın türü: İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: Varlık Yayınevi, İstanbul, 1962, s. 29

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Yücel kitabında Tolstoy’un yaşamını üç büyük döneme ayırır. Birincisi 1828’den 1851 yılına kadar uzanan çocukluk ve gençlik, ikincisi 1851’de başlayıp 1874 yılına kadar ve üçüncü ise 1874 yılında büyük bir ruh kargaşalığıyla başlayıp, düşüncelerinin de yaşamının da köklü bir değişikliğe uğradığı dönemdir. Tolstoy’un ömrünün son günlerine kadar yaşamıyla düşüncelerini birbirine uyduramamanın acısını çektiğini, ‘Varlığımın anlamı ne? Ne yapmalıyım?’ sorularına cevap aradığını söyler. Ardından yazarın okuyucuyu kolayca kendine bağlayabilmesinin nedeni ise herkesin düşündüğünü söylemesine, insanoğlunu her yönüyle ele

alıp incelemesine ve insan ruhunun derinliklerine inebilmesine bağlar. Yücel, ortaya koyduğu düşünceleri desteklemek için de bazı yapıtlarından örnekler verir. Kitabın sonunda Tolstoy'un yapıtlarının bir kronolojik listesini çıkarır.

Araştırmacı yazar: Reşat Nuri Güntekin

Yapıtın adı: Tolstoy, Hayatı ve Eserleri

Yapıtın türü: Biyografya

Basıldığı yer ve yıl: Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s. 56

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Güntekin kitabında Tolstoy'un çocukluğuna, gençliğine ait anılarına yer verir. Yazarın yaşadığı dönemdeki dünyaya bakış açısından, ölümüne varıncaya kadarki önemli olaylardan söz eder. Romancı Tolstoy başlığında ise Tolstoy'u diğer Rus yazarlarından Turgenyev ve Dostoyevski'yle kıyaslar. Bu iki yazardan farklı olarak Tolstoy'un romanlarının otobiyografi niteliği taşıdığı neticesine varır. Ölüm betimlemelerinde onun ancak Dante'yle kıyaslanabileceğini öne sürer. Üslûbu içinde şu sözleri kullanır: "Üslûbu yüzyılın en güzel ve en kudretli üslûplarından biri sade ve kendi içinden kaynaklı bir üslûptur. (Bkz. a.g.y. s. 22) Güntekin, Tolstoy'un 'Savaş ve Barış', 'Anna Karenina', 'İvan İliç'in Ölümü', 'Kröyçer Sanat', ve 'Öldükten sonra Diriliş' yapıtlarını kısaca özetler. Dikkat edersek 'Diriliş' romanı o dönemde dilimize 'Öldükten sonra Diriliş' diye çevrilmiştir. Tolstoyizm başlığı altındaki bölümde ise Tolstoy'un din ve ahlâk felsefesi ortaya konulur. Tolstoy açısından eğitimin ve ailenin önemine değinilir. Bunun yanı sıra Güntekin din ile ilimin bağlantısı, iradenin önemi, kadınla, erkeğin rolü, çocukları nasıl yetiştirmek gerektiği, insan

ilişkilerinde sohbetin yeri, yalan, kötülük ve gerçeğin insan yaşamındaki rolünün büyüklüğünü Tolstoy'un penceresinden bizlere yansıtır.

2. Reşat Nuri Güntekin ve “Dudaktan Kalbe” romanı üzerine yapılmış olan bilimsel çalışmalar:

Araştırmacı yazar: Muzaffer Uyguner

Yapıtın adı: Reşat Nuri Güntekin, Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler

Yapıtın türü: İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: Bilgi Yayınevi, 2. baskı, Ankara, 1993, s. 197

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Uyguner çalışmasında Güntekin'in yaşamının yanı sıra sanatçı kişiliği hakkında da bilgi verir. Yazarın romanlarındaki konuları, olayları, figürleri, betimlemeleri ve üslûbunu inceler. Yazarın küçük öyküleri, oyunları ve yazılarıyla ilgili kısa açıklamalar yapar ve bazı yapıtlardan seçmelere yer verir. Ayrıca Uyguner kitabının sonlarına doğru Güntekin hakkında yapılan çalışmaların bir listesini sunar.

Araştırmacı yazar: Fethi Naci

Yapıt adı: Reşat Nuri'nin Romancılığı

Yapıtın türü: Eleştiri

Basıldığı yer ve yıl: 1. baskı, İstanbul, 1995, s. 287

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Naci kitabında Güntekin'in çeşitli yapıtlarıyla ilgili eleştirilerini sunar. Yazarın halkın ahlâkî değerine sahip çıkması ve Türk romanında eleştirel gerçekçiliğin öncüsü olmasından dolayı yıllardır ilgiyle okunduğunu savunur. Romanları ana hatlarıyla hem

içerik, hem de biçim açısından ele alır ve gerektiği yerde de başka edebiyatçıların yapıtlarıyla karşılaştırır. Çalığışu romanını incelediği bölümde bugüne kadar belki de hiç bir eleştirmen ya da edebiyatçının aklına gelmeyen bir benzetmeyi gözler önüne serer: ‘Reşat Nuri’nin bu roman tekniği bana Gogol’ü, Ölü Canlar’ı anımsatıyor’. (Bkz. a.g.y.s. 44)

Naci, Güntekin’i okudukça onda farkına varılmamış güzellikler bulur ve onu klasiklerden biri gibi görür. Bunun nedenini şu satırlarda ifade eder: ‘Evet, ‘klasik’, çünkü Reşat Nuri, Türk halkının ahlâkî değerlerine sahip çıkmakla, toplumsal gerçekliğe eleştirel bir tutumla yaklaşmakla, Türkiye toprakları üzerinde yaşayan herkese sevgiyle yaklaşarak yurttaşlar arasında dil, din ve soy ayrımına karşı çıkmakla, ‘örnek olacak nitelikte’; 73 yıldır aydınların da, değişik halk kesimlerinin de durmadan okuduğu bir yazar olmasıyla da ‘kendini kabul ettirmiş bir romancı’. ‘Örnek olacak nitelikte’, ‘kendini kabul ettirmiş gibi tanımlar, ‘klasik’in tanımları arasında değil mi?’ (Bkz. a.g.y.s. 22)

Araştırmacı yazar: Olcay Öner toy

Yapıtın adı: Reşat Nuri Güntekin, Yaşamı, Kişiliği, Yapıtları, Seçmeler

Yapıtın türü: İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: Altın Kitaplar Matbaası, 3. baskı, İstanbul, 1991, s. 237

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Öner toy kitabında Güntekin’in yaşamını ve kişiliğini tanıtır. Daha sonra yazarın romancılığını inceler. Bu bölümde romanları konular, olgu kuruluşu, ve kişiler şeklinde bölümlere ayırır

ve alt başlıklarıyla ele alır. Güntekin'in romanlarında ağırlık noktası Anadolu'dur. Bu bakımdan yazar Cumhuriyet'in ilânından sonra Anadolu'da görülmeye başlanan yenilikçilerle, tutucuları karşı karşıya getirir. Öner toy çalışmasında Güntekin'in romanlarında çoğu zaman topluma yönelik konulara eğildiği neticesine varır. Yazarın öykülerinin, gezi yazılarının ve oyunlarının da yer aldığı kitapta Güntekin kendini topluma adanmış bir yazar olarak karşımıza çıkar. Kitabın sonunda bazı yapıtlardan seçmeler görmek de mümkündür.

Araştırmacı yazar: Birol Emil

Yapıtın adı: Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I

Yapıtın türü: Araştırma (Doktora tezi)

Basıldığı yer ve yıl: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 171-245

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Adından da anlaşılacağı üzere Emil kitabında Güntekin'in romanlarındaki şahısları inceler. Bunu yaparken önce romanla ilgili bir ön bilgi verir. Ardından roman özeti ve şahısların tanıtımına geçer. Oldukça detaylı bir çalışma olan bu kitapta 'Dudaktan Kalbe' romanının şahıslarının da tanıtımı yer alır.

Araştırmacı yazar: Birol Emil

Yapıtın adı: Reşat Nuri Güntekin

Yapıtın türü: İnceleme - araştırma

Basıldığı yer ve yıl: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1046, Türk Büyükleri Dizisi: 114, , Ankara, 1989, s. 81

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Emil kitabının daha ilk sayfalarında Güntekin'i Batı edebiyatçılarıyla kıyaslar ve Tolstoy'la bir benzerlik bulur: 'Reşat Nuri'nin -Zola da dahil- en çok okuduğu bu romanlarla münasebeti hem onların bazı eserlerini Türkçeye çevirmiş olmasında, hem de romanlarındaki şahıs kalabalığı ve ele aldığı bazı meselelerdedir. Bu bakımdan bilhassa Tolstoy ve Balzac'ı hatırlatır." (Bkz. a.g.y.s. 4). Emil, Güntekin için Türk edebiyatının en çok okunan, sevilen ve yapıtları en çok baskı yapan romancısı der. Özellikle Çalıkuşu romanıyla büyük ses getiren Güntekin her kesimden insana başarıyla ulaşabilmiş bir yazardır. Emil, Güntekin'in tiplerini yuvarlak ve düz tipler diye ikiye ayırır. Bunun yanında romandaki kişileri cinsiyetlerine, bağlı bulunduğu kesime, meslek ve karakter niteliklerine göre seçerek bir tablo ortaya koyar. Yazarın romanlarındaki çocuk ve sorunlarına da eğilir. Düşüncelerini romandan örnekler vererek destekler. Güntekin yapıtlarında çok sayıda kalabalık figüre yer verir. Emil'e göre bunun nedeni 'kişilerini yalnız kafasından değil, yaşamın içinden çıkardığı, dolayısıyla yaşama ve topluma çok çeşitli yönleriyle yansıttığı içindir." (Bkz. a.g.y.s. 59)

Araştırmacı yazar: Türkân Poyraz - Muazzez Alpbek

Yapıtın adı: Reşat Nuri Güntekin

Yapıtın türü: İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s. 23

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Güntekin'in kısa bir yaşam öyküsüyle başlayan kitapta yazarın ününü 'Çalıkuşu' romanıyla yakaladığı belirtilir. Bu bakımdan Güntekin o dönemde "Çalıkuşu muharriri" diye

anılmaya başlar. Araştırmacı yazarlar sade, açık, samimi bir üslûpla yapıtlar ortaya koyan Güntekin'in yazılarında çeşitli takma adlar kullanıldığını açıklarlar. Kitabın sonunda Güntekin'in basılı yapıtlarının yanısıra, kitap halinde basılmayan yapıtlarının ve tercümelerinin de tam bir listesi yer alır.

Araştırmacı yazar: İbrahim Zeki Burdurlu

Yapıtın adı: Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin

Yapıtın türü: İnceleme

Basıldığı yer ve yıl: İstanbul, 1977, s. 199

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Burdurlu, Güntekin'i çeşitli açılardan ele alır. İncelemesinde yazarın romanlarının kısa bir özetini verir. Bu arada Burdurlu kitabında Güntekin'le yapılmış olan röportajlarının bulunduğu bir bölüm ayırır. Bu bölüm yazarın eşinin yanısıra Güntekin'in nasıl yazdığını açıklayan röportajları kapsar. Romanlarındaki çeşitli kişiler tanıtılır ve her romanın baş figürü genel özellikleriyle anlatılır. "Dudaktan Kalbe" kısmında da Lâmia ve Kenan baş figürler olarak ortaya çıkar. Burdurlu, Güntekin'in romanlarında ele aldığı toplumsal sorunları romanlara göre sıralar. Bazı romanlardan yer, çevre, doğa betimlemelerine örnekler verir. "Yeşil Gece" ve "Çalığışu" romanlarının dil yapısına, tümce özelliklerine değinerek kitabını noktalar.

Araştırmacı yazar: Hilmi Yücebaş

Yapıtın adı: Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri

Yapıtın türü: Derleme

Basıldığı yer ve yıl: Yeni Matbaa, İstanbul, 1957, s. 240

Yapıtın içeriği hakkında genel bilgiler: Yücebaş kitabında Güntekin hakkında yazılmış çeşitli yazıları biraraya getirmiştir. Burada yazarın

ölümünden önce ve sonra çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yusuf Ziya Ortaç gibi ünlü edebiyatçıların yazar hakkındaki yazıları yer alır. Kitabın sonunda Güntekin'in yapıtlarından bir demet sunulur.

III. L. N. TOLSTOY'UN "DİRİLİŞ" ROMANI

1. Tolstoy'un Yaşamı ve Yapıtları

Lev Nikolayeviç Tolstoy 28 Ağustos 1828'de yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği Yasnaya Polyana'da doğdu. Babası kont Nikolay Tolstoy 1812 savaşına katılmış, sonra yarbay olarak askerlikten ayrılıp, 1822 yılında ise kendisinden yaşça büyük zengin bir prenses olan Mariya Volkonskaya ile evlenmiştir. Yasnaya Polyana, Volkonskaya'nın kocasına getirdiği mülklerden biridir. Burayı 18. yüzyılda Mariya'nın babası, Katerina döneminin kültürlü aristokratlarından biri olan Volkonskiy yaptırmıştır.

Tolstoy ailenin dördüncü çocuğu olarak dünyaya geldi. Ama annesini hiç tanıyamadı, çünkü o henüz bir buçuk yaşındayken Mariya öldü. Annesinin ölümünden sonra çocukların eğitimi işini babasının uzaktan akrabası Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya üstlendi. Mükemmel bir eğitimci olan Yergolskaya Tolstoy'un yetişmesinde önemli rol oynar. Onun sayesinde çocuklar iyi bir eğitim ve sağlam ahlâkî prensipler edindiler. Yergolskaya'nın Tolstoy'a aşıladığı ve onun ileride karakterini belirleyecek olan özellikleri arasında gerçekçiliği ve yalandan nefreti sayabiliriz. Ama Tolstoy'un aldığı eğitimin ruhu üzerindeki en büyük etkisi doğaya ve sıradan halka yakınlığı

oldu. Malikâne yaşamı Tolstoy’a köylüleri yakından tanıma olanağı sağlar. Her şeyi gören ve her şeye dikkat eden Tolstoy farkında olmadan köy yaşamından izlenimler topluyordu. 1837 yılında Tolstoy ailesi, çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri için Moskova’ya taşındı. Aynı yıl Tolstoy’un babası aniden öldü. Babalarının ölümünden sonra halaları kontes Osten Saken çocukların vasîliğini üzerine aldı. Çocuklar evlerine gelen ve kendilerine Fransızca, İngilizce ve Almanca öğreten yabancı lalalar tarafından eğitiliyordu. 1841 yılında kontes ölünce Tolstoy’un ve kardeşlerinin vasîliği Kazan’da oturan diğer halalarına geçti. Bir yıl sonra Tolstoy Kazan Üniversitesi’nin Doğu Dilleri Fakültesine girdi. İki yıl sonra Doğu Dilleri Fakültesini bırakarak, yine bitirmeyecek olduğu Hukuk Fakültesine geçti ve 1847 yılında bir yandan üniversitenin resmi havasından sıkıldığı, bir yandan da sosyete yaşamı onu kendine doğru çektiği için üniversiteden ayrıldı. Bu başıboş yaşamının Tolstoy üzerindeki etkisi bir süre devam etti.

Çocukluğundan beri çok okuyan Tolstoy, ilk gençlik yıllarında Jean Jacques Rousseau hayranıydı. Boynuna haç yerine taktığı madalyonda onun resmini taşıyordu. Bu arada üniversiteyi yarıda bırakan Tolstoy’a miras olarak babasından Yasnaya Polyana düştü. Gencecik yaştaki toprak beyi gücünü toprak kölelerin mutluluğu uğrunda harcamak için canla başla çalışmaya koyuldu. Ama giriştiği reformu bir türlü olumlu sonuç vermiyordu. Tolstoy uğradığı bu başarısızlığı ‘Bir Çiftlik Sahibinin Sabahı’(Utro pomeşçika, 1856) adlı öyküsünde anlatacaktır. Bir yandan Tolstoy çeşitli planlar kuruyor, ilk edebî çalışmalarına başlıyor, bununla birlikte sık sık Moskova’ya giderek eğlenceye, kadına, şaraba kendini kaptırıyordu. Yaşam tarzını değiştirmeyi de düşünen Tolstoy, bu amaçla 1851 yılında Kafkas ordusunda subay olan

ağabeysi Nikolay'ın yanına gitti ve oradaki orduda topçu subayı oldu. Kafkasya Tolstoy üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Onun asıl edebî çalışmaları burada bir Kafkas köyünde başlamıştır. 1852 yılında el yazısıyla yazdığı ‘Çocukluk’ (Detstvo) adlı öyküsünü tamamlar ve öykü aynı yıl Nekrasov’un ‘Sovremennik’ adlı dergisinde yayımlanır. Otobiyografik bir yapıt olan bu öykünün ardından, Tolstoy yine otobiyografik ve sonraları bir arada toplanacak olan ‘Delikanlılık’ (Otroçestvo, 1854) ve ‘Gençlik’ (Yunost’, 1857) öykülerini de yazacaktır. 1854 yılında Tolstoy asker olarak Kırım Savaşı’na katıldı ve oradan Sivastopol’a geçti. Tolstoy burada da edebî çalışmalarına devam etti. ‘Akın’ (Nabeg, 1853), ‘Ormanda Kesim’ (Rubka lesa, 1855), ‘Sivastopol, Aralık ayında’ (Sevastopol’ v dekabre mesyatse, 1855), ‘Sivastopol, Mayısta’ (Sevastopol’ v maye, 1855), ‘Sivastopol, 1855 Ağustosunda’ (Sevastopol’ v avguste 1855 goda, 1856) adlı savaş öyküleri ortaya çıktı. Bu Sivastopol öykülerinde 1854-1855 Kırım Savaşı sırasında Sivastopol’un on bir aylık savunması canlandırılmakta, er ve subay figürleri, savaş sahneleri, savaşa katılanların psikolojisi büyük bir ustalıkla aktarılmaktadır.

Tolstoy savaş sonrası bazen Petersburg’da, bazen de Yasyana Polyana’daydı. Petersburg’a geldiği zaman şehrin en kibar, en aydın çevresi tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. Dönemin ünlü yazarı İ. S. Turgenyev (1818-1883) ona yakınlık gösterir, ama iç dünyaları çok farklı olduğundan anlaşamazlar. Sovremennik mensupları arasında yer alan A. N. Ostrovskiy (1823-1886), İ. A. Gonçarov (1812-1891) gibi yazarlarla bir dostluk kuramamıştır. Çünkü Tolstoy bir ölüm-kalım savaşından yeni dönmüş ve oradaki insanların acılarıyla haşır-neşir olmuştu. Oysa buradaki bu kişilerin

oturdukları yerden kendilerini üstün görüp, önder saymalarını bağışlayamıyordu. Bu dönemde yazdığı “İki Süvari” (Dva gusara, 1856), “Tipi” (Metel’, 1856), “Albert” (Al’bert, 1857), “Üç Ölüm” (Tri Smerti, 1859), “Aile Mutluluğu” (Semeynoye şçastiye, 1859) adlı yapıtları sanat ve düşünce kararsızlığının izlerini taşırlar. Tolstoy’a göre meslektaşları insanlığın ilerlemesinde başlıca rolü kendilerinin oynadıklarını, halka yol gösterip onları yetiştirdiklerini ileri sürüyorlardı. Ama yaptıkları bir yol göstericilik değildi. Bu kişileri “ahlâksız ve aşağılık” insanlar olarak nitelendiren Tolstoy aralarında daha fazla kalamayacağına inandığından 1857 yılında Avrupa’ya gitti. Büyük bir hayranlık beslediği Batı onda iyi bir izlenim bırakmadı. Paris’te karşılaştığı idam manzarası onu derinden yaralıyor ve toplumun hissizliği, katı yürekliliği karşısında şaşkına dönüyordu. Bu sırada kardeşinin ölümü de derinden sarstı Tolstoy’u ve bir durgunluğa gömüldü. Kölelerin serbest bırakılması konusunda bir eğilim başlayınca Tolstoy bu durgunluktan sıyrılır gibi oldu ve daha önceden de kafa yorduğu köylüleri toprak köleliğinden kurtarma tasarısını iyice düşünmeye, halka yaklaşabilmek için yeni yöntemler aramaya başladı. Bunun için öncelikle halkın aydınlatılması, okutulması düşüncesindeydi. Bu amaçla 1859 yılında Yasyana Polyana’da bir okul açarak, halk öğretmeni sıfatıyla çalışmaya koyulmuştur. 1860 yılında yurt dışına ikinci bir yolculuk gerçekleştirerek pratikte karşılaştığı birçok eğitim sorununa çözüm aradı. Oradaki okulları dikkatlice inceleyip, tanınmış pedagoglar ve büyük yazarlarla görüştü. Rusya’ya döndüğünde Batı’da öğrendiği yeni eğitim metodlarını uygulamaya koydu ve bu konudaki görüşmelerini yaymak için “Yasyana Polyana” adlı bir dergi çıkardı. Diğer bir taraftan Tolstoy’un açtığı okul son derece özgür bir hava içinde olduğundan

köylüler bir süre sonra çocuklarını okula yollamaz oldular. Tolstoy ne halkın bilgisizliğini giderebiliyor, ne de içlerindeki kötü duyguları söküp atabiliyordu. Çabalar sonuç vermeyince hastalandı ve bunun üzerine okulu bırakıp bir süre için Yasyana Polyana'dan ayrıldı. Aynı yıl Tolstoy, Moskova'nın tanınmış doktorlarından birinin kızı olan Sofya Andreyevna Bers'le evlenmiştir. Karısının sanatı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Gerçek bir yazar karısıydı kontes Tolstoy. Onunla birlikte çalışıyor, söylediklerini kâğıda geçiriyor, müsveltelerini temize çekiyordu. Karısının büyük yardımları neticesinde 'Savaş ve Barış'(Voyna i mir, 1864-69) ve 'Anna Karenina'(Anna Karenina, 1873-76) romanlarını yazdı. Ayrıca bu arada 1852 yılında tasarlayıp ancak 1861'de bitirdiği ve 1863'de yayımladığı 'Kazaklar'(Kazaki) öyküsünü de kaleme almıştır. Bu öyküde şehrin olumsuzluklarını, doğaya kaçıışı ve insanın kendini ahlâkça olgunlaştırma çalışmasını buluruz. 1868 yılından itibaren tekrar pedagojik çalışmalara ağırlık veren Tolstoy, ilkokullar için üzerinde dört yıl çalıştığı ve 1872 yılında tamamladığı yeni bir alfabe çıkardı ama bu çalışmasından memnun kalmayıp 1875 yılında yeni bir alfabe kitabı hazırladı. 'Anna Karenina' romanının yazımının ardından Tolstoy'da gözle görülür değişimler baş göstermiştir. 1874'de gençlik yıllarında sorduğu soruları yeniden soruyordu kendi kendine. 'Bütün bu yaptıklarımı yapmak neye yarar? Varlığımın anlamı ne? Ne yapmalıyım?' Tolstoy artık saplantı halinde intiharı düşünüyordu. Onu bu saplantıdan halk ve doğa sevgisi kurtarabilmiştir ancak. Tolstoy'a göre çok daha güç bir durumda olan milyonlarca insanın neden kendisi gibi umutsuzluğa kapılıp, neden kendilerini öldürmediklerini düşünüyordu. Bir köylünün söylediği şu sözler bu düşüncelere cevap verdi. 'İnsan kendisi için değil, Tanrı için yaşar, çalışır.' Tolstoy kurtuluşu kendini

Tanrı'ya adamakta bulmuştur. Burada İncil'de yer alan 'insanlara karşı sevgi' ve "kötülüğe kötülükle karşı koymama" prensiplerini ortaya atmıştır.

Tolstoy'un amacı ahlâkî açıdan halkı eğitmektir. Bu amaçla 1880-1890 yıllarında 'İvan İliç'in Ölümü' (Smert' İvana İl'iça), 'Kröyçer Sonat' (Kreytserova sonata) öykülerini ve 'Karanlığın Gücü' (Vlast' t'mı) piyesini yazmıştır. Bu yıllarda Tolstoy halka ucuz ve yararlı kitaplar sağlayabilmek için bir yayınevi kurmuştur. 'Diriliş' (Voskreseniye) romanını, 'Hacı Murat' (Hadji Murat), 'Balodan Sonra' (Posle bala) öykülerini ve 'Eğitimin Meyveleri' (Plodı prosveşçeniya) piyesini de aynı dönemler içinde yazmıştır. Ama Tolstoy bunları yazarken zıtlıklardan kurtulamadı. 'Diriliş' romanında olduğu gibi insanın mevcut düzene karşı kendini ahlâkî açıdan olgunlaştırma hedefini savunuyordu. Aslında Tolstoy'daki bu düşüncenin temeli 1840'lı yıllara dayanıyordu. Hristiyanlığa dört elle sarılma yolunda bir çok güçlüklerle karşılaşan Tolstoy, İncil hükümlerinin, kanunların artık gözetilmediğini, Rus ortodoks kilisesinin İsa dini diye ileri sürdüğü dinin gerçek İsa diniyle hiçbir ilgisi olmadığını anlamıştır. Böylece kendince çözümlenecek olan ilk soruyu ortaya atar. İncil'i gerçek anlamıyla yorumlayarak insanlığın gelişim seviyesine uygun bir din kurmak, İsa'nın dini, ama âhiret mutluluğu vadetmeyen, mutluluğu yeryüzünde veren pratik bir din kurmaktır. Bu arada 1903 yılında Japonlarla başlayan savaş 1904 yılında Rus'ların yenilgiyle sona erdi. Yenilginin neticesinde Rusya'da reform görüldü. Devrimcileri yargılayıp birçoğunu idam ettiler. Bu idamlara karşı Tolstoy 'Susamam' (Ne mogu molçat', 1908) makalesini yazmıştır. Dini, devleti, bilimi, sanatı, iki yüzlülüğü gönlünce gözler önüne sermek için romanları, öyküleri az bulan Tolstoy deneme yazılarına da başvurmuştur.

‘İtiraflarım’ (İspovedi, 1882), ‘O Halde Ne Yapmalıyız’ (Tak çto je nam delat’, 1886), ‘Dogmatik Teolojinin Eleştirisi’ (Kritika dogmatiçeskogo bogosloviya, 1884), ‘Sanat Nedir?’ (Çto takoye iskusstvo?, 1897-1898), ‘İnancım Nedir?’ (V çyom moya vera?, 1884) gibi denemeleri sayabiliriz.

Ailesinin yanından ayrılıp çevresinden kaçma ve uzaklara gitme isteği Tolstoy’un bir türlü peşini bırakmamıştır. 28 Ekim 1910’da bunun için Yasyana Polyana’dan ayrılmış ama yolda, trende hastalanmış ve 7 Kasım 1910’da istasyon şefinin evinde ölmüştür. Vasiyeti üzerine Yasyana Polyana’da kardeşleriyle birlikte bütün insanlara mutluluk getirecek olan sihirli yeşil değneği aradıkları yere gömülmüştür.

Büyük yazar Tolstoy’un yapıtları yaşamıyla iç içedir. Bu bakımdan yapıtlarının yardımıyla onun yaşamını bütün yönleriyle incelemek mümkündür. Aynı şekilde Tolstoy’un düşünceleri de yaşamı ve yapıtlarıyla ayrılmaz bir bütündür. 1874 yılından önce Tolstoy’un en önemli özelliği bir sanatçı, bir edebiyatçı olmasıydı. 1874’ten sonra ise Tolstoy bir ahlâkçı, bir din havarisi olarak karşımızdadır. Başta gelen niteliği sanatçılık değildir, sanatı düşüncelerini yayma yolunda bir amaç saymaktadır artık. Her yapıtındaki bir ya da birkaç figür kendisinden bir şeyler taşımaktadır. ‘Savaş ve Barış’daki kont İlya Andreyeviç Rostov yazarın öz dedesi kont İlya Andreyeviç Tolstoy’dur. Kontes Rostova büyük annesi, Nikolay Rostov babası, prenses Mariya annesi, ihtiyar prens Bolkonskiy annesinin babasıdır. Roman, 1805 yılından Dekabristlerin isyanı (14 Aralık 1825) günlerine kadar uzanan yirmi yıllık büyük bir tarihi dönemi içine almaktadır. ‘Anna Karenina’ romanında ise Tolstoy toplumun başlıca kurumu olan ailede kadın ve erkek arasındaki ilişki doğru kurulmadığı takdirde normal bir toplum olunamayacağını

savunmaktadır. Ayrıca soyluyu kendisini dağılmaya, soysuzlaşmaya sürükleyen ahlâka da, sağlığa da aykırı şehir yaşamını bırakıp, köylülerle efendilerinin çıkarlarını uzlaştırmak suretiyle tarımın teşkilâtçısı olma işine çağırılmaktadır. Bu romandaki Levin'in kardeşinin ölümü, Tolstoy'un kardeşi Dmitriy'in ölümüdür. Levin gibi Tolstoy da geçmiş yaşamının bütün yüz kızartıcı olaylarını karısı da bilsin diye günlüğünü (Tolstoy 1847 yılından beri günlük tutmaktaydı) nişanlısına verip okutmuş, romandaki Kitti gibi gerçek yaşamdaki nişanlı, Tolstoy'un nişanlısı Sofi de bundan derin bir ızdırıp duymuştur.

Tolstoy'un adı çağdaş edebiyatı öğrenmek isteyenler için büyük bir anlam ifade etmektedir. 19. yüzyıl Rus yazarlarından dünyaca ünlü Çehov da Tolstoy'un kendisi için neler ifade ettiğini şöyle açıklar: *“Birincisi hiç bir insanı onu sevdiğim kadar sevmedim, ben inancı olmayan bir kişiyim ama onun inancını bütün inançlardan kendime daha yakın ve daha uygun buluyorum. İkincisi edebiyatta Tolstoy oldukça edebiyatçı olmak kolay, hoş bir şeydir. Hatta hiç bir şey yapmadığını bilmek bile o kadar da korkunç değildir, çünkü Tolstoy herkes adına birşeyler yapar. Onun çalışması edebiyattan beklenen zevki, umudu haklı çıkarır. Üçüncüsü de Tolstoy yerinde sapasağlam durur, gücü büyüktür, o sağ oldukça edebiyatta yavan zevkler, her çeşit aşağılık, küstahça, ağlanacak hareketler, her türlü pürüzlü, kin dolu bencillikler uzakta, gölgede kalacaktır. Yalnız onun manevi gücü, edebiyat adı verilen şeyi belli bir yükseklikte tutacak güçtedir. Onsuz edebiyat çobansız bir sürüye, içinden çıkılmaz bir karışıklığa dönerdi.”*¹

¹ G. İ. ROMANOV: Roman L. N. Tolstogo “Voskreseniye”, Moskva “Nauka”, 1991, s.54

Tolstoy insanların yararına mutluluğuna yönelttiği çalışmaların ateşiyle yanıyordu. “*İnsanların yararına bir şey yapmadan üç günüm geçse kendimi öldürürüm diyebiliyordu o.*”² Yazmaya başladığı dakikadan itibaren gerçekçi olan Tolstoy her zaman yalanla, iki yüzlülükle savaşmıştır. 1855’te yazdığı Sivastopol öykülerinde “*yazılarının kahramanı gerçektir, her zaman güzel olan gerçek, ruhumun bütün gücüyle sevdiğim gerçek*”³ demiştir.

Tolstoy yapıtlarında her insanın ruhunda gizlenen bütün kapalı ve karanlık yönleri, bilinçaltındaki duyguları açığa vurur. Bununla birlikte Tolstoy insanın dış dünyasını ve onu çevreleyen yaşamı bir arada ele alır. Ona göre “büyük insan” yoktur. Çünkü büyük insanlar, büyük olayların yalnızca bir etiketidir. Bu bakımdan onun figürleri iyi ve kötü özellikleriyle, karakterleriyle sıradan insanlardır.

Dünya edebiyatı için zengin bir hazine büyük bir edebî miras bırakan büyük yazar Tolstoy yorulmadan, bıkmadan kendini olgunlaştırmaya, geliştirmeye çalışmıştır. Bunda da son derece başarılı olmuş ve dünya edebiyatında saygın bir yere oturmuştur. Sanırım yurt dışında bir dönem boyunca sadece Tolstoy okutulması yazarın kendini ispatladığının bir kanıtıdır.

2. “Diriliş” Romanının Yeri

“Diriliş” romanı büyük Rus yazarı Tolstoy’un üç büyük romanının sonuncusudur. 1887 yazında ünlü bir hukukçu olan senatör A. F. Koni, Tolstoy’a genelevde çalışırken sarhoş müşterisinin cebinden yüz ruble çalmakla suçlanan Rozaliya adında tutuklu bir kadından bahseder. Mahkemede

² Z. BAŞTIMAR: Tolstoy, Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Yenigün Yayınevi, İstanbul, 1961, s.

106

³ Tahsin YÜCEL: Tolstoy (Dünya Klasikleri), Varlık Yayınevi, İstanbul, 1962, s. 24

kadını yargılayanlar arasında onu kötü yola iten erkek de vardır ve bu kişi kadının suçunu kefaletle ödeyip Rozaliya'yı kurtarmak ve onunla evlenmek için o zamanlar Petersburg bölge mahkemesinde savcı olan Koni'den yardım ister. Ama bu genç isteğini gerçekleştiremez. Çünkü kadın bir süre sonra hastanede tifodan ölür. Tolstoy yaklaşık iki buçuk yıl sonra romanının çekirdeğini oluşturan bu olaydan yola çıkarak "Diriliş"i kaleme almaktadır.

Tolstoy yalnız tarihi romanlarında değil, yaşadığı dönemi anlatan roman ve öykülerinde de gerçeği en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar uygulamıştır. Bu romanı yazarken de hiç görmediği, bilmediği hapisane yaşamını yakından görebilmek için izin ister, ama vermezler. Bunun üzerine Moskova'daki bir baş gardiyanı evine çağırarak romanının ilk müsvettelerini okur ve ondan hapisane yaşamına uymayan yerleri göstermesini ister. Ayrıca baş gardiyardan Sibiry'a gidecek tutukluların gününü, saatini öğrenerek onları hapisane kapısında bekler ve oradan istasyona kadar tutuklularla birlikte yürür.

Roman uzun incelemeler, geniş yaşamış gözlemler ve yazarın sanat gücüyle gelişmiş, olgunlaşmıştır. "Diriliş" romanının sorunsalı oldukça geniştir. Romanda toprağı ve hiçbir hakkı olmayan fakir köylülerin kaderleri, efendilerine karşı nefretleri, toprak sahibi olma ve özgürlük istemleri, burjuvazi ve din sorunu gözler önüne serilmektedir. Romanın odak figürü Nehludov avare, ahlâksız, egoist biri iken birdenbire ahlâklı, fedakâr ve faal bir kişiliğe bürünmektedir. Bütün bu değişimler jüri üyesi olduğu duruşmada eskiden tanıdığı bir kadını gördüğü içindir. Bu kadın bir zamanlar saf, iyi kalpli birisi iken bunları yitiren ve romanın sonunda yitirdiği inanca, yaşama sevinci, iyilik ve mutluluk dolu günlere tekrar geri dönen Maslova'dır.

Nehludov'un dünya görüşü birdenbire değişir. Çünkü o, aniden çevresindeki insanların ve dostlarının değersiz kişiler olduğunun farkına varır ve onlarla olan ilişkilerine bir son verir. Yapmacık, aristokrat yaşamından kendini kurtararak sıradan bir halk gibi yaşamaya başlamak, dinin buyruklarını yerine getirip bağışlayıcı olarak kötü davranışlardan uzaklaşmak ve insanlara yeryüzünde mutluluğu sağlamak için uğraşır. Bu inançta ölümden önceki dirilişini görür, kendini mükemmelleştirmeyi ve insanlara yardım etmeyi öğrenir. Bu arada romanda dünyada hiç mi iyi insan yok, varsa iyi, üstün insanlar nerededir? sorusu ortaya koyulur ve cevabı da hemen verilir. Bu iyi insanlar hapisshanedeki tutukluların, devrimcilerin arasındadır. Romanda iki çeşit devrimci tipi sunulmuştur. Bunlardan biri *“Narodnikler (Halkçılar), diğeri de Sosyal demokratlardır. Birinci grupta yer alan Narodnikler yani halkçılar, 19. yüzyılın son yarısında Rusya’da kölelik ve efendi zulmünün sonucu ortaya çıkan sosyo-politik bir akımdır. Rusya için kurtuluşun ancak köyden geleceğini savunan ve bu amaçla köylüyü efendilerine karşı ayaklandıran genç aydınlar, köylü giysileriyle köylere giderek halka yayılmaya çalışırlar ama birbirlerini anlamadıklarından başarılı olamazlar.”*⁴ ‘Diriliş’te bu grup içinde siyasi suçlu Simonson ve Marya Pavlovna Şçetinina yer almaktadır. Sosyal demokrat grubu ise halk için yararlı olduklarını, bir şeyler yaptıklarını sanan ahlâkî yönleri zayıf, mevki düşkünün kişiler olarak tanıtılır romanda.

Nehludov halk devrimcilerine ilk yakınlığı eskiden tanıdığı ve yıllar sonra hapisshanede karşılaştığı Vera Bogoduhovskaya’yla görüşmesi sırasında duyar. Vera bir zamanlar okulunu tamamlayıp insanlara yararlı olmak için ondan seksen ruble istemiştir.

⁴ Z. BAŞTIMAR: Tolstoy , Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Yenigün Yayınevi, İstanbul, 1961,s.86

Nehludov Tanrı'dan yardım ister, onun içine girerek onu kötülüklerden temizlemesi için yalvarır ve birdenbire Tanrı'nın varlığını içinde hisseder. Yaşama sevincinin, iyilik yapmanın insana ne büyük bir güç verdiğinin farkına varır.

Tolstoy hapishanedeki insan manzaralarını okuyucuya sunarken bu düşmüş insanların içlerinde bile bir ışık bulmaktadır. Romanda gerçek bir kişiye, başka bir insandaki ahlâk kavramının eklendiğini görürüz, bu insanda ihtiyar Tolstoy'dan başkası değildir. Zaten birçok eleştirmene göre Tolstoy'un bu yapıtında aslında ne Maslova ne de Prens Nehludov dirilmiştir. Asıl dirilen Tolstoy'un bizzat kendisidir. İşte eleştirmen N.N. Sokolov da bunu şu sözlerle açıklar: *“Yazarın kaleminin altında ne Maslova ne de Nehludov dirildi, tam tersine mistik düşünceleri bir tarafa bırakarak yazarın kendisi, eski Tolstoy, eski sanatçı dirildi.”*⁵ İnsan ruhunun kurtuluşu, insanlar arasındaki eşitsizlik onu her şeyden çok ilgilendirmektedir. Bütün bunların altından da ancak dine sığınarak, Tanrı'ya yalvararak kalkmanın mümkün olduğunu göstermek istemiştir. Ama bazı eleştirmen hatta yazarların ortak noktası ise ‘Diriliş’ romanının tamamlanmayan birçok yönünün bulunduğu. Dönemin ünlü Rus yazarları arasında yer alan Çehov da romanın sonunu beğenmez ve şöyle bir açıklama yapar: *“Bu büyük öykünün sonu yok, olana ise son demek doğru değildir. Yazıp yazıp da sonunda her şeyi çabucak İncil metinlerinden çıkarırmak pek ilâhiyatçı işi değildir. Her şeyi İncil metinleriyle anlatmak, tıpkı tutukluları beş sınıfa ayırmak gibi keyfi bir harekettir. Neden on değil de beş? Neden Kuran'dan değil İncil'den metinler?”*⁶ Eleştirmen ve yazarları

⁵ G. İ. ROMANOV: Roman L. N. Tolstogo “Voskreseniye”, Moskva “Nauka”, 1991, s. 9

⁶ G. İ. ROMANOV: Roman L. N. Tolstogo “Voskreseniye”, Moskva “Nauka”, 1991, s. 55

şaşırtan husus ‘hasıl oluyor da bir yazar hem realist, hem de din adamı’ olabilmektedir. Bu ikilem içinde yazarın bizzat kendisi bulunduğu için onun büyüklüğü de belki buradan geliyordur.

Olumsuz eleştirilerin yanında olumlu eleştiriler de yok değildir. Olay bakımından bir bütünlük sağlanmış ve konudan hiç bir şekilde sapma yapılmamış ‘Diriliş’ romanı için kontes Tolstoy 1884 tarihli mektubunda *“Diriliş” insan merhametinin en güzel belki de en gerçek şiirlerinden biridir. Tolstoy’un o derinlere inen ruhu, açık gri gözlerini, dosdoğru ruha işleyen ve her ruhta Tanrı’yı gören bakışını en çok bu kitapta sezerim ben*”⁷ diye yazmıştır.

Tolstoy’un son romanı ‘Diriliş’ Rusya’daki fırtınalı dönemin sanatsal bir aynası olarak Rus ve dünya edebiyatında yerini almaktadır. Dolayısıyla bu roman büyük yazarın ölümünden önceki son sözleridir âdeta.

3. “Diriliş” Romanının Özeti

Romanın odak figürü Nehludov üniversite eğitimi sırasında tezini rahatça hazırlayabilmek için halalarının yanına gider. Halalarının yanında hizmetçilik yapan Katyuşa, Nehludov’un ilk gençlik kıpırtıları olur ve genç kızı saf, tertemiz bir aşkla sever. Ama üç yıl sonra subay olup tekrar halalarına uğradığında eski Nehludov bambaşka bir kişiliğe bürünmüştür artık. Kadına, aşka değer veren delikanlı gitmiş, yerine kadınları sadece bir zevk aracı gibi gören bir delikanlı gelmiştir. Dolayısıyla bir zamanlar saf çocukça duygularla bağlandığı Katyuşa’ya başka gözlerle bakmaya başlar ve bir Paskalya gecesi

⁷ Romain ROLLAND, çev: Tahsin YÜCEL: Tolstoy’un Hayatı, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 105

içindeki iyilik dolu duyguları yenerek kötülüğe esir olur. Katyuşa'yı yarı rıza, yarı zorla kendine teslim eder. Nehludov kendisini onurlu sayan her erkeğin yaptığı gibi eline yüz ruble sıkıştırıp çeker gider. Bu arada Katyuşa hamile olduğunun farkına varır. Evin hanımları durumu anlayınca ona kapıyı gösterirler. Uzun süre yaşam mücadelesi veren Katyuşa kendisini koruyacak, ona yardım elini uzatacak bir tek kişinin bile olmayışından geneleve düşer. Bu arada bir çocuğu olur, ama çocuk kısa bir süre sonra hastalanarak ölür. Katyuşa ayakta kalabilmek için verdiği mücadelede son desteğini de yitirince dünyaya bambaşka gözlerle bakmaya başlar. Bu dönemden itibaren Katyuşa kimliği kaybolur ve Maslova'nın varlığı ortaya çıkar. Maslova müşterisi olan bir adamı zehirlemek suçuyla mahkemeye çıkartılır ve jüri kendisini dört yıl kürek cezasına mahkûm eder. Nehludov da tesadüfen bu jürinin üyeleri arasındadır. Nehludov Maslova'yı yakından tanımasına, suçsuzluğuna emin olmasına rağmen duruşmada cesaret edip bu gerçeği haykıramaz. Bu aşamadan sonra suçlu damgası yiyen Maslova'yı kurtarmak için büyük mücadeleler sergiler. Maslova ise kendisini kurtarmaya çalışan Nehludov'un gücünü, itibarını iyi bildiğinden ondan yardım umar. Nehludov bu dava için bölgenin en iyi avukatlarından birini tutar ama verdiği mücadelede yenilir ve Maslova'nın Petersburg'da görülen temyiz talebi öne sürülen nedenlerin yetersizliğinden reddedilir ve Maslova için Sibirya yolculuğu kaçınılmaz olur. Nehludov ruhunda derin bir pişmanlık duyar, günahını ödeyemedikçe kurtulamayacaktır bu pişmanlıktan. Bunun için Maslova'ya evlenme teklif eder ama Maslova reddeder. Yine de Nehludov herşeye rağmen onun arkasından Sibirya'ya gider. Nehludov'un gerek duydukları, gerekse Maslova'yı ziyareti sırasında edindiği izlenimler hiç de iç açıcı değildir. Kendi ifadesiyle "fuh temizliği"ne koyulur

ve hapishanelerdeki manzara karşısında bu insanların orada eğitilmeyip, tam tersine uygulanan yanlış yöntemlerle kötülüğün kucağına atıldıklarını farkeder. Bu arada Nehludov sahibi bulunduğu topraklara giderek köylülerin çektikleri sıkıntıları, yaşam mücadelelerini yakından görme imkânı bulur. Öte yandan Maslova Sibirya’da suçlular arasında kendisine ilgi duyan Simonson’un evlenme teklifini kabul eder. Çünkü ona göre Simonson, Nehludov gibi sevgisini, günahını ödemek zorunda değildir. Bunun üzerine Nehludov günahından tek kurtuluş yolu olarak çareyi dine sığınmakta, Tanrı’nın buyruklarını yerine getirmekte bulur.

IV. “DİRİLİŞ” ROMANINDA KONU İNCELEMESİ: MOTİFLER

Tolstoy’un 1899 yılında kaleme aldığı ‘Diriliş’ romanı devrinin sosyal, ekonomik ve dini düzenlemelerini bir ateş altına alır. Bu ateşte köylünün öfkeli sesi duyulur. Yazar bu yapıtta okuyucuyu kâh soylu topluluğundan alınmış yaşam sahnelerine, kâh karanlık, boğucu hücrelere, pis kokulu zindanlara, kâh yoksulluk içindeki köylere götürür. Böylece Tolstoy yaşadığı toplumun gerçek içyüzünü bütün çıplaklığıyla ortaya koyar, bir filozof, bir ahlâkçı gözüyle bu yaşamın değiştirmenin, yeniyi kurmanın yollarını gösterir.

İşte büyük yazar Tolstoy'un romanında ustalıkla ele aldığı motifleri beş kısımda inceleyeceğiz.

- 1) Suç ve adalet
- 2) Hapishane ve sürgün
- 3) Burjuvazi ve köylü
- 4) Aşk ve sevgi
- 5) Din ve ahlâk.

1) Suç ve adalet motifi

Bilindiği gibi hukuka aykırı olan ve yasaca cezalandırılan eyleme suç denilmektedir. Adalet de başkalarının haklarına saygılı olunmasını, bir başka deyişle herkese hakkı olanın verilmesini ve herkesin toplumsal yaşamdaki görevlerini yerine getirmesini bekleyen ahlâki bir niteliktir. Yasal açıdan haklı ya da haksız, suçlu ya da suçsuzu ayırma doğru olanı bulma hakkı da adalete aittir. Bu bakımdan yapıtta toplumun en önemli organlarından biri sayılan adalet sisteminin işleyişindeki yanlışlıklar, bozukluklar, haksız yere verilen kararlar açıkça ortaya konulmaktadır. Bunu da özellikle yapıtın baş kadın figürü Maslova'nın yargılanması sırasında görmekteyiz.

Tüccar Smelkov'u zehirlemek suçuyla tutuklanan Maslova davasında yaşanan ilgi çekici sahneler, karar aşamasında kişilerin sadece kendi kişisel çıkarlarını öne sürerek verdikleri gerçeküstü, toplumu zedeleyici sonuçlar Tolstoy'un mükemmel ifade gücüyle can bulmaktadır.

Maslova davasında jüri üyeleri kesin kararı vermek üzere toplanırlar. Bazıları suçlu olduğunu onaylarken, bazıları da suçsuzluğuna inanmaktadır. Ama gerek sözlü gerekse yazılı cevaplarda hiç kimse şu basit “*öldürme*

niyetiyle değil” ⁸ cümlesini akıllarına getiremediklerinden Maslova’nın suçluluğu jüri üyelerince de onaylanmış olur. Jüri üyelerinin iyice düşünüp, taşınıp karar verememelerin, aceleci davranmalarının nedeni bir an önce bu ortamdan kurtulup rahatça nefes alabilmektir. Çünkü mahkeme başkanının aşırı uzun bir konuşma yapması duruşmadaki herkesi yormuş, dolayısıyla da jüri üyelerinin sağlıklı bir karar vermelerine engel teşkil etmiştir.

Neticede jüri üyelerinin verdiği karardan Maslova’nın ne parayı, ne de yüzüğü aldığı, ama yine de hiçbir neden yokken tüccarı zehirlediği sonucu çıkmaktadır.

Maslova’nın dört yıllık kürek cezasına çarptırılmasını kaçınılmaz kılan jüri üyelerinin almış olduğu karara mahkeme başkanı bile şaşırıp kalır ve yargıçlardan birine şunları söyler:

*“Bize getirdikleri şu çelişik anlama bakın. (...) Bu kız için kürek mahkûmiyeti demektir ama o kesinlikle suçsuzdur.”*⁹

Suçsuzluğuna inandıkları zavallı, güçsüz bir insanın yaşamıyla, geleceğiyle kolayca oynayabilen bu kişiler kutsal saydıkları, toplumsal bir görevi yerine getirmenin rahatlığı, gurur ve bilinciyle kararı hemen uygulamaya koyarlar. Yazar, verilen kararı *Rabelais’e* (Fransız yazar, 1494-1553) benzeterek kararın gerçekte nasıl alındığını şu şekilde ifade etmektedir:

*“O (Rabelais) da bir hukukçu olarak bir davayı çözümlemesi gerekirken bir yığın yasa maddesi sayıp, karmakarışık şeyler okuduktan sonra yargıçlara karar için kura çekmelerini önerir. Eğer zarlar çift sayıysa davacı haklıdır, sayı tekse davacı.”*¹⁰

⁸ a.g.y.s. 103

⁹ a.g.y.s. 104

¹⁰ a.g.y.s. 103

Burada da benzer bir durum söz konusudur. Mahkeme başkanının lafı uzattıkça uzatan bir ön konuşma yapması, ciddiyetsizliği, konuşma sırasında önündeki kurşun kalem, kağıt gibi nesnelerle oynaması davaya verdiği önem ve görev bilincini ortaya çıkarması bakımından dikkate değerdir.

Bunun yanı sıra jüri üyelerinin de ciddiyete ne kadar önem verdikleri tartışma götürür. Üyeler arasında yer alan tüccar Piyotr Baklaşov'un etrafına yaydığı keskin şarap kokusu, geçirmeye çalışması, ikide bir başını sallayıp durması, güya toplum yararına kutsal bir görevi yerine getirdiklerini varsayan kişilerin aslında toplumun zararına çalıştıklarının bir göstergesidir.

Sanıkların dinlenmesi ve tanıkların yoklamasından sonra, zabıt kâtibi iddianameyi okurken yargıçlar, mahkeme başkanı bile okumanın bittiğini görmek sabırsızlığıyla bir o yana, bir bu yana dönüp dururlar. Diğer bir taraftan da başkan duruşmayı bir an önce başlatıp bitirmek istemektedir. Bunun nedeni de evli olmasına rağmen o sabah eskiden evinde çalışan İsviçreli mürebbiyeden bir pusula alması ve onunla otelde buluşacak olmasıdır. Yargıçlardan biri de sabahleyin karısıyla hiç de hoş olmayan bir tartışma yaşar, bir diğeri çok içki içer, öbürü de mide rahatsızlığı çektiğinden doktorunun uyguladığı yeni bir rejimle kafasını meşgul etmeye başlamıştır. Tabii ki bu koşullar altında bulunan bir kişiden kendini yeterince işine vermesi beklenemez. Bu davada da böyle olur, Maslova suçsuz olduğunu yineleyip durmasına rağmen jüri üyelerini bir türlü ikna edemez. İddianame biter bitmez avukatlar sırasında oturan orta yaşlı bir adam bütün suçu Maslova'nın üzerine atar, onunla birlikte yargılanan Kartinkin ve Boçkova'nın suçsuzluğunu iddia eder. Çünkü karşılığında üç yüz ruble alacaktır. Bunun yanında toplumu koruması gerektiği yerde her zaman olduğu gibi kişinin içinde bulunduğu

yaşam koşullarını gözardı ederek suçlu sandalyesine oturan herkesi zararlı, tehlikeli bir yaratık olarak gören, ve en ağır cezaya çarptırılması gerektiğini savunan savcı yardımcısı Breve'nin de tutumu Maslova davasını temyiz talebi için Petersburg'a kadar sürükler.

Petersburg'da avukat Fanarin'in Maslova'yı savunmasının ardından yargıtayın kararı bozacağı kaçınılmaz gibi görünür, ama savcı, savcı yardımcısı, üyeler gülümsemek yerine sıkıntıdan patlayan ve Fanarin'e 'Sen istediğin kadar konuş dur, hiç bir yararı yok bütün bunların" diyen insanların yüz ifadesi vardır hepsinde. Üyeler karar vermek için salona geçtiklerinde iki görüş ortaya çıkar. Bazıları kararın uygulanmasına karşı çıkarken bazıları da kabulünü ister. Nehludov'un Maslova ile evlenme kararı alması Skovorodnikov adında bir üyenin fena halde kanına dokunur ve olumsuz yönde yanıt verir. Aynı şekilde Nehludov'un bir zamanlar okul arkadaşı olan savcı yardımcısı Selenin de kısa ve açık sözlerle kararın bozulması için öne sürülen nedenlerin yetersizliğinden söz edince duruşmanın seyrini olumsuz yönde etkiler. Böylece temyiz talebi reddedilir.

Bu duruma en çok morali bozulanlardan biri de avukat Fanarin'dir. Kendinden son derece emin, kendine güvenen Fanarin aracılığıyla yazar hukukçuların suç ve suçlulara yaklaşımını çarpıcı bir şekilde bir kez daha ortaya koymaktadır. Yapıtta tek düşünceleri terfileri ve durmadan arttığını görmek istedikleri maaşları olan ve kimi isterlerse derhal yargılamaya, tutuklamaya hazır bu hukukçular için kişinin en doğal hakkını elinden alma, sürgüne gönderme gibi işleri gerçekleştirmekten daha kolay birşey olmadığı ifade edilmektedir.

Ayrıca hukukçuların yanısıra jandarma, polis, gardiyanlar da ağır suçlamalarla karşı karşıyalardır. Yararlı ve iyi bir iş yaptıklarını sanan bu kişilerin kendi keyiflerine göre insanları hapse attıkları ya da serbest bıraktıkları yapıtta belirtilen ve üzerinde önemle durulan noktalardan biridir. Bunun yanısıra haklı ya da haksız suçlu damgası yiyen tutuklular arasında ayırım yapıldığını göstermek amacıyla bir subayla köylü karşılaştırılmaktadır. Aynı suçu işleyen kişilerden subay, askeri hapishanede güzel bir odaya kapatılır, nefis yemekler yiyip şarabını yudumlar ve kitabını okur. Yakında serbest bırakılacak ve tekrar eski yaşamına başlayabilecektir. Oysa zavallı köylünün ayağına prangalar vururlar, saçlarını kazırlar ve kürek cezasına çarptırırlar.

Yazar adalet dağıttığını iddia eden hukukçuların mevcut yasalara göre herkese eşit davranmaları gerektiği yerde bu ilkeyi hiçe sayarak kendilerince doğru kabul ettikleri hoşgörü, anlayış, saygıdan yoksun bir çizgide ilerleyerek kendi yasalarını uygulamak istediklerini ustaca açığa vurmaktadır..

2. Hapishane ve sürgün motifi

‘Diriliş’ romanı Tolstoy’un kişi ve aile düzeyinde toplumsal eleştirilerini en yoğun biçimde yansıttığı romanlarından biridir. Daha romanın başında yazar okuyucuyu şehirdeki güzel bir bahar sabahıyla tanıştırır. Baharın gelişiyle birlikte dışarıda hatta hapishane avlusunda bile mis gibi cana can katan bir hava varken hapishanenin içinde ise ağır, sağlıksız, leş gibi bir koku hüküm sürer. Bu tür bir açıklamayla başlayan yapıtta tutuklanan insanların tutulduğu hapishanede hiç de iç açıcı olmayan tâbiri câizse bir hayvanın bile zor yaşayabileceği şartlarda yaşamak zorunda bırakılan insan tabloları, ceza

olarak sürgüne gönderilenlerin yine şartların uygunsuzluğundan dolayı yolda karşılaştıkları güçlükler açıkça ortaya konulmaktadır.

Öncelikle hapishanelerin içinden söz edelim. Bunu da Maslova'nın kapatıldığı hücrenin tanıtımıyla başlayalım:

“Maslova'nın odası dokuz arşın boyunda ve yedi arşın eninde iki pencereyi büyükçe bir odaydı. Boyası dökülmüş sobayla odanın üçte ikisini kaplayan birbirine tutturulmuş tahtalardan oluşan bir yatak vardı. Ortada kapının karşısında kapkara bir ikon, bir mum ve onun altında da toz içinde bir demet kuru çiçek, solda kapının arkasında tabanın kararmış bir yerinde de pis kokulu bir fiçı duruyordu.”¹¹

Oldukça sağlıksız koşullar içinde bulunan hücreler dıştan çifte sürgüyle kapatılan bir dizi bölmeler şeklinde kurulmuştur. Bu karanlık soğuk hücrelerde biraz önce farkına vardığımız gibi ne dosdoğru bir yatak, ne bir masa, ne de bir sandalye vardır. Dolayısıyla tutuklu dört bir yanda, hatta üzerinde pislikten farelerin cirit attığı pis bir döşemeye hem oturup, hem de yatmak zorunda bırakılır.

Hapishanelerin durumu hemen hemen her yerde aynıdır. Maslova ve sürgüne gönderilen diğer tutukluların bulunduğu Sibirya hapishanesinde de ***“(...)alabileceğinden iki kat fazla insan doldurulunca hücrelerde yer bulamayanlar koridorlarda kalmak zorunda bırakılırlar. Neticede bir günde neredeyse yirmi kadar insanın öldüğü tifo salgını patlak verdi.”***¹² Kısacası her yerde vahşi hayvanlar gibi bir yere tıkılan insan manzaraları göze çarpmaktadır.

¹¹ a.g.y.s. 129

¹² a.g.y.s. 467

Karısını kaçırdığı için bir meyhanecinin tahıl ambarını yakmakla suçlanan Menşov'un hücrelerinde yatak diye kullanılan bir ot minderi, kalın demir parmaklıklı pis bir pencere, rutubet lekeleri içindeki duvarlar da sağlıksız yaşam koşullarının bir göstergesidir. Bu şartlar altında yaşamak zorunda bırakılan tutukluların hapishanede gördükleri kötü davranışlar bir başka dikkate değer noktadır. Hapishanedeki tutuklulara o derece kötü davranılmaktadır ki, süresi geçmiş pasaport kullandıkları için içeri tıkılan tutuklulardan biri bu davranışı: **“Köpeklere davranıldığından daha kötü”**¹³ diye tanımlarken gerçekleri bir kez daha su yüzüne çıkarır. Ayrıca gardiyanlar da durduk yere eziyet etmekten çekinmezler. Kadınlar koğuşunda bir kadın muslukta elini yüzünü yıkamak için sıra beklerken küfür, çığlıklarla bir kavgaya tutuşur. Bunun üzerine gardiyan, kadına yaklaşır sırtına şiddetle öyle bir yumruk indirir ki âdeta sesi bütün koridordan şu sözlerle yankılanır: **“Bir daha sesin duyulmasın”**¹⁴.

Erkekler koğuşunda da gardiyan yeni üniformasına çorba döken bir tutukluyu dövdünce Vasilyev adında bir başka tutuklu da arkadaşını savunur. Vasilyev tutuklu dövmenin kanunda yer almadığını söylediğinde ise: **“Ben sana kanunun ne olduğunu gösteririm (...)”**¹⁵, diyen gardiyan ona küfürler yağdırmaya başlar. Vasilyev de gardiyanı tuttuğu gibi elinde döndürür ve kapı dışarı atar. Gardiyanın şikâyeti üzerine Vasilyev’i kiler gibi bir zindana kapatırlar.

Maslova’nın da aralarında bulunduğu kürek cezasına çarptırılanların yola çıkış tarihi 5 Temmuz olarak saptanmıştır. Yola çıkacakları gün Temmuz

¹³ a.g.y.s. 206

¹⁴ a.g.y.s. 158

¹⁵ a.g.y.s. 185

ayının en sıcak günlerinden biridir. Gecedan kalan bunaltıcı, yakıcı, hareketsiz havanın etkileri, sokakta yürümenin bile olanaksızlığı şu sözlerle ifade edilir:

“Rüzgar yoktu, esecek olsa, bir yığın toz ve yağlı boya kokusuyla dolu pis kokulu ve sıcak bir hava getiriyordu. Sokaklarda çok az sayıda insan vardı, olanlar da evlerin gölgesine sığınmaya çalışıyorlardı.”¹⁶

Kafilede 623 erkek ve 64 kadın yer almaktadır. Tutuklular tıraş edilmiş kafalarında yassı takkeleri, zincirli ayaklarını sürüyerek bir elleriyle sırtlarındaki çıkınları tutmaya çalışırlar. Bir cins gri pantolon ve gömlek giyen erkekler, bunların arkasında ayakları zincirsiz, ellerine geçirilen kelepçelerle birbirine bağlanan aynı giysiler içindeki sürgün tutukluları, daha sonra kamu kuruluşları tutukluları, ardından kadınlar, sırayla önce gri kaftanlı ve başörtülü kürek cezasına çarptırılanlar, sonra da sürgüne gönderilen kadınlar, kentli ve köylü giysileri içindeki gönüllüler (kocalarını izlemek için kendi istekleri ile giden kadınlar) sıralanmaktadır. Başta erler yürür, ardından zincirli dörder dörder kürek cezasına çarptırılanlar sonra da kamu kuruluşlarının ikişer ikişer kelepçelenen tutukluları, daha sonra da kadınlar.

Hapishanede otura otura güçsüzleşen, tükenen kişileri böylesine bir cehennem sıcaklığında yaya yürütünce içlerinden ikisi sıcağa daha fazla dayanamaz ve yolda ölürlər. Ne yazık ki hiç kimse onlara acımaz. Başlarındakilerin tek endişesi çürüme tehlikesi ile karşı karşıya kalan cesetleri uzaklaştırmaktır. Bir doktor bazı tutukluların güneş çarpmasından ölmesini şöyle açıklar:

¹⁶ a.g.y.s. 361

“(...) bütün kış hiç hareket etmeden ışıksız, dört duvar arasında kalarak geçiriyorlar, birdenbire böyle sıcak bir günde güneşe çıktıklarında güneş çarpmasından ölüyorlar.”¹⁷

Hapishaneden istasyona kadarki yolda iki kişiden başka üç kişi de güneş çarpmasından ölür. Bunlardan biri ilk ikisi gibi en yakın ilgili birime gönderilir, diğerleri ise istasyonda ölmüştür zaten. Korumakla görevli oldukları yaşayabilecek durumda olan insanların ölmüş olması muhafızların umurunda bile değildir, onların tek düşünceleri bu durumlarda kanunun yapılmasını gerekli bulduğu şeyleri uygulamak, ölüleri ve eşyalarını ilgili yerlere teslim etmektir. Bunun yanı sıra tıpkı hapishanede olduğu gibi sürgün sırasında da tutuklulara işkence çektirmekten geri kalmazlar. Doğum yapmak üzere olan bir kadına hastaneye kaldırılmasına izin vermeyen muhafız **“iyi ya, doğursun varsın, sonra çaresine bakarız (...)”¹⁸** sözleriyle tutukluların yaşayıp yaşamamalarının hiç mi hiç kendisinin ilgilendirmedığını, varsa yoksa kendisini ilgilendiren tek şeyin bir an önce bu zavallı insanları götürmesi gereken yere ulaştırmak olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Bir başka grupta da subayın biri bütün yol boyunca kızını kucağında taşıyan kamu suçlularından birine kelepçe takmak ister. Tutuklu da kelepçeyle çocuğu taşımanın mümkün olmadığını söyleyince kendisine itaat etmediği için onu döver: **”Nasıl itaat edilmediğini gösteririm ben size, köpek gibi kurşuna dizerim”¹⁹** diyerek tutuklulara gözdağı vermeye çalışır.

Boş yere ölen bu insanların ölümlerinden kim sorumludur sorusuna cevap verebilmenin güç olduğunu vurguluyor yazar:

¹⁷ a.g.y.s. 17

¹⁸ a.g.y.s. 379

¹⁹ a.g.y.s. 403

*‘Bütün tutukluları vali yardımcısı Maslennikov’un emrine göre götürdüler. (...) Hapishane doktoru da sorumlu değil. O da hastaları, güçsüzleri ayırmış, itinayla görevini yerine getirmiştir. Doğal olarak sıcak bir günde bir kûme halinde yürüteceklerini tahmin edemez. Cezaevi müdürü belirtilen tarihte, belirli sayıda kadın ve erkek tutukluyu göndermesi gerektiğini bildiren emri yerine getirir. Muhafıza da belirli bir yerden, belirli bir sayıda tutukluyu alıp başka bir yere götürmesi emredilir.’*²⁰

Ama bu zavallı tutuklular öldüler öldürüldüler; görülen o ki yazar ‘bu kişiler ölümlerinden suçlu olmayan insanlar tarafından öldürüldüler’ gerçeğiyle karşı karşıya bırakmaktadır bizi.

3. Burjuvazi ve köylü motifi

‘Burjuvazi’ sözcüğü gündelik dilde ancak 13. yüzyılda ortaya çıkar. Burjuvazinin sosyo-ekonomik bir kategori olarak belirmesi 11. yüzyılın sonu ile 12. yüzyıla, batıda ticaretin yeniden doğuşu ve kentsel canlanmaya denk düşer. Burgensis (burjuva), bir burgda (kasaba ya da kentte) oturan, geçimini bir zanaatte çalışarak ya da ticaret yaparak sağlayan kentlidir. Burjuvalılar daha çok kentlerde nüfusun yoğun olduğu yerlerde yaşarlarken, köylüler de adı üzerinde köylerde, yani nüfusun kente göre daha az görüldüğü yerlerde yaşamaktadırlar.

Yapıtta fakir kesimi küçümseyen ve kendilerini her şeyin hâkimi gören burjuva kesimi ile karşı karşıyayız. Tolstoy da burjuvalı olmasına rağmen ‘Diriliş’ romanında bu kesime karşı dozlarını giderek arttırdığı eleştirilerini sert ve açık bir biçimde yapmaktan çekinmemiştir.

²⁰ a.g.y.s. 385-386

Yapıtın odak figürü Nehludov Maslova davası için avukat Fanarin'i görmeye gittiğinde soylular arasındaki ilişkinin basitliğini, bayağılığını yazar şu sözlerle açıklar:

"Her ikisi de sahtelik kokan bir gülüşle gülmeye başladılar."²¹

Zenginliğin getirdiği iyi, rahat, güzel yaşam koşullarının belirtisi kişilerin dış görünüşüyle hemen kendini gösterir. Örneğin, Fanarin'in karısı son derece lüks, zarif giyinir, ipeklere, dantellere, kadifelere bürünür. Hatta bu soylu kesimin yanlarında çalışan yardımcılarının giysileri bile akıllara durgunluk verecek şekildedir. İşte vali yardımcısı Maslennikov'un eşinin merdivenlerden inmesine yardım eden uşağın giysisi şu şekildedir:

"(...) pelerinli, şapkalı, armalı bir uşak. (...)"²²

Köylülerin yiyecek ekmeği bile zor buldukları dönemde soyluların biraraya gelerek nefis ipekler, altınlar, mücevherler içinde şıkır şıkır parlayan göz kamaştırıcı giysileri, nefis yemekleri ve servis hizmetleri nasıl rahat yaşadıklarının bir göstergesi olarak büyük bir ustalıkla Tolstoy'un kaleminden bizlere yansıtılmaktadır. Korçağınlerin davetinde masada bulunan istakoz, havyar, peynir, ringa balığı gibi mezeler, Nehludov'un teyzesinin evindeki şahane servis hizmeti ve fransız ahçıbaşının yaptığı mükemmel yemekler paranın su gibi harcandığının bir kanıtıdır:

"Yemekler sofraya konulduktan sonra uşaklar hemen çekiliyorlar ve herkes yemeğini kendisi alıyordu. Hanımlar gereksiz hareketlerle zahmete girmesinler diye erkekler kendilerine yakışan bir şekilde servis hizmetini üstlenerek tabaklara yemek koyuyor kadehlere içki dolduruyorlardı."

²¹ a.g.y.s. 180

²² a.g.y.s. 214

Yemeklerden biri bitince kontes masanın içine gömülü bir elektrik ziline düğmesine basıyor, uşaklar sessizce içeri giriyor, tabakları değiştiriyor ve diğer yemeği getiriyorlardı. Yemek şarap gibi nezihti. Büyük aydınlık bir mutfakta beyaz giysiler içinde iki yardımcıyla bir Fransız ahçı çalışıyordu.”²³

18. yüzyıl Rus edebiyatında Yakov Borisoviç Knyajnin’in (1742-1791) “Araba Sevdası” isimli yapıtıyla başlayan Fransız hayranlığı 19. yüzyıl Rus edebiyatında da kendini gösterir. Toplum yararlarına birşeyler yaptıklarını sanan, ama yaşamı lüks ve zerafet içinde eğlenerek gününü gün etmeyi amaçlayan soylular arasında Fransızca konuşmak âdeta moda haline gelmiştir. Vali yardımcısı Maslennikov merdivenin en alt basamağına kadar önemli bir konluğu uğurlarken bu misafir Fransızca konuşarak şehirde düzenlenecek yetimhane yararına bir temsilden söz eder ve hanımlar için mükemmel bir uğraş olduğunu ileri sürer:

“Hanımların keyifleri yerinde ve paralar birikiyor, eğlenirler, Tanrı onları korusun”, (“Qu’elles s’amuse et que le bon Dieu les benisse”. (...))²⁴

Oysa romanda köylülerin durumu hiç de iç açıcı değildir. Nehludov büyük bir değişim neticesinde köyün bütün topraklarını düşük bir fiyatla köylülere devretmeye hazırlanır. Önce topraklarının bulunduğu Kuzminskoye köyüne gider, orada gördükleri karşısında hayrete düşer. Nehludov’un “(...) *eğer isterseniz size toprakları uygun bir fiyata kiraya vermek istiyorum (...)*”²⁵ sözüne “*İyi bir iş (...)*”²⁶ der yaşlı bir adam. Başka birisi “*ödeme gücümüzü aşmayacak olsa (...)*”²⁷ bir diğeri de “*neden toprakları almayacağımız*”²⁸, bir

²³ a.g.y.s. 292

²⁴ a.g.y.s. 214

²⁵ a.g.y.s. 232

²⁶ a.g.y.s. 233

²⁷ a.g.y.s. 233

²⁸ a.g.y.s. 233

diğeri ise “*bu bizim alışkın olduğumuz bir iş, bizi toprak besliyor*”²⁹ der. Topluluktan yükselen bir ses de “*senin için söylemesi kolay, ama ödemek için para gerek bize (...)*”³⁰, sözleriyle köylülerin bütün varlarının yoklarının toprak olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Köylüler efendileri karşısında tam bir saygınlık ve zavallılık içindedirler. Nehludov’un kendileriyle görüşeceğini öğrenen köylüler onu beklerken, yağmur damlacıkları saçlarına, sakallarına ve kaftanlarına dökülmesine rağmen barine gözlerini dikerler ve onun ne söyleyeceğini dikkatle dinlemeye koyulurlar. Aynı şekilde köyden çıplak ayaklarıyla koşarak gelen genç bir kız barine yaklaşırken adımlarını yavaşlatır, yanından geçerken de durur ve derin bir saygıyla selâmlar.

Köylülerin nasıl yaşadıklarını merak eden Nehludov bu amaçla çevrede araştırma yapmak için ihtiyar bir köylü kadının evine gider. Evde gördükleri son derece korkunçtur:

“*Gördüğünüz gibi yaşıyoruz işte. İzbemiz yıkıldı yıkılacak, birisi bunun altında kalıp ölecek. Cesur ihtiyar -çar gibi yaşıyoruz- diyor. İşte şimdi yemek yiyeceğiz*”³¹ Nehludov ne yiyeceklerini sorduğunda ise verilen cevap oldukça düşündürücüdür. Soyluların büyük, aydınlık mutfakları ve şarap gibi zarif, muhteşem yemekleri yerine buradaki insanların yiyecek ekmeği bile zor bulmaları mevcut düzenin bozukluğunu yine gündeme getirir: Kadın “*ilk yemek kvasla ekmek, diğeriye ekmele kvas*” der.³²

²⁹ a.g.y.s. 233

³⁰ a.g.y.s. 233

³¹ a.g.y.s. 239-240

³² a.g.y.s. 240

Başka bir yerde de Nehludov'un köyün en fakirine nasıl, neyle geçiniyorsunuz sorusuna “*Neyle mi geçiniyorum. Dileniyorum*”³³ şeklinde cevap vermesi ve hüngür hüngür ağlamaya başlaması son derece üzücü bir tablodur. Nehludov'un ikinci olarak gittiği ve eskiden halalarının oturduğu Panovo köyünde ise köylüler onun topraklarla ilgili düşüncelerini bir türlü kavrayamazlar. Çünkü köylüler özellikle kâhyalar konusunda yıllardan beri süregelen tecrübelerine dayanarak bu kişilerin kendilerinin sırtlarından para kazanmayı amaçladıklarını çok iyi bilmektedirler. Bu nedenle herhangi bir öneride bulunmak için kâhya kendilerini topladığında yine bir hileyle onları kandıracağını önceden sezebildiklerinden olsa gerek “*Biz eski gibi sürüp gitsin istiyoruz (...)*”³⁴ sözleriyle çoğunun okuma yazması bile olmayan bu kişilerin alışık olmadıkları bir sisteme rıza göstermedikleri, her şeyin eskisi gibi kalmasından yana hemfikirlilikleri gözler önüne serilmektedir. Ayrıca topraklar için imza isteyen Nehludov'un konuşmasını eleştiren bir köylü de “*İmzaladın mı seni çiğ çiğ yutuverir*”³⁵ diyerek efendilerine güvenemediklerini açıkça belli etmektedirler.

Kuzminskoye köyündekilerden daha kaba olan bu köylülerin hemen hemen hepsi eşlerinin evde diktği kaftanlarla, ayaklarında kayın ağacından yapılmış pabuçlarla, kimileri yalın ayak, ceketsiz, tarladan döndüğü gibi sadece gömlekle Nehludov'un karşısına çıkarlar. Buranın da insanları diğer köyde olduğu gibi barınlarının karşısında başlarındaki kasketleri çıkarmış ayakta dikilirler, saygıda hiç bir kusur etmezler.

³³ a.g.y.s. 245

³⁴ a.g.y.s. 252

³⁵ a.g.y.s. 253

Köylüler iyi bir eğitim alamadıklarından toprağı bölüştürme konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini bilememekte, dolayısıyla da Nehludov'u kolayca anlayamamaktadırlar. Amerikalı George'un teorisinden yola çıkan Nehludov, bütün toprağı ortaklaşa sahip olunması gerektiğini, onun üzerinde herkesin eşit hakka sahip olduğunu vurgular. Köylüleri kaygılandıran nokta ise toprağın nasıl eşit pay edileceğidir. Çünkü verimli toprak vardır ve daha az verimli toprak vardır. Elbette ki herkes en iyisine sahip olmak ister. Bu bakımdan kimin kime ne kadar vereceğini tespit etmek için tutulacak en akıllı yol toprağı işleyen herkesin, toprağının değeriyle orantılı olan bir parayı ortaya koymasıdır; yani bir kimse verimli bir toprağı işlemek istiyorsa, daha az verimli toprağı işleyenden daha fazla para ödemesi gerekmektedir. Eğer toprağı işlemezse, hiçbir şey ödemeyip ortak gereksinimler için zorunlu olan vergiyi de toprağı ekip biçenlerin vermesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde eşitlik ilkesi sağlanabilir.

Burada bencilliğı, kaygısızlığı, çıkar ilişkilerini bir kenara atarak bazı kişilerin elinde toplanmış olan sermayelerin hiçbir işe yaramadığı, ancak toplumun ortak malı olduğu taktirde bir yarar sağlanabileceğı gerçeğı ortaya konulmak istenmektedir.

4. Aşk ve sevgi motifi

Büyük yazar Çehov (1860 - 1904) her ne kadar "Diriliş" te *"İlgi çekmeyen tek şey Nehludov'la Katya arasındaki ilişkilerdir"* ³⁶ dese de romanın merkezi konumdan yan konumlara geçişini sağlayan, bir çeşit basamak işlevi gören aşk ve sevgi motifidir bence.

³⁶ S. P. BIÇKOV: L.N. Tolstoy v russkoy kritike, gos.izd, hud. lit, Moskva, 1952, s. 39

Romanda üniversite öğrencisiyken halalarının yanına gelen Nehludov, doğanın ve güzel yaz günlerinin ruhunda bıraktığı etkiyle önceleri sevgi daha sonraları aşk diyeceğimiz saf, yüce duyguların esiri olur. Doğa, gençliğin getirdiği yaşama sevinci, canlılık Nehludov'un ruhunda aşka kendiliğinden bir zemin hazırlar. On dokuz yaşında olmasına rağmen anasının koruyucu kanatları altında büyüyen Nehludov hâlâ saf bir çocuk gibi masumiyetini korur ve aşk ona ilk defa komşu çocuklarla evin önündeki yeni biçilmiş çayırda kovalamaca oynarken, oyuna Katyuşa'yı da çağırımlarıyla görünür. Oyun sırasında Nehludov'un iradesi dışında Katyuşa'nın elini tutması, nasıl olduğunu anlamadan yüzünü onunkine yaklaştırıp dudaklarını öpmesiyle o andan itibaren Nehludov'la Katyuşa arasındaki sevgi, arkadaşlık ilişkisi birbirinden hoşlanan iki genç ilişkisine dönüşür. Artık gerek Katyuşa gerekse Nehludov birbirlerinin varlıklarını düşünmekle bile mutlu olurlar. Günde birçok kez koridorda, merdiven sahanlığında ya da bahçede karşılaştıkları zaman birbirlerine pek fazla bir şey söyleyemezler, yani yalnız olduklarında konuşmakta zorluk çeker, ne söyleyeceklerini bilemezler. Burada gözler araya girer ve hemen sözlerden daha anlamlı bir dille konuşmaya başlar. Ayrılık zamanı geldiğinde ise merdivenin alt basamağında hiç kımıldamadan duran Katyuşa gözlerini Nehludov'a dikerken, bu saf, temiz aşkın bittiğini haber verir gibidir.

Nehludov okulu bitirip tekrar halalarının yanına gidince Katyuşa'yı görür görmez eski duyguların uyandığını hisseder, ama bu defa bambaşka duygular içindedir. Bu sevginin neye dayandığını ne sonuç doğuracağını çok iyi bilen bir Nehludov karşımızdadır artık. Katyuşa'yı görüp de ona olan eski

duyguları uyanınca gitmesi gerektiğini, burada kalmakla çok kötü şeyler olacağını bilmesine rağmen vicdanının sesini dinlemeyi reddeder.

Katyuşa'nın yalnız kendisine, Nehludov'a değil, dünyada güzel olan herşeye duyduğu masum ve derin bir sevgiyi, Nehludov o kutsal Paskalya gecesi duyar. Ne yazık ki sadece bu duyguyla yetinemeyen Nehludov, son bir kez Katyuşa'ya karşı duyduğu gerçek aşkın sesini işitir ama bu ses, masum kızın odasına girmesiyle yarı istekli, yarı isteksiz Katyuşa'nın haykırırları arasında yok olur, gider:

“Dudakları, çıldırdınız mı? Olacak şey mi? derken, bütün varlığı ise herşeyimle seninin diyordu.”³⁷

Olup bitenlerin anlamını kavramaya çalışan Nehludov üzülmelerini gerektirecek bir durum olmadığını söylerken bir anlamda ruhunu teselli eder ve zaten kısa bir süre sonra da oradan ayrılır.

Yaşamının daha sonraki döneminde Nehludov, saygın aile Korçagin'lerin kızı Missi'yle evlenmek ister, ama Missi konusunda daima iki zıt düşünce içindedir. Bazen genç kızı açık sözlü, güzel, zeki, yapmacıksız bulur, bazen de âdeta alaca karanlığın ansızın parlak gün ışığına geçtiğini ve o zaman da onun kusurlarını farketmek zorunda kaldığını sezinler. Missi'yle aralarında geçenler kesin sözler değildir, ama bakışlar, gülümsemeler, suskunluklardır. Nehludov'un Missi'yle yaşadıkları aşktan ziyade karşılıklı çıkar ilişkisi şeklinde yorumlanabilir. Çünkü her ikisi için de soylu bir aileden gelmek önem taşımaktadır. Tekrar Katyuşa'nın ortaya çıkmasıyla Nehludov, Missi'ye karşı hissettiklerinin gerçek aşk olmadığını anlar. Yıllar sonra Katyuşa'yla karşılaşınca yaptığı bir hatayı tamir etmek için evlenme teklifinde

³⁷ a.g.y.s. 83

bulunan bir Nehludov’la karşılaşmaktayız. Bu aşamadan sonra aşkın yerini merhamet, acıma duygusu alır.

Romanda çıkar ilişkisini çürüten duygular Simonson’la Katyuşa arasında yaşananlardır. Daima akıl ve mantıkla hareket eden, insanlar arasındaki eşitlik ilkesine büyük önem veren siyasi suçlu Simonson, Katyuşa’yı gerçek bir aşkla sever. Çünkü onda diğer kadınlardan farklı yüksek manevi yetenekler görür. Hapishanede başlayan bu ilişki, Katyuşa’nın Simonson’un diğerlerinden farklı bir erkek olduğunu ve bambaşka gözlerle ona baktığını anlamasıyla yol kateder. Aralarında tek sözcük bile konuşmamalarına rağmen, bakışları daha önce tanıştıklarını, birbirlerine karşı ilgisiz olmadıklarını anlatır.

Tolstoy ‘Diriliş’te biraraya gelememelerinin asıl nedeni sınıf ayrılığı olan Nehludov’la Maslova arasındaki umutsuz aşkı ortaya koymaktadır. Ardından bir tür çıkar ilişkisine dayanan Nehludov’la Missi arasındaki ilişki tanımlanmaktadır. Sonunda ise gerçek aşkın temsilcisi olarak Simonson devreye girmekte ve Katyuşa’yı mutsuz yaşamından koparıp almaktadır.

5. Din ve ahlâk motifi

İman, inanış diye niteleyebileceğimiz din kavramı, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları topluluğu denilen ahlâk kavramıyla bir bütün oluşturmaktadır.

“Yapıtın son kısmına tamamıyla gerçekçi bir gözleme dayanarak hiç de zorunlu olmayan bir dinsel sonuç eklenir. Tolstoy’un inancı hiçbir kanıtla başvurmadığı, gerçekçiliğe gittikçe daha özgür, daha keskin olduğu için karışıklık dikkat çeker. Tolstoy bazılarının zannettiği gibi dinsiz değildir. Onun

da kendine göre bir dini vardır. O, insanın daima yüksek bir şeye ulaşmak isteğinin farkındadır, ama hiç bir din ona temin edemez. Tolstoy'un bahsettiği bu yüksek şey, vicdanın, iyiliğin, ahlâkın sesidir, dolayısıyla Tolstoy'un dini ahlâktır.”³⁸

İslâm dini içinde de ahlâkı dinden ayırmak mümkün değildir. Örneğin, “Hz. Aişe ‘nin kendisine gelerek Hz. Peygamber’in ahlâkını soran kişilere ‘*önun ahlâkı Kur’andır*’”³⁹ buyurması, din-ahlâk ilişkisini teorik ve pratik alanda açığa vuran çok önemli bir delildir.

Romanda bir kilise çan sesi duyduklarında Nehludov’un yanında duran arabacısı ve diğer bütün arabacılar da teker teker başlıklarını çıkararak, haç işareti yaparlar. Nehludov’un başlangıçta dikkatini çekmeyen, yırtık pırtık giysiler içinde ufak tefek bir ihtiyar haç çıkarmaz:

“Nehludov’un arabacısı şapkasını başına giydikten sonra – sen niye haç çıkarıp dua etmiyorsun ihtiyar? Vaftiz olmadın mı yoksa sen?- diye sordu.

– Kime dua edecek mişim? (...)

– Kime olur mu? Tanrıya - diye alaylı bir tarzda cevap verdi arabacı.

– Haydi göstere bana? Neredeymiş senin Tanrın? Orta yaşlı bir adam aynı adama – sen hangi dindensin ihtiyar?

– Hiçbir dinden değilim, çünkü kendimden başka hiç kimseye inanmıyorum diye kararlı ve hızlı bir şekilde cevap verdi.

– Konuşmaya girerek - İnsan kendi kendine nasıl inanabilir ki? - diye sordu Nehludov, insan yanılabılır.

³⁸ Reşat Nuri GÜNTEKİN: Tolstoy, Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.55

³⁹ Zaman Gazetesi, Aralık, 1995

– *Başını kararlı bir şekilde sallayarak - Hayatta değil - diye cevap verdi ihtiyar.*

– *Öyleyse neden farklı inançlar var? diye sordu Nehludov.*

– *İnsanlar kendilerine değil, başkalarına inandıkları için farklı inançlar vardır. (...) inançlar çoktur, ama ruh tektir. O sendedir, bendedir, ondadır, yani herkes içindeki ruha inansın, işte o zaman hepimiz birleşiriz. Herkes kendi benliğine dönsün, hepsi onunla birlik olacaktır.*

Nehludov – bu inancı uzun zamandan beri mi taşıyorsun ? diye sordu

– *Tam yirmi üç yıldır peşimi kovalıyor. Adın ne senin diyorlar. Herhang7i bir ad taktığımı sanıyorlar. Hiçbir adım yok, hepsini bıraktım. Ad, ev, yurt, hiçbir şeyim yok benim. Ben benim işte. Adın ne? İnsan. Kaç yaşındasın? Sayamam, onların sayımını yapamam, çünkü ben hep vardım, her zaman var olacağım. Anan, baban kim? diye sorarlar. Tanrı ve yeryüzünden başka anam, babam yok benim. Babam Tanrı, yeryüzü ise anamdır. Peki çarı tanıyor musun diye sorarlar? Neden tanıyacak mışım? O kendi çarı ben kendimin çarıym şeklinde konuşur.”⁴⁰*

Yukarıda yer alan karşılıklı konuşmalar aslında Tolstoy’un dine bakış açısını açıkça gözler önüne sermektedir.

Artık Nehludov bundan böyle yapılan bunca kötülüklerin kökenini, onları yıkmak için neyin gerektiğini çok iyi bilmektedir. Bunun da cevabı beş ilkede toplanan İsa’nın buyrukları kısmında verilmiştir:

‘Birinci ilke: (Matheo. V, 21-26) İnsanoğlunun kardeşini sadece öldürmemekle kalmaması, ona karşı öfke de duymaması, hiç kimseyi hor görmemesi, birisiyle

⁴⁰ a.g.y.s. 459-460

kavga edecek olsa Tanrıya ihsanı getirirmeden önce, yani duasını yapmadan önce onunla barışması gerekir.

İkinci ilke: (Matheo. V, 27-32) *İnsanoğlunun, sadece zina etmemekle kalmaması, güzel bir kadına duyulan zevkten sakınması, evlendiği zaman da hiçbir zaman onu (karısı) aldatmaması gerekir.*

Üçüncü ilke : (Matheo. V, 33-37) *İnsanoğlunun hiç bir ant içmemesi gerekir.*

Dördüncü ilke: (Matheo. V, 38-42) *İnsanoğlunun göze göz, dişe diş istememesi, bir yanağına vurduklarında diğer yanağını uzatması, hakaretleri bağışlaması onlara alçakgönüllülükle boyun eğmesi, kendinden istenen hiçbir şeyi reddetmememesi gerekir.*

Beşinci ilke: (Matheo. V, 43-48) *İnsanoğlunun düşmanlarından nefret etmemesi, onlarla çarpışmaması, onları sevmesi, onlara yardım ve hizmet etmesi gerekir.”⁴¹*

Görüldüğü gibi hiç kimseye kötülük etmememiz, tam tersine birbirimizi severek yeryüzünde tam bir barışı ve tam bir mutluluğu sağlamaya çalışmamız öğütlenmektedir. Hangi, memleketten, hangi ırktan olursak olalım bütün insanları kardeş gibi sevmemiz, hiçbir zaman kendimizi başkalarından üstün görmememiz gerekmektedir.

“Tolstoy’a göre bir insan hem subay, hem de hristiyan olamaz. Bir insan yargıç olamaz, çünkü kendisi de suçludur. Hiç kimse günahsız değildir.

⁴¹ a.g.y.s. 485-486

*Hristiyan olabilmek için suçluyu bir kardeş gibi bağışlamalıdır, bir kere, on kere değil, her seferinde bağışlamalıdır. Gerçek hristiyan mezhebi de şu iki hükümden ibarettir. 1) Birbirinizi seviniz, 2) Kötülüğe kötülükle karşı koymayınız. Bu bakımdan Tolstoy daha insanca ve daha kardeşçe bir hayatın dinini kurmak, eski ve yeni İncil'i birleştirmek, ilk Hristiyanlarınkini Tolstoy'un hristiyanlığına karıştıran bir İncil yaratmak istemiştir. Çünkü 'İtiraflar'da söylediği gibi "ancak yaşamlarıyla inançları uygunluk halinde olanlar kurtulabilirler umutsuzluktan."*⁴²

Kalpsiz insan gibi dinsiz insan da mevcut olamayacağına göre önemli olan bencilliği bırakıp insanlık aşkıyla, yani insan sevgisiyle yaşamaya gayret etmek, kendi iyiliğimizi, güzelliğimizi, doğruluğumuzu başkalarına da katarak yeryüzündeki mutluluğu yakalamak ana ilkemiz olmalıdır.

V. "DİRİLİŞ" ROMANINDA FİGÜRLER

Çok renkli ve bir yığın figürle dolup taşar 'Diriliş' romanı. Tolstoy'un yarattığı her figür içimizden biridir, hatta çoğu yaşamış kişilerdir. Tolstoy birazdan göreceğümüz gibi figürlerini birdenbire ortaya koymak yerine onların herhangi bir özelliğini ya da düşüncesini ele alır ve âdeta insanın hafızasına yerleştirmeye çalışır. Bu bölümümüzde romandaki çeşitli sosyal

⁴² Tahsin YÜCEL: Tolstoy (Dünya Klasikleri), Varlık Yayınevi, İstanbul, 1962, s. 19

kesimlere ait figürler topluluğundan önemli olanları seçerek onları daha yakından tanıyacağız.

1. Dmitriy İvanoviç Nehludov

Romanın odak figürü Nehludov, merkezi bir yerde bulunan çeşitli sosyal kesimlere mensup kişilerin oluşturduğu bir çevre içinde görünür. Onunla öncelikle burjuva çevresinde karşılaşırken, onu daha yakından tanıyıp ruh halinin analizlerine başlayınca “alt kesim” diye nitelenen köylü sınıfıyla da ilişkilerine şahit oluruz. Yazar, aristokrat yaşam tarzının getirdiği her şeyin mükemmelliğine sahip olmanın verdiği rahatlığı, süs düşkünlüğü, şık ve zarif giyinme alışkanlığını açıkça gözler önüne serer:

“(...) kılı beyaz bacaklarını yataktan dışarı çıkardıktan sonra terliklerini ayağına geçirdi, geniş omuzlarını ipek bir sabahlıkla örttü, ağır ama hızlı yürüyüşle yapma kokuların bulunduğu yandaki tuvalet odasına gitti. Orada birçok dolgusu bulunan dişlerini özel bir tozla fırçaladı, güzel kokulu bir suyla ağzını çalkaladı, sonra her tarafını yıkamaya ve değişik havlularla kurulanmaya başladı. Ellerini mis kokulu bir sabunla yıkayıp, uzun tırnaklarını fırçayla temizleyip, büyük mermer lavaboda yüzünü, kalm ensesini yıkadıktan sonra yatak odasının yanındaki duşun bulunduğu üçüncü bir odaya geçti. Soğuk suyla kaslı yağ bağlamış vücudunu yıkayıp yumuşak bir havluyla kurulandıktan sonra temiz, ütülü çamaşırını, ayna gibi parlak potinlerini giydi ve tepesinde iyice seyrelen çamaşırlarını iki fırçanın yardımıyla kısa, kıvrık bıyıklarını fırçalamak için aynanın karşısına oturdu. Tuvaleti için kullandığı bütün eşyalar, çamaşırlar, giysiler, ayakkabılar, boyun bağları, iğneler, kol

düğmeler hepsi birinci kalite çok yalın, çok göze çarpıcı, çok sağlam ve çok pahalıydı.⁴³

Nehludov üniversitenin üçüncü sınıfını tamamladığında tezini rahatça, huzur içinde hazırlayabileceği halalarının yanına gitmeye karar verir. İşte Nehludov'un yaşamını değiştirecek olaylar zinciri bu devreyle başlamaktadır. Çünkü onun ileride tüm yaşam felsefesini değiştirecek, hatta bu zengin yaşantısından bile tiksindirip uzaklaştıracak düşüncelerin tohumu aslında bu dönemde atılmaya başlanmıştır. Halalarının yanında hizmetçilik yapan Katyuşa'nın varlığı Nehludov'un ruhunda ilk gençlik kıpırtılarının belirtisi olur:

“Katyuşa'nın odaya girmesi ya da uzaktan onun beyaz önlüğünü görmesi herşeyin onun için güneşle ısıldaması gibiydi, herşey daha ilginç, daha neşeli, daha önemli görünüyordu; yaşam onun için sevince dönüşüyordu.⁴⁴

Nehludov öğrencilik yıllarında neşeli, canlı, hayat dolu bir kişiliğe sahiptir. Halalarının yanına gidişiyle gençliğinin getirdiği enerjiyi şu satırlarda gösterir:

“Çok erkenden bazen saat üçte yataktan kalkıyor, gidip güneş çıkana kadar tepenin altındaki nehirde yıkanıyor, bazen sabahın pusunda çiğ, henüz otların ve çiçeklerin üzerinde iken geri dönüyordu. Bazen sabahları kahvesini içtikten sonra tezi üzerinde çalışıyor, ya da tezi için kaynaklar topluyor, ama sık sık da okuma ve yazmanın yerine evden çıkıp tarlalarda, ormanda dolaşıyordu. Yemekten önce de bahçede bir yerde uyuyor, daha sonra ise yemekte neşesiyle halalarını neşelendiriyor, güldürüyor, ardından da ata

⁴³ a.g.y.s. 30-31

⁴⁴ a.g.y.s. 65

biniyor, ya da sandalla dolaşıyor ve akşamleyin tekrar kitap okuyor ya da iskambil falı açan halalarıyla oturuyordu.”⁴⁵

Bu haliyle çevresindekilere âdeta mutluluk saçan yaşama dört elle sarılmış, umut dolu bir Nehludov karşımıza çıkmaktadır.

Nehludov’un o dönemde kadınlarla ilgili düşünceleri de olumludur. Evlilik kurumuna değer verilmesi ve kadınlara da insan gözüyle bakılması gerektiğini düşünmektedir.

“Kadınları ancak evlilik çerçevesi içinde düşünüyor, kendisiyle evlenmeyecek durumda olan bütün kadınları kadın değil de bir insan olarak görüyordu.”⁴⁶

Nehludov Katyuşa’yla tanıştığında on dokuz yaşında olmanın verdiği heyecanla genç kıızı, saf, tertemiz bir aşkla sever, ona sahip olmayı istemediği gibi böyle bir şeyin olasılığını bile düşünmez:

“Eğer Nehludov, Katyuşa’ya duyduğu sevginin farkına varsa, hele de genç kızla kaderini birleştiremeyeceğine inandırmaya kalkışsa, hiç kuşkusuz o şaşmaz dürüstlüğüyle, durumu ne olursa olsun, sevdiği genç kızla evlenmemesi için hiçbir neden bulunmadığını göstermek için onunla evlenirdi.”⁴⁷

Ancak ilk gençlik çağının bu güzel düşüncelerinin arkasında şekillenmeye başlayan tablo hiç de o kadar iç açıcı değildir. Üniversiteyi bitirip subay olduktan sonra askerlik mesleğinin getirdiği şarap, kumar, kadın gibi bir yaşam tarzı çevrenin de etkisiyle Nehludov’u içine alır ve âdeta böyle bir çevrede yaşayabilmek için, Nehludov bütün bunlara uyma zorunluluğu hisseder; aksi takdirde çevre tarafından dışlanacağını iyi bildiğinden ün

⁴⁵ a.g.y.s. 63-64

⁴⁶ a.g.y.s. 64

⁴⁷ a.g.y.s. 66

kazanmak, iyi yaşamak, yaşadığı çevrede saygınlık elde etmek yönünde oluşan ihtiras onda sürekli bir iç çatışma meydana getirir:

“(...) onun iyi, güzel olarak kabul ettiği herşey, başkaları tarafından kötü kabul edilmiş, tersine ona kötü gözüken herşey ise çevresinin gözünde iyiydi. Sonunda Nehludov, başkalarınınkini benimsemek için kendi düşüncelerinden vazgeçti.”⁴⁸

Nehludov, hiçbir çıkış yolu görünmeyen daha doğrusu çıkma gücünü kendinde bulamadığı bir yaşama bağlıdır artık. Bir taraftan askerlik mesleği Nehludov’un ruhunda değişiklikler meydana getirirken, diğer taraftan da âdeta yaptıkları işin ne kadar zor olduğunu, herşeyi vatan ve millet için yaptıklarını doğrularcasına kendi kendine inandırmaya çalışır. Nehludov aslında yavaş yavaş yaşamın acımasızlığını, kurallarını hissetmeye başlar İnsanın dünyaya bakış açısını değiştiren, mücadelesini, yaşama azmini elinden alan bu pasif yaşamın yaptıklarını ‘İnsanî ve hayvanî ruhlar’ diye ayıran yazar, onların işlevini şöyle açıklar:

“Biri iyiliği başkalarında arayan ruhânî, diğeri ise bütün dünyanın iyiliğini feda etmeye hazır sadece kendi iyiliğini arayan hayvan-insan.”⁴⁹

Nehludov yaşamla ve kendi kendisiyle hesaplaşmaya başladığı dönemde halalarının yanına tekrar uğrayıp Katyuşa’yı gördüğünde, genç kızla masum sevgi ilişkisi bulunan bir erkekten bambaşka birisidir:

“Eskiden kadını bütün çekiciliği gizinden gelen gizemli ve çekici bir yaratık olarak görürken, şimdi ise kadınların, her kadının anlamı - aileleri ve

⁴⁸ a.g.y.s. 69

⁴⁹ a.g.y.s. 73

arkadaşlarının eşleri dışında - çok kesindi: Kadın zevk alınan araçlardan biriydi.”⁵⁰

İşte şimdi Nehludov’un Katyuşa’ya duyduğu masumane sevgi yerini terk eder, içinde yaşayan hayvan-insan sadece başkaldırmakla kalmaz, halalarında ilk kaldığı zaman kendisine egemen olan o dürüst, sevecen varlığı da ezer ve ona boyun eğdirir. İçindeki seslerden biri ona şunları fısıldar:

“Bak zevkini, mutluluğunu elinden kaçıracaksın.” ⁵¹ Nehludov içindeki sese kulak vererek Katyuşa’yı yarı rıza, yarı zorla elde edince de iç dünyasındaki huzursuzluğu telkin etmekte gecikmez:

“Başıma büyük bir mutluluk mu ya da bir felâket mi geldi? Bu her zaman böyle olagelmıştır. (...)”⁵²

Bu olaydan sonra Nehludov, kendini onurlu sayan her erkeğin yaptığı gibi Katyuşa’ya bir miktar para vermenin görevi olduğunu düşünür:

‘Daima böyledir. Şönbok (arkadaşı), sözünü ettiği mürebbiyeye böyle davranmamış mıydı? Grişa amca, babası köyde yaşarken hâlâ yaşayan yasadışı oğlu Mitenka doğduğunda öyle yapmamış mıydı? Herkes aynı şekilde davranıyordu, o zaman olması gerektiği gibi yapmalıydı.’⁵³

Nehludov yeni ortam ve şartlara bir defa kapıldıktan sonra, iradesini kontrol edebilme güçsüzlüğünden aradan zaman geçtikçe Katyuşa’yla ilgili anıları ve ona karşı davranışları uzun yıllar bir daha aklına gelmeyecek şekilde siler.

⁵⁰ a.g.y.s. 67

⁵¹ a.g.y.s. 80

⁵² a.g.y.s. 83

⁵³ a.g.y.s. 85

Öte yandan Nehludov, evlilikle ilgili düşüncelerinde aile yuvasında rahat ve huzurdan başka evlilik yaşamının namuslu ve ahlâk kurallarına uygun bir olanak sağladığını, özellikle amaçsız bir kişiye ailenin, doğacak çocukların olumlu bir yön vereceğini ummuyor da değildir. Burada Tolstoy'un sesi duyulmaktadır. *‘Nasıl ki ilim ve sanatın gayesi insanlara hizmetse, Tolstoy’a göre de evliliğin gayesi çocuktur.’*⁵⁴

Nehludov ünlü, saygın bir aile olan Korçagin’lerin kızı Missi’yi başkalarından ayıran özelliklerinden –soyluluğu, giysisi, yürüyüşü, konuşması, gülüşü– dolayı beğenir, zaman zaman değişik duygular içinde olsa da bir anlamda evliliği planlar. Aslında Nehludov Korçagin’lere o çok hoşlandığı soyluluğu ve övgü dolu sözleri duymağa gider:

*“(...) bu evde bulunmaktan sadece duyguları üzerinde hoş bir etki yaratan lüksten değil, belirsizce ruhumu saran okşayıcı, iltifat havasından da pek hoşlanırdı.”*⁵⁵ Nehludov her ne kadar Missi’yi beğense de biraz huzursuzdur. Bunun nedeni evli bir kadınla sürdürdüğü gizli ilişkidir. Bu kadın soylu bir mareşalin eşi olan Marya Vasilyevna’dan başkası değildir. Nehludov bu ilişkiyi sona erdirmek ister, ama Marya’nın kararlılığı ve istekliliği devam ettirir.

Bütün bu karmaşık ve çelişkili duygular içindeki Nehludov, toplumdaki saygın yeri ve itibarından dolayı mahkemede jüri üyeliği görevini yürütmektedir. Yine bir gün görevini yerine getirmek için gittiği mahkeme salonunda diğer günlerin aksine garip duygular içindedir. Nehludov sanki yargılayacak olan kendisi değil de, kendisini yargılamaya

⁵⁴ Reşat Nuri GÜNTEKİN: Tolstoy, Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933,s.56

⁵⁵ a.g.y.s. 112

götürüyorlarmışçasına bir korkuya kapılır. Gerçekten de duyguları güçlüdür. Bir zamanlar halalarının yanında çalışan, aşık olduğu ve kötü duygularına yenik düştüğü için yüzüstü bırakıp gittiği Katyuşa'yı mahkemede, suçlu sandalyesinde görünce neye uğradığını şaşırır ve bütün bu yaşananların bir an önce sona ermesini diler.

Aslında Nehludov'un ruhunda Katyuşa'yı görünce bir kıpırdanma olmasına karşın aldığı askerlik eğitimi ve çevresindeki saygınlığından dolayı bu şaşkınlığını belli etmemeye, korkusuz görünmeye çalışır. Yavaş yavaş içinde oluşan ve giderek büyüyen pişmanlık duygusuna yenik düşmez. Nehludov zayıf, iradesiz, bir o kadar da cesaretsiz birisidir ki, karar verilirken jüri üyesi olarak söz almak, Katyuşa'nın suçsuz olduğunu söylemek ister, ama konuşmaya başladığında herkesin onunla olan eski ilişkisini sezeceğini düşündüğünden o anda sadece dinlemekle yetinir:

“(...) itiraf etmek istiyordu, ama herkesin onunla olan ilişkisini anlayacağından Maslova'dan söz etmek onu korkuttu.”⁵⁶

Nehludov suçlu damgası yiyen ve kürek cezasına çarptırılan Katyuşa'nın suçsuzluğuna kesinlikle inanır. Bu aşamadan sonra yapılacak tek şeyin onu kurtarmak, ona yardım etmek olduğuna karar verir. Öncelikle hatasını çabucak tamir edebilmek için en ünlü avukatlardan biri sayılan Fanarin'le konuşur ve ona ***“ücretiniz ve davayla ilgili giderleri üzerime alıyorum (...)”⁵⁷*** diyerek bu uğurda paranın önemli olmadığını vurgular. Ama Nehludov avukat Fanarin'e para vermekle bu işi çözümlediğini düşünmez, yani eskiden yaptığı bir hatayı artık bu defa yapmak istemez. Çünkü Nehludov,

⁵⁶ a.g.y.s. 102

⁵⁷ a.g.y.s. 109

Katyuşa'yı hiç hak etmediği kürek cezasından kurtarmak için avukata para vermekle yetinip yüzüstü bırakmanın, hatasını parayla silmenin, bir zamanlar eline sıkıştırdığı parayla işlediği suçu tekrarlamak demek olduğunu çok iyi bilir. *“İnsanlar bütün insanî niteliklerinin tohumunu taşırlar benliklerinde, bunların bazen birini ortaya çıkarırlar, bazen bir başkasını, böylece kendi kendilerinden yani genellikle göründüklerinden farklı görünürler. Bu değişiklikler bazılarında çok hızlı olur. Nehludov da bunlardandır. Bedensel ve ruhsal nedenlerin etkisiyle beklenmedik ve kesin değişiklikler olmuştu onda.”*⁵⁸

Öncelikle soylulara yaptığı ve sahte ilişki (falşivoye otnoşeniye) olarak nitelendirdiği gezilere bir son vermek ister:

*“(...) kurtulmalıyım, Korçagin’lerle, Marya Vasilyevna’yla ve diğerleriyle olan bu sahte ilişkilerin hepsinden kurtulmam gerek. Evet, rahatça nefes almalı.”*⁵⁹

Nehludov bütün bu soylu geçinen kişilerin düşünceleriyle, eylemlerinin bambaşka olduğunu iyi bilmekte, ama aldırmamazlıktan gelmekteydi. Ne de olsa bütün bu kişilerin kendisi gibi toplumda saygın bir yeri vardır. Bütün bunlara rağmen mahkeme dönüşü Korçagin’lerdeki yemek ziyafeti sırasında moralinin bozuk olduğunu, neden orada olup biteni anlatmadığını sorduklarında patlar ve ağzından şu sözler dökülür:

*“Gerçekte âdi insanlarız, yani ben öylesine âdiyim ki. (...)”*⁶⁰

⁵⁸ Romain ROLLAND, çev: Tahsin YÜCEL: Tolstoy’un Hayatı, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 106

⁵⁹ a.g.y.s. 122

⁶⁰ a.g.y.s. 118

Artık Nehludov için başkalarının kendini nasıl değerlendirmesinden ziyade, kendini nasıl gördüğü önem kazanmaya başlar. Bundan böyle asla kendini kandıramayacağına inanır. Daha önceden de düşündüğü ama bir türlü girişemediği iç yaşamının ağırlaştığını, bazen de durduğunu hissettiği ruhundaki pisliği temizleme işine kendi ifadesiyle ‘ruh temizliği’ne (çistaya duşa) koyulur. *“Nehludov düşünceleriyle, davranışlarıyla, sıkıntılarıyla, kısacası her yanıyla Tolstoy’un belli bir durumda, belli bir zamandaki iç dünyasını, çevresini, çevresindeki insanları serer gözlerimizin önüne. Tolstoy’un duyduğu, yaşadığı, korktuğu, sevindiği herşey eserlerine sızar, baştan sona doldurur onları. İşte Tolstoy da Nehludov’un geçirdiği ruh değişikliğini bizzat kendisi yaşamıştır. Değişim sırasındaki Tolstoy’un ruh hali dolayısıyla Nehludov’un ruh halidir.”*⁶¹

Romanda yazar, yetmişlik ihtiyar ruhunu, otuz beş yaşındaki bir zevk düşkününün ruhuna, bedenine nasıl da büyük bir ustalıkla yerleştirmiş değil mi?

Nehludov bu “ruh temizliği” işine ilk olarak yıllardır evlerinde hizmetçilik yapan ve Katyuşa’yı iyi tanıyan Agrafena Petrovna’ya “herşeyin sorumlusunun kendisi” olduğunu söylemekle başlar. İnsanlara karşı davranışlarında da büyük değişimler olur. Agrafena ve uşağı Korney’e içten ve saygı dolu duygular hissetmeye başlar. Bu arada başsavcıya giderek Katyuşa konusunda zavallı kızcağızın bir suçu olmadığını, gerçek suçlunun ve onu bu hale getiren kişinin kendisi olduğunu itiraf eder:

⁶¹ Tahsin YÜCEL: Tolstoy (Dünya Klasikleri), Varlık Yayınevi, İstanbul, 1962, s. 23

***“Suçlu benim,(...) çünkü onu aldattım ve şimdi içinde bulunduğ
duruma sürükledim. Onu aldatmasaydım, ona yöneltilen suçlamaya maruz
kalmayacaktı.”***⁶²

Bu ahlâksız, kötü yaşamın farkına varan Nehludov, mahkemenin aldığı kararları “yararsız ve ahlâka aykırı buluyorum” diyerek çevresinde itibar gördüğü bu görevi bıraktığını açıklamakta da gecikmez.

Nehludov yapması gereken diğer bir iş olarak da gidip Katyuşa’yı görmek ve ondan af dilemek olduğuna karar verir. Mahkemede Katyuşa’yla yüzyüze gelen Nehludov’un hali görülmeye değerdir doğrusu. Yaptıklarından pişmanlık ve utanç duyan Nehludov, sonunda gururunu bir tarafa bırakarak kendini bağışlatmanın yollarını aramaya koyulur. Katyuşa’ya ***“bağışla beni suçluyum (...)***⁶³, demekle bu işin bitmediğini, aksine yaşamında yeni bir dönemin tâbiri câizse “gerçekleri görebilme ya da farkına varma” döneminin açıldığını söylemek ister. Katyuşa’nın kendisini görünce, pişmanlığını ve yardım etme niyetini anlayınca çok sevineceğini, yeniden eski Katyuşa olacağını sanan Nehludov’un bilmediği bir şey vardır. Bundan böyle Katyuşa kimliğinin yok olup Maslova kimliğinin ortaya çıkması gerçeğidir. Bunun yanı sıra düşündürücü olan nokta ise Maslova’nın durumundan yani fahişeliğinden hiç bir utanç duymamasıdır. Aksine hapis haneye girmekten utanan bir insanla karşılaşmaktayız. Bunun nedeni suçsuz yere hapis haneye kapatılıp, cezaya çarptırılması olsa gerek.

Nehludov Katyuşa’nın kendisini bağışlamasının zor olduğunun farkındadır. Ama ona ***“(…) geçmişini onarmak artık olanaksız olsa da***

⁶² a.g.y.s. 149

⁶³ a.g.y.s. 172

yapılabilecek her şeyi yapacağımı”⁶⁴, diyerek öğrencilik yıllarında olduğu gibi güven sağlamaya çalışır. Nehludov’un içindeki başka bir ses de, ona bu yaptıklarının yararsız olduğunu, artık eski Katyuşa’yı geri getirmenin olanaksızlığını, tamamıyla mahvolmuş bir kadınla hiçbir şey yapılamayacağını fısıldamıyor da değildir.

Sık sık Katyuşa’nın ziyaretine giden Nehludov kendisini bağışlatmak, hatasını onarmak için onunla evlenmek istediğini dile getirir:

“Suçumu onarmak istiyorum, (...) bunu sözcüklerle değil de davranışla onarmak istiyorum. Sizinle evlenmeye karar verdim.”⁶⁵

Nehludov bu yeni döneminde yaşam biçimini de değiştirmeyi planlar. Bıraktığı askerlik mesleğinin ardından geniş evini kiraya verip, uşakları savıp, üniversite öğrencisi gibi mobilyalı bir oda kiralamaya karar verir. Bundan sonraki düzenini Katyuşa’ya göre ayarlama, onu bıraksalar da, sürgüne gönderseler de onunla birlikte gitme hazırlığı peşindedir.

Bir anda yeni bir çevre, yeni bir yaşam şekliyle karşı karşıya kalan Nehludov zaman zaman geçmişteki güzel, sıkıntısız günlerin özlemini duyar. Çünkü şimdiki yaşamı oldukça karmaşık, zor, belirsizlikle dolu, tam bir çilekeş yaşam tarzı görünümündedir. Bu konuyla ilgili duygularını şöyle açıklar:

“İyi bir kürkle soğuk havayı teneffüs etmek, yüze serpen kar, vücut sınısıcak, yüz serin, kalpte ne tasa, ne vicdan azabı, ne korku, ne bir şeye karşı istek. Aman Tanrım, her şey ne kadar güç ve üzücü oldu!”⁶⁶

Nehludov’daki ikilemi Tolstoy bizzat kendisi yaşamıştır. **“Tolstoy’u kibarlar arasında geçen hayat doyurmuyor, doldurmuyordu. Birbirlerine zıt**

⁶⁴ a.g.y.s. 173

⁶⁵ a.g.y.s. 191

⁶⁶ a.g.y.s. 195

tutkular arasında bocalayıp duruyordu. Ama ne düşünürse düşünsün, kibarlar dünyasına muhtaçtı sanki, bu dünyayı, bedensel hazları seviyordu. Hoşlanmadığı, sevmeyeceği insanların kapısından çıkar çıkmaz onlardan tiksiniyor, aralarına bir daha dönmeye karar vermesi boşunaydı: ertesi akşam gene dönüyordu. Bu arada hayatını tehlikeye atarak ayı avına çıkıyor, büyük paralarla kumar oynuyordu. Hazlar ve tiksintiler birbirini kovalıyordu hayatında”⁶⁷.

Tolstoy’un hazlarını ve tiksintilerini yaşamakta olan Nehludov da bir taraftan eski, güzel, rahat günlerinin özlemiyle tutuşurken, diğer bir taraftan da zavallı, muhtaç durumda olan insanlara yardım etme isteği onu harekete geçirmekten alıkoymaz. Yangın çıkarmakla suçlanan ve Maslova’nın yardım ederse minnet duyacağını söylediği Menşov’u görmeye gittiğinde umutsuzluğa kapılmamasını, mutlaka yardım edeceğini açıklamakla hapishanedeki insanlara bir parça güven vermeyi amaçlar:

“Tasalanmayınız, yapılabilecek herşeyi yapacağız. (...)”⁶⁸

Yapıtın ikinci bölümünde Nehludov sahibi olduğu toprakların bulunduğu çiftliklere giderek köylülere, eğer isterlerse çok ucuz bir fiyatla topraklarına sahip olabileceği düşüncesinden söz eder. Çok iyi bildiği, ama nedense bir türlü uygulamadığı toprağın özel mülkiyet konusu olamayacağını, su, hava, güneş ışınlarının alınıp satılmadığı gibi toprağın da alınıp satılamayacağını, toprakta ve onun insanlara verdiği ürünlerde herkesin eşit hakka sahip olmasını içeren Amerikalı Henry George’un teorisinden yola çıkarak böyle bir karara varmıştır. Bu teoriyle topraklarını köylüler

⁶⁷ Tahsin YÜCEL: Tolstoy (Dünya Klasikleri), Varlık Yayınevi, İstanbul, 1962, s. 6

⁶⁸ a.g.y.s. 204

kiralayabilecek, ama kira Nehludov’a değil, yine köylülere gidecektir. Bununla da onlar vergilerini ödeyip kamu harcamalarını yapabileceklerdir.

Nehludov köye gitmekle köylülerin yoksulluğunu, içinde bulundukları koşullarda yaşayabilmek için çektikleri sıkıntıları ilk kez böyle yakından görme olanağını bulduğu için mutludur. Mutludur, çünkü o zamana kadar farketmediği ya da farketmek istemediği gerçekleri, yani Maslova’ya ve köylülere karşı davranışlarının bir suç teşkil ettiğini iyice anladığı için. Bundan dolayı Nehludov köyde karşısına çıkan güç durumda olan insanlara avuç avuç para dağıtmaya başlar. İsteyen herkese para verdiği duyulur duyulmaz bütün yöreden bir sürü insan özellikle yaşlılar ve kadınlar yardım istemek için koşup gelirler.

Nehludov gerçekleri göremeyen ya da görmek istemeyen, eğlence ve kişisel çıkardan başka bir şey gözetmeyen binlerce, milyonlarca kişinin çektiği acıları âdeta gizleyen, görmemezlikten gelen burjuva toplumuna derin bir nefret duyuyordu artık.

Öte yandan Nehludov’un Maslova’yı kurtarmak için harcadığı bütün çabalara rağmen Maslova’nın Sibirya’ya sürgüne gönderilmesi kaçınılmaz olur. Onun için yapmayı tasarladığı şeyler ne kadar güç ve yeni olsa da, bunun şu andaki yaşamında tek çıkış yolu olduğunu her ne kadar eskiye dönmek kolay ve çekici olsa da bunun ölüm demek olduğunu iyice kafasına yerleştirir. Maslova’nın Sibirya’ya gitmeden önce çalışmak için verildiği revirde bir sağlık memuruyla “uygunsuz davranışlarda bulundu” gerekçesiyle yeniden hapishaneye geri gönderildiğini öğrenince bu kadın için yaptıklarının doğru olup olmadığını bir kez daha sorgular. Hâlâ ona bağlı mı kalmalı, yoksa bu davranışıyla bütün bağları koparmalı mı? sorularına Nehludov, bu soruların bu

aşamadan sonra önemli olmadığını, bildiği yolda ilerlemeye devam ederek vicdanının sesine kulak vereceğini şu şekilde belirtir:

“Hayır! Olanlar kararımı değiştirecek yerde bu kararı daha da güçlendirmekten başka bir şey yapamaz. O böyle davranmakla ruh halinin akışına göre hareket etmiş. Bırak bir sağlık memuruyla yakışsız şeyler yapsın, bu onun sorunu. Benim görevim ise vicdanımın isteklerini yerine getirmektir. Vicdanım, suçumun bağışlanması için özgürlüğümü feda etmemi istiyor ve görünüşten ibaret bir evlilik olmasına rağmen, onunla evlenme ve gönderecekleri yere arkasından gitme kararım hiç değişmeyecek. (...)”⁶⁹

Yaşamı boyunca sürekli ikilem içinde yaşayan Nehludov aslında burjuva çevresinin bütün kızlarının kendisi gibi bir erkekle evlenmekle mutluluk duyacaklarını, bu kadının ise beklemeyip bir sağlık memuruyla uygunsuz davranışlarda bulunmasına bir anlam veremediğini düşünmeden de edemez. Tıpkı ablası Nataşa’nın dar görüşlü, kendini beğenmiş, duygusuz bir adamla niçin evlendiğine bir anlam veremediği gibi. Nehludov son görüşmelerinde ablası Nataşa’nın da diğer düşüncesiz, egoist insanlara benzeyerek, bir zamanlar o kadar yakın olduğu Nataşa’dan geriye fazla bir şey kalmadığının farkına varır.

Nehludov, belki de Maslova’yla tekrar karşılaşmasa hiçbir zaman kafa yormayacak olduğu olaylara karşı duyarlılığını göstermeye başlar. Bu işe insanları suça iten nedenleri araştırmakla koyulur. Bir insanın başka bir insanı yargılamaya, hakkı olup olmadığını ya da suç ve toplumun ne ölçüde bağlantısı olup olmadığını sorar kendi kendine. Bazı insanlar neden ve hangi hakka dayanarak başkalarını hapsedebiliyor, işkenceye uğratabiliyor, dövebiliyor,

⁶⁹ a.g.y.s. 339-340

hatta öldürebiliyor. İklimin, beslenme biçiminin, cahilliğin, tutkuların suça etkileri nelerdir? Toplum nedir? Topluma düşen görevler nelerdir? gibi sorulara cevap aramaya başlamıştır. Gözlemleri neticesinde mevcut düzeni haklı gösterecek, başkalarına ders veya gözdağı verme şeklindeki düşüncelerin suçu ya da suçun nedenlerini ortadan kaldırmadığı, tam tersine arttırdığı neticesine varır. Ona göre yapılması gereken, iyi eğitim görmüş varlıklı kişilerin bu iş için toplumun diğer fertlerini eğitmek ve kişileri suça iten nedenleri ortadan kaldırarak insanlığın mutluluğa, huzura kavuşmasını sağlamaktır. Tolstoy, Nehludov’a bütün bunları düşündürüp söyletmekle içinde saklı kalan mevcut toplumsal düzene başkaldırmaktadır. Düzendeki bozuklukları, yoksullukları, insanların yaşamaları gerektiği gibi yaşayamadıklarını göstermeye çalışan Tolstoy, Nehludov aracılığıyla dozlarını gittikçe arttırarak eleştirilerini sürdürmeye devam eder. Dikkat çekilmek istenen husus ise tutuklu bulunan bu kişilerin aslında birer suçsuz, gerçek suçlunun ise toplumun üst kesimindeki servet düşkününü insanlar olduğudur. Nehludov’un anlamakta gecikmediği bir diğer husus da hapishanelerdeki bütün bu insanların adalete karşı geldikleri ya da yasaları çiğnedikleri için değil, sadece yüksek görevlilerle, zenginlerin halktan alarak edindikleri servetlerinin tadını çıkarmalarına engel oldukları için yakalanıp tutuklandıklarıdır. Hatta Nehludov bu üst kesimden söz ederken şu iddialarda bile bulunur:

“(...) bu kişilerin işleri, dertleri, kaygıları tehlikeli gördükleri herkesi ortadan kaldırmaktı.”⁷⁰

Nehludov hapishanelerde uygulanan işkenceleri, dayakları duydukça, gördükçe oradaki tutukluların eğitilmeyip, aksine kötülüğün kucağına

⁷⁰ a.g.y.s. 334

itildikleri gerçeğiyle yüz yüze gelir. Bu insanların hapishanelerde ebedî olmadığını, ergeç günün birinde oradan çıkacak olduklarını düşünürsek kin ve nefret dolu bu kişilerin toplum için bir tehlike oluşturabileceği kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nehludov hapishaneleri, tutuklu kabilelerini, konaklama yerlerini gördükten sonra yapılan tek şeyin ahlâksızlaştırma ve kötüleştirme olduğuna karar verir. Dertleri adaleti sağlamak, halkın mutluluğunu düşünmek değil, kendi ceplerini doldurmak olan entellektüel geçinen bu ‘dar kafalı’ kişilerin her yerde bulunduklarını söylerken, yaptıklarını da ‘yamyamlık’ (lyudoyestvo) olarak nitelendirir:

“Nehludov, yamyamlığın sadece Sibiry ormanında değil, bakanlıklarda, bakanlıkların çeşitli birimlerinde başlayıp Sibiry ormanında sona erdiğini gördü. Örneğin, eniştesi, bütün yargıçlar, memurlar, mübaşirinden bakana kadar söylediklerinin halkın yararına ya da adaletle hiçbir işleri yoktu, aksine bu ahlâk bozukluğu ve acıyı meydana getiren şeylere karşılık, onların sadece kendilerine ödenen rublelere ihtiyaçları vardı.”⁷¹

Nehludov daha önceden de karar verdiği gibi Sibiry’ya Maslova’nın arkasından yola çıkmaya hazırlanır. Yolda ise kavurucu sıcakın etkisiyle tutukluların birkaçının daha trene bindirilmeden dayanamayıp öldüklerini görünce dehşete kapılır. Bu kişilerin birer tutuklu değil, itibarlı kişiler olsalar hiç de bu şekilde yol şartlarına mahruz kalmayacaklarına, daha iyi şartlarda muamele göreceklere emindir:

“Bütün bu insanlar Maslennikov, cezaevi müdürü, kabile başkanı, bütün bu kişiler vali, müdür, subay olmasalardı böylesine kavurucu bir sıcakta

⁷¹ a.g.y.s. 454

insanları küme halinde göndermenin mümkün olup olmadığını yirmi kez düşünürlerdi, yol boyunca yirmi kez mola verirlerdi, birinin kuvvetten düştüğünü, soluğunun kesildiğini görünce gölgelik bir yere götürürler, su verirler, dinlenmesini sağlarlardı ve bir felâket olduğunda merhametli davranırlardı.”⁷²

Bu sözleriyle Nehludov acıma duygusundan yoksun, görevlerini insanlığın ve onlara karşı sorumluluğunun üstünde tutma düşüncesindeki kişilerin kendini suçsuz sayarak işleyemeyecekleri bir cinayet olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bir taraftan da bu insanların tutuklulara böyle davranmakla görevlerini yaptıkları, ama insanların birbirlerine karşı davranışlarında daha ölçülü, saygılı ve herşeyden önemlisi sevgiyi asla elden bırakmamaları tezini savunur:

“(...) belki de bu valiler, müdürler, polis memurları zorunludur, ama birbirlerine karşı sevgi ve acıma duygusu gibi insana özgü vasıftan yoksun insanları görmek korkunçtur. (...) Bu başka türlü olamaz, çünkü insanlar arasındaki karşılıklı sevgi insan yaşamının temel yasasıdır.”⁷³

Tolstoy toplum gerçeklerini ortaya koyarken Nehludov’a insana insan değeri verilmesi gerektiğini, iyilik, doğruluk, sevgi, ahlâk gibi erdemlerin insanın varlığında ve yaşamında önemli rol oynadığını vurgulamaktadır.

Nehludov Sibirya’da Maslova’nın devrimcilerle birlikte kaldığı kısımda o kişileri daha yakından tanıyınca ruhunda bir sevgi yumağı oluşur. Bu insanlar bazılarının sandığı gibi ne bir canavar, ne de bir kahramandır. Her yerde olduğu gibi onlarında aralarında iyi, kötü insanlar mevcuttur, bunları

⁷² a.g.y.s. 386

⁷³ a.g.y.s. 387-388

sıradan insanlardan ayıran tek fark ahlâki yönden üstünlükleridir. Romanda bunların çıkar gözetmemeleri ve toplumsal sorunlar için yaşamlarını dahi feda etmeye hazır oldukları gözler önüne serilmektedir.

Romanın son bölümünde Maslova'nın bulunduğu siyasi suçlular kısmında Simonson adlı bir tutuklunun Maslova'ya ilgi duyması, hatta onunla evlenmeyi düşünmesiyle Nehludov'un fedakârlığının pek bir kahramanlığı kalmaz. Bu aşamadan sonra Tanrı ve ruhunu huzura kavuşturma kavramları önemlidir onun için. Nehludov yaşamımızın amacı, varoluşumuz, Tanrının hükmünü anlamanın bizim gücümüz dışında bulunduğu, insanların kaderlerine yazılanı yapmakla huzura kavuşabilecekleri gerçeğini geç de olsa farketmiştir.

Sibirya valisinin evinde tanıştığı Rusya'daki düzen ve hapishanelerin durumuyla ilgili araştırma yapmaya gelen bir İngiliz'in verdiği İncil'i Nehludov – daha önceden okumuş olmasına rağmen – daha bir dikkatle, ne söylemek istediğini daha bir derin düşünerek okumaya koyulur. Yapılan bunca kötülüğü yok etmek için ne yapılmalıdır? Bu sorunun cevabını İncil'de İsa'nın Petrus'a verdiği cevapta bulur:

“(…) her zaman ve herkesi bağışlamalıydı, sayısız defalar bağışlamalıydı, çünkü günahsız, suçsuz insan yoktur, bundan dolayı cezalandırma ya da düzeltme yetkisine sahip kimse yoktur.”⁷⁴

İncil'deki âyetleri yeniden okumaya koyulan Nehludov'un yeni kavradığı bir gerçek de insanın yeryüzüne belli bir amaç için gönderildiğidir:

⁷⁴ a.g.y.s. 484

“İnsanlar Tanrının buyruklarını yerine getirir, bir başka deyişle Tanrının âlemini yeryüzünde kurarlar, keyifleri için değil, insanlık için yaşamaya karar verirlerse erişemeyecekleri hiç bir merteye yoktur.”⁷⁵

Lüksümüz, servetimiz, herşeyden önce de gururumuz bizi çaresiz harap bir uçuruma atmaktadır. İşte niçin böyle yaşayalım? Kendi hayatımızın sahibi değil miyiz? Niçin kötü olduğuna inandığımız şeyleri yapmaya devam edelim? sorularının cevaplarını bulmaktayız bu romanda.

“Savaş ve Barış”daki Piyer Bezuhov ve Andrey Bolkonskiy, “Anna Karenina”daki Konstantin Levin bunalımdan hemen önceki Tolstoy’un inkâr edilmez bir şekilde aynıdır. “Diriliş” ‘teki prens Nehludov’da ise Tolstoy’un bütün hedeflerini ve ahlâki davranışlarını yansıttığı ve iç dünyasının derinliklerinde gizlediği erkek tipini görmekteyiz.

2. Yekaterina Mihaylova Maslova

Romanın kadın figürü Yekaterina Mihaylova Maslova’yla ilk olarak duruşmaya götürülürken tanışmaktayız. Daha başlangıçta dış görünüşü ve giysisiyle zavallı, güçsüz, acınacak birisi karşımıza çıkar. Yazar büyük bir ustalıkla hapisane yaşamının güçlüklerini, sürekli kapalı bir yerde yaşamak zorunda bırakılan kişileri bu yaşamın nasıl olumsuz etkilediğini çarpıcı bir dille anlatmaktadır:

“(…) gardiyanın yanında beyaz bluzu ve beyaz etekliğinin üzerine gri bir gömlek giymiş uzun boylu olmayan, çok güzel vücutlu bir kadın vardı. Ayağında keten çoraplar, tutuklulara mahsus kaba ayakkabılar, kafasındaki beyaz başörtüsünün altından besbelli bilerek açıkta bırakılmış, kıvrıkcık siyah

⁷⁵ a.g.y.s. 487

bukleler görünüyordu. Bütün yüzünde uzun zamandır kapalı bir yerde yaşayanların yüzünde görülen, mahzendeki filizlenmiş patatesleri hatırlatan özel bir solukluk göze çarpıyordu. Küçük geniş elleri, gömleğinin büyük yakasından görünen beyaz, kalın boynu vardı. Solgun yüzünde altları birazcık şiş biri şaşı bakan parlak, siyah, canlı gözler şaşırtıyordu. İri göğüslerini öne doğru gererek dimdik ayakta duruyordu.”⁷⁶

Maslova, başına gelenlerden dolayı son derece umutsuz, mutsuzdur. Çünkü yaşadıklarını bir insanın başına gelebilecek en kötü şeylerden biri olarak kabul eder. Duruşma öncesinde yaşlı bir kadının *“aman dikkatli ol, sakın fazla konuşma, bir tek noktada ısrar et, işte o kadar”* sözlerine karşılık Maslova *“bir nokta, ya da bir başka nokta, içinde bulunduğum şu durumdan daha beteri başıma gelemez ya! (...)”⁷⁷* diyerek içindeki karamsarlığı, artık kendisi için hiçbir çıkış yolu olmadığını ortaya koymaktadır.

Peki Maslova’yı bu derece karamsarlığa iten, hapishaneye düşüren olay ya da olaylar nelerdi? Bu soruya cevap verebilmemiz için Maslova’nın doğumundan, hapishaneye girinceye kadar olan yaşamına bir göz atmak gerekmektedir.

Yapıtın başında yazarın ‘sıradan bir öykü’ (obıknovennaya istoriya) diye başladığı Maslova’nın yaşam öyküsünü öğrenince başına gelenleri az çok tahmin eder, daha doğuştan kaderine boyun eğmek zorunda kaldığına tanık oluruz. Hiç evlenmemiş olmasına rağmen her yıl doğum yapan, çocuklara bakamadığı için kısa bir süre sonra bakımsızlıktan öldüren anne, Katyuşa’yı altıncı çocuk olarak dünyaya getirir. Katyuşa’nın kaderi diğerlerine benzemez,

⁷⁶ a.g.y.s. 21-22

⁷⁷ a.g.y.s. 22

ama üç yaşında annesini kaybedince on yedi yaşına kadar kalacak olduğu ihtiyar hanımların (Nehlodov'un halaları) kendisine sahip çıkmalarıyla ölmekten kurtulur.

Annesini ve babasını tanıma fırsatı bulamayan Katyuşa'nın kötü kaderi daha çocukluğunda bellidir sanki. Yanlarında yaşadığı ihtiyar hanımlardan vaftiz anası olan Sofya İvanovna daha yumuşak başlıdır. Katyuşa'ya okuma yazma öğreterek iyi eğitilmiş bir genç kız olmasını hayal eder. Diğer Marya İvanovna ise tam tersine güzel bir oda hizmetçisi olabileceğini her fırsatta tekrarlar. Hatta ona “*Katyuşa*”⁷⁸ adını vermekle ne aşaladıkları, ne de yücelttikleri bellidir. Dikiş dikip odaları toplayan, çamaşır yıkayıp hanımlara kitap okuyan Katyuşa'nın evdeki konumu tam bir belirsizlik içindedir.

Güzelleşip, serpilen Katyuşa on yedi yaşına geldiğinde yaşamını altüst edecek olaylar zinciri patlak verir ve bir anda geleceğini mahveder. İhtiyar hanımların yeğenlerinin eve gelip genç kıza tecavüz etmesi, eline yüz ruble sıkıştırıp çekip gitmesinin ardından Katyuşa, hamile olduğunu anlar. Kendisini bir anlamda yüzüstü bırakıp çekip giden, duyguları ve gururuyla oynayan Nehlodov'u her şeye rağmen bir kez daha görebilmek umuduyla tren garına vardığında yetişemez. O anda Katyuşa'da yaşamla tüm bağlarını koparmak isteyen bir insanın ruh hali sezilir:

*“Bir tren daha geçecek, rayların üzerine uzanırım, olur biter. (...)”*⁷⁹

Ama bu düşüncesini uygulamasına tam o sırada karnında taşıdığı çocuğun ansızın oynaması engel olur. Katyuşa'nın bir dakika önceki tasası ve

⁷⁸ “Katyuşa” Katerina'nın kısaltılmışıdır.

⁷⁹ a.g.y.s. 156

Nehludov'a karşı duyduğu kin ve kendini öldürme düşüncesi bir anda silinir, gider. Aslında Katyuşa'yı sevindiren ve olumsuz düşüncesinden uzaklaştıran neden, aşık olduğu Nehludov'u bir daha görebilme umudu ve doğacak çocuğunun verdiği mutluluktur. Katyuşa'nın hamileliğini anlamakta gecikmeyen evin hanımları ona kapıyı göstermekle, yaşamda kimsesi olmayan Katyuşa'yı pisliğin, felâketin, acımasızlığın kucağına attıklarının farkında bile değildirlir.

İş aramaya koyulan Katyuşa her defasında erkeklerin yıllıklığına maruz kalır. Bu arada bir oğlan çocuğu doğurur, ama yaşamdaki tek umudu, varlığıyla güç bulduğu yavrusunu kısa bir süre sonra kaybeder. Katyuşa'nın talihsizliği, çevresinde kendisine yardım elini uzatacak bir tek kişinin bile olmayışıdır. Sonunda genelev yaşamının içine atılır âdetâ. Başına gelenler neticesinde herkesin sadece kendi kişisel çıkarı ve zevki için yaşadığını anlar. Katyuşa bu değirmenin çarkına kendini kaptırınca tek tesellisi, çekiciliğinin getirdiği güvenle istediği her erkeği elde edeceğini iyi bilmesi, dolayısıyla önemli ve gerekli bir kişi konumunda yer almasıdır.

Hapishaneye düştüğünde oradaki erkekler de Katyuşa'ya rahat bir nefes aldirmazlar. Mahkeme dönüşü duruşmadaki bütün olup bitenleri anlatırken, erkeklerin peşinden koşmak için nasıl çırpındıklarını şu satırlarda yansıtır:

“Burada da aynı şey başıma geldi. Beni hapishaneye götürdüklerinde istasyondan gelen bir kafil e vardı. Nasıl atlatmak gerektiğini bilmiyordum. Bereket versin, müdür yardımcısı kovdu. Bir tanesini güçlükle savuşturdum.”⁸⁰

⁸⁰ a.g.y.s. 137

Müşterisi olan bir adamı zehirlemek suçuyla mahkeme önüne çıkartılan Maslova, kendisine yöneltilen suçlamalara karşı çıkar, suçsuzluğunu âdeta haykırır:

“Hiçbir suçum yok. (...) Başlangıçtan beri söylediğim gibi şimdi de söylüyorum. Ben birşey almadım, hiçbir şey almadım. Yüzüğü de o bana verdi.” Tüccar Smelkov’un bardağına zehir koyduğunu kabul ediyor musun? sorusuna ise;

“Bunu itiraf ediyorum. Bana söyledikleri gibi bunun uyku verici bir toz olduğunu, hiçbir şeyin olmayacağını sanıyordum. Tanrının huzurunda istemiyordum (...)”⁸¹ diye cevap verir.

Maslova’nın suçsuzluğunu haykırması fayda etmez. Jüri, Maslova’yı müşterisi tüccar Smelkov’un bavulundan para, yüzük çalmak ve bardağına zehir koymak suçlarından dört yıl kürek cezasına çarptırır.

Maslova için bu karar herşeyin bitmesi demektir. Gücünü ve cesaretini toplamaktan başka yapabileceği bir şey kalmamıştır. Bütün bu olanlara karşın koğuşuna geri döndüğünde düşüncelere dalmaktan kendini alamaz. Ama ne Nehludov, ne de gençlik yılları aklının ucundan bile geçmez. Mahkemede jüri üyeleri arasında yer alan Nehludov’u tanıyamamıştır zaten. Ancak kendisini ziyarete geldiğinde onu tanır, ama bunu belli etmez ve ağzından şu sözler dökülür:

“Sizi tanıdığımı pek emin değilim. (...)”⁸²

⁸¹ a.g.y.s. 58

⁸² a.g.y.s. 171

Geçmişte sanki hiçbir şey olmamış, hiçbir şey de Nehludov'un suçu yokmuşçasına **“onarılacak bir şey yok, olan oldu bir kez, bütün bunlar geçmişte kaldı (...)**”⁸³ sözleriyle geçmişini hatırlamak istemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Maslova, Nehludov'la bir daha karşılaşabileceğini aklının ucundan bile geçirmediğinden, görünce şaşkınlığını gizleyemez. Ama çektiği sıkıntıları, yüzüstü bırakılışı, mutsuz ve acı dolu günleri hatırlayınca Nehludov onun için şık, zarif bir beyefendiden ziyade, her zamanki yararlanılması gereken müşterilerinden biri gibidir:

“Şimdi bu şık giyimli, zarif, güzel kesilmiş sakallı bey sevdiği Nehludov değil, onun için kendisi gibi olabildiğince yararlanılması gereken yaratıklardan yararlanan kişilerden biriydi sadece.” ⁸⁴ Yaşadıkları ve gördükleri neticesinde Maslova, bütün dünyayı vücuduna tutkun, yorulmadan usanmadan istek duyan, şiddetle, hileyle ya da parayla ona sahip olmak isteyen erkeklerle dolu bir topluluk gibi algılamaktadır.

Bu arada Maslova suçsuzluğuna kesinlikle inanan Nehludov'a suçsuz olduğunu, parası ve kendisini savunacak iyi bir avukatı olmadığından hapishaneye düştüğünü anlatır:

“(...) suçsuzum. Bir hırsız ya da zehirleyici olabilir miyim hiç. Her şeyin avukata bağlı olduğunu, bir af dilekçesi vermem gerektiğini, ama pahalı olduğunu söylüyorlar” ⁸⁵ sözleriyle zamanında kendisine çok acı çektiren Nehludov'dan yardım umar.

⁸³ a.g.y.s. 173

⁸⁴ a.g.y.s. 174

⁸⁵ a.g.y.s. 174

Maslova'ya genelev yaşamı her zaman ağır gelmiştir. Daha fazla dayanmaya gücü olmadığını bilmesine rağmen, çevresinde yardım elini uzatacak hiç kimsenin bulunmayışından bu yaşamdan kurtulamaz. Onun gözünde bütün bunların suçlusu da Nehludov'dur. İşte onu karşısında gördüğü andaki ruh hali ve haykırmak istediği sözler:

“Ansızın yüreğinde tekrar ona karşı eski kini kabardı, hakaret etmek, sitem etmek istiyordu. Ona o gün bir kez daha içinden gelenleri söyleme, iyi tanıdığını ve boyun eğmeyeceğini, vücudunu kullandığı gibi ruhunu kullanmasına izin vermeyeceğini söyleme fırsatını kaçırdığına bin pişman oluyordu.”⁸⁶

Maslova kısa bir süre sonra içindekileri dışarı vurma anını yakalar. Nehludov ‘kendisiyle evlenmek istediğini ve Tanrının önünde bunu yapması gerektiğini’ söyleyince, zaten eskiden beri duyduğu kin ve nefretle bir anda ağzından şu sözler patlayıverir:

“Böyle konuşmayınız. Tanrıymış? Hangi Tanrı? Tanrıyı vaktiyle düşünseydiniz daha iyi ederdiniz? (...)”⁸⁷ Nehludov’un ***“(...) senin önünde ne kadar suçlu olduğumu tahmin edemezsin”*** sözüne karşılık da ***“yüz rubleyi avucuma sıkıştırdığında o zaman suçluluk duygusu hissetmiyordun”***⁸⁸ der. Hatta daha da ileri giderek deliye dönmüşçesine sert bir biçimde ***“senden iğreniyorum, gözlüğün, yağ tulumu bağlamış alçak suratın! Defol, defol git (...)”***⁸⁹ diye bağırır. Nehludov’un evlenme teklifini de ***“benimle evlenmek***

⁸⁶ a.g.y.s. 277

⁸⁷ a.g.y.s. 191

⁸⁸ a.g.y.s. 191

⁸⁹ a.g.y.s. 191

*istemenize gelince bu hiçbir zaman olamaz. Kendimi asarım, daha iyi! İşte bu kadar*⁹⁰ diyerek bu konudaki tavrını da belirlemektedir.

Maslova evlenme teklifini reddeder. Çünkü bu evliliğin sevdiği erkek için bir felâket olacağını düşünmesinin yanısıra, Nehludov'un kendisini hor gördüğünü, hep eski haliyle kalacağına inanmasıdır. Bütün bu düşüncelere ve sözlere rağmen Maslova, Nehludov'un daha ikinci ziyaretinde onu yeniden sevmeye başlar. Kendisi de bu sevginin farkında olmadan onun istediği şeyleri yapar. İçkiyi, sigarayı bırakır, hatta sırf onun beğenisini kazanabilmek için revirde hastabakıcılığa bile razı olur. Ama revirde sağlık memuruyla ilişkide bulunması söylentisi ve Nehludov'un bu haberi öğrenmiş olması düşüncesi Maslova'yı, yargıtayın temyiz talebini reddetmesinden ve kısa bir süre sonra Sibiry'a kürek cezasına gidecek olmasından daha çok üzer.

Bu arada Nehludov'un büyük çaba sarfetmesi ve en iyi avukatlardan Fanarin'i tutmasına rağmen temyiz talebi, kararın bozulması için öne sürülen nedenlerin yetersizliğinden reddedilir.

Artık Maslova için Sibiry'a yolculuğu kaçınılmazdır. İki aylık yürüyüşün sonunda kavurucu sıcak ve aşırı yorgunluğun etkisiyle Maslova'nın görünüşünde çok büyük değişiklikler olur:

*“Zayıfladı, güneşten yandı, âdeta yaşlandı, şakaklarında, ağzının yanlarında kırışıklıklar belirdi. (...)*⁹¹

Lüks, zevk ve rahatlık içinde sürdüğü yaşamının ardından ağır cezalılarla birlikte geçirdiği iki aylık hapisten sonra, bütün zor şartlara rağmen Sibiry'a'da siyasi tutuklularla birarada olması Maslova'yı mutlu eder. Çünkü

⁹⁰ a.g.y.s. 192

⁹¹ a.g.y.s. 411

siyasi tutukluların içinde bütün yaşamı boyunca öğrenemeyeceği arkadaşlık, sevgi, mutluluk gibi kavramları öğrenmeye başlar. Hatta bu tutukluların içinde yer alan Simonson adlı tutuklunun kendisine karşı derin duygular beslediğinin farkına varır. Simonson'un kendisini olduğu gibi kabul etmesi, yani sadece sevdiği için sevmesi Maslova'yı çok sevindirir. Simonson'u düş kırıklığına uğratmamak için kendindeki özellikleri geliştirmeyi hedef edinir. Çünkü Simonson onun için her yönden mükemmel bir erkektir ve böyle bir erkeğin sevgisini kazandığından dolayı mutludur.

Gerek dış görünüşü, gerekse yaşadığı olaylar neticesinde zavallı, güçsüz, acınacak durumdaki Maslova'nın hak ettiği mutluluğu yakaladığına tanık olmaktadır. Bununla iyilerin, saf, yüce duyguların galibiyeti ortaya konmaktadır.

3. Nehludov'un ablası Natalya İvanovna Ragojinskaya ve kocası İgnatıy Nikiforoviç Ragojinskiy

Nehludov'dan on yaş büyük olan ablası Natalya evlenmeden önce son derece ılımlı, sevecen bir kişiliğe sahiptir. Kardeşiyle de tam bir uyum içerisinde bulunan Natalya, Ragojinskiy'le evlenince ister istemez onun etkisi altına girer. Kocasının kişilik itibarıyla Natalya'nın tam zıttı bir karakter taşıdığından onu yüce, güzel, iyilik dolu duygularını elinden alır.

Kocasına bir kız, bir erkek evlât veren Natalya'nın kardeşi Nehludov konusunda endişeleri vardır. Çünkü çevresinden Nehludov'un artık eski Nehludov olmadığını bambaşka bir kişiliğe büründüğünü duymuştur. Nehludov, Maslova'nın arkasından Sibirya'ya gidecek olan Nehludov'u bir kez daha görebilmek amacıyla eşiyle birlikte onu görmeye gelir. Natalya'yı

ilgilendiren iki önemli konudan biri şehirde herkesin sözünü ettiği Nehludov'un Maslova'yla evlenme kararı, diğeri de herkesin bildiği, birçok kişinin tehlikeli gördüğü toprakları köylüye bırakma düşüncesidir.

“Tolstoy’un eserlerinde kahramanların gerçek duyguları çok defa kelimelerle değil, gülümsemeyle, bakışla, hareketlerle, hatta sükûtle ifade edilir. Prens Nehludov’la kızkardeşinin buluşmasını anlatırken Tolstoy şöyle der: “Burada çok şeyler söylemek gerekirdi, ama kelimeler bir şey söylemiyorlar, bakışlarsa söylenmesi gereken söylenmemiş bir şeyler söylüyordu.””⁹²

Aslında Nehludov'un Maslova'yla evlenme kararı Natalya'nın hoşuna gider. Ama o, bu hoşnutluğu Tolstoy'un ifade ettiği gibi açıkça söyleyemez, bakışlarıyla konuşur. Karara hayran olmakla birlikte bir genelev kadınıyla evleneceğini düşündükçe dehşete kapılmıyor da değildir. Toprakların köylülere bırakılması konusu Natalya'yı hiç mi hiç ilgilendirmez, ama kocası bu işe çok sinirlenir, ve Natalya'dan kardeşine baskı yapmasını ister.

Natalya'nın kocası İgnatij Nikiforoviç Ragojinskiy dar görüşlü, kendini beğenmiş, duygusuz, kurnaz bir adamdır. Ragojinskiy'in parlak bir gelecek sağlamasına da yardım eden bu kurnazlığı romanda şöyle belirtilir:

“Ragojinskiy parasız pulsuz bir adamdı, ama çok kurnaz olduğundan muhafazakârlarla liberaller arasında mekik dokuyor, şimdi yaşamı için iyi sonuçlar veren eğilimlerin birinden çıkar sağlamaya çalışıyordu ve en önemlisi de kadınların hoşlandığı özelliklere sahip olduğundan parlak bir yargıçlık kariyeri elde etmişti.”⁹³

⁹² Z. BAŞTIMAR: Tolstoy, Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Yenigün Yayınevi, İstanbul, 1961, s.94

⁹³ a.g.y.s. 349

Ragojinskiy Nehludov’la yurt dışında tanışır, Natalya’yı da kendine bağlamayı başarır. Bunu denksiz bir evlilik gibi gören annesinin itirazına rağmen onunla evlenir.

Nehludov’un topraklarını köylülere bırakma düşüncesi Ragojinskiy’in sinirine dokunmakta, âdeta onu çileden çıkarmaktadır. Bu davranışı düşüncesizlik, gururluluk, çılgınlık olarak nitelendiren, Ragojinskiy, Nehludov’un böyle davranmasının nedenini de ‘kendini gösterme, övünme ve kendisinden söz ettirme isteği’ şeklinde yorumlar. Ona göre Nehludov birşeyler yapmak istiyorsa bunu da toprakları köylülere vererek değil, banka aracılığıyla satışa çıkararak yapmalıdır:

“Kendi kendilerine kira ödemeye zorlayarak köylülere toprak vermenin anlamı nedir? Eğer Nehludov bunu yapmak istiyorsa köylü bankası aracılığıyla onlara satabilirdi. Bunun bir anlamı olurdu.”⁹⁴

Öte yandan Ragojinskiy’le Nehludov arasında toprak mülkiyeti konusunda oldukça hararetli konuşmalar geçer. Ragojinskiy’in bu konudaki düşünceleri aşağıdaki şekildedir:

“Toprak bir tek kişinin malı olmalıdır. Mülkiyet hakkı insanın yaradılışındadır, mülkiyet hakkı olmasa toprağı işlemekte bir yarar kalmazdı mülkiyet hakkını kaldırırsanız, biz vahşi bir duruma döneriz. (...) eğer bugün toprağı eşit parçalara bölerseniz, yarın tekrar daha çalışkanlarla, yeteneklilerin eline geçecektir.”⁹⁵ Ragojinskiy bu sözleriyle toprağın eskiden olduğu gibi tek bir kişinin elinde kalması gerektiğini, toprağı eşit parçalara dağıtmanın hiç de

⁹⁴ a.g.y.s. 351

⁹⁵ a.g.y.s. 355

mantıklı bir yol olmadığını, bu sistemle bölüşme esnasında kişiler arasında kavgaların yaşanabileceğini vurgulamaktadır.

Ayrıca Ragojinskiy, toprakları kendisinin isteğine dair bir düşünce akla gelmesin diye olacak ki: *“Çocuklarımdan durumu güvenlik altındadır ve ben yaşadığımız sürece hayatımı kazanacağımı umuyorum çocukları sıkıntı çekmeden yaşayacaklardır. (...)”*⁹⁶ Bu sözlerde bir parça sitem vardır. Ragojinskiy Nehludov’a sanki ‘senden gelecek paraya çok şükür muhtaçlığımız yok. Kazandıklarımla ailemin geleceğini güven altına aldım’ demek ister gibidir.

Ragojinskiy, Nehludov’un düşünce ve davranışlarının yanlışlığını vurgularken, insanların bulundukları mevkiyi, içinde doğulan, atalardan yadigâr kalan ve torunlara aktarılması gereken yaşam koşullarını korumanın, sorumlulukların bilincinde olmanın önemine değinir. Bunun yanı sıra Nehludov’un suç ve suçlularla ilgili düşüncelerini de çürütmek için büyük çaba harcar. Çünkü kendisinin de bizzat yargıç sıfatıyla içinde bulunduğu adalet sistemine leke sürdürmemeye özen gösterir. Ona göre sadece suçlular cezalandırılır:

*“(...) suçsuzlar hiçbir zaman veya en azından ender olarak tutuklanırlar. Suçlular hüküm giyer. (...)”*⁹⁷

Hapishanelerde birçok suçlu olmayan insanın da bulunduğunu üzerine basa basa söyleyen Nehludov’un konuşmasının ardından biraz daha köşeye sıkışan Ragojinskiy bazı gerçekleri itiraf etmek zorunda kalır:

⁹⁶ a.g.y.s. 356

⁹⁷ a.g.y.s. 354

“Hiç şüphesiz daima adli hatalar vardı ve olacak. İnsanı müesseselerde mükemmellik aramak mümkün değildir.”⁹⁸

Ragojinskiy mahkemelerin amacının insanları islah etmek olduğuna inanır ve yaşadığı olaylardan örnekler verir. Verdiği örnekler bir anlamda Nehludov’un düşüncelerini doğrulamaktadır:

“Bir duruşmada savcı yardımcısının normal bir insanda sadece acıma duygusu uyandıracak zavallı bir oğlana hüküm giydirmek için bütün gücüyle nasıl çabaladığını gördüm, başka bir savcının bir tarikat üyesini sorguya çekerken İncil’in okunmasından nasıl ceza yasasına giren bir suç çıkardığını biliyorum, mahkemelerin işi böylesine acımasız ve mantıksız hareketlerle uğraşmaktır.”⁹⁹

Romanda iyi, güzel kabul ettiği her şeyi evlenince yitiren abla ve onun aşağılık, son derece düzenbaz kocası büyük bir ustalıkla okuyucuya tanıtılmaktadır.

4. Nehludov’un teyzesi kontes Katerina İvanovna ve kont İvan Mihayloviç

Uzun boylu, sağlıklı, neşeli, enerjik, çenesi düşük, dudağında kara bir bıyık bulunan altmış yaşındaki kontes Katerina İvanovna diğer aristokrat ailelerde olduğu gibi Fransızca konuşmaya hayran birisidir. Maslova’yı hizmetçilik günlerinden az çok tanıma fırsatı bulan kontes, Nehludov’un ziyareti sırasında onun hâlâ güzel olup olmadığını öğrenmek için Fransızca sormaktan kaçınmaz:

⁹⁸ a.g.y.s. 354

⁹⁹ a.g.y.s. 359

*“Elle est encore jolie?” (Hâlâ güzel mi?)*¹⁰⁰ Kontes, sınıf farklılığından dolayı yeğenin Maslova’yla evlenmesini istemez. Maslova için de en uygun yerin yeni açılan güzel bir bakımevi olduğunu söyler. Ona göre Maslova’ya doğru yolu gösterecek olan bu bakımevinin sahibi Aline’den başkası değildir.

Kontes Nehludov’un Maslova’yı kurtarma düşüncesini saygıyla karşılar. Kuzeni Levuşka’nın yargıtayda çalıştığını söylemesine rağmen kendilerine yardım edebilecek hiç kimsenin bulunmadığını ifade eder ve bu makamı eleştirmekten de geri kalmaz:

*“Yargıtayda gerçek üye olarak tanıdığım yok. Nereden geldiği belirsiz kişiler ve Almanlarla dolu orası.”*¹⁰¹

Yazar kontese bu sözleri söyleterek, o dönemde çoğu yerde hüküm süren âdeta Rusya’yı istilâ eden Almanlara karşı hoşnutsuzluğunu yansıtmaktadır.

Kontes karakteriyle ne kadar uyumsuz olursa olsun, ruhunu boşlukta hissettiğinden dolayı hristiyanlığın özünün fedakârlık olduğunu savunan bir mezhebe katılır. O dönemde moda olan mezhebin toplantılarına sık sık gider, yandaşları evinde toplar, âyinleri, törenleri, dinsel eylemleri reddetmesine rağmen evinin bütün odalarını, yatağının başucunu bile ikonlarla doldurur. Bu çelişkiyle kendisi de farkında olmadan kilisenin bütün buyruklarını yerine getirir. Bu toplantılarda en katı, duygusuz bir insanın bile tövbekâr olduğunu, yeğenine de mutlaka gelmesi, izlemesi gerektiğini ifade eder. Bir anlamda

¹⁰⁰ a.g.y.s. 278

¹⁰¹ a.g.y.s. 279

yapacak bir işi olmayan kontes vakit öldürmek, bir parça da yaşının verdiği etkiyle ruhunu huzura kavuşturabilmek için bu tür toplantılara katılmaktadır.

Yaşadıkları lüks ve zerafet içindeki yaşamın diğer yüzünü göremeyen başka aristokratlar gibi kontes de, Nehludov'un halkın acı çekerek, yoksulluk içinde yaşadığını, zenginlerin ise aylak aylak, rahatça yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmesi üzerine yeğenine darılır. Hatta içeriye yeni giren kocasına yeğeninin sözlerini çarpıtarak Nehludov **“çamaşırlarımı dereye yıkamamı, karnımı patetesle doyurmamı istiyor”**¹⁰² şeklinde söyler. Kontes bununla “alt kesim” insanların sorunlarına hiç bir şekilde duyarlılık göstermediğini ortaya koymaktadır.

Romanda teyzenin kocası kont İvan Mihayloviç’le ilgili öğrendiklerimizin başında sağlam inançlı eski bir bakan olduğu gelir. Çok yüksek ücretler ödenen ahçıların pişirdiği en özenli yemeklerle beslenmeye, en şık, rahat biçimde, en pahalı arabalara binmeye hakkı olduğuna inanan bir kişidir kont. Devlet hazinesinden ne kadar çok para alıp, ne kadar fazla rütbe ve nişan alırsa, üst düzeyden insanlarla ne kadar çok sıkı fıkı olursa her şeyin o kadar iyi olacağını düşünür. Bütün bunlar kontun kişisel çıkarlarından başka hiçbir şeyle ilgilenmediğini göstermektedir.

Kont yaşamının kırk yılını Petersburg’da geçirmiş ve bakanlık görevine yükselmiştir. Görevinde de durumuna göre iyi niyete ya da alçaklığa, aşağılığa varan yaltaklanmalar gösterir. Ahlâki öğelerden yoksun çalışan kont, bakan olduğunda kendini öyle bir tanıtır ki, sonunda herkes çok akıllı bir devlet adamı olduğuna inanır. Ama çalışmaları sırasında hiçbir iş yapmayıp, hiçbir şey düzeltemeyince çevrenin baskısıyla emekliliğini istemek zorunda

¹⁰² a.g.y.s. 282

kalır. Sonuçta insanlar kontun son derece dar görüşlü, bilgisiz bir kişi olduğunun farkına varabilirler. Herşeye rağmen devletten yüksek maaş alan kont çeşitli yönetim kurulu, devlet kuruluşları gibi yerlerdeki çalışmalarından dolayı Petersburg’da geniş bir çevre edinmeyi ihmal etmemiştir.

Yaşamının son döneminde tek düşüncesi ruhunu huzura kavuşturabilmek olan teyze ve onun durumuna göre aşağılığa, alçaklığa, kadar varan yaltaklanmalar gösteren kocası romanda burjuva kesimi arasında yerlerini almaktadırlar.

5. Korçaginler

Yapıtın odak figürü Nehludov’un bir ara evlenmeyi düşündüğü Korçagin’lerin kızı Missi (gerçek adı Mariya, ama ‘Missi’ diye çağırıyorlar) son derece zarif, zeki, güzel bir kızdır. Önceleri hareketlerindeki yapmacıksızlığı, güzelliği, sevimliliği, konuşması, gülüşü, yürüyüşü gibi tavırlarla diğer sıradan kadınlardan ayrıldığı için Nehludov’un hoşuna gider. Ama mahkeme dönüşü Missi onun gözüne çok farklı görünür. Aslında Missi hep aynı Missi’ydi. İşte Nehludov’un o zamana değin farketmediği Missi’nin görünüşüyle ilgili bize aktarılanlar:

“O (Nehludov), saçlarının kıvrımı gibi yüzündeki kırışıklıkları, dirsek kemiğinin dışarı fırladığını ve özellikle de babasının tırnaklarını hatırlatan iri ellerinin geniş tırnaklarını gördü.”¹⁰³

Missi yaratılış itibarıyla kötü bir kadın değildir. Ama yetişme tarzı ve içinde yaşadığı aristokrat çevrenin etkisiyle kibarlığını, çekiciliğini yitirmemeye çalışır. Nehludov’la evlenmek ister. Çünkü Nehludov tam onun

¹⁰³ a.g.y.s. 113

istediği gibi erkektir, kendisi gibi aristokrat bir çevreden gelir ve toplumda belirli bir yere sahiptir. Missi her kadın gibi erkeğinin yalnızca kendisine ait olmasını ister, ama nedense kendisinin Nehludov’a ait olma düşüncesine pek sıcak bakmaz. Bunun nedeni kendini daima özgür hissetme isteği olsa gerek.

Missi zeki bir kız olduğundan bazı şeylerin farkına varmakta da gecikmez. Gerçekte sadece Missi değil, bütün Korçagin’ler yani annesi ve babası da son zamanlarda Nehludov’da meydana gelen değişmelerin nedenini merak etmektedir. Missi ise kadınlık içgüdüsüyle bunu başka bir kadının varlığına bağlamaktadır.

Baba Korçagin kırmızı yüzlü, oldukça iştahlı, yemekte peçetesini yeleğine iliştiren, kalın boyunlu, şişman, tipik bir generaldir. Bunun yanısıra babayla ilgili eyalat valisiyken pek çok kişiyi kırbaçlattığını, hatta astırdığını öğrenmekteyiz. Bu durumundan dolayı kaba, gaddar, acımasız bir adam gözler önüne serilir. Romanda baba Korçagin’le ilgili başka kayda değer birşey belirtilmemiştir.

Anne Sofya Vasilyevna zayıf, uzun boylu, hâlâ gençliğini koruyan, esmer, kocaman dişli, iri siyah gözlü, parmağı yüzüklerle dolu, kemikli, ince elli bir kadındır. Anne Sofya yatalaktır. Sekiz yıldan beri misafirleriyle oturup yemek yiyemez, odasında çeşit çeşit çiçekler arasında yaşamını sürdürür, hiç sokağa çıkmayıp sadece dostlarıyla görüşür. Sofya, Nehludov’a karşı özel bir yakınlık duyar, çünkü annesiyle uzun süren bir dostlukları olmuştur. Bu bakımdan Sofya, Nehludov gibi akıllı kabul ettiği genç bir adamla kızını evlendirmekten mutluluk duyacağını her defasında belli etmektedir.

Tıpkı diğer aristokrat ailelerde olduğu gibi Korçaginlerde de Fransızcaya karşı bir hayranlık söz konusudur. Konuşma aralarında sık sık

Fransızca sözcüklere rastlanır. Anne Sofya Fransızca olarak Nehludov'un düşüncelerinin kendisini hayran bıraktığını göstermek için “*comme c'est vrai!*”¹⁰⁴ (ne kadar doğru) diye haykırır. Karşısındaki kişileri pohpohlama alışkanlığı olan Sofya yatağa bağımlı olmanın okumasına engel teşkil etmediğini göstermek amacıyla bilimsel konuşmalar içeren tartışmalara bile katılır. Yine böyle bir gün aile dostları Kolosov'a “*şüirsiz mistisizm boş inançtır, mistisizmden yoksun şiirde düzyazıdır (...)*”¹⁰⁵ demekle bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Ayrıca bütün bu özellikleriyle akıllı, kültürlü bir kadın imajı çizen anne Korçagin'in doktoruyla bir ilişkisi olduğu söylentisinden dolayı pek de sağlam bir pabuç olmadığı vurgulanmaktadır.

6. Tutuklular

Korableva

Maslova'nın tutuklu bulunduğu hapisanede kalan kişilerden biri de Korableva'dır. Asık suratlı, çatık kaşlı, çenesinin altından buruş buruş deriler sarkan, seyrek kızıl saçları şakaklarının üstünde ağarmış, yanağının üstünde kıllarla kaplı et beni bulunan birisidir. Yüzünün çirkinliğine rağmen uzun boylu, güçlü kuvvetli, sağlam yapılıdır.

Korableva'nın hapisaneyeye düşme nedeni, kocasını kızına sarkıntılık yaparken yakalaması ve onu öldürmesidir. Koğuşun en kıdemlisi olan Korableva içerde içki satışıyla uğraşmaktadır.

Maslova'nın suçsuzluğuna inanan kişilerden biri olan Korableva, hiçbir şey yapmayan birisini ne diye tutukladıklarına bir anlam veremez.

¹⁰⁴ a.g.y.s. 115

¹⁰⁵ a.g.y.s. 117

Okuma yazma bile bilmeyen Korableva karşısındaki kişiye lâfını esirgemez. Maslova'ya güçlü olması gerektiğini, bu uğurda kendini yiyip bitirmenin fayda etmeyeceğini, Sibirya'ya gitmekle dünyanın sonunun gelmediğini söylerken, Maslova'yı bir parça sakinleştirmeye, yatıştırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda dindar birisidir Korableva. Herşeyin Tanrının istediği şekilde olacağına inanır. Maslova'ya “*Tanrıya karşı gelemezsin (...)*”¹⁰⁶ diyerek kaderciliği gözler önüne sermektedir.

Fedosya

Maslova'nın kaldığı koğuştaki bulunan diğer bir kişi de Fedosya'dır. Arkadaşları onu hep ‘Fenička’ diye çağırırlar. Açık mavi gözleriyle, başının çevresine sardığı kumral iki uzun saç örgüsüyle bu gencecik kadın kocasını zehirlemeye kalktığı için hapidedir.

İyi yürekli, neşeli, hep gülümseyen Fedosya, Maslova'nın yatak komşusudur. Maslova'yı çok sever, ondan hiçbir şeyi esirgemediği gibi ona kul köle bile olabilir. Fedosya kocasını zehirlediğinde, kayınvalidesi hemen polise gitmek gerektiğini, aksi takdirde kendilerini de zehirleyebileceğini söyler. Kocasını Taras'ın Fedosya'nın yaşı küçük olduğu için yaptıklarından belki pişmanlık duyabileceğini söylemesi bile bir işe yaramaz. Hiç bir neden yokken kocasını zehirlemeye kalkan Fedosya hapishaneye atılır. Taras onu kurtarabilmek için bir adam tutar ve Fedosya'yı üç ruble karşılığında hapisten çıkartır. Bambaşka bir Fedosya'yla karşılaşan kayınvalidesi “*bizim Fedosya'nın yerine bir başkasını koydular galiba, tamamen başka birisi olmuş,*

¹⁰⁶ a.g.y.s. 139

çıkış”¹⁰⁷ der. Ama sekiz ay sonra tekrar hapishaneye çağrılan Fedosya, kocasının, kayınvalide ve kayınpederinin tüm çabalarına rağmen Sibiry’a kürek cezasına gönderilmekten kurtulamaz.

Görüldüğü gibi hem Korableva, hem Fedosya neredeyse bir hiç yüzünden tutuklanırlar. Burada vurgulanmak istenen cahilliğin insan yaşamındaki olumsuz etkileridir. Tolstoy bir taraftan da burada fakir halkın çektiği sıkıntıları, zorlukları, şanssızlıkları göstermeyi amaçlamaktadır.

7. Siyasi tutuklular

Simonson

Siyasi suçlu Simonson gözleri sarkık alnının altına iyice gömülmüş, koyu mavi gözlü, mâsumane bakışlı, çatık kaşlı, saçı başı darmadağın bir bilim adamı görüşündedir.

Simonson daha lise yıllarında kendi bildiği gibi hareket etmeye başlar ve insanlar arasındaki eşitlik ilkesine inanır. Bu inancını hiç yitirmemiş olsa gerek, sürgün sırasında arabalarla daha geç yola koyulan siyasilerle gitme şansı varken, sınıf ayrıcalığını reddettiğinden ağır cezalılarla birlikte gitmek ister. Simonson, aynı zamanda akıl ve mantıkla hareket eden, ince eleyip sık dokuyan, bir şeye iyice emin olduktan sonra da uygulamaya koyan bir kişidir. Bir şeye karar verdi mi hiçbir şey onu yolundan döndüremez:

*“(...) her şeye akıyla karar verir, karar verdiği gibi uygulardı”.*¹⁰⁸

¹⁰⁷ a.g.y.s. 393-394

¹⁰⁸ a.g.y.s. 408

Daha çocukken eski bir maliye memuru olan babasının servetini helâl yollardan kazanmadığına kanaat getirir. Babasına bu parayı halka dağıtması gerektiğini söyleyince de azarlanır. Bu şartlar altında daha fazla baba parası yemek istemeyen Simonson genç yaşta evi terk eder.

Simonson bütün kötülüklerin kaynağının bilgisizlik, cahillik olduğuna inanır. Bu düşünceyle üniversiteyi bitirince halkla kaynaşmak, daha fazla yakınlaşmak için köy öğretmeni olur ve bütün bildiklerini öğretmeye girişir. Birçok kişinin aksine yanlış bulduğu şeyleri çekinmeden söyleyebilen Simonson'un tutuklandığında dava sırasındaki rahat, kendinden emin davranışları dikkat çekicidir:

“Dava sırasında yargıçların kendisini yargılamaya hakkı olmadıklarına karar verdi ve bunu onlara söyledi. Yargıçlar kendisiyle aynı düşüncede olmadıklarından, yargılamaya devam edince de sordukları tüm sorulara cevap vermemeye, susmaya karar verdi”¹⁰⁹

Tek suçu köylülere doğru bildiklerini aktarmak olan Simonson yargılama neticesinde Arkangelsk eyaletine sürülür. Orada uygulamayı düşündüğü dinsel bir teori geliştirir. Ona göre bu teorinin içeriği şu şekildedir:

“(...) dünyada cansız hiçbir şey yoktur, her şey canlıdır, cansız saydığımız maddeler bizim kucaklayamayacağımız kadar muazzam organizmanın parçalarının bir kısmıdır sadece. Bundan dolayı insanın görevi bu organizmayı ve onun yaşayan bütün parçalarını canlı tutmaktır.”¹¹⁰

Bu düşünceyle Simonson, canlılığı ortadan kaldıran savaşa, idam cezasına, her türlü öldürmeye yalnız insanların değil, hayvanların da

¹⁰⁹ a.g.y.s. 408

¹¹⁰ a.g.y.s. 408

öldürölmelerine karşıdır. Bu yüzden et yemez ve giyinişinde hayvan derisi kullanmaz. Zamana önem verip boşa harcanmasına karşı çıktığından kendine göre pratik kurallar geliştirir ve hareketlerini buna göre ayarlar:

“(…) çalışma, dinlenme saatleri, beslenme, giyinme, sobayı yakma, ışığı ayarlama konusunda kuralları vardı.”¹¹¹

Simonson’un evlilikle ilgili düşünceleri de oldukça karmaşıktır. Bu konuda da kendine özgü ilginç teoriler öne sürer. Ona göre evlenince yeni bir canlı dünyaya getirmek yerine, varolan canlılarla ilgilenmek daha doğrudur:

“(…) insanların çoğalması insanın en aşağılık görevidir, yüce olan, var olan canlıya hizmet etmektir.”¹¹²

Bekâr insanları ise organizmanın hasta, zayıf kısmına yardım etmekle görevli hücreler olarak algılar. Bu teoriyi kurduğundan beri noktası noktasına uygulayan Simonson, bu arada Maslova’yı platonik bir aşkla sevmeye başlar. Bu aşkın insanın faaliyetlerini kısıtlamak yerine daha çok güç verdiğine inanır:

“(…) böyle bir aşk insanların güçsüzler hizmetinde hücre faaliyetlerine engel olmaz, tam aksine daha çok coşturur”¹¹³ diyerek Maslova’ya olan sevgisiyle teorisini çürütmediğini kanıtlamaktadır.

Marya Pavlovna Şçetinina

Siyasi suçlular arasında yer alan diğer bir kişi de Maslova’nın taparcasına hayran olduğu Marya Pavlovna Şçetinina’dır. Marya üç dil bilen, zengin bir general kızıdır. Tıpkı Simonson gibi daha çocukken sınıflar arasındaki ayırmadan nefret etmeye başlar. Hatta zamanını hizmetçilerin

¹¹¹ a.g.y.s. 409

¹¹² a.g.y.s. 409

¹¹³ a.g.y.s. 409

odalarında, mutfakta, ahırda geçirir, sade bir yaşamı benimser ve bundan da büyük bir mutluluk duyar:

“Ahçıların, arabacıların yanındayken mutluydum, bize gelen hanımefendi ve beyefendilerden sıkılıyordum. (...)”¹¹⁴

Marya büyüdüğünde yaşayışlarının tamamen aptalca olduğuna karar verir. Annesi ölünce babasını zaten sevmediğinden on dokuz yaşında bir arkadaşıyla birlikte fabrikada işçi olarak çalışmaya başlar. Daha sonra ise evinde gizli bir matbaa bulundurduğu için tutuklanır ve kürek cezasına çarptırılır. Kürek cezasına çarptırılmasının asıl nedeni, karanlıkta devrimcilerden birinin attığı silahı üstlenmesidir.

Marya süse düşkün değildir, sade, özentisiz giyinir. Ama güzelliğiyle çevresindekileri kendine hayran bırakır. Marya, sürgüne giderken yolda bir tutuklunun kelepçeyle kızını kucağında götüremeyeceğini söylemesi üzerine durumu farketmekte gecikmez ve subaydan küçük kızı taşıyabilmek için izin ister. Etkileyici güzelliğinden olsa gerek, sert tavırlı subayı ikna etmeyi başarır:

“Subayım, izin verirsiniz kızı ben taşıyayım. Marya Pavlovna’nın harikulâde belirgin gözleri ve güzel yüzü subayı etkiledi. (Nöbeti devralırken onu görmüştü zaten) Kafasından birşeyler geçiriyormuş gibi sessizce Marya’ya baktı. Bana göre hava hoş. İstiyorsanız onu taşıyabilirsiniz.”¹¹⁵

Marya aynı zamanda bu davranışıyla her an, herkesin yardımına hazır olduğunu ispat eder. Yol esnasında tıpkı diğer suçlu Simonson gibi arabayla gitme şansı varken, o arabada yerini bir hamile bayana bırakır ve yaya yürümeyi tercih eder. Zaten Marya’nın yaşamdaki tek amacı insanlara yardım

¹¹⁴ a.g.y.s. 406

¹¹⁵ a.g.y.s. 403

etmek, onların mutluluğu için elinden gelen çabayı göstermektir. Kendi mutluluğundan ziyade başkalarının mutluluğu önemlidir onun için:

“Marya hiç bir zaman kendini düşünmezdi, tek kaygısı az veya çok her fırsatta çevresindekilere yardım etmek, hizmette bulunmaktı.”¹¹⁶

Ayrıca aşka karşı bir tiksinti duyan Marya, güzelliğinden memnun olacak yerde onun erkekler üzerindeki etkisinden korkar, rahatsız edildiğinde fiziksel gücüne güvenir ve bundan da büyük bir gurur duyar:

“Bir keresinde - diye anlatırdı gülerек - adamın biri sokakta bana yaklaştı, bir türlü yakamı bırakmak istemedi, onu öyle bir ittim ki, korktu ve koşarak benden uzaklaştı.”¹¹⁷

Marya, tıpkı Maslova gibi cinsel sevgiden nefret eder. Ama bu nefret Maslova’nın aksine o duyguyu yakından tanıdığı için değil, hiç tanımadığı içindir. Ona göre bu duygu ***“(....) akıl almaz, bununla birlikte iğrenç ve insan onurunu alçaltıcı”¹¹⁸*** bir duygudur.

Romanda insanlar arasındaki sınıf ayrıcalığına karşı çıkan eşitlik ilkesine değer veren ve mücadelelerini sonuna kadar sürdürmeye kararlı kişilerin temsilcileri olarak Simonson ve Marya’yı görmekteyiz.

8. Bürokratlar

Avukat Fanarin

En iyi avukatlardan biri sayılan Fanarin, çok pahalı ve son derece zevksiz eşyalarla döşenmiş büyük ve görkemli bir evde oturur.

¹¹⁶ a.g.y.s. 407

¹¹⁷ a.g.y.s. 406

¹¹⁸ a.g.y.s. 407

Nehludov'un Maslova'yı hapishaneden kurtarması için tuttuğu avukat Fanarin, bir taraftan toplumdaki insanların avukatlar için hiç bir şey yapmadan para kazandıklarını ileri sürmekle ön yargılı davrandıklarını ifade ederken, bir taraftan da geçenlerde üçkâğıtçı bir borçluyu kaybedeceği bir davadan kurtarmayı başardığını söyleyecek kadar onursuz bir kişidir.

Tolstoy, burada avukat Fanarin'i örnek göstererek çabasız ve aşağılık yollardan çok çabuk varlık sahibi olan insanlarda olduğu gibi, adaleti sağlamaya çalışan kişilerin para kazanmak uğruna nasıl hileyle, düzenbazlıkla zengin olmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Maslova davasını inceleyen Fanarin, Nehludov'a pek bir şansları olmasa da elinden geleni yapacağını söyler. Her şey yargıtaydaki duruşmaya katılacak yargıtay üyelerine bağlıdır. Bu bakımdan Nehludov'un üyelerle önceden bir ön görüşme yapmasını tavsiye eder. Adaletin işleyişiyle ilgili bir çarpıklık daha gözler önüne serilmektedir. Eğer Nehludov elini çabuk tutmazsa, kısa bir süre sonra üyeler basurlarını tedavi ettirmeye gidecekler ve üç ay gelmeyeceklerdir.

Süresi dolmuş pasaport kullandıkları için hapishanede tutulan yüz otuz taş ocağı işçisinden söz eden Nehludov, bu konunun kimi ilgilendirdiğini, sorumluluğun kimde olduğunu öğrenmek isteyince Fanarin *“bundan hiç kimse sorumlu değildir, savcıya sorun valiyi suçlayacaktır, valiye sorun savcuyu suçlayacaktır.”*¹¹⁹ der. Burada toplumdaki en önemli işleyiş organlarından biri sayılan adaletin ve onu yönetenlerin ne derece görev bilincinden yoksun oldukları ortaya konmaktadır.

¹¹⁹ a.g.y.s. 213-214

Fanarin, Nehludov’a Maslova davasıyla ilgili bir af dilekçesi hazırladığını, bu dilekçeyi Petersburg’a gidip bizzat elden verdiği takdirde boş yere vakit kaybetmemiş olunacağını da belirtir. Ona göre bu davada jüri üyeleri ve mahkeme başkanı dikkatsizlik sonucu yanlış bir karar vermişlerdir. Avukat Fanarin duruşmada yapılan hataları dört noktada tesbit eder:

“Birincisi tüccar Smelkov’un otopsi raporunun okunması mahkeme başkanı tarafından kesilmemeliydi. İkincisi, Maslova’nın avukatı, onun kişilik analizi ve düşüş sebeplerine değindiğinde başkan tarafından durduruldu. (...) üçüncüsü başkan özetinde 801 maddesi 1. fıkrasına aykırı olarak jüri üyelerine tüccar Smelkov’un bardağına zehir dökerken öldürme kastı taşımadığını anlatsaydı, Maslova’nın eylemi cinayet olarak değil de dikkatsizlik sebebiyle öldürme kabul edilirdi. (...) Dördüncüsü ise, jüri üyelerinin cevabı çelişkili yazılmıştır. Jüri üyeleri Maslova’nın tüccarın malını almak istememiş olmaktan suçsuzluğunu, zehirlemiş olmaktan dolayı da suçluluğunu ilân etmiştir. (...)”¹²⁰

Maslova davasına son derece kendinden emin bir şekilde hazırlanan Fanarin’in Petersburg’daki cesur konuşmaları da fayda etmez ve Maslova’nın temyiz talebi reddedilir.

Avukat Fanarin Petersburg’da görülen Maslova davasındaki olumsuz mahkeme kararının ardından, kendisinin iyi bir avukat olmasına rağmen, davayı kaybetmelerinin nedeninin düzen, sistem bozukluğu olduğunu ispatlamak istercesine Nehludov’a bu konuyla ilgili ilginç öyküler anlatmaya koyulur. Üyelerin bir görevliyi yasalara göre kürek cezasına çarptırmaları gerekirken nasıl Sibirya valiliğine atadıklarını, başka bir öyküde de bir anıtın

¹²⁰ a.g.y.s. 181-182

yapılması için toplanan parayı yüksek mevki sahibi kişilerin nasıl cebe indirdiklerini, birinin sevgilisinin borsada nasıl milyonlar kazandığını, bir başkasının da karısını sattığını, hapishanede olacak yerde farklı birimlerde başkanlık koltuklarındaki yüksek görevlilerin düzenbazlıklarını açıklamaktan geri kalmaz. Bütün bunları anlatmakla para kazanmak için başvurduğu yolların Petersburg'daki yüksek görevlilerin aynı amaç için kullandıkları yollarla karşılaştırılacak olursa, tamamen haklı ve masum olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Vali yardımcısı Maslennikov

Ordunun ve çarın mutluluğu için didinen Maslennikov, Nehludov'la bir zamanlar dürüst ve namuslu bir subayken tanışır. Daha sonra karısının ısrarı üzerine ordudan ayrılıp devlet hizmetine girmiştir. Maslennikov dolgun, al al yanaklı ve mükemmel giyim kuşamıyla diğer varlıklı kişilerden farksız bir görünümde dir. Nehludov'un kendisini ziyareti sırasında avukat Fanarin'in Maslova davasıyla ilgilendiğini öğrenince *“bana sorsaydın, sana o adamla iş yapmamayı öğütlerdim. Fanarin, est un homme tare (baltalayıcı adamın biri)”*¹²¹ diyerek ondan hoşlanmadığını açıkça belli etmektedir.

Kendisi sayesinde hapishanelerin bütün düzeninin değiştiğini, eski dönemin korkunçluklarından hiç bir şey kalmadığını, bu durumdan tutukluların da mutlu olduğunu büyük bir gururla anlatabilen Maslennikov görüldüğü gibi kendini övmekten hoşlanmaktadır. Hiç bir şey değişmediği halde, çok şey değiştiğini ve bütün bunları da kendi çabalarıyla yaptığını iddia eder ve herşeyi

¹²¹ a.g.y.s. 197

kendine mal etmeye çalışır. Romanda bu haliyle sevimli bir köpeğe benzetilmektedir:

*“Sevimli bir köpek nasıl kuyruğunu oynatır, kasılır, kıvrılır, kulaklarını oynatır ve çalgınca etrafta koşuşur durur. İşte bütün bunları Maslennikov da yapmaya hazırdır.”*¹²²

Karısı bile bir yandan ona terbiye edilmiş bir hayvan gibi davranır, onunla alay eder, bir yandan da onu pohpohlar. Kocasının her insan gibi kusurları olabileceğini, ama iyi yürekli bir insan olduğunu, tutukluları evlâtları gibi gördüğünü söylemekle aslında kocasına arka çıkmakta, yaptıklarından da gurur duymaktadır.

Nehludov’un süresi geçmiş pasaport kullanmaktan başka suçları olmayan işçilerden söz etmesine sinirlenen Maslennikov, tıpkı Fanarin gibi bu konunun savcıyı ilgilendirdiğini, yani hapishaneleri gezmek, tutuklamaların yasalara uygun olup olmadığına bakmanın savcının iş alanına girdiğini, onların da hiç bir şey yapmayarak zamanlarını briç oynamakla geçirdiklerini dile getirir. Ayrıca bu kişiler arasında görev dağılımı olmasına rağmen, görevlerini yerine getirmediklerini, halkın yararı ve mutluluğu için çalışmaktan ziyade, kendi kişisel zevk ve eğlencelerini daha ön planda tuttuklarını da sözlerine ekler. Maslennikov, Nehludov’un hapishaneler ve tutuklularla bu derece çok ilgilenmesinden hiç de memnun değildir, onun her şeyi bilmesini istemez. Bardağı taşıran son damla da Nehludov’un hapishanede beden cezasına çarptırılan insanlardan söz etmesi olur:

¹²² a.g.y.s. 215

*“Ah, bundan da mı söz ettiler sana? Hayır (mon cher) azizim, kesinlikle her yere girmene izin vermemeli, bu sana ait bir mesele değil”*¹²³ diyerek bu konudaki endişesini belli etmektedir.

Ordu ve çar için insanî özelliklerini yitirmiş, yerine göre de yaltaklanmalar gösterebilen vali yardımcısı, mevcut düzendeki bürokrat kesimin gerçek bir temsilcisi olarak romanda yerini almaktadır.

General

Petersburg hapishanesindeki tutukluların yazgısı biraz bunadığı söyleyen bir generalin elindedir. Alman baronlarından gelen ihtiyar general, akıllara durgunluk verecek kadar nişanlara ve madalyalara sahiptir, ama içlerinden sadece ceketine ilâştirdiğı beyaz bir haç taşır. Bunu da Kafkasya’daki hizmetleri sırasında özgürlüklerini, evlerini, ailelerini savunan binden fazla insanı emrindeki erlere öldürttüğü için almıştır. General yukarıdan gelen emirleri tam tamına uygular ve bunlara aşırı önem verir. Bu emirler dışında dünyada herşeyin değışebileceğine inanır. Görevinin de kadın, erkek bütün suçluları hücreye kapatmak olduğunu sanır. Tutukluların yarısının yok olmasına, bazılarının çıldırmalarına, veremden, açlıktan ölmelerine ya da cam parçalarıyla damarlarını kesmelerine, kendilerini asmalarına hatta diri diri yakmalarına bile generalin gösterdiği tepki yıldırım, su baskını gibi doğal olaylar karşısındaki tepkiden daha az önem taşır. Ona göre bütün bunlar çarın adına yukarıdan gelen emirlerin bir uygulanış biçimidir.

Görüldüğü gibi kuvvetli bir muhafazakâr olan generalin çar ve ailesi için yapamayacağı hiç bir şey yoktur. Âdeta insanî özelliklerini yitiren general

¹²³ a.g.y.s. 219

Nehludov'a devlet hizmetine girmesini, kendisi gibi dürüst, namuslu kişilerin arasına katılarak hem çarın hem de vatanın ihtiyacına cevap vermek gerektiğini belirtecek kadar da vicdanını satmış birisidir. General yönetmeliğe uygun olarak haftada bir kez hücreleri dolaşır, tutukluların kendisinden bir istekleri olup olmadığını sorar. Tutuklular isteklerde bulunurlar bulunmasına ama bunlardan bir sonuç çıkmaz, çünkü o isteklerinin hepsini yönetmeliğe aykırı bulur.

Yaptığı her davranışı haklı bulan general Petersburg'daki hapisanelere diğer hapisanelerden daha rahat ve uygun bir ortam sağlandığını, tutuklulara iyi davranıldığını, üç kap yemekten birinin et yemeği, pazar günleri buna bir de tatlı eklendiğini gururlanarak anlatır. Yaptıklarını bütün Rusya'ya mal etmek istercesine *“Tanrıdan dileyelim, bütün Rus insanları onlar gibi beslenebilsin”*¹²⁴ der.

General yapılan bunca iyiliğe rağmen tutukluların aşırı istek ve nankörlüklerde bulundurduklarını söylemeden edemez. Onların ellerine dinsel kitaplarla eski gazeteler verdiklerini, ilk başta ilgilenir gibi gözüktüklerini, ama kitaplara göz atmayıp sayfalarını bile çevirmediklerini ifade ederken bir gerçeği de gözler önüne sermektedir. Tutuklulara yenilikçi düşünceler yerine eskiye ait düşünceler ve mevcut düzenin iyilikleri, güzellikleri zorla aşılandırılmaya çalışılmaktadır. Diğer bürokrat kesim gibi Nehludov'a tutuklularla sıkı sıkı olmamasını, hiçbirinin suçsuz olmayıp, tam tersine son derece ahlâksız, baştan çıkmış kişiler olduğunu bir kez de general yinelemektedir.

¹²⁴ a.g.y.s. 302

Savcı yardımcısı Breve

Breve ağır ceza mahkemesinde savcı yardımcılığı görevini yürütür. Gelenekçiliğe bağlı bir muhafazakâr olarak nitelenen Breve, gözü yükseklerde parlak bir meslek yaşamı düşler. Bu hayalini gerçekleştirebilmek için katıldığı bütün davalarda tutukluluk kararının alınması için elinden gelen çabayı gösterir. Hissi duyguları körelmiş, başkalarına acımayan son derece kendini beğenmiş, kibirli bir adam olan bu hukukçudan söz edilirken “*doğuştan aptal*”, (*ot prirodi očen’ glup*)¹²⁵ terimi kullanır.

Maslova davasında dördüncü kez savcılık yapacak olan Breve, duruşma öncesi geceyi bir kahvede iskambil oynamakla geçirir, içki içer, sabahın beşine kadar oyununu sürdürür, sonra da Maslova’nın altı ay öncesine kadar yaşadığı geneleve gider. Dolayısıyla görülecek olan Maslova’yla ilgili zehirleme davasına göz atmak için fırsat bile bulamaz.

Breve hep sorunların doruğuna yükselmeyi amaçlar. Duruşmada Maslova’nın suçluluğunu kanıtlamak için ilk olarak davayla ilgili olguları, gerçekleri öğrenir. Sonra da iddianamesini baştan sona yepyeni formüllerle doldurarak, bir dakika bile durmamaya, konuşmasının kesintisiz olabilmesi için elinden geleni yapmaya özen gösterir. Konuşurken arada bir tutukluk yaparak sözlerinin bağlantısını yitirmesi bile Breve’yi yolundan ve Maslova’yı suçlu çıkarmak için gösterdiği çabadan alıkoyamaz. Suçlamasının dozunu arttırır ve jüri üyelerine dönerek karşılarında yüzyılın tipik bir cinayet olayı bulunduğu iddiasıyla konuşmasını şu şekilde sürdürür:

¹²⁵ a.g.y.s. 91

“(...) bugün toplumumuzun sayısız öğelerini hükmü altına alan özel ahlâk bozukluğu sürecinin bütün özgül çizgilerini taşıyan bir cinayet var.”¹²⁶

İddiasına göre de Maslova soylu bir ailenin yanında büyümüştür: ***“(...) dürüst, namuslu bir iş yapabilirdi, ama yapmadı”¹²⁷*** der.

Görüldüğü gibi Breve toplumun hatalı ya da suçlu olup olmadığını hesaba katmaksızın ahlâki yozlaşma örneğine Maslova’yı göstermekte, bu yozlaşmanın toplum için tehlike oluşturduğunu savunmaktadır. Sağlıklı bir toplum meydana getirmede bu tür kişilerin en ağır cezalara çarptırılması gerektiğini tekrarlayıp duran Breve, sonunda sert ve ağır konuşmasının meyvelerini Maslova’nın kürek cezasına çarptırılmasıyla alır. Jürinin Maslova’ya sert davranmasından hoşnuttur. Çünkü ona göre bunun nedeni kendi etkin konuşmasıdır.

Davayı ayrıntılarıyla araştırmak yerine tâbiri câizse kendi bildiğini okuyan ve mahkemeye düşen herkesi suçlu göstermeye çabalayan Breve, dönem Rusyasında bürokrasideki işleyiş sisteminin çarpıcı bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹²⁶ a.g.y.s. 92

¹²⁷ a.g.y.s. 93

VI. “DİRİLİŞ” ROMANINDA ÜSLÛP ve ANLATIM TEKNİĞİ

1. Üslûp

Tezimizin bu bölümünde Tolstoy’un son dönemlerinde kaleme aldığı “Diriliş” adlı yapıtındaki üslûp özelliklerinden ve anlatım tekniğinden söz edeceğiz.

19. yüzyıl Rus edebiyatında Puşkin’in ölümünden sonraki yıllarda Rus düz yazı sanatında önemli değişiklikler olur. Bu değişiklikte Gogol’ün (1809-1852), Lermontov’un (1814-1841) ve Turgenyev’in (1818-1883) etkileri görülür. Tolstoy da o dönemde özellikle Gogol’ün ve Lermontov’un etkilerinden ister istemez etkilenir.

Tolstoy’un dikkati çeken edebî özellikleri arasında gerçekçiliğini, betimleme ustalığını ve yalın, ifade gücü bakımından mükemmel dilini sayabiliriz. Bu bakımdan Tolstoy’un yapıtları biçim ve içerik açısından tam bir uyum içindedirler. “Diriliş” romanında olayın geçtiği yer taşra ise yazar, büyük bir ustalıkla o bölümlerde halkın konuştuğu sözcüklere ağırlık vermekte, figürleri bulundukları ortama uygun konuşturtmaktadır. Eğer figür soylu bir kesime dahil ise daha düzgün, anlaşılır, arada bir de yabancı sözcükler kullanarak konuşmaktadır.

Bu bölümde sözcükle sınırlı kalmayıp romandaki cümle yapısının da üzerinde duracağız. Tolstoy’un yapıtında daha çok uzun, karmaşık yapılı cümleler kullandığını, ama basit, anlaşılır cümleleri de özellikle diyalog bölümlerinde kullanmaktan kaçınmadığını göreceğiz. Romandaki anlatım özelliklerinin ardından yazarın anlatım tekniğine geçeceğiz. Burada da yapıtın anlatım biçimi, anlatım konumu ve anlatım tutumunu inceleyeceğiz.

Şimdi Tolstoy'un yukarıda kısaca değindiğimiz özelliklerini 'Diriliş' romanında ayrıntılarıyla görelim.

Romanda öncelikle farklı kesimlerden çeşitli insan figürleri yer alır. 19 yüzyıl Rus soyluları arasında Rusça konuşmak yerine yabancı dilde özellikle Fransızca bazen İngilizce ya da Almanca konuşmak âdeta bir gelenek haline gelmiştir. İşte bir hayır derneği yararına düzenlemeyi tasarladıkları gösteriden söz eden vali yardımcısı Maslennikov'la bir adam arasında geçen konuşmalar şu şekildedir:

“- *Quelles s'amuse et que le bon Dieu les benisse...*¹²⁸ A, Nehludov merhaba! Uzun zamandır sizi göremiyoruz - diye Nehludov'u selâmlıyordu. – *Allez presenter vos devoirs à madame.*¹²⁹ Korçaginler de burada. Et Nadine Bukshevden. *Toutes les jolies femmes de la ville*¹³⁰ - diye söyledi, paltosunu saygıyla tutan sırma şeritli görkemli uşağa geniş omuzlarını uzatarak –*Au revoir, mon cher!*¹³¹ - diye tekrar Maslennikov'un elini sıktı.”¹³²

Soylu kesim arasında yer alan Missi'nin annesi Katerina Alekseyevna da konuşmasına Fransızca sözcükler ekler:

“*Bütün bunların anlamı nedir? Comme cela m'intrigue*¹³³ diye söylüyordu Nehludov dışarı çıktığında. Ben ne yapıp yapıp öğreneceğim. Bir *affaire d'amour-propre: il est très susceptible, notre cher Mitya.*¹³⁴”¹³⁵

¹²⁸ Eğlensinler, Tanrı onları korusun.

¹²⁹ Hanımefendiye saygılarınızı sunun.

¹³⁰ Nadin Bukshevden ve şehrin bütün güzel kadınları.

¹³¹ Hoşçakal azizim.

¹³² a.g.y.s. 214-215

¹³³ Beni çok tedirgin ediyor.

¹³⁴ Sevgili Mitya'mız çok hassasdır.

¹³⁵ a.g.y.s. 119

Almanca sözler ise Nehludov'un köyleri ziyareti sırasında kâhyanın ağzından dökülüvermektedir:

*“Der erste Dieb im Dorfe.” (köydeki bir numaralı hırsız)*¹³⁶

Kamu harcamaları, vergilerden söz edilirken de İngilizce *“single-tax”* (vergi) sözcüğü kullanılmıştır. Bunun yanısıra *“he is crazy”*, (o bir çılgındır), *“turning a new leaf”* (yeni bir sayfa açmak), *“law tennis”* (tenis kordu) gibi İngilizce sözcükler de mevcuttur.

Yapıtın odak figürü Bazarov bir soylu kesim temsilcisi olarak yüksek üslûp düzeyinde konuşmakla birlikte zaman zaman halkın arasına karışarak basit, yalın cümleler de kurmuyor değildir; yani Nehludov konuşmasını içinde bulunduğu kesime göre ayarlayabilmektedir. Nehludov'un Maslova karşısında suçunun bilincinde olduğuna dair anlaşılır, yalın sözleri buna örnek gösterebiliriz:

*“Biliyorum, biliyorum, ama şimdi ne yapmalı?(...) Şimdi seni bırakmamaya karar verdim,(...) dediğimi de yapacağım.”*¹³⁷

Ablasının kocası İgnatîy Nikiforoviç karşısında ise Nehludov kompleks yapıli cümlelerden oluşan hararetili bir konuşma yapar:

*“(...) ona hırsızlık yapma diyorlar, ama patronların emeğini çaldığını, hükümetin bütün memurlarıyla vergi adı altında son kurşununa kadar durmadan kendisini soyduğunu görüyor, biliyor”.*¹³⁸

Burada aynı zamanda Nehludov'un halkı yoksulluğa, güçsüzlüğe iten düzene karşı eleştiri yüklü sözlerine de tanık olmaktadır.

¹³⁶ a.g.y.s. 233

¹³⁷ a.g.y.s. 191

¹³⁸ a.g.y.s. 354

Görüldüğü gibi Tolstoy, Rus soylu kesimin konuştuğu yerlerde gramer kurallarına uygun, anlaşılır sözcükler kullanmaktadır. “*Yazarın dili, soylular sınıfının en kültürlü, en aydın kesiminin etkisi altında şekillenir. 1853 yılının günlük hatıra defterinde bu tarzın doğallığını kendisi şöyle açıklar: ‘Halkın belli bir sınıfını anlatan bir yazarın üslûbuna, elinde olmaksızın bu sınıfın deyiş karakteri damgasını vurur.*”¹³⁹

Yazarın uzun, karışık cümleleri düşüncelerini en iyi şekilde ifade etme isteğinin bir sonucudur. Çünkü Tolstoy, ruh halini anlatmaya değil, göstermeye çalışır. Bu çaba onu bazen uygun cümle kuruluşlarına iter. Daha sonra ise Tolstoy’da halkın sade, kısa ve özlü konuşma yapısı şekillenir. Böylece onun dünya görüşü ve yaşamında meydana gelen basitleşme dilde de basitleşmeye yol açar. Aynı zamanda halkın konuştuğu dili de çok iyi bilen yazar, iyi bir öğrenim görmemiş, ya da hiç eğitilmemiş kişilerde duyabileceğimiz türden sözcük ve cümlelere de yapıtta yer vermiştir. Örneğin, tutuklu bir kadın Maslova’ya “*çego ryumiş*”, (*kafanda neler evirip çeviriyorsun?*)¹⁴⁰ der. Köylünün biri de Nehludov’a “*ah, tı kasatik, a ya - to dura ne voznala*”, (*ah sen misin kuzucuğum, ben bir aptalım, seni tanıyamadım*)¹⁴¹, ya da bir tutuklunun “*ah, kobel britıy*”, (*ah yolunmuş köpek*)¹⁴² sözleri başka birinin de “*çob tebe soskalo, brehun! (...) Ayda do sela vmeste, nas provodi*”, (*hay boynun altında kalsın senin emi, palavracı, haydi gel bizimle köye birlikte dönelim, bize arkadaşlık edersin*)¹⁴³ şeklindeki konuşmalarda dikkatimizi çeken tek ortak

¹³⁹ Z. BAŞTIMAR: Tolstoy, Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Yenigün Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 100

¹⁴⁰ a.g.y.s. 223

¹⁴¹ a.g.y.s. 242

¹⁴² a.g.y.s. 135

¹⁴³ a.g.y.s. 419

nokta hitap tarzlarının, kullanılan, seçilen sözcüklerin seviyesiz, aşağı kesimden insanlara özgü olmasıdır. Tolstoy bu bölümlerde halkın kullandığı günlük konuşma dilindeki sözcükleri kullanarak, soylu kesimin kullandığı dilin tam tersine aşağı üslûp düzeyini gözler önüne sermektedir.

Öte yandan Tolstoy romanda bu aşağı halk kesiminin konuşmalarındaki telâffuz hatasını, bir başka deyişle söyleyiş biçimini çok çarpıcı ve ustaca hissettirmiştir. Örneğin, Rusça'da general anlamına gelen *"general"* yerine, *"yeneral"*¹⁴⁴, avukat anlamına gelen *"advokat"* yerine de *"ablakat"*¹⁴⁵ kullanılmıştır. Yazar, Alman asıllı genelev patronu Kitayeva'nın konuşmasında da Rusça'nın gramerini iyi bilmediğini göstermeyi amaçlar. Bu bakımdan Maslova için Rusça *"iyi kız"* anlamındaki *"horosaya devuşka"* sözcüğünü *"horosiy devuşka"*¹⁴⁶ şeklinde dedirtir.

Rus gramer kurallarına göre *"İşitiyorsun"* ya da *"İşitiyor musun"* anlamındaki *"İşiş"* sözcüğü, halkın gramer bilmediğini ispatlarcasına *"İiş"* ve yine *"Görüyorsun"* ya da *"Görüyor musun"* anlamındaki *"Vidiş"* sözcüğü de *"İş"* veya *"Viş"*¹⁴⁷ şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

Romanda daha çok aşağı halk kesiminin konuşmalarında rastlayabileceğimiz aşalayıcı sözcüklerde mevcuttur. Örneğin, *"nepzavets"* - *"hegoday"*, (*alçak*)¹⁴⁸, *"krovopiytsa"*, (*kan emici*)¹⁴⁹, *"miroyed"* - *"darmoyed"*, (*asalak*)¹⁵⁰, *"zlodey"*, (*haydut*)¹⁵¹ gibi.

¹⁴⁴ a.g.y.s. 166

¹⁴⁵ a.g.y.s. 137, 426

¹⁴⁶ a.g.y.s. 87

¹⁴⁷ a.g.y.s. 253

¹⁴⁸ a.g.y.s. 123

¹⁴⁹ a.g.y.s. 135

¹⁵⁰ a.g.y.s. 135, 425

¹⁵¹ a.g.y.s. 426

Bu arada *“ah”*, *“eka”* , gibi nida sözcüklere de halk konuşmalarında sıkça rastlanır.

Romanda figürlerin konuşmalarında zaman zaman deyimler ve atasözleri de yer alır. *“vsyak sam sebe”*, (*her koyun kendi bacağından asılır*)¹⁵², *“bednomu jenitsya i noç korotka”*, (*şansız insan nereye el atsa kurutur*)¹⁵³, *“p’yan da umyon - dva ugodya v nyom”* atasözü de (*kaç şişeyi devirdi, şişe onu deviremedi*)¹⁵⁴ şeklinde dilimize çevirebiliriz. Ayrıca *“zubami vıvyom”*, (*dişleriyle söküp almak*)¹⁵⁵, *“bko za oko”*, (*göze göz, dişe diş*)¹⁵⁶ *“kriçat’ iz vseh sil”*, *“avazı çıktığı kadar bağırma”*¹⁵⁷, *“pal’tsya v rot ne kladi”*, (*fırsat vermemek*)¹⁵⁸ gibi yapıtta yer alan deyimlere örnek teşkil etmektedirler.

Tolstoy ‘Diriliş’ romanında daha çok soylu topluluğu arasında kullanılan ad kısaltmalarını da kullanır. *Mariya-Missi*, *Katerina-Katyuşa* gibi. Bu arada *“papaşa”*, (*babacık*) - *“tebyonoçka”*, (*çocukcuk*) - *“staruşka”*, (*ihtiyarcık*) gibi sözcükler de Rusça’da ‘prostoreçiyeye’ ya da ‘prostoreçnoye’ dediğimiz halk diline özgü sözcüklerdir. Bunun yanısıra artık günümüz Rusçasında kullanılmayan eskimiş sözcüklere de rastlarız. Örneğin, *“batyuşka”*, (*baba*) - *“matuşka”*, (*anne*), uzunluk ölçüsü birimi *“arşin”*, (*arşin*), *“lihaç”*, (*payton arabacısı*) - *“brandmayor”*, (*itfaiye kumandanı*) gibi.

Yapıtta sıradan halkın soylu kesime duyduğu nefreti ifade eden cümleler de yer alır. Kâhyanın sözlerinden memnun olmayan ihtiyar köylü bir kadının konuşmasını buna örnek gösterebiliriz:

¹⁵² a.g.y.s. 480

¹⁵³ a.g.y.s. 192

¹⁵⁴ a.g.y.s. 463

¹⁵⁵ a.g.y.s. 180

¹⁵⁶ a.g.y.s. 486

¹⁵⁷ a.g.y.s. 168

¹⁵⁸ a.g.y.s. 206

*“Nasıl saygı göstermezmişiz. Sana saygı göstermemek mümkün mü, elindeyiz senin, ciğerimizi söküp alırsın. Zenginlere dava açılmaz, bilinen bir şey bu.”*¹⁵⁹

‘Diriliş’te cümle yapısı yer yer uzun, yer yer kısadır. Özellikle diyalog bölümlerinde Tolstoy kısa ve konuşma diline uygun cümleler kullanır. Nehludov’la Maslova arasında geçen bir konuşmada bu basit cümle yapısını görmek mümkündür:

“– Köyde teyzenizi gördüm. (...)

– Gördünüz mü? (...)

– Burada iyimisiniz? (...)

– Hiçbir şikâyetim yok. (...)

– İş çok ağır değil ya? (...)

– Hayır, zararsız. Henüz alışamadım.

*– Sizin hesabınıza çok memnun oldum. Her şey oradan (hapishane) daha iyidir.”*¹⁶⁰

Anlaşılır, basit gramer kurallarına uygun cümlelerin yanısıra uzun, kompleks yapıli cümle kuruluşların da sayısı az değildir. Bunda da Tolstoy’un figürlerinin ruh hallerini en iyi bir biçimde ortaya koyma isteği olsa gerek. Köy dönüşü Nehludov’un düşüncesinden yansıyanlar bu düşüncemizi doğrular niteliktedir:

“Büyük görevleri ve sırtlarındaki düğmeleriyle arabacıların da, sırmalı kasketli kapıcıların da, ve özellikle de arabalarında sere serpe oturan, gelip

¹⁵⁹ a.g.y.s. 233

¹⁶⁰ a.g.y.s. 273-274

*geçenleri küçümseyip, arsızca bakan enseleri traşlı araba sürücülerinin de karnı tok sırtı pekti”*¹⁶¹

Verdiğimiz örnekte uzun, kompleks yapılı cümle kuruluşlarının yanısıra dikkatimizi çekmemiz gereken bir nokta da yazarın kullandığı sıfatların somut ve yerinde olmasıdır. Çünkü Tolstoy gereksiz sıfatların, süslerin okuyucuyu sıkacağını iyi bilir. Yapıttaki birbiri ardına dizilen ve tam yerine oturtulan sıfatlardan örnekler verelim. Nehludov’un ablasının bakışları:

*“tainstvenniy, nevırazimiy slovami, mnogoznaçitel’nyy,” (gizemli, tarıfsız, anlam yüklü)*¹⁶² sıfatlarıyla okuyucuya sunulur.

Hapishanedeki insanlardan söz edilirken de *“holodniye, golodniye, prazdniye, zarajenniye boleznyami, opozorenniye, zapertiye lyudi pokazivalis’ kak dikiye zveri,” (soğuktan donmuş, aç, aylak, hasta, alçaltılmış, kafeslere tıkılmış insanlar vahşi hayvanlar gibi)*¹⁶³ örneğinde sıfatlarla anlatım güçlendirilir.

Yapıtta en çok kullanılan anlatım sanatlarından biri de benzetmelerdir. Tolstoy’da benzetmeler doğal, sade, yerinde, figürlerin psikolojik durumlarına ve ruh hallerine uygundur. Zaten benzetmelerin de amacı yazarın düşüncelerini anlamayı kolaylaştırmalı, okuyucuya anlamasında yardımcı olmalıdır. Bu düşüncemizi pekiştirmek için romandan örnekler verelim:

*“Starçeskiy je rebyonok ves’ rasplılsya v ulıbku, izgıbaye svoi, kak çervyaçki, tonen’kiye nojki” (ihtiyar suratlı çocuk solucan gibi incecik bacaklarını oynatarak hep gülüyordu)*¹⁶⁴

¹⁶¹ a.g.y.s. 265

¹⁶² a.g.y.s. 351

¹⁶³ a.g.y.s. 477

¹⁶⁴ a.g.y.s. 246

Burada yazar çocuğun ince, zayıf, çelimsiz bacaklarını solucana benzetir. Bunu yaparken Rusça'da gibi anlamına gelen "kak" sözcüğünden yararlanmaktadır.

Aynı şekilde Maslova *"kak muhi nasevşim na sahar"* (şekere üşüşen sinekler gibi)¹⁶⁵ cümlesiyle kendisine âdeta yiyecekmiş gibi bakan erkekleri sineğe benzetir.

Tolstoy'un anlatım sanatında üzerinde durulması gereken bir diğer özellik de doğa betimlemeleridir. Bu betimlemeler şiir dolu olmasına rağmen, romantizmden uzak, gerçekçidirler. Tolstoy betimlediği şeylerin en küçük özelliklerini bile görebilir ve okuyucuya gösterebilir. Şimdi bunları gösteren birkaç örnek verelim:

*"Kaldırım taşlarının olmadığı yerde birdenbire otlar yeşeriyordu; bahçelerdeki kayın ağaçları yemyeşil tüylerle donanmıştı, kuşkirazı ve kavaklar mis kokulu uzun yapraklarını açıyor, evlerde ve dükkânlarda ise temizlik yapmak için camları açıyorlardı."*¹⁶⁶

Örneğimizde baharın gelişyle birlikte bütün doğa varlıklarında bir hareket, canlılık gözlenirken, doğanın bir parçası olan insanoğlu da boş durmaz. Evlerini işyerlerini temizleyerek baharı karşılamaya hazırlanırlar.

Görüldüğü gibi Tolstoy doğayı çok canlı çizebilmekte, güzel, âhenkli bir uyum içinde okuyucuya sunabilmektedir:

*"Kapkaranlık, yağmurlu, rüzgârlı bir sonbahar gecesi idi. Yağmur kâh iri ve sık damlalarla yağıyor, kâh kesiliyordu. Tarlaların içinde ayakların altındaki yol seçilmiyordu, orman ise soba içi gibi zifiri karanlıktı. (...)"*¹⁶⁷

¹⁶⁵ a.g.y.s. 167

¹⁶⁶ a.g.y.s. 165

¹⁶⁷ a.g.y.s. 154

Burada da Tolstoy, sonbaharın getirdiği kötü hava koşullarını ve doğaya verdiği değişikliği ustaca gözler önüne sermektedir.

Doğa betimlemelerinin yanısıra figürlerin dış görünüşlerini betimlemek de Tolstoy'un bir anlatım özelliğidir. İşte Nehludov'un öğrencilik günlerinden tanıdığı Selenin şu sözlerle tanıtılır:

“(...) o iyi bir oğul, sadık bir dost, yaşına göre de iyi bir eğitim görmüş, kibar, incelik dolu, daima zarif, yakışıklı, bununla birlikte son derece dürüst ve namuslu bir sosyete erkeği idi. Başarılarından dolayı altın madalyalar alıyor, özel bir çaba ve en küçük bir ukalalık göstermeden mükemmel bir öğrenim görüyordu.”¹⁶⁸

Tolstoy, figürlerini dış görünüşüyle betimlerken aynı zamanda onların hangi sınıfa ait olduğunu bu örneğimizde açıkça göstermektedir. Figürünün giyiminin yanısıra geçmişiyle de tanıtarak okuyucuyu yapıtla bütünleştirmeye çalışmaktadır.

Şimdi de romanda oldukça fazla sayıda yer alan, bazen sözcük, bazen de cümle şeklinde karşımıza çıkan tekrarlara değineceğiz. Mecazî bir anlatımla insanları ırmağa benzeten Tolstoy, farklı farklı insanların varlığını şu tekrar cümlesiyle dile getirir:

“(...) ama her bir ırmak ya dar, ya hızlı, ya geniş, ya sessiz, ya temiz, ya soğuk, ya bulanık, ya sıcaktır.”¹⁶⁹

Bu örnekte görüldüğü gibi birbiri ardına aynı bağlaç kullanılarak polysynteton (bağlaç tekrarı) sanatı yapılmaktadır. Bu sanat tarzı tutuklu Kriltzov'dan söz edilirken de görülür:

¹⁶⁸ a.g.y.s. 313-314

¹⁶⁹ a.g.y.s. 220

*“Bu amaçla bazen Petersburg’a, bazen yurt dışına, bazen Kiev’e, bazen Odesa’ya giderdi. (...)”*¹⁷⁰

Bir fahişenin gayrimeşru oğlu Ohotin’in anlatıldığı kısımda da polysynteton sanatıyla karşılaşmaktayız:

*“Nehludov’dan yardım isterken, bir taraftan da hem kendi kendiyle, hem yargıçlarla, hem hapishaneyle, hem de bütün insana ve Tanrıya özgü yasalarla alay ediyordu.”*¹⁷¹

Tolstoy’un uyguladığı üslûp özelliklerinden biri de yapıtta etkiyi artırmak amacıyla aynı sözcüğün birbiri ardından gelen iki cümle başında tekrarlanması demek olan “anapher” dir. Örneğin, *“starayas’ horoşen’ko ponyat’, horoşen’ko otvetit’ ”, (iyice anlamaya, iyice yanıtlamaya çalışarak)*¹⁷²

Anapher’in tam tersi, aynı sözcüğün cümlenin sonunda tekrarlanması anlamındaki “epipher”e örnek de şu cümleyi verebiliriz:

*“obşçestvo sama soboy, a eto opyat’ sama soboy”, (ortaklık başka, bu başka)*¹⁷³

Romanda suç, adalet kavramları geçince yazar da doğal olarak bu konuyla ilgili meslekî sözcüklere ve hukukî terimlere yer verir:

“gaupstvahta” (askeri hapishane), “prisyajniy” (jüri üyesi), “prokuror” (savcı), “tovarişç prokurora” (savcı yardımcısı), “predsedatel” (mahkeme başkanı), “kassatsiya” (temyiz), “sydoproizvodstvo” (muhakeme usulü) gibi. Ayrıca hukukî cümleler de bulunur. Örneğin, “(...) po ugovnomu otdeleniyu

¹⁷⁰ a.g.y.s. 417

¹⁷¹ a.g.y.s. 347

¹⁷² a.g.y.s. 352

¹⁷³ a.g.y.s. 251

(...) *na osnovanii 3 punkta stat'i 771*,” (ceza yasasının 771. madde 3. fıkrası gereğince)¹⁷⁴

Dinle ilgili satırlarda da *“t'yakon”* (diyakoz, papaz çömezi), *“amvon”* (vaiz kürsüsü), *“d'yaçok”* (kilise görevlisi) gibi sözcükler vardır.

Tolstoy ‘Diriliş’ romanında anlamı kuvvetlendirmek için fiil tekrarlarının yapıldığı cümleler kullanmıştır:

*“Kızıl saçlı kadın şimdi hakaret ettikleri, dövdükleri, o kadar canı istediği halde içki vermedikleri için ağlıyordu. Bütün yaşamı boyunca hakaret, alay, aşalanma ve dayaktan başka bir şey görmediği için ağlıyordu.”*¹⁷⁵

Nehludov’un şu sözlerinde de fiil, daha doğrusu yardımcı fiil tekrarı söz konusudur:

*“Yaşamak istiyorum, bir aile, çocuklar istiyorum, normal bir insan yaşamı istiyorum. (...)”*¹⁷⁶

Tolstoy romanda fiilleri ardarda sıralamaktan da çekinmemiştir. Bu yöntemle yapıtı baştan sona okuyucuyu sıkmayacak bir tarzda anlatmayı hedefler. Örneğin, *“pisat”* ” - (yazmak), *“sporit”* ” - (tartışmak), *“tçit”* ” - (öğretmek)¹⁷⁷ fiilleri aynı cümle içinde ardarda kullanır. Bunun yanısıra *“pereklikat”*”- (çağırarak), *“osmatrivat”* ”- (muayene etmek), *“bpraşivat”* ”- (soruşturmak), *“zapisivat”* ”- (not almak)¹⁷⁸ fiilleri de yapıtta ardarda yer almışlardır.

Tolstoy romanlarını bir anlatıcı aracılığıyla anlatır. Kimi zaman olaylara da karışan bu anlatıcı, bazen bir durumla ilgili açıklayıcı bilgi vermek

¹⁷⁴ a.g.y.s. 106

¹⁷⁵ a.g.y.s. 139

¹⁷⁶ a.g.y.s. 472

¹⁷⁷ a.g.y.s. 347

¹⁷⁸ a.g.y.s. 361

istediğinde parantez içinde ifade eden cümleler kullanır. İşte Nehludov'un yaşadığı evden ayrılacağını söyleyen anlatıcı, ayrılış nedenini açıklığa kavuşturmak için parantez içinde şu cümleyi aktarır:

“(Üniversite öğrencisi gibi sade bir yaşam kurmak istiyordu)”.¹⁷⁹

Duruşma sırasında 818. maddenin okuyucu tarafından anlaşılabilirliği için parantez içinde bir açıklama yapılır:

“(818. maddeye göre, eğer mahkeme haksız olduğuna karar verirse jürinin kararını değiştirebilir)”.¹⁸⁰

Ayrıca ‘yelani’ sözcüğünün birçok kişi tarafından ne anlama geldiğinin bilinmeyeceği tahmin edilir ve bu sözcüğünün yanına parantez içinde daha anlaşılır Rusça ‘*polya*’ - (*tarlalar*)¹⁸¹ sözcüğü eklenir. Aynı şekilde ‘kutyata’ sözcüğü sayfanın altında daha çok bilinen ‘*şçenki*’ - (*köpek yavruları*)¹⁸² ‘*topot*’ ” sözcüğü de yine altta (*bir Sibirya kıyafeti*)¹⁸³ şeklinde açıklanır.

Yazar karışık psikolojik komplekslerin ifadesinde eş anlamlı sözcükleri bir araya getirdiği gibi zıt anlamlı sözcüklerden de yararlanır. Örneğin; eş anlamlı ‘*heyestvenno, iskusstvenno*’ - (*doğal olmayan, yapmacık*) sözcükleri aynı cümlede yer alır. Ama Tolstoy romanda daha çok zıt anlamlı sözcükler kullanmıştır: ‘*vzad, vperiyod*’ - *ileri, geri*, ‘*hujna, ne nujna*’ - *gerekli, gereksiz*, ‘*inologoy, stariy*’ - *genç, yaşlı*, ‘*hudoy, tolstiy*’ - *zayıf, şişman*, ‘*letom, zimoy*’ - *yaz, kış* gibi.

¹⁷⁹ a.g.y.s. 179

¹⁸⁰ a.g.y.s. 104

¹⁸¹ a.g.y.s. 456

¹⁸² a.g.y.s. 460

¹⁸³ a.g.y.s. 442

Burada Tolstoy'un "Diriliş" romanında uyguladığı üslûp özelliklerini incelemeye çalıştık. Verdiğimiz bilgiler doğrultusunda Tolstoy'un romanda yüksek bir üslûp kullandığını söyleyebiliriz. Ama Tolstoy bunu uygularken figürlerini bulundukları ortama göre konuşturmakta da oldukça başarılı olmuştur. Yani yapıtta konu, figür ve sözcük uyumu vardır. Yazar romanda atasözlerinden, deyimlerden, eş anlamlı sözcüklerin yanısıra çoğunlukla zıt anlamlı sözcüklerden, anapher, epipher, polysynteton gibi retorik figürlerden (söz sanatı), doğa ve dış görünüş betimlemelerinden, benzetmelerden yararlanmıştır.

2. Anlatım tekniği

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un 487 sayfalık "Diriliş" adlı yapıtı bir çağ romanıdır. Yani ele aldığı dönemin yaşayışını bütün ayrıntılarıyla ortaya dökmektedir. Roman üç ana bölümden ibarettir. Ayrıca birinci ana bölümün elli dokuz alt bölümü, ikinci ana bölümünün kırk iki alt bölümü, üçüncü ana bölümünün de yirmi sekiz alt bölümü yer almaktadır. Birinci ana bölümde odak figür Nehludov'un bir zamanlar tecavüz ettiği genç kızın jüri üyeliği yaptığı duruşmada karşısına çıkması ve onun yavaş yavaş bu olaydan pişmanlık duyması yoğunluk kazanmıştır. İkinci ana bölümde ise Nehludov'un topraklarının satış işlemlerini yürütmek amacıyla köylere yaptığı ziyaretler, halkın güç yaşam koşullarına rağmen ayakta kalabilmek için verdikleri mücadelecî sahneler anlatılır. Üçüncü bölümde, Nehludov'un tecavüz ederek yaşamını altüst ettiği kızın ve tutuklu kişilerin sürgüne gönderilişleri ve onun yaşadıkları, gördükleri neticesinde doğru yolu gösteren Tanrıya iman ve ona sığınması gözler önüne serilmektedir.

Tolstoy, romanda her figürü kendi bakış açısından konuşturur. Ama figürlerin görüşleri bağımsız değildir, yani yazar onlara kendi çıkar ve ilgileri doğrultusunda dönem ve yaşayışla ilgili olumlu ya da olumsuz şeyler söyler.

Romanın neyi anlattığı kadar nasıl anlattığı sorusuna cevap verebilmek için anlatım tekniğine göz atmak gerekir. Bu bölümde anlatım tekniğini oluşturan anlatım biçimine, anlatım konumu ve anlatım tutumuna değineceğiz.

Anlatım biçimi: Tolstoy, iki anlatım biçimi olan üçüncü tekil kişi (o - anlatım) ya da birinci tekil kişi (ben - anlatım) biçiminden “ö anlatım”ı seçmiştir. Bu bakımdan okuyucu olayları anlatıcı “ö”nun bakış açısından onun gözüyle izler. Böylece “ö” anlatım biçimi yazara ironi ve eleştiri sanatlarını kullanma olanağı sağlamaktadır. Bütün roman boyunca egemen olan “ö” anlatım biçimini romanın daha ilk bölümlerinde görmek mümkündür:

*“Maslova koridordan çıkarken hafifçe başını eğip dosdoğru gardiyanın gözlerinin içine baktı ve isteyeceği emirlerin hepsini yerine getirmeye hazırdı. Gardiyan kapıyı kapamak istediğinde başı açık, ak saçlı bir kadının solgun, hiddetli, bumburuşuk yüzü belirdi. İhtiyar kadın Maslova’ya bir şeyler söylemeye başladı. Ama gardiyan kapıya yüklendi ve ihtiyar kadının kafası kayboldu.”*¹⁸⁴

Anlatım konumu: “Diriliş” romanı anlatım konumu açısından tanrısal (auktorial) dır. Bilindiği gibi tanrısal anlatım konumunda olaya ve kişilere yukarıdan bakan, olayın öncesini ve sonrasını bilen, kişilerin içini okuyan bir

¹⁸⁴ a.g.y.s. 22

anlatım söz konusudur. Romanın başından sonuna kadar çoğunlukla bu anlatım konumu egemendir. İncelediğimiz bu romanda da anlatıcı, kendi düşüncelerini belirterek sık sık varlığını belli etmektedir. Daha romanın ilk sayfasında anlatıcı kendini ele verir:

*“Bitkiler de, kuşlar da, böcekler de, çocuklar da neşeliydiler. Ama insanlar büyük, yetişkin insanlar birbirlerini aldatmaya, üzmeye devam ediyorlardı. İnsanlar neşeli bir sabahı, bütün varlıkların yararı için verilmiş dünyanın tanrısal güzelliği değil, barışın, dirlik düzenliğin ve sevginin yer aldığı güzelliği, birbirlerine hükmetmek yolunda icat ettikleri şeyleri kutsal ve önemli sayıyorlardı”.*¹⁸⁵

Bu alıntıda her şeyin neşe, mutluluk içinde bulunduğunu, ama insanların birbirlerini aldatmaya, üzmeye devam ettikleri belirtilmektedir. Aslında bu düşünceler anlatıcıyla özdeş Tolstoy’a aittir.

Bunun yanı sıra romanda karşılıklı konuşmaları içeren pasajlarda ise yansız (neutral) anlatım konumu yaygındır. Bu anlatım konumu, *“anlatıcıyı bir seyirci gibi olayın, anlattığı şeyin dışında durmaya zorlar.”*¹⁸⁶ Örneğin, Maslova davasında jüri üyeleri karar vermek için görüşme odasına geçtiklerinde aralarında şu konuşmalar geçer:

– *“İyi yürekli tüccar, -kız suçlu değil, kandırmışlar, affetmek gerekir- diye söyledi.*

– *Başkan -işte bunu tartışalım, kişisel duygularımızın etkisi altında kalmayalım - dedi.*

– *Albay -mahkeme başkanı güzel bir özetleme yaptı- dedi.*

¹⁸⁵ a.g.y.s. 20

¹⁸⁶ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 25

– *Gerçekten de güzeldi! Az kalsın uyuyacaktım.*”¹⁸⁷

Bu konuşmalarda gördüğümüz gibi anlatıcı tartışmaya katılmayıp, dışardan bir seyirci gibi olayı tüm açıklığıyla vermeye çalışmaktadır.

Anlatım açısı: Romanda zaman zaman karşılıklı konuşmalarla figürlerin iç dünyasıyla sürekli iç içe olduğumuz için anlatım açısı içe bakış yöntemidir. Zaten “*‘tanrısal’ anlatımda anlatıcı anlattıklarını, yarattıklarını bir tanrı gibi herşeyiyle, öncesi, sonrası, nedeni, içinden geçenler v.b ile kendisi için hiçbir gizli yanı olmadığını belli eder. Bunu da en çok içe bakış açısıyla ortaya koyacağından tanrısal anlatımla içe bakış çoğunlukla birarada karşımıza çıkar.*”¹⁸⁸

“*Böyle durumlarda iç huzursuzluk, kendinden bir hoşnutsuzluk ve kararsızlık hissedirdi (Nehludov). Yardım isteğinde bulunmalı mıydı? Bulunmamalı mıydı? Ama daima olumlu yönde karar verirdi. Mariette’nin ve kocasının yanında kendini rahatsız hissedecek, sıkılacak, utanacaktı, ama buna karşın belki de hapisanede acı çeken mutsuz bir kadın salıverecek, o ve yakınları acı çekmekten kurtulacaktı.*”¹⁸⁹

Bu cümlelerde anlatıcı, zavallı ezilen kesime yardım edebilmek için ezenlerin yanında yer almanın Nehludov için oldukça güç olduğunu göstermeyi amaçlamıştır.

¹⁸⁷ a.g.y.s. 99

¹⁸⁸ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 25

¹⁸⁹ a.g.y.s. 286

Sunuş biçimi: Yapıtta sunuş biçimi yorumlama, iç monolog ve bilinç akımından yararlanarak yapılmıştır. *“Edebiyat biliminde iç monolog, yazarın roman figürlerinin akıllarından geçeni, içlerinden geçirdiklerini onların kendi kendileriyle konuşmaları tarzında yansıtmaya tekniğine verilen addır.”*¹⁹⁰ İç monologda roman figürü kendi kendisiyle konuşur. Şimdi incelediğimiz romandan bununla ilgili örnekler verelim. Nehludov Maslova’nın temyiz dilekçesini vermek için yargıtaya gittiğinde tertemiz giyimli, kibar ve sakin bir yığın memur görünce kendi kendine içinden şunları geçirir:

*“Ne kadar kalabalık, ne kadar çok memur var ve nasıl da tok görüşleri, temiz gömlekleri, elleri, hepsinin cilâlanmış ayakkabıları var. Bütün bunları bu insanlara kim sağlıyor? Sadece tutuklularla değil, köylülerle bile karşılaştırılınca rahatları nasıl da yerinde. (...)”*¹⁹¹

Bu satırlarda görüldüğü gibi Nehludov şaşkınlığını gizleyemez ve memurların az maaşla bu kadar şık görüşlerinin altındaki gerçeğe kafa yormaya başlar. Bu düşünceler ister istemez yargıtaydaki memurların rüşvet alıp almadıkları sorusunu doğurur. Bence anlatıcının Nehludov aracılığıyla vermek ya da göstermek istediği mesaj budur.

“Diriliş” romanı çoğunlukla Nehludov’un iç monologları üzerine kurulmuştur. Maslova’yla görüşmesinin ardından Nehludov kendi kendine şunları sorar:

“İçinden neler geçiriyor? (Maslova) Ne düşünüyor? Ne hissediyor? Acaba beni sınamak mı istiyor, yoksa gerçekten beni bağışlayamıyor mu? Ne

¹⁹⁰ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 54

¹⁹¹ a.g.y.s. 297

*hissettiğini ve ne düşündüğünü bana söylemiyor mu, yoksa söylemek mi istemiyor? Bana karşı yumuşadı mı, yoksa daha da öfkелendi mi? (...)*¹⁹²

Bir başka örneğimiz de yine Nehludov’la ilgilidir:

*“İçinden bir ses toprakları ekip biçmem, bütün bunları işletmeyi sürdüremem. Bunun dışında Sibirya’ya gideceğimdan dolayı ne eve, ne de toprağa ihtiyacım olmayacak diye konuşuyordu. Başka bir ses de, bütün bunların hepsi iyi de yaşamının tümünü Sibirya’da geçirecek değilsin diyordu. Evlenirsen çocukların olabilir. Sen bu toprağı düzenli bir şekilde aldın, onu aynı düzende bırakmalısın. Toprağa karşı sorumluluklar vardır. Devretmek, harabetmek çok kolaydır, kurmak çok zordur. Önemli olan ise yaşamını etrafıca düşünmen ve ne yapacağına, malını mülkünü nasıl düzenleyeceğine karar vermen gerektiğidir.”*¹⁹³

Tolstoy bu satırlarda Nehludov’u malını mülkünü satmakla iyi yapıp yapmayacağı düşüncesiyle karşı karşıya bırakmaktadır.

İç monolog figürlerin iç dünyasına ışık tutmaktadır. Romanda da odak figürün iç dünyası, iç monologlar ve bilinç akımı tekniğiyle yansıtılmaktadır.

Edebiyat biliminde sunuş biçimleri arasında yer alan bir diğer teknik de bilinç akımıdır. “*Modern psikoloji ve felsefede görecelik ilkesinin edebiyattaki uygulaması sayılan bilinç akımı tekniği, insanın gerçek yaşamda olduğu gibi, her an aklından geçenleri zaman ve mekân kategorilerine bakmaksızın birinden ötekine çağrışım esasına dayalı geçişler şeklinde yansıtmaktadır.*”¹⁹⁴ Odak figür Nehludov’un Missi’yle evlilik planlarından

¹⁹² a.g.y.s. 275

¹⁹³ a.g.y.s. 230

¹⁹⁴ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 55

başlayıp, Maslova'nın, karısıyla birlikte olduğu dostunun ve tablosunun söz edildiği yerleri buna örnek gösterebiliriz:

“Kim olduğumu bilseydi beni asla kabul etmezdi. Ben ise onun (Maslova) bir erkeğe hoş görünme çabasını kınıyorum. Evet, hayır, şimdi arkamdan gelse bile hapishanede bulunduğunu yarın ya da yarından sonra sürgüne gideceğini bile bile mutlu olabilir, huzur içinde yaşayabilir miydim? Benim mahvettiğim bir kadın sürgüne gidecek, ben ise burada genç eşimle (Missi) ziyaretler yapıp kutlamaları kabul edeceğim. Ya da utanmadan karısıyla aldattığım yöneticiyle birlikte olacağım mahallî teftiş okulunun ve benzeri yerlerin karar toplantısında olumlu ve olumsuz oyları sayacağım, sonra da yöneticinin karısıyla buluşmak içinde randevu vereceğim (ne kadar iğrenç!) ya da hiç bir zaman bitmeyeceği açıkça belli olan tablonun üzerinde çalışacağım, oysa bu gibi saçmalıklarla uğraşmamam gerekiyor ve şimdi bütün bunları yapamam. (...)”¹⁹⁵

Bu örnekte çağrışım yoluyla konudan konuya geçiliyor. Önce Missi'yle evlenmesinin olanaksızlığını, ardından yakın bir dostunun karısıyla yaşadığı aşk macerasının iğrençliğini hatırlıyor. Daha sonra üzerinde çalıştığı tabloyu bitirmesinin bu şartlar altında mümkün olmayacağını düşünür. Nehludov bu sözleriyle konudan konuya atlayışlar yaparak, bilinç altının onun üzerindeki etkisini göstermektedir.

Yapıtta uygulanan sunuş biçimlerinden bir diğeri de yorumlamadır. Anlatıcı Maslova'nın fahişeliğinden hiç utanç duymadığını belirtirken, ardından şu sözlerle yorum yapmaktan da kaçınmaz:

¹⁹⁵ a.g.y.s. 142-143

“Her insan çalışmaya devam edebilmek için işini önemli ve iyi görmesi gerekir. Bundan dolayı insanın içinde bulunduğu durum hiç önemli değildir, insan, yaşamının akışıyla birlikte mutlaka işini önemli ve iyi görmeye başlayacaktır”.¹⁹⁶

Örneğimizde anlatıcı yaşayabilmek için çalışmak zorunda olan insanın yaptığı işten utanmamasını ve en iyi şekilde yapması gerektiğini vurgulamaktadır.

Geriye dönüş tekniği: Romanda zaman açısından özellikle figürlerin tanıtıldığı yerlerde geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Örneğin, Nehludov Kuzminskoye'deki köylülerle görüşükten sonra gece yatağına uzandığında bu köyde geçirdiği tadına doyumaz gençlik günlerini yeniden hafızasında canlandırır:

*“14 yaşında bir genç iken gerçeği kendisine göstermesi için Tanrıya dua ettiği, annesinden ayrılırken her zaman iyi kalpli olacağına, onu hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmayacağına söz vererek dizlerine kapanıp çocuk gibi ağladığı zamanın geri döndüğünü hatırlıyordu. Nikolenka İrtenev’le (arkadaşı) iyilik dolu bir yaşamda birbirlerini destekleme ve bütün insanların mutluluğu için çaba harcamaları gerektiğini sanki dünmüş gibi hissediyordu.”*¹⁹⁷

Zaman: Yapıtın başında karşılaştığımız ilk tarih, Maslova'nın cinayetle suçlandığı 17 Ocak 188... şeklindedir. Daha sonra sürgüne gönderiliş

¹⁹⁶ a.g.y.s. 176-177

¹⁹⁷ a.g.y.s. 254-255

tarihi olarak da 5 Temmuz verilmiştir. Zaman zaman on yıl öncesine varan dönüşler yapılmakta, ama kesin bir tarih belirtilmemektedir. Öğrenebildiğimiz en kesin tarih, romanın son sayfasında bulunan 16 Aralık 1899 dur.

Montaj tekniği: *“Edebiyatta montaj tekniğini yazarın kendinden önce başkalarının dile getirdiği, hazır bir anlatım parçasını kalıp halinde kullanması, kendi roman kompozisyonunda birer mozayik taşı gibi değerlendirilişi şeklinde tanımlayabiliriz.”*¹⁹⁸

“Diriliş” romanında suç ve adalet konusunun işlendiği yerlerde yasalarla ilgili bazı maddeler roman dokusuna monte edilir:

*“28 Nisan 188... Majesteleri İmparatorun buyruğuyla yargı çevresi Ceza Muhakeme Usulünün 771. madde 3. fıkra, 776. madde 3. fıkra, 777. maddesi gereğince jüri üyelerinin kararıyla otuz üç yaşındaki köylü Kartinkin’i ve 27 yaşındaki kasabalı Yekaterina Maslova’yı bütün varından yoğundan mahrum bırakarak kürek cezasına gönderilmelerini hükmetti.”*¹⁹⁹

Anlatıcı ceza yasasının yukarıda geçen maddelerinden söz eder ve figürlerini bu maddeler çerçevesinde yargılatır. Anlatıcı bu maddelerin içeriğini bilmeden göz göre göre uydurma maddelerden söz edemeyeceği için büyük bir olasılıkla bunları hukuk kitaplarından monte etmiştir.

Edebi alıntı: Romanda montaj tekniğinin bir dalı olan “zitation” yani edebi alıntı kullanılmıştır. Edebi alıntı, *“roman dokusuna monte edilen hazır*

¹⁹⁸ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 66

¹⁹⁹ a.g.y.s. 106

metin parçası, bir edebiyat alıntısı ise buna roman sanatında “citation” yani alıntı tekniği adı verilir.”²⁰⁰

“Diriliş” romanının daha başında işlenen konuyla uyum sağlaması açısından İncil’den alınan âyetler roman dokusuna katılmıştır:

“Matheo Böl. XVIII. s.21. O zaman Petrus ona yaklaşarak Tanrım dedi. Bana karşı günah işleyen kardeşimi kaç kere bağışlayabilirim? Yediye kadar mı? 22. İsa ona yedi değil yetmiş kere yedi diye cevap verdi.

Matheo. Böl. VII. s. 3. Kardeşinin gözündeki çöpü görürken kendi gözündeki merteği hissetmiyorsun.

Yohann. Böl. VIII. s. 7. (...) içinizde kim günahsızsa ilk taşı o atsin.

Luka. Böl. VI. s. 40. Öğrenci öğretmenden üstün olamaz; ama mükemmelliğe eriştikten sonra da her kişi onun öğretmeni gibi olacaktır.”²⁰¹

Leitmotif: Leitmotif “*aslında bir müzik terimidir ve özellikle kişileri, nesneleri karakterize eden, tekrarlanan motif anlamındadır.*”²⁰² Bu romanın leitmotifi “*pince nez*”- (kelebek gözlüğü)dir.²⁰³

“*Pince nez*” roman boyunca yeri geldikçe çeşitli figürlerin kullandığı bir araç durumundadır. Anlatıcı romana akıcılık kazandırmak, okuyucuya hatırlatma yapmak için bu nesneyi bir sembol gibi ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra bu sözcükte anlatıcının gizliden gizliye soylu kesime karşı ironisi sezilir. Çünkü yapıtta çoğu zaman figürler gerçek yüzlerini göstermedikleri

²⁰⁰ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 57

²⁰¹ a.g.y.s. 20

²⁰² Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 487

²⁰³ a.g.y. s. 43,96, 98, 293, 304, 305...

yani oldukları gibi görünmedikleri zaman hemen anlatıcı onları bu zor durumdan kurtarmak için *“pınce nez”* i ortaya koyar. Ama zaman zaman da bu sözcük soylu kesimin gösteriş budalalığını belirtmek için de kullanılmıştır.

Anlatım tutumu: Romandaki anlatım tutumu eleştirici ve alaycıdır. Tolstoy toplumdaki çarpıklıkları gözler önüne getirmek için daha çok eleştirel bir anlatım tutumu içine girmiştir. Örneğin, Nehludov’un sürgünler koğuşunda rastladığı bir ihtiyarın mevcut düzene ilişkin sözleri şu satırlarda dile getirilir:

“İnsanları yakaladı, bütün bir orduyu kafese tıktı. İnsanlar ekmeklerini alınlarının teriyle kazanıp yemeliler, o (hapishane müdürü) ise domuz gibi kafese tıkmış, canavarlaştırmak için çalıştırmadan onları besliyor.”²⁰⁴

Bu örneğimizde anlatıcı hapishane müdürünü deccala benzetir. İnsanların hapishanelere kapatılmalarıyla özgürlüklerinin elinden alındığı, hiçbir emek, alın teri ortaya koymadan onları beslemenin yanlışlığı vurgulanmaktadır.

Romanda dönem eleştirisinin yanısıra soylu ve bürokrat kesime karşı da eleştirisel bir anlatım tutumu sergilenir. Prenses Sofya Vasilyevna’nın tavırları, davranışları şöyle aktarılır:

“Prenses Sofya Vasilyevna gerçekmişçesine oldukça usta yapılmış mükemmel uzun dişlerini göstererek, özentili, yapmacıklı gülümseyişiyle -a, merhaba dostum, oturun da anlatın- dedi.”²⁰⁵

Bu cümlede anlatıcı eleştiri yapmakla birlikte alaylı bir yaklaşım içine de girmektedir.

²⁰⁴ a.g.y.s. 478

²⁰⁵ a.g.y.s. 115

Aynı şekilde bürokrat kesim içinde yer alan yargıtay üyesi hukukçu Skovorodnikov'un sigara tutuşu alaylı bir tonda şu sözlerle ifade edilir:

*“Skovorodnikov, avcuyla parmaklarının başlangıç yeri arasında tuttuğu buruşuk sigaradan doymak bilmez bir oburlukla bir nefes çekerek kahkaha kopardı”.*²⁰⁶

Anlatıcı özellikle soylu ve bürokrat kesimi ağır bir topa tutar. Varlıklı, rahat bir yaşam sürenler toplumu değil, kendi çıkarlarını düşünen kişiler olarak sunulmaktadır. Bu bakımdan olaylar figürlerin bakış açısıyla eleştiri ve alay içiçe geçmiş bir tutumla anlatılmaktadır.

“O” anlatım biçimiyle yazılmış ‘Diriliş’te tanrısal anlatım konumu uygulanır. İç monolog ve bunun içinde yer alan bilinç akımı tekniğinden yararlanılmış, edebi alıntı, montaj, leitmotiv ve geriye dönüş tekniği de zaman zaman kullanılmıştır. Tolstoy’un karşıt figürlere yer vermesi, romanın bir anlamda hareketliliğini sağlamıştır.

VII. R. N. GÜNTEKİN’İN “DUDAKTAN KALBE” ROMANI

1. R. N. Güntekin’in Yaşamı ve Yapıtları

Reşat Nuri Güntekin 26 Kasım 1889’da İstanbul’da doğdu. Babası askerî doktor Nuri Bey, annesi Lütfiye Hanımdır. Çocukluğu babasının görevi gereği Anadolu’da geçti. İlk düzenli öğrenimine İzmir’de Frère’ler okulunda

²⁰⁶ a.g.y.s. 309

başladı. Yüksek öğrenimini ise İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde tamamladı. Bursa Lisesi ve İstanbul'un çeşitli liselerinde öğretmenlik ve müdürlük yaparak 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişliği'ne atandı. Bu görevi sırasında hemen hemen tüm Anadolu'yu dolaştı. 1939 yılında yapılan milletvekilliği seçiminde Çanakkale milletvekili olarak siyasete atıldı. 1943 yılında tekrar Milli Eğitim'e döndü ve 1947 yılında baş müfettiş oldu. Bu arada Paris'teki Unesco temsilciliğine seçildi ve kültür ataşesi sıfatıyla ülkemizi temsil etti. Orada Fransız tiyatrosunu yakından tanıma ve izleme olanağı buldu. 1954 yılında emekliğe ayrıldı. Emekliliğinden sonra devlet görevi almayarak, yalnızca edebiyat alanındaki çalışmalarını sürdürdü. Kendisiyle yapılan bir röportajda, ilk defa küçüklüğünde lalası Şakir Ağa'nın anlattığı "Üç kardeşin geyik avı" masalındaki kırık dökük mısralarla edebiyata heveslendiğini söyler. Ayrıca kış geceleri Çanakkale'de okur yazar komşu hanımlar arasındaki Fatma Âliye Hanım'ın "Udi" romanı onu özellikle etkiler. Lalasının anlattığı masallar, komşu hanımların okuduğu romanlarının yanısıra babasının zengin kitaplığı da onun küçük yaşta edebiyata yönelmesinde etkili rol oynamaktadır.

Güntekin önce değişik dergilerde imzasız yayınladığı şiirlerle edebiyat dünyasına girdi. Yazarlığının ilk yıllarında yazdığı yazılarda "Cemil Nimet", "Hayrettin Rüştü", "Mehmet Ferit", "Ağustos Böceği", "Yıldız Böceği", "Ateş Böceği" gibi takma adlar kullandı. Güntekin öncelikle I. Dünya Savaşı yıllarında Le Pensée Turque dergisine yazdığı Türk edebiyatına ait makaleler ve özellikle Zaman gazetesinde "Temâşa Haftaları" başlığı altında çıkan tiyatro eleştirileriyle dikkat çekti. Bunları "Eski Ahbap" adlı ilk öyküsü (Diken dergisi,

1917), Cemil Nimet takma adıyla çıkartılan ‘Harabelerin Çiçeği’ romanı (Zaman, 1918) ve ilk piyesi olan ‘Hakiki Kahraman’ izledi.

Güntekin gazete ve dergilerde yazılarını yayımlamakla kalmadı, dergi çıkardı ve gazete başyazarlığı yaptı. 12 Nisan 1924 yılında Mahmut Yesarî, ressam Münif Fehim ve İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci ile birlikte ‘Kelebek’ adlı mizah dergisini yayımladı, 1947 yılında da bir ara İstanbul’da çıkan ‘Memleket’ gazetesinin başyazarlığını yaptı.

Güntekin edebiyatın hemen her türünde yapıtlar ortaya koydu. Her ne kadar tiyatro onun çalışmalarına ön ayak olmuşsa da, yazdığı bir oyunun sahneye konulmaması başka bir yöne kaymasına neden oldu. ‘İstanbul Kızı’ adı ile yazdığı oyun Darülbeydi (bugünkü şehir Tiyatroları) sahnelerinde oynanmayınca Güntekin roman yazarlığına yöneldi. ‘İstanbul Kızı’nı ise romanlaştırarak adını da ‘Çalığışu’ koydu. 1922 yılında ‘Vakit’ gazetesinde çıkan roman daha sonra kitap olarak basıldı. İşte Güntekin asıl ününü romancılığıyla yakaladı. Cumhuriyet döneminin en çok okunan, sevilen romancısı oldu. Çünkü Güntekin daha çocukluğunda babasının mesleğinden dolayı Anadolu ve taşra yaşamını görmüş, ama asıl öğretmenlik ve müfettişlik yıllarında sık sık yaptığı görev gezileriyle yerli yaşamı ve onun her kesiminden insanları yakından tanıma ve bunu yapıtlarına yansıtma başarısı gösterebilmiştir. II. Abdülhamit döneminden çok partili demokrasiye kadar imparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’si’nin en buhranlı dönemlerini bizzat yaşamış olan Güntekin, cereyan eden tarihî, siyasî ve toplumsal olayların Türk insanı ve toplumu üzerinde etkilerini gözlemledi. Bu bakımdan özellikle romanlarının bütünlüğünü sağlayan insan ilişkileri yapıtlarında önemli bir yer tutmaktadır. Güntekin romanlarında genellikle I. Dünya Savaşı öncesi yıllarını,

1908 devrimi ve sonrasını, Kurtuluş Savaşı dönemini, Cumhuriyet'in ilânı ve daha sonraki yılları ele alır. Güntekin'in roman kişileri kendiliklerinden ve yaşamın içinden doğarlar. Bunlar önceden belli hazır kalıplara dökülerek yaratılmazlar. Bu bakımdan Güntekin'in romanlarında her kesimden ve her meslekten insana rastlamak mümkündür; yani şehirli, köylü, aydın, cahil, öğretmen, doktor, subay, politikacı, din adamı gibi. Romanlarında bireylerin yaşamlarını etkileyen, onları yönlendiren zaman zaman kendileri ile ilgili sorunların ortaya konmasına yardımcı olan çocuklar da vardır. Bu özelliğiyle Güntekin, Tür edebiyatında "tazelenen baharlar" diye nitelendiren çocukları insan ebediliğinin sembolü olarak ortaya koyan tek romancıdır.

Romanlarında Anadolu toplumu ve yaşamları önemli yer tutar. Osmanlılar döneminde uzun yıllar boyunca hiçbir gelişme kaydedemeyen Anadolu, uygarlık bakımından çok geri kaldı. Bazı gelenekler toplumsal gelişmeyi engelledi, bazı gelenekler ise insanlar arasındaki kin ve nefreti, insanları öldürmeyi bile yaşattı. Evlenme konusunda başlık parası, yabancıya kız vermeme gibi olaylar eşsizliğe yol açtı. Çok eşlilikte ayrı bir konu oldu. Yobazlık, din sömürücülüğü, eğitim anlayışındaki gerilik, namus, alafrangalık, eğlence yaşamı, kan davası, savaş, memurluk yaşamı, günlük yaşayış gibi farklı toplumsal sorunlar ortaya çıktı. İşte şimdi Güntekin'in bu türden çok değişik konuları işlediği romanlarını yazıldığı yıllarla birlikte gösterelim: "Harabelerin Çiçeği" (1953), "Gizli El" (1924), "Çalığışu" (1922), "Damga" (1924), "Dudaktan Kalbe" (1925), "Akşam Güneşi" (1926), "Bir Kadın Düşmanı" (1927), "Yeşil Gece" (1928), "Acımak" (1928), "Yaprak Dökümü" (1930), "Kızılıcık Dalları" (1932), "Gökyüzü" (1935), "Eski Hastalık" (1938), "Ateş Gecesi" (1942), "Değirmen" (1944), "Miskinler Tekkesi" (1946), "

Kavak Yelleri” (1950), “ Kan Davası” (1955), ‘Son Sığınak” (1961). Bu romanlar arasında “ Gizli El” günlük biçiminde, “ Bir Kadın Düşmanı” ise mektup biçiminde yazılmıştır. İşledikleri konular itibarıyla romanları birkaç cümle ile özetlemek gerekirse; “ Harabelerin Çiçeği” ’nde sürgün, rüşvet, mirasyedi, “ Çalıkuşu” ’nda gericilik, yoksulluk, yeniliksizlik, “ Damga” ’da ise Meşrutiyet’in ilânının toplumdaki yankıları ve bir tek suçla damgalayıp toplumun gözünden düşme konuları irdelenir. “ Yeşil Gece” romanında geri düşünceler, kişi özgürlüğü, kadın hakları, yanlış din kavramı şeklinde konular ortaya konulurken, “ Acımak” ’da öğretmen rolü, kadınların eğitimi, aile dramı ve çöküşü, “ Yaprak Dökümü” ’nde ise geçim sıkıntısı, kuşaklar arasındaki görüş ayrılığı incelenir. “ Kızılıcak Dalları” ’nda yüksek aile yaşamının sembolü olan konak ve bunun içinde yaşam mücadelesi veren zavallılar ele alınırken, ‘Gökyüzü” ’nde din duygusunu kaybetmiş aydınların inanç buhranı, “ Eski Hastalık” ve “ Kavak Yelleri” ’nde ise İstanbul ve Anadolu yaşamı arasındaki farklılıklar ortaya çıkartılır. “ Ateş Gecesi” ’nde gelenekler, imparatorluk yönetiminin güçlükleri, ‘Miskinler Tekkesi” ’nde devlet bürokrasisine varıncaya kadarki rüşvet yaygınlığı anlatılırken, “ Kan Davası” ’nda kan davasının çözümü için kin ve nefrete karşı sevgi ve şefkate dayanan mücadele sahneleri yer alır. “Son Sığınak” ’da Anadolu halkının geri kalmışlığı ve tiyatroyu kavrayamamaları anlatılır. “ Değirmen” romanında ise imparatorluğun son günlerindeki yöneticilerin durumu ve toplumda gerçek duyguların yitirilmesi gözler önüne serilirken, “ Gizli El” ’de savaş yıllarının vurgunculuğu, nüfuz ticareti, “ Bir Kadın Düşmanı” ’nda gençlik eğitimi konusunda toplumun bilgisizliği açığa vurulur. “ Akşam Güneşi” romanında

ise yaşıllık ve hastalığın erkeği aşkta ne kadar tehlikeli sınırlara götürüp umutsuzluğa ve ölüme sürükleyeceği gösterilmektedir.

Güntekin romandan önce öykü ve tiyatro alanında yapıtlar verdi. Öyküleri 1919-1932 yılları arasında yayımlanan yedi öykü kitabında yer alır. Bu kitaptaki öykülerin toplamı yüz beş olup on bir tane de çeviri öyküleriyle bu sayı yüz on altıya ulaşır. Bunlar; eski harflerle ‘Recm, Gençlik ve Güzellik’ (1919), ‘Roçild Bey’ (1919), ‘Eski Ahbap’ (tarihsiz) yeni harflerle ise ‘Tanrı Misafiri’ (1927), ‘Sönmüş Yıldızlar’ (1928), ‘Leylâ ile Mecnun’ (1928), ‘Olağan İşler’ (1930) basılmıştır.

Güntekin romanlarında olduğu gibi öykülerinde de aşk, aile, çocuk, ahlâk gibi sorunlara bağlı olarak ölüm, ihanet, dayak, intihar, sahtekârlık, evlilik konularına değinir. Evlilik konusunda, evlilikte sevginin yeterli olmayıp bunun yanında paranın da gerekliliğini ortaya koyar. Güntekin’in öyküleri yapı bakımından roman ve tiyatrolarına benzer. Bir kısmı kısa piyesler şeklinde, bir kısmı skeç öyküler, bir kısmı da mektup şeklindedir. Güntekin romanlarındaki gibi öykülerinde de değişik çevrelerden seçilen, değişik meslek ve karakterlerdeki kişilere yer verir. Bu bakımdan öyküleri usta romanlarına âdeta bir zemin hazırlamaktadırlar.

Güntekin’in oyunları arasında ‘Hançer’ -1920 (komedi, 3 perde), ‘Eski Rüya’ -1922 (3 perde), ‘Ümidin Güneşi’ -1924 (okul piyesi, 2 perde), ‘Gazeteci Düşmanı’, ‘Şemsiye Hırsızı’, ‘İhtiyar Serseri’ -1925 (okul piyesi), ‘Taş Parçası’ -1926 (2 perde), ‘Bir Köy Hocası’ -1928 (okul piyesi, 2 perde), ‘Babür Şah’ın Seccadesi -1931 (komedi), ‘Bir Kır Eğlencesi’ -1931 (okul piyesi, 2 perde), ‘Felâket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç’ -1931, ‘İstiklâl’ -1933 (okul piyesi, 1 perde), ‘Vergi Hırsızı’ -1933 (komedi, 1 perde), ‘Hülleci’

-1935 (komedi, 4 perde), ‘Bir Yağmur Gecesi’ -1943 (2 perde), ‘Yaprak Dökümü’ -1953, ‘Eski Şarkı’ -1951, ‘Balıkesir Muhasebecisi’ -1953, ‘Tanrıdağı Ziyafeti’ -1955 sayabiliriz. Bunlardan ‘Eski Şarkı’ İstanbul’da yetişmiş bir kızın, Anadolu’da yetişen erkeği küçümsemesini konu alır. ‘Taş Parçası’nda evlilikte cinsel dengenin önemi, ‘Eski Rüya’da ise aşkın insan yaşamında önemli bir ihtiyaç olduğu gösterilir. ‘Hançer’de Türk ailesinin ahlâk anlayışı ve bazı törelerin yanlışlığı, ‘Bir Yağmur Gecesi’nde ise halka yol gösterilirse el birliğiyle kalkınmanın mümkün olabileceği vurgulanır. ‘Balıkesir Muhasebecisi’nde geçim zorluğu yüzünden meydana gelen para ile ahlâk arasındaki çatışmanın aileyi nasıl perişan ettiği, ‘Tanrıdağı Ziyafeti’nde ise dalkavuk çevresinin siyasi ahlâk çıkarıcılığı ve iki yüzlülüğü ortaya konur. ‘Hülleci’ oyununda da toplumda aileye verilen önem, din adamlarının yetkilerini nasıl kötüye kullanıp ailelerin yıkılmalarına neden oldukları gösterilmektedir.

Güntekin farklı insan, toplum, dünya görüşleri, gelenek, görenek ayrılıkları yüzünden Batılı piyeslerin ancak uyarlanarak oynanmasının uygun düşeceğini tesbit etti. Ayrıca çocuk tiyatrosu ve özellikle çocuklara yaşam ve gelecek hakkında doğru görüşler vermek açısından okul oyunlarının önemine değindi.

Anadolu’nun çeşitli sorunlarını ve özelliklerini ortaya koyan yazar, gezilerinde tuttuğu notları değerlendirerek ‘Anadolu Notları’ (1936) adı altında topladı. Güntekin’in roman, öykü, tiyatro, oyun ve gezi notlarından başka okul kitapları, sözlükleri, tercümelere, bazı dergilerde yayımlanmış sonradan basılmamış öyküleri, tiyatroya ait makale ve eleştirileri de mevcuttur. Bazı roman ve tiyatroları parçalar halinde yayımlanmış olup sonradan kitap

haline getirilememiştir. Çok çeşitli ve başarılı edebî çalışmalarıyla Türk edebiyatında oldukça önemli bir yere sahip olan Güntekin hastalanarak 7 Aralık 1956'da aramızdan ayrılmıştır.

2. “Dudaktan Kalbe” Romanının Yeri

İlk baskısı 1925 yılında yapılan “Dudaktan Kalbe” romanı R. N. Güntekin’in “Damga” romanının ardından basılan beşinci romanıdır. “Dudaktan Kalbe” aşkı bir gönül oyunu ve eğlencesi gören bir erkeğin neticede bu düşünce ile nasıl zehirlenip düştüğü ve gerçek aşkı duyarak intihar ettiği, buna karşılık derinden seven bir kadının ruh ve karakter asilliğinden dolayı yüceldiği bir romandır. Romanda kişilerin kendi düşünce ve tutumlarıyla yaşamlarını nasıl etkiledikleri gösterilmeye çalışılmaktadır. Sınıf değiştiren Kenan’ın, bu sınıfın arzuladığı davranışlar içine girmenin kendisini nasıl umutsuzluğa, mutsuzluğa ve nihayet intihara sürüklediğine tanık oluruz. Güntekin kendisiyle yapılan bir röportaj sırasında “Dudaktan Kalbe”nin odak figürünün romandaki gibi değil de başka türlü de olabileceğini şöyle açıklar: **“Kendisini sanatkar, dâhi zanneden bir genç. Yavaş yavaş yükseliyor. Fakat bu bir parlayıp sönmedir, birdenbire düşüyor, sukutu hayâl.”**²⁰⁷

Bu yıkılışı Güntekin daha önce yazdığı romanlarından farklı olarak uzun ruh çözümlemeleriyle ortaya koymaktadır. Kenan’ın tersine Lâmia’nın sağlam karakteri, güçlü iradesi, bozulmayan ahlâki duygularından dolayı, içinde bulunduğu çevre ve olaylar değişse de kendisinde bir değişme görülmez.

“Dudaktan Kalbe”de önce erkek, romanın odak figürü iken bir yerde ağırlık kadın figüre geçer. Romanın bence en başarısız yeri burasıdır; yani II.

²⁰⁷ Hilmi YÜCEBAŞ: Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri, Yeni Matbaa, İstanbul, 1957, s. 15

bölümün sadece Lâmia'ya ayrılmasıdır. I. bölüm Kenan'ın çocukluğunu, Lâmia'yla tanışmasını ve ilişkilerini ele alırken, II. bölüm de ise Lâmia'nın yaşamı ve başından geçen olaylar aktarılır. III. bölümde bir kaç sahne hariç, tamamen Kenan'ın itirafları ve düşüncelerinin yer aldığı günlükten oluşur. Bu bakımdan I. ve III. bölümün odak figürü Kenan'ın II. bölümde görülmemesi büyük bir eksikliktir. Halbuki bu bölüm içinde Lâmia'nın Kütahya çevresiyle birlikte Kenan'ın evlendikten sonraki yaşamı ve çevresi bir arada verilebilirdi. Böylece romandaki yapı büyüklüğü bozulmamış, âdeta iki merkezli ve iki odak figürlü bir roman özelliğine sahip olunmamış olurdu. Bu açıdan yazarın yapıtına soktuğu figürleri tek bir merkez etrafında toplayamaması uyumsuzluğa yol açmaktadır. Sanırım Güntekin burada sınıf farklılığın meydana getirdiği değişik çevre yapısına dikkatleri çekmek yerine, romanın olay örgüsünü farklı bir konuya çekmek istemiş olsa gerek.

Romanda ele alınan toplumsal sorunlardan biri de Karagöz oyunundaki etkili bir taşlamanın kişiyi nasıl sürgüne gönderebileceği gerçeğidir. Bu da Vedat figürüyle gösterilmektedir. Ayrıca romanda batı değer yargılarının buradaki uygulayıcıları olarak prens Vefik Paşa ve kızı prenses Cavidan'la karşılaşmaktayız. Kendi değer yargılarını benimsemek yerine başkalarınınkini taklit edenlerin yaşamlarının amaçsız ve tam bir avarelik içinde geçeceği, gerçek sevgiyi, aşkı, duyguyu tatmalarının olanaksızlığı gözler önüne serilmektedir. Bunun yanında çocuk ve genç eğitiminde yanlış davranışların ileride kötü sonuçlar doğurabileceği vurgulanmaktadır. Bu tür davranışları Kenan'ın yetişmesi sırasında görürüz. Bu tutum herşeyden önce kişinin kendine olan güvenini azaltır, dolayısıyla sağlıklı ve mutlu bir kişilik yapısı sergilenemez. Böylece aile ve çevre açısından da büyük bir üzüntü ve

hayal kırıklığına neden olur. Romanda vurgulanmak istenen bir değer önemli nokta da eşler arasındaki yaş farkı fazlalığının mutluluğa engel teşkil etmesidir. Tıpkı Binbaşı ile Lâmia figürlerinde olduğu gibi.

Bilindiği gibi kişilerin içinde bulundukları dekor ile o andaki ruh hallerini ve yaşadıkları yer ile maddi durumlarını kestirebilmek mümkündür. İşte Güntekin'in "Dudaktan Kalbe" romanında da diğer romanlardan farklı olarak uzun doğa betimlemelerine yer verilmiştir.

Sonuç olarak "Dudaktan Kalbe", o dönemde küçük bir Anadolu kasabası olan Kütahya'daki halkın değer yargılarını, düşüncelerindeki geriliği, toplumun yapılan bir hatayı nasıl kara bir leke gibi çabucak insanın yüzüne damgaladığını ve sınıflar arasındaki farklılığın kişiyi nasıl bunalıma sürüklediğini açıkça ortaya koyması bakımından başarılı bir romandır. Bence "Dudaktan Kalbe" çoğu araştırmacı ve eleştirmenin söylediği gibi bir aşk romanı değildir. Buradaki aşk, asıl konulara geçilirken bir nevi köprü işlevi gören geçiş motifidir. Güntekin'in de romanında göstermek istediği bu olsa gerek.

3. "Dudaktan Kalbe" Romanının Özeti

Hırsızlık suçundan yargılanan ve hapisanede ölen babasının ardından romanın odak figürü Kenan, anne Melek Hanım ve kızkardeşi Afife'yle birlikte dayı Saip Paşa'nın konağında yaşamaya başlar. Ama dayısının saatini çalma suçlamasıyla o evden ayrılıp Tilkilik'teki kendi evlerine taşınırlar. Kenan'ın sanata, musikiye karşı küçük yaştaki ilgisi Bozyaka'da tanıştığı Şem'i Dede'nin etkisi ve Mesut Bey'den aldığı keman dersleri sayesinde ilerler, gelişir. Kenan, her yaz ailesiyle birlikte gittikleri Bozyaka'da Leylâ

adında zengin bir kıza aşık olur. Ama yaşamının hep fakirlik içinde geçeceğini sanan Kenan, Leylâ'dan kaçır ve bu aşkı kalbine gömerek mühendislik okuluna gider. Utangaç ve çekingen halinden dolayı Kenan okulda da bir çevre edinemez. Okulu bitince İstanbul'da verdiği özel keman dersleri onu alelâde bir çalgıcı mevkiine düşürdüğünden daha fazla dayanamaz ve Kütahya'daki memurluk görevini kabul eder. Ne yazık ki Kütahya'daki görevi de İstanbul'dan farksız bir hale gelince Kenan'ın yaşama karşı umutsuzluğu giderek artar. Son anda Paris'te yaşayan okul arkadaşı Cevat'tan bir davet mektubu alınca müzik öğrenimine devam edebilmek için Paris'e gider. Oradaki konservatuvar eğitimi Kenan'ı değiştirir ve bambaşka bir Kenan olarak yurda döner. Bu arada 'Şark Notrünleri" adlı yapıtı Avrupa'da büyük yankılar uyandırır. İstanbul'a döndüğünde ise bir zamanlar Leylâ'ya karşı hissettiği duygulardan hiçbir iz kalmaz. Ona göre aşk kelimelerde kalmalı, dudaktan kalbe inmemelidir. Bu düşünceler içindeki Kenan birkaç kadınla birden maceraya atılır. Bozyaka'da tanıştığı evli Nimet Hanım, prenses Cavidan, Lâmia ve İzmir'de tanıştığı İtalyan aktrisi onun aşkının kurbanı olurlar. Bu kadınlardan prenses Cavidan ve Lâmia Kenan'ın üzerinde etkili rol oynarlar. Mısırlı prens Vefik Paşa'nın kızı Cavidan, daha ilk karşılaşmalarında Kenan'ı etkiler. Kenan da onun gibi ünlü birisiyle evlenmenin ününe ün katacağını düşünür ve Cavidan'la nişanlanır. Bu arada ailesini kaybettiğinden dayısının evine sığınmak zorunda kalan İstanbullu Lâmia, Kenan'la Nimet Hanım'ın ilişkilerinin tek tanığıdır. Lâmia, Kenan'ın musikisiyle büyülenir ve yarı ilâh gibi gördüğü Kenan'a tapmaya başlar. Kenan önceleri bu aşkı sadece bir gönül eğlencesi gibi görür. Oysa Lâmia tamamen farklı duygular ve düşünceler içindedir ve o bu aşk için ruhunu ve vücudunu ortaya koyar. Bir

gece Kenan'ın odasında yarı istekli, yarı isteksiz ona teslim olur. Kenan basit, sıradan bir kız gibi gördüğü Lâmia'yı görevi gereği hatasını tamir etmek için kendisiyle evlenmek zorunda kaldığını söyleyince Lâmia'dan hiç beklemediği bir tepki görür. Lâmia, baştan çıkarılmış bir evlâtlık muamelesi görmek istemediğini belirterek bu fedakârlığı reddeder ve Kenan'dan ayrılır. Kenan Lâmia'dan ayrıldıktan sonra İstanbul'a döner ve orada prenses Cavidan ile evlenir. Ama evliliğinde umduğunu bulamaz. Yetişme tarzlarının farklılığından bu evlilik zamanla çekilmez bir hal alır. Kenan'ın evliliği gibi sanatı da körelmeye başlar. Üzerinde çalıştığı yeni operasını bir türlü biteremez. Bu durum karısıyla arasını daha çok açar. Zaten prenses Cavidan Kenan'da insandan ziyade bir sanatkâr bulmuş ve yalnızca bu sanatkâra hayran olmuş birisidir. Kenan karısından ve onun yapmacık çevresinden koparak yalnızlığa mahkûm olur. Bu yalnızlığında tek tesellisi geçmişte yaşadığı fakir, sade yaşamı ve Lâmia olur. Onu tekrara görebilmek, eski anıları canlandırabilmek için Bozyaka'ya gider, ama orada onu bulamaz. Kütahya'da evlendiğini öğrenince büsbütün büyük bir yıkıma uğrar ve şifasız bir ruh hastalığına tutulur. Perişan bir yaşama başlar. Buna daha fazla tahammül edemeyen Cavidan, evliliklerinin bir felâket halini almadan ayrılmalarını önerir. Kenan da bu teklife canı gönülden razı olur ve ayrılırlar. Evliliği, sanatı sona ermiş olan Kenan yaşamdan tüm umudunu yitirdiği bir sırada arkadaşı Dr. Vedat'ın muayenehanesinde Lâmia ve kendinden olan kızı Mebrure ile karşılaşır. Bu rastlantı Kenan'ı kısa bir süre için tekrar yaşama bağlar. Lâmia'nın yine kendisine koşacağını sanır ve gelecekle ilgili hayaller kurmaya başlar. Ama Kenan'dan ayrıldıktan sonra çok acı tecrübeler geçiren Lâmia eski aşk hastalığını bir daha iz bırakmayacak şekilde kafasından silip atmıştır. Kenan bu

son hayal kırıklığıyla İstanbul'u terkeder, Seydiköy'deki kızkardeşi Afife'nin yanına gider. Afife'nin kocasının ve çocuklarının hali onda herhangi bir umut uyandırmaz. İzmir'e dönen Kenan dayısının Bozyaka'daki bağında yalnızlığa çekilir. Altı ay sonra İzmir gazetelerinin birinde intihar ettiği haberi çıkar.

Öte yandan delicesine sevdiği Kenan'ın davranışları üzerine Bozyaka'yı terkeden Lâmia'nın durumu evlerinde yaşadığı dayısı Şükrü Bey tarafından öğrenilince, Lâmia Kütahya'daki büyük dayısı Rıza Bey'in evine gönderilir. Kütahya öncesi ve yolculuğu sırasında Lâmia onur kırıcı durumlarla karşılaşır. İzmir'de Meftune Hanım adında bir kadın, Lâmia'yı arkadaşı Feriha'nın babası Namık Bey ile metres yaşamaya teşvik eder. Yolculukta trende tanıştığı Binbaşı Kemal Bey Lâmia'nın durumunu öğrenince kızı Makbule'nin onunla yol arkadaşlığı yapmasına engel olur. Lâmia Kütahya'da dayısının evinde âdeta göz hapsine alınır. Kısa zamanda yayılan dedikodu aileyi güç durumda bırakır. Çevrenin bu baskısıyla iyice içine kapanan Lâmia'nın tek tesellisi, içine gömdüğü aşkı ve yeni doğan çocuğu Mebrure'dir. Ama şanssızlık Lâmia'nın peşini bırakmaz. Evli dayı kızı Mahmure zina yaptığı bir jandarma çavuşuyla ilişkisinin ortaya çıkacağını anlayınca Lâmia'dan rezaleti üzerine almasını ister. Lâmia bu fedakârlığı kabul eder ama kendisine pahalıya mal olur. Çünkü Mahmure'nin kocası Rasih bu durumu öğrenince sarkıntılıklarını arttırır. Evde hiç kimsenin bulunmadığı bir gün Lâmia'ya tecavüze yeltenince onun tarafından öldürülür. Bu davayı namus müdafaası sayan mahkeme Lâmia'yı beraat ettirir. Bunun üzerine dayısının evinde daha fazla kalamayacak olan Lâmia uzak semtlerin birinde oturan imam Hakkı Efendi'nin evine yollanır. Lâmia'nın suçsuzluğuna kesinlikle inanan ve davayı başından beri takip eden Binbaşı Kemal Bey aralarında çok büyük yaş

farkı olmasına rağmen onunla evlenir. Binbaşı'nın Kütahya'ya sürgüne gönderilen yeğeni Dr. Vedat'ın evlerine gelmesiyle yaşamlarında değişiklikler olur. Dr. Vedat Lâmia'yı yakından tanıyınca ona saygı hatta hayranlık duymaya başlar. Bu arada binbaşının kızı Makbule Vedat'a aşık olur ve Lâmia'dan evlenmelerine arka çıkmasını ister. Lâmia, Vedat'ı bu konuda ikna etmeye çalışır, ama Vedat'ın asıl sevdiği Lâmia'dır. Doktorun hasta olduğu bir gün evine giden Lâmia Vedat'la odada konuşurlarken mangaldan çıkan dumandan zehirlenirler. Bu haber çevrede hızla yayılır, 'ihtiyar binbaşının genç karısı ile doktorun kucak kucağa ölmek istediler" şeklinde dedikodulara yol açar. Kemal Bey bu duruma daha fazla dayanamaz ve Lâmia'ya açıkça kapıyı gösterir. Bunun üzerine Lâmia evden ayrılmak zorunda kalır. Dr. Vedat'ın yaptığı evlenme teklifini yine bir mecburiyet saydığı için reddeden Lâmia kızıyla birlikte İstanbul'a gider. İstanbul'da tekrar karşılaşan Vedat'la Lâmia arasındaki dostluk yeniden kurulur. Bir gün doktorun muayenehanesinde Kenan'la karşılaşan Lâmia içindeki aşk hastalığının geçtiğini farkederek ve Vedat'la evlenmeye razı olur.

VIII. "DUDAKTAN KALBE" ROMANINDA KONU İNCELEMESİ: MOTİFLER

Reşat Nuri Gültekin'in 1925 yılında yazdığı romancılığının ilk dönemi yapıtlarından sayılan "Dudaktan Kalbe" romanı kişilerin duygusal ilişkilerini, mutsuzlukla sonuçlanan maceralarını, toplumsal sorunlarla birlikte yansıtmaktadır.

Dönemin gerçeklerini yansıtmaları bakımından büyük bir önem taşıyan romandaki ana motifleri üç kısımda inceleyeceğiz.

- 1) Aşk
- 2) Hırsızlık
- 3) Dedikodu motifidir.

1. Aşk motifi

Güntekin'in romanlarında daha çok romantik aşk işlenmiştir. 'Dudaktan Kalbe'de ise önce çıkar ilişkisi şeklinde başlayan aşk romantikleşmektedir. Aşk, yapıtın odak figürü H. Kenan'ın bizzat içinde bulunduğu sahnelerde karşımıza çıkmaktadır.

Kenan, çocukluğundan itibaren sevmek ve sevilme ihtiyacını hissettirmiş bir kişidir. Bu bakımdan Bozyaka bağlarında tanıştığı İzmir'de oturan mülkiye memurunun yaramaz, hırçın kızı Leylâ'ya olan aşkı romandaki ilk aşk sahneleridir:

*"Aşk, ona ilk defa Leylâ'nın büyük siyah gözlerinde görünmüştü."*²⁰⁸

Kenan'ın kompleksi yüzünden bu aşk daha başında umutsuz bir hal alır. Çünkü ona göre kendisi gibi alt kesim sayılabilecek birisiyle Leylâ gibi güzel, kibar bir kızı istemek, yıldızlardan birini istemek gibidir. Kenan, dünyada ondan başkasını sevmeyeceğine, yüreğinde onun acısı, gözlerinde onun hayaliyle öleceğine inanır, Leylâ'ya bir şey sezdirmek olasılığı da onu ölüm gibi korkutur. Genç kızın geçeceğini tahmin ettiği yollarda saatlerce dolaşır, onu görür görmez de ya yolunu değiştirir, ya da başını önüne indirir. Leylâ da bu aşkı hisseder, o da Kenan'ın esmer yüzünü, mahçup mavi

²⁰⁸ a.g.y.s. 30

gözlerini diğer gençlere tercih eder. Diğer komşu kızları gibi mehtaplı gecelerde küçük kaçamaklar yapıp Kenan'la kolkola gezmek ister. Ama Kenan inatla bu teklifi reddeder, hatta Leylâ'ya bu çocukluklardan vazgeçmesi için yalvarır. Kenan'ın İstanbul'a döneceği zaman aralarında geçen şu umutsuz konuşma Leylâ'yı çok üzer, kendini tutamayarak ağlamaya başlar:

“– *Bana mektup yazarsın değil mi Kenan?*

– *Hayır. İmkân yok.*

– *Birkaç sene sonra mühendis olduğun vakit beni alacaksın, değil mi Kenan?*

– *Niçin böyle söylüyorsun Leylâ Hanım?*

– *Sen de beni istiyorsun, değil mi Kenan?*

–

– *Niçin cevap vermiyorsun?*

– *Ağlamayınız Leylâ Hanım. Ben size lâıyk mıyım?*

– *Annen beni annemden istesin. Şimdilik nişanlanınız.*

– *Ben mi Leylâ Hanım? Ben mi sizi isteyeyim?”²⁰⁹*

Bu sözleriyle yarım saadetlerden nefret eden Kenan, bitiremeyeceği bir kadehi dudaklarına götürmek istemez. Kenan bu aşkı üzerine kurduğu mutluluk denen şeyin ancak yaşam şartlarına göre mümkün olabileceği felsefesiyle Leylâ'dan kaçır. Zaten Leylâ da ertesi yıl Saip Paşa'nın büyük oğlu Cemil'le nişanlanır. Kenan'ın bu ilk aşkı bir süre sonra söner, ama izi gizli bir hüznün halinde yıllarca devam eder. Bir gece kendi bestesini çalan kör bir dilenciği dinlerken aklından geçenler arasında o ilk aşkına da yer vermektedir:

²⁰⁹ a.g.y.s. 31

“İhtimal onun da Leylâ’sı vardı. İhtimal, o da benim gibi Leylâ’sının gözleri için ağlamıştı.”²¹⁰

Leylâ’dan sonra Kenan’ın kalbi yıldızlar gibi bir parlar, bir söner. Bozyaka’ya tekrar gelişinde bağda misafir olarak bulunan Nimet Hanım ilgisini çeker. Hatta onun yüzüne bakar bakmaz bu genç, zarif, mutsuz kadını sevmeye başlar. Bu kadar güzel bir kadını kocasının nasıl ihmal ettiğine bir anlam veremez. Aslında Nimet Hanım’ın Kenan’a hayranlığı fiziksel ilgiden ibarettir. İzmir otellerinin birinde birlikte gece geçirirler. Bu bakımdan Nimet Hanım, zina yapan macerası bitince de hiçbir iz kalmayan hafif aşk kadınlarından biridir. Kenan ise Nimet Hanım’la tanıştığının ertesi günü Münir Bey’in köşkünde gördüğü prenses Cavidan’a aşık olur. Prensesin güzelliği karşısında Nimet Hanım aklından silinir. Kenan’ın o anki duyguları şu sözlerle yansıtılmaktadır:

“Nişanlım gözüyle baktığım Prensesi, iptilâya benzeyen bir aşkla seviyor, bu genç kızdan ayrılırsam nasıl yaşayacağımı kendi kendime soruyorum. Şimdi misafir ettiğim evde beni bekleyen Matmazel Lilyan’ı bu açık elâ gözlü çapkın İtalyan artisti düşünüyorum. Zavallı Cavidan’a daha şimdiden ihanet ediyorum. Evet, içimde derin sevdalara, büyük ihtiraslara kabiliyet kalmamış.”²¹¹

Aşkın kalple hiçbir ilgisi olmadığını düşünen Kenan, mutlu olabilmek için de çareyi ***“aşkı dudaklardan öteye bırakmamak, zehir gibi kalbe inmesine meydan vermemek”²¹²*** de görür.

²¹⁰ a.g.y.s. 45

²¹¹ a.g.y.s. 46

²¹² a.g.y.s. 46

Kenan'ın gelip geçici hevesler içinde tattığı aşkın kurbanları Nimet Hanım ve Matmazel Lilyan olmuştur. Ama yine de Bozyaka'da Lâmia ile geçirdiği günler yaşamı boyunca unutamayacağı hatıralar olarak kalacaktır.

Kenan'la Nimet Hanım arasındaki ilişkiyi destekleyen Lâmia herkes uyuduktan sonra odasının kapısını kilitler ve doğruca Kenan'ın yanına gider. Karanlığın içinde kolları Kenan'ın yüksek omuzlarına asılı saatlerce dolaşır, yol kenarlarında, ağaç altlarında otururlar. Kenan'ı da, Lâmia'yı da bu gece gezintileri hiç rahatsız etmez. Hatta tam tersine Kenan'ın günden güne cesareti artar. Bir gece mezarlığa kadar indiklerinde yıkık, kırık taşlarla dolu mezarlığın kenarında Lâmia korkudan ağlamaya başlar. Kenan onu dizlerinin üstüne alır, gözlerinden, dudaklarından öperek sakinleştirmeye çalışır. Kenan'ın *“Korkma. Yanında ben varken sana kimseden, hiçbir şeyden zarar gelmez”*²¹³ diyen sözleri Lâmia'nın ileride yaşamını altüst edecek gece gezmelerinin başlangıcıdır.

Kenan Lâmia ile arasında geçenleri diğer kadınlarla yaşadığı maceralardan biri gibi görmek ister. Lâmia'nın yaşamını feda edeceği birlikteliklerini Kenan'da ahlâki açıdan bir endişe doğurmaz. Kenan macera peşindeyken Lâmia aşırıya kaçarak ona delicesine aşık olur. Lâmia'nın Kenan'a olan aşkı ve onu hiç unutamayacak olması üzerine aralarında geçenleri bir gönül, dudak eğlencesi olarak algılayan Kenan, aynı düşünceyi Lâmia'ya da benimsetmeye çalışarak *“Elbette öyle. Sizin dediğiniz gibi”*²¹⁴ sözlerini söyletmeye mecbur kılar. Kenan'a gerçekten aşık olan âdeta bir yarı

²¹³ a.g.y.s. 102

²¹⁴ a.g.y.s. 105

ilah gibi tapan Lâmia'nın aşkını, saf, çocukça duygular olarak nitelendiren Kenan'ın bencil yaşam felsefesiyle ağzından şunlar dökülüvermektedir:

“Biz birbirimizi seviyoruz sanma Kınalı Yapıncak. Ben, senin için güzel bir keman sesinden başka bir şey değilim. Nasıl sen de benim için bir tatlı yaz rüyasından ibaretsin. Bu aşk değil Kınalı Yapıncak. Biraz ince bir gönül eğlencesi, bir heyecan oyuncağı. (...) Biz, birbirimizi sevmiyoruz Lâmia. (...) Bilmelisin ki, bu geçici yaz sergüzeştine bütün güzelliğini, bütün tadını veren; yakında ayrılmak, belki artık birbirimizi hiç görmemek kanaatinden başka bir şey değildir. Bu üç aylık küçük eğlence bütün bir hayatı baştan başa kaplayan uzun, derin aşklardan daha tatlıdır.”²¹⁵

Aslında Lâmia, aşkta ilk hayal kırıklığına Nimet ablasıyla Kenan'ın aşkını Leylâ ile Mecnun masalına benzettiğinde, bu iki insan arasındaki geçici heveslerin tatmininden başka bir şey olmadığını anladığında uğramıştır.

Diğer bir taraftan Kenan, sevmenin ve ona bağlı kalmanın kendisine göre olmadığını da şu sözlerle aktarır:

“Daima aynı şeyi sevmek, aynı hâtıraya bağlı kalmak ne fena. Bir keman düşün ki, hep aynı sesleri tekrar ediyor. Bir rüya tasavvur et ki, her gözlerimizi kapadığımız vakit aynı renklerle, şekillerle görünüyor.”²¹⁶

Kenan Lâmia'dan ayrıldıktan sonra İstanbul'da prenses Cavidan'la evlenir. Kendisini aylarca Cavidan'a çılgın bir aşık sanan, onun güzelliğine hayran olan Kenan, zaman geçtikçe hayranlığın sadece gözlerinde olduğu, kalbinin ise son derece hissiz kaldığını farkeder. Herşeyden kolay ve cazibeli bir şekilde söz edebilen prenses Cavidan, Kenan'a gerçek aşkı tattıramaz.

²¹⁵ a.g.y.s. 103-104

²¹⁶ a.g.y.s. 104

Evliliğin sahteleşerek çevreye karşı yapmacık bir hal aldığında da Cavidan'la Kenan ayrılırlar.

Kenan'ın gerek ruhsal gerekse bedensel çöküşünde bir zamanlar küçümsediği gerçek aşkının şimdi kendisine dönüp zehir gibi dudaklarından kalbe inmesi etkili rol oynar. Sadece Lâmia'yı düşünme hastalığına yakalanan Kenan'ın sonu intiharla noktanır.

Burada Kenan'ın dört kadınla yaşadığı aşk macerası anlatılmaktadır. Bu kadınlar içinde sadece Lâmia'yla yaşadığı aşk Kenan'ın üzerinde intihara varan bir rol oynamaktadır. Güntekin, aşkı bir gönül eğlencesi gibi görüp, küçümseyenlerin başına gelebilecekleri Kenan aracılığıyla bizlere yansıtmaktadır.

2. Hırsızlık motifi

Romanda odak figür Kenan'ın çocukluğuna, gençliğine yani yaşamına mal olacak, ömür boyu içinde bir burukluk hissettirecek olaylardan biri, belki de en önemlisi hırsızlıkla suçlanmasıdır. Kenan'ın çocukluğunda geçen ve en acı hatıralardan biri olarak kabul ettiği gün, annesi ve kızkardeşiyle beraber dayısının konağından ayrıldığı gündür. Henüz on bir yaşındaki Kenan'ı bir kış günü sabahleyin kolundan sarsarak yatağından kaldırır ve uyku sersemi dayısının odasına götürürler. Çünkü dayısı Saip Paşa'nın cebinden kıymetli bir altın saat çalınmıştır. Evdeki kalfalardan biri gece Kenan'ı dayısının oda kapısı önünde gördüğünü söylemesi üzerine sorguya çekilmesi için dayısının karşısına getirirler. Tabii ki *“evde, hapishane köşesinde ölmüş müseccel bir*

*hırsızın oğlu varken başkalarından şüphe etmek olur muydu?”*²¹⁷ Sürekli bu düşünce içindeki dayısı Kenan’a zehir gibi ağır ithamlarda bulunur. İşte dayısının hırsızlıkla suçladığı Kenan’a söylediği sözler:

*‘Pek vakitsiz başladın küçük. Galiba babanı mutlaka rahmetle yâdetmeğe azmin var. Hiç olmazsa üç, beş sene daha bekleyebilirdin. O vakte kadar bizde vurulacak vurgun kalmaz mı diye korktum! Adam, sen de. Babandan sana miras kalan altın bilezik sağ olsun. Dünyada vurulacak enayi mi eksik?’*²¹⁸

Kenan, dayısının bu ezici lafları karşısında arasına saati çalanın kendisi olmadığını göstermek istercesine ince, titrek avuçlarını açar, ama Saip Paşa’nın ısrarlı tavrı ve konuşmaları arasında bir şey söyleyemez, korkudan âdeta çenesi titremeye başlar. Paşa, hırsızlıktan yargılayacak olanın kendisi değil, bizzat devletin mahkemeleri olduğunu söylerken de Kenan’ı daha fazla korkutmaktan geri kalmaz.

Ne yapacağını, saati çalmadığına nasıl inandıracağına bir türlü karar veremeyen Kenan, ayakları birbirine dolaşarak odadan çıkıp tekrar geri döndüğünde elinde babasından miras kalan altın kaplamalı küçük bir saat vardır. Kenan, o anda hıçkırmamak için kendini zor tutar ve *“onun yerine bunu alınız, Paşa Dayı. Sizin saatiniz bende değil”*²¹⁹ diyebilir ancak. Birkaç dakika sonra dayının karısı yeleğin sökükle cebinden kumaşla astar arasına kayan asıl saati getirdiğinde, Kenan yaşamındaki acı derslerden ilkinin almıştır.

²¹⁷ a.g.y.s. 22

²¹⁸ a.g.y.s. 22

²¹⁹ a.g.y.s. 23

Dolayısıyla dayı bu davranışlarıyla daha çocukluğunda Kenan'ın yaşamını zehirlemekte, ileride iradesiz, çekingen, ürkek bir Kenan oluşmasında etkili rol oynamaktadır.

3. Dedikodu motifi

Bilindiği gibi bir kişiyi yermeye, çekiştirmeye yönelik çıkarılan söylentiye dedikodu denmektedir. Bir başka deyişle, sağlam bir temele dayanıp dayanmadığı belli olmayan, ağızdan ağıza dolaşan laflardır dedikodu. Güntekin de "Dudaktan Kalbe" de insanın yaşamına dahi mal olabilecek bu konuyu ve bunun ortaya çıkardığı acı sonuçları açıkça gözler önüne sermektedir.

Lâmia, Kenan'dan ayrıldıktan sonra çevrede dedikodular baş göstermeye başlar. Bu dedikoduların yanısıra Lâmia'nın durumundan yararlanmak isteyen insanların ortaya çıkması ve çirkin tekliflerle karşılaşması, Lâmia'yı Kütahya'ya gidişe zorlar. Lâmia'yı bu tekliflerden birisini götüren de yengesi Enise Hanım'ın hiç sevmediği ihtiyar bir kadın olan Meftune Hanım'dır. Bu kadın bir gün Lâmia'yı yalnız yakalar ve Lâmia'ya sevdiği insanların her hallerini merak ettiğinden kulağına bazı şeyler çalındığını, böyle bir cahilliğin her kızın başından geçebileceğini söyler. Ayrıca daha önceden haberi olsaydı, Lâmia'nın hiç böyle Kütahya'lara gitmesine gerek kalmayacağını, birkaç gün bir bahaneyle misafirlige götürerek sonra her kız gibi teliyle duvağıyla evlendirebileceğini sözlerine ekler. Bu arada Meftune Hanım bir yandan da yavaş yavaş Lâmia'nın parmaklarından birini zorlayarak kırmızı taşlı bir altın yüzük takmaya çalışır. Bunun üzerine Lâmia bu kez kuvvetlice silkinir ve kendini kurtarır. Ne yaptığını sorduğunda ise "*Yadigâr*

bir yüzük. Hem pek yakından tanıdığım birinden. (...) Yabancı değil. Namık Beyden. Feriha'nın babası."²²⁰ der.

Meftune Hanım, Namık Bey adlı birinin gönderdiği zümrüt yüzüğü vermek ve aynı adamın bir çift elmas küpe de alacağını söyleyerek ikisini buluşturmak istemektedir. Lâmia bu durum karşısında ayakta güçlükle durmaya çabalayarak, yüzü mum gibi sararmış bir halde şu cevabı verir:

*"Namık Bey Allah'tan korkmuyor mu? (...) onun da kızı var."*²²¹

Bu defa Meftune Hanım tuhaf bir bakışla: *"A kızım, madem ki bu kadar titiz huylu imişsin, keşke başkalarına da biraz dikbaşlılık etseydin"*²²² derken Lâmia'yı yüreğinden parçalanmaktadır.

Elli yaşlarında zengin bir kereste tüccarı olan Namık Bey evli ve üstelik yetişkin bir kız çocuğuna sahip olmasına rağmen, Lâmia'ya yakınlık gösterip araya zorla küçük hediyeler verirdi, ama Namık Bey'in bu defa niyeti tamamen farklıdır. Lâmia düşmüş bir kadın muamelesini ilk defa bu Meftune Hanım aracılığıyla Namık Bey'den görmektedir.

Lâmia, Kütahya'ya gidişi sırasında trende Binbaşı Kemal Bey ve kızı Makbule'yle tanışır. Lâmia'nın durumunu Kütahya'ya kadar eşlik edecek olan yüzbaşidan öğrenen Kemal Bey, kızının onunla arkadaşlığına engel olur.

Lâmia hiç umulmadık bir anda ayıbının bir tokat gibi yüzüne vurulacağı korkusuyla Kütahya'ya varır. Burada dayısının hanımı Lâmia'yı baştan çıkaran adamın kim olduğunu öğrenmek için günlerce uğraşır. Aslında bu kocasının emridir. Ama Lâmia içine gömdüğü sırrını kimseciklere açmaz. Konu komşu gibi ev halkına da Lâmia'yı kocasından ayrılmış bir kadın olarak

²²⁰ a.g.y.s. 122

²²¹ a.g.y.s. 123

²²² a.g.y.s. 123

tanıtılır. Yengesi Huriye Hanım da güya iyi niyetlerle söylediği sözleri, konuşmasını beceremediğinden cahil insanlar gibi *“kızoğlan kızlar birarada konuşurlarken aralarına girme. Ne kadar olsa senin adın dul!”*²²³ diyerek ‘aman çevre birşey demesin, daha fazla adı çıkmasın’felsefesiyle gencecik Lâmia’nın yaşamını karartmaya, yaptığı bir hatadan dolayı hemen yargılamaya çalışmaktadır. Bu arada yenge Lâmia’ya ‘kız mı, kadın mı’ demek gerektiğini kestiremediğinden ona hitap edeceği zaman duraklar, ardından sadece ‘çocuk’ der.

Kütahya Rıza Bey’e İzmir’den misafir gelen genç dulun öyküsünü çoktan öğrenir. Gizli bir dedikodu halinde aylardan beri dillerde dolaşan bir olay, kolcuya aşık olan bir kız çocuğundan söz eden ayak takımı türküsüyle açığa çıkar. Lâmia’nın dışarı çıkmaması şehirde büsbütün merak konusu olur. En umulmayacak kişiler sokaktan geçerken pencerelere bakarlar. Bu ayak takımının uydurduğu türkü yüzünden evde hemen herkes Lâmia’ya karşı soğuk davranmaya başlar. Mahmure’nin kocası Rasih de Lâmia’ya sarkıntılıklarını arttırır. Çünkü ona göre Lâmia’nın daima bir aşığı vardır, hatta onu da öldüreceğini söyleyerek tehditler yağdırır. Dul bir kadın durumundaki Lâmia, bu sarkıntılıklardan ancak Rasih’i öldürerek kurtulabilir. Bir ara Rasih’ten kurtulabilmek için kendisiyle evlenmek isteyen telgraf müdürü Muhlis Efendi’yle bile evlenmeye razı olur. Lâmia’yla evlenmek isteyen Muhlis Efendi’nin birçok şartları vardır. Komşularından ihtiyar bir kadın Lâmia’yı karşısına alarak ağır bir dille şu şartları sayar:

“Bak kızım. Müslüman dinî aşikâre(...) Sen, başka dullara benzemezsin. Ne kadar olsa adın çıkmış. Her erkek, başından böyle bir kaza

²²³ a.g.y.s. 131

geçirmiş, dile düşmüş bir kadını almağa cesaret edemez.(...) Eğer bir evin hanımı olmak, rahat yaşamak istersen bu adama var. Yok, eğer başka fikrin varsa. Olabilir ya, insanlıktır bu. Ben bir kere bellibaşlı bir adamın karısı olayım. Sonra bildiğim gibi oynarım gibi bir şeyler aklına geliyorsa bu işten vazgeçelim. Doğru söz acı olur kızım. Böyle söyledığıme darılma”²²⁴

İhtiyar kadın erkekler konusunda Lâmia’ya öğütler verirken heveslerini aldılar mı, başka kapıya gideceklerini, Lâmia’nın da bu durumu iyi bileceğini, kimbilir kolcu herifin (çevrenin uydurduğu, Lâmia’nın hiçbir zaman tanımadığı hayali bir adam), kendisine ne diller döktüğünü sözlerine eklemekten de duramaz.

Kütahya’ya gelirken trende rastladığı Binbaşı Kemal Bey, Lâmia’ya cinayetden sonra bir yakınlık duymaya başlar ve neticede çevrenin denksiz bir evlilik olarak görmesine rağmen Kemal Bey, Lâmia’yla evlenir. Ama bu evlilik Binbaşı’nın İstanbul’daki yeğeni Dr. Vedat’ın Kütahya’ya gelişyle bozulur. Çünkü Lâmia bir gün hasta komşularından birinin hatırını sormaya gittiğinde orada tesadüfen karşılaştığı ihtiyar bir kadın söz arasında kötü bir haber verir:

“Ayol işittiniz mi. Bu sabah bir av kazası olmuş. Hani Meryem Dudu’nun evinde oturan bir sürgün hekim vardı. O, yaralanmış, sedye ile hastaneye getirmişler.”²²⁵

Bunun üzerine Lâmia, Kemal Bey’le Makbule’yi telâşlandırmamak ve olayı ayrıntılarıyla öğrenmek için doğruca Vedat’ın oturduğu ihtiyar Ermeni bir kadın olan Meryem Dudu’nun evine gider. Evde Vedat hiçbir şeyi

²²⁴ a.g.y.s. 152-153

²²⁵ a.g.y.s. 191

olmadığını, daha doğrusu olayın büsbütün yalan, abartılı anlatılmış, yara dedikleri şeyin önemsiz bir sıyrıktan ibaret olduğunu söyleyince Lâmia'nın yüreğine su serpilir. Çok üşüyen Lâmia ısınmak için Meryem Dudu'nun mangalında ısınmaya çalışır. Vedat'la karşılıklı konuşmalar sırasında Lâmia, yavaş yavaş başında bir ağırlık, gözlerinde hafif bir karartı hissetmeye başladığında Vedat da aynı şeyleri hissederek. Kısa bir süre sonra Lâmia'nın vücudu cansız bir şekilde yere yuvarlanır. Vedat ona yardım etmek istemesine rağmen elini kolunu hareket ettiremez, bağırarak ister sesi çıkmaz. Ama kapıya doğru birkaç adım attığında zorla da olsa koluyla kapıyı açmayı başarır. O gece vücudu ateşler içinde yanan Lâmia, hakkında çıkarılacak dedikodulardan habersiz kendini bilmez bir şekilde yatar. Ertesi gün kocasının ve kızının davranışlarından birşeyler sezen Lâmia şimdi ne yapacak, kendisinin de Vedat'ın da hiçbir günahı olmadığını neyle ispatlayacaktır?

Binbaşı Lâmia'ya kendisiyle evlenmekle hata yaptığını, namuslu bir adam olmasına rağmen, Kütahya'da dostlarının yüzüne bakamaz hale geldiğini söyler. Kahvede iki kişi konuşsa ‘acaba kendisinden mi söz ediyorlar’ diye şüphe içinde yaşadığını, çünkü olayla da bir jandarma eriyle, bir ihtiyar kadının endişeyle koşup olayı anlattıklarını belirtir. Ayrıca dünden beri Kütahya'nın birbirine girerek **“sürgün doktorla binbaşının karısı bir odada kapanarak kendilerini zehirlemişler, kucak kucağa ölmek istemişler”** ²²⁶ dedikodusuna daha fazla dayanamayacağını sözlerine eklerken bundan sonra Lâmia'yla birlikteliklerinin bir anlamı kalmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Güntekin, küçük bir Anadolu şehrinde ellerine fırsat geçtiği zaman toplumun zavallı, güçsüz bir kişiyi –özellikle bu kişi bir bayan ise– hemen

²²⁶ a.g.y.s. 198

nasıl yargıladıklarını, yaptığı küçük bir dikkatsizlik sonucu hemen nasıl ‘kötü kişi’ damgası yediğini çarpıcı bir şekilde bizlere yansıtmaktadır.

IX. “DUDAKTAN KALBE” ROMANINDA FİGÜRLER

Güntekin’in ‘Dudaktan Kalbe’ romanında olay örgüsü iki ayrı figürün etrafında cereyan eder ve bunların çevrelerinde de bir yığın figürler rol alırlar. Güntekin bir yandan farklı kesimlerden gelen bu figürlerin kendilerine özgü niteliklerini, düşüncelerini bizlere yansıtırken, diğer bir taraftan da odak figürlerin bunlar aracılığıyla daha kolay anlaşılabilirliğini sağlar. Yaşamın içinden çıkan bu kalabalık figürler arasından önemli olanları ve ayırıcı özelliklerini şimdi ayrıntılarıyla görelim.

1. Hüseyin Kenan

Romanın odak figürü H. Kenan, halk kesimiyle bir ara ulaştığı burjuva kesimi arasında bocalayıp duran, tam olarak ne birinden ne de diğerinden olabilen, çocukluk ve gençlik yıllarının ezikliğinden sonra elde ettiği prens damatlığıyla aristokrat bir çevre adamı olmayı başaran birisidir. Kenan, karakteri ve iradesizliğinden dolayı bu iki sosyal sınıf arasındaki zıtlığı yaşamaya esir olacaktır.

Hapishanede ölen hırsız bir babayla, ailesinin reddettiği bir annenin çocuğu olan Kenan anne ve babasından almış olduğu dış görünüş özellikleriyle dikkat çeker:

“Babasından fazla esmer, fakat tatlı rengiyle ince çizgili zarif, sinirli yüzünü; anasından koyu mavi gözleriyle güzel, beyaz dişlerini almıştı.”²²⁷

Sevimli bir çocuk olmakla birlikte bu zayıf çehrenin fazla esmer rengiyle koyu mavi gözleri, parlak, beyaz dişleri birbiriyle uyum içinde olmadığından her göreni bir gülme tutar. Kenan’ın aslında bu güzel portresinin ardında hiç de sağlıklı olmayan bir ruh hali oluşmaya başlar. Onun bütün yaşamı boyunca unutamayacağı olaylardan birisi yedi yaşındayken hapishanede, kötü bir odada yaşamak zorunda bırakılan babasını ziyaretleri, ikincisi de on bir yaşındayken dayısı Saip Paşa’nın kendisini altın saatini çalmakla suçlaması ve bunu üzerine oradan ayrılımlarıdır.

Kenan sinirli görünmekle birlikte sessiz, sakın, korkak bir çocuktur. Çevresinde olup bitenleri anlayacak kadar ince ruhlu, ama ruhunu başkalarına açmayacak kadar da çekingendir. Annesi bile bu çocuğun kalbinden neler geçtiğini anlayamaz. Kenan’ın derslerine karşı pek ilgisi yoktur, dolayısıyla da çalışkan değildir. Ev işlerinde annesine yardım ettiğini, onunla birlikte örgü ördüğünü görenler yaramaz bir kız olarak yetişen kızkardeşi Afife’den daha çok kıza benzetir onu.

Kenan, dayısının konağında gördüğü kötü davranışlardan dolayı olsa gerek ***“(...) hakarete uğramaktan korktuğu için daima herkesten uzak durur, (...) Kimseden bir şey istemez, hiçbir şikâyeti duyulmazdı. Bir haksızlığa uğradığı vakit şikâyet etmez, mazlum bir sükûtle başını eğdi. Fakat birisinden tatlı bir muamele, küçük bir iyilik gördüğü zaman sâf, sevimli bir***

²²⁷ a.g.y.s. 24

minnetle mukabele ederdi. Bu halleriyle etrafındakilere merhametle karışık bir hükümet uyandırır, kendini hemen hemen saydırmağa muvaffak olurdu.²²⁸

Bu ezik, içe dönük ruhlu Kenan'ın konaktan ayrılıp Tilkilik'teki kendilerine ait fakir evlerine taşınmaları ve ortaokula başlamasıyla herşeyden önce konakta sürekli söylenen ***“müseccel bir hırsızın oğlu”***²²⁹ sözlerinden uzaklaşma ve ortaokul eğitimiyle biraz olsun bir çevre edinebilmesi açısından önemlidir.

Gençliğe adım attığı dönemde yavaş yavaş yaşamın zorluklarını, talihsizliklerini hissetmeye başlayan Kenan, küskün ve yalnız gençliğinin acılarından annesini sorumlu tutar. Kendi yüzünden bir gün bile gülmemiş olan bu zavallı kadıncağızı çok sevmekle birlikte onu üzmekten âdeta zevk alır:

“Onun, benim için gizli gizli ağlamaktan kızaran, uykusuz kalmaktan mahmurlanmış gözlerini görmekte bir vahşî lezzet buluyordum.²³⁰

Bu dönemde dünyada yalnız bir şey ona huzur vermekte, ruhunda heyecana, ihtirasa benzer duygular uyandırmaktadır. Bu da babası Nail'in bıraktığı musiki mirasıdır. İhtiyar Udî Binbaşı'nın çaldığı ut ona kendini unutturur:

“(...) gözleri dışarıda mezarlığın karanlığı içinde kaybolur; bildiği dünyadan büsbütün başka bir dünya içinde yaşamaya başladır.²³¹

Ama Kenan'ın iç dünyasında asıl etkili olan kişi, her yaz sonlarına doğru gittikleri Bozyaka'da tanıdığı Şem'i Dede'dir. Onun sayesinde Kenan ruhundaki ilhamları ortaya koyar, sanatkârlık yeteneğini yavaş yavaş bulmaya,

²²⁸ a.g.y.s. 21-22

²²⁹ a.g.y.s. 22

²³⁰ a.g.y.s. 222

²³¹ a.g.y.s. 25

geliştirmeye başlar. Mesut Bey'den haftada birkaç saat keman dersi alarak da bu yeteneğini hızla ilerletir. Bunun dışında Bozyaka'nın güzellikleri hassas, ince, romantik ruhlu Kenan'ın üzerinde etkisini gösterir:

“Esmer yanaklarına biraz renk, mağmum ruhuna biraz neşe gelir, serin sabahlarda, mehtaplı gecelerde bağ aralarında dolaşmaktan, topraklarda yuvarlanmaktan zevk alırdı.”²³²

Bozyaka'da tanıdığı kişiler, musiki, doğa güzellikleri ve ilk defa duyduğu aşk, Kenan'ın yaşamı boyunca unutamayacağı anılardır. İleride ünlü bir sanatçı olmasına, yüksek burjuva kesimi insanlarıyla birarada bulunmasına karşın, kendini daima Bozyaka bağlarının çocuğu hissedecek, kendi kendine bu kesim arasında ne aradığını soracaktır.

Musikinin yanında Kenan'ı etkileyen bir diğer husus da aşktır. Bozyaka'da Leylâ'yla karşılaşır ve ona delicesine aşık olur. Aralarında iki yaş fark olmasına rağmen, Kenan ona ağabey muamelesi yapar ve bu yaramaz kızın bir dediğini iki etmez. Çocukluğundan beri yaşamının fakirlik ve başarısızlık içinde geçeceğine inanan, âdeta yaşama küsen Kenan'a göre ***“(…) insan, kendini, halini bilmeli, elde edemeyeceği şeyi mümkünse istememeli, mümkün değilse bu arzuyu bir ayıp gibi gizlemeliydi”***²³³ felsefesinden hareketle o günkü durumu daha fazla mutlu insanlar onda daima nefret uyandırdığı için Leylâ'dan kaçır ve ileride durumunu düzeltince, yani kendini o yaşama lâyık görünce de prenses Cavidan ile evlenir. Ama ilk aşkının izi, gizli bir hüznün halinde yıllarca devam edip gider. Yirmi yaşına girince de dışı kapalı, sönük bir genç olur.

²³² a.g.y.s. 25

²³³ a.g.sy.s. 32

Kenan bu yaşıta İstanbul'daki mühendis okuluna başlar. O, burada da aynı emelsiz, sönük, insanlardan kaçan bir gençtir. Okuldaki tek arkadaşı Cevat'ın onu yaşamın içine sokma çabaları bir sonuç vermez. Arkadaşına ***"ben öyle doğdum!"***²³⁴ dese de aslında ondaki emel, ondaki yaşama hırsı dünyalara sığmayacak kadar büyüktür. Zayıflığından, iradesizliğinden kendini bu şekilde teselli etme yolunu seçmiştir. Okulu bitirdikten sonra lisedeki keman hocalığı ve bazı evlerde verdiği keman dersleri, bu çevre insanların kendisine karşı davranışları, onu yaşamın karşısında daha umutsuz ve emelsiz bir hale getirir. Beşiktaş'ta kimsesiz, ihtiyar bir kadının evinde tek göz bir odada kalan, kolunda keman kutusuyla sabahtan akşama kadar okuldan okula, evden eve koşan Kenan, bu yaşamın içinde biraz daha alçaldığının, gururunu her geçen gün biraz daha fazla yitirdiğinin farkına varır. Evlerde küçümsendiğini, çalgıcı muamelesi gördüğünü düşünerek evlerin kapısını çaldığında hep o sözler aklına gelir: ***"Ah, ne kadar düşüyorum!"***²³⁵

Kenan bu çalgı hocalığından kurtulabilmek için Kütahya'daki yol mühendisliğini hiç teklifsiz kabul eder. Ama Kütahya'daki yaşamı ona İstanbul'dakinden daha renksiz, daha manasız geldiği için bu umudu da boşa çıkar. Kütahya'da kasabanın çalgıcısı mevkiine düştüğünü görünce ***"dayımın hakkı varmış. Musikiyi sevenler mutlaka düşmeye, mutlaka kerizci olmağa mahkûmmuş. O kadar inandım, gayretim boşa gitti. Düştüm, hayatım gibi ruhum da sefil oldu"***²³⁶ demekten kendini alamaz. İşte bu duygular içinde iken Paris'te yaşayan arkadaşı Cevat'tan aldığı mektup karşısında annesinin Paris'e mutlaka gitmesi konusundaki sözleri üzerine verdiği cevap:

²³⁴ a.g.y.s. 32

²³⁵ a.g.y.s. 35

²³⁶ a.g.y.s. 36

“Çocuk musun anne? Ben hiç bir şey istemiyorum. Ben bir hayat mağlûbuyum. Ben de babam gibi oldum. O kadar meşus olma anne. Elbette bu böyle devam etmeyecek. Yaşım arttıkça bu mağlûbiyete alışacağım; kaderime razı olacağım. Ne bilirsin, belki son günlerimizde biraz mesut oluruz.”²³⁷

Bu sözleriyle Kenan, yaşam karşısında yenilgiyi açıkça kabul etmektedir. Annesinin Kemeraltı’ndaki baba yadigârı dükkânını satıp Avrupa’ya giden Kenan, orada dört yıl kalır. Paris, Kenan’ın yanlış düşüncelerini, tâbiri câizse kompleksini bir parça elinden alır. Arkadaşı Cevat’ın bulduğu iş sayesinde geçim sıkıntısı çekmez. Devam ettiği konservatuarda sanatı büyük bir ilerleme kaydeder. Verdiği bir konserin ardından bestelediği ‘Şark Noktrünleri” adlı yapıtı yalnız Paris’de değil, Avrupa’nın başka yerlerinde de ses getirir. Bu başarı Kenan’ın yaşamında dönüm noktası olur ve bambaşka bir insan olma yolunda adımları atar. Kenan, umduğundan daha çok para kazanmaya başlayınca ***“Neme lâzım, bu muvaffakiyet bana daha evvel gelmeliydi. Kalbim söndü, heveslerim söndü, hayatım tamir kabul etmeyecek suretle kırıldı”***²³⁸ diye tereddütler içinde olmasına rağmen gördüğü ilgiden dolayı âdeta başı döner. Bu defa da şımarık, ün peşinde koşan, eğlenceye düşkün birisi olur çıkar. Bu yeni davranış biçimi yapıtta ***“uzun müddet şefkatten mahrum kalmış çocuklar gibi biraz nazlanmak ihtiyacına mukavemet edemiyordu”***²³⁹ şeklinde belirtilmektedir.

Kenan çocukluğunun, ilk gençliğinin karanlık uykusundan yeni uyanır, çocuk gibi masum kalan mavi gözleri yaşam ve ışığa yeni açılır, gördüğü takdir ve sevgi eski mahçup, çekingen halini yavaş yavaş kaybettirir.

²³⁷ a.g.y.s. 38

²³⁸ a.g.y.s. 40

²³⁹ a.g.y.s. 41

İstanbul’da birkaç yıl evveline kadar yalnızlık içinde yaşayan Kenan, bu dönemde çalışmak için vakit bulamamaya başlamıştır artık. Yaşamında herşeyin değişikliğe uğradığı ve kendine daha fazla güvenmeye başlayan Kenan’ın evde gecikmesinden korkan annesine söylediği şu sözler düşüncemizi doğrulamaktadır:

“Ben mi korkacağım? Oğluna ilişebilecek bir kuvvet tasavvur ediyor musun? Hayat artık benim anne. Ben, artık talihsizliği mağlûp ettim.”²⁴⁰

Aynı şekilde annesi uykusuzluktan, yorgunluktan hasta olacağını söylediğinde verdiği cevap bambaşka bir Kenan’ı ortaya koymaktadır:

“Uyumak mı? Uyku bedbahtlar, hastalar içindir anne. Bütün ruhuyla yaşayan mesut insanlar niçin uyusunlar? Biliyor musun, bu saatlerde dünyada daha güneşleri batmamış, yahut ay aydınlıklarına batmış memleketler var. Orada Kenan’ın parçalarını alıyorlar, senin oğlunun dil ve kalbiyle dertlerini söylüyorlar, ağlayıp gülüyorlar. Yarı daha büyük bir eserim olacak. Artık ölümlerden bile korkum kalmayacak anne.”²⁴¹

Bir gece vapurla dönerken kendi bestesini çalan kör bir dilenciye dinlerken aklından geçenler ansızın, beklenmedik bir anda gelen ünle Kenan’ın kendini tatmin ettiğini açıkça gözler önüne sermektedir:

“Bu dakikada bu biçare, mesut oluyor. Ona bu saadeti ben verdim. (...) Hayatının göz yaşlarıyla akıtamadığı zehirini benim musikimle akıtıyor. (...) Dünyada belki hiç göremeyecekleri hayalî sevgilileri bu dakikada ben onlara gösteriyorum. Ömürlerinin saadeti belki bu dakikada benim gösterdiğim rüyadan ibaret kalacak.”²⁴²

²⁴⁰ a.g.y.s. 15

²⁴¹ a.g.y.s. 16

²⁴² a.g.y.s. 45

Öte yandan aşk yaşamında son derece uçarı hareketler içerisindeki Kenan, daldan dala konmaya çalışan, gerçek aşka inanmayan, aşkın sadece dudaklarda kalmasına, kalbe inmesine meydan verilmemesi gerektiğini savunan bir düşünceye sahiptir. Bu bakımdan Bozyaka'daki bağda misafir Nimet Hanım, Münir Bey'in köşkünde tanıştığı prenses Cavidan, ve Matmazel Lilyan böyle bir aşkın kurbanları olurlar. Önceleri "*Kımalı Yapıncak*," "*tan sıkıcı kız*," "*ehemmiyetsiz mahlûk*" diye hitaplandığı Lâmia ise gerçek bir aşık olarak ortaya çıkmaktadır: "*Aşk yalnız dudaklarda doğup yaşadıkça bir saadet olur*"²⁴³ diyen Kenan, Lâmia'yla geçirdiği bir gecenin ardından yaptığı hatayı kabul edip genç kızla evlenmek istediğini söylediğinde Lâmia bu öneriyi kabul etmez. Bunun üzerine Kenan fazla ısrarlı davranmaz ve İstanbul'da evlenmek için kendisini bekleyen prenses Cavidan'la evlenir. Uzun yıllar bir daha aklına gelmeyecek şekilde hatıralar kafasından silinir.

Kenan'ın bu dönemi parlak geçmez, tam tersine sanatında yavaş yavaş düşüşler görülür. Gerek Avrupa seyahatleri, gerek ise İstanbul'un burjuvalıları arasında yaşanan ilişkiler ona beklenen mutluluğu getirmez. Çevresindeki insanların Cavidan'la kendisini örnek bir çift göstermelerinin etkisiyle karısına aşık sanmış, onun güzelliği karşısında hayranlığını gizleyememiştir. Ama ruhu bütün bu güzellikler karşısında hissizliğini devam ettirir, ne yaparsa yapsın Cavidan'da "*bir güzel heykel, bir sanatkâr resimden*"²⁴⁴ başka bir şey göremez. Burada belirtmemiz gereken en önemli nokta, Kenan'ın kuvvetli ve üstün bir adam görünmek çabasıyla daima bir kukla gibi hareket etmesi, bir

²⁴³ a.g.y.s. 105

²⁴⁴ a.g.y.s. 216

gün olsun bu kadına olduğu gibi görünme cesaretini kendinde bulamamış olmasıdır.

Düşünceleriyle, yaşayış tarzıyla başka bir çevrenin adamı olduğunu göstermeye çalışırken aklı ve ruhu Tilkilik'tedir. Çünkü tekke ilâhileriyle, Şem'i Dede'nin neyiyle büyümüş, onların etkisiyle “*mahrum ve çekingen bir çocuk*”²⁴⁵ olarak kalmıştır. Bunları hiçbir zaman Cavidan'a anlatamaz, çünkü “*bir gün onunla samimî, kalbî bir hasbihalim olmadı.*”²⁴⁶ Kenan'ın yıllarca hayalini çektiği, özlem duyduğu bu yaşamla ilgili hissettikleri şöyledir:

“(...) senelerce uzaktan hasretini çektiğim kibar, yüksek, debdebeli hayat. Bu hayatı şimdi yorucu, ne âdî, ne tahammül edilmez bir şey buluyordum. İlk zamanlarda gülünç bir hareketle kendimi bu âlemin içine atmıştım. Ezberlenmiş zarafetler, soğuk merasim, his ve fikir sahtekârlıkları, riyakârlık, tasallûf, hülâsa, bütün bu iğrenç şeyler arasında manken gibi, kukla gibi yaşamaktan zevk alıyordum. Fakat artık bu hayattan ve kendi kendimden öğreniyordum.”²⁴⁷

Karısıyla arasındaki sahte ilişkiler ve burjuva sınıfının zevksiz yaşamı Kenan'ı tekrar eski çocukluk ve gençlik günlerine geri götürür. Beynine ve kalbine durgun bir sessizlik çöker. Neticede hiç başlamaması gereken bir evlilik son bulur.

Romanın üçüncü bölümünde Kenan, bir anlamda yaşadıklarının muhasebesini yapmak üzere hatıra defteri tutar. Bu defterden öğrendiklerimizin başında Lâmia'ya karşı pişmanlığı, vicdan azabının yanında

²⁴⁵ a.g.y.s. 138

²⁴⁶ a.g.y.s. 217

²⁴⁷ a.g.y.s. 217

“ben, Kınalı Yapıncak’ı seviyorum” ²⁴⁸ haykırılarıyla önceleri değer vermediği gerçek aşkın, dudaklarından bir zehir gibi kalbe inmesini görebilmek umuduyla âdeta Lâmia’yı düşünme hastalığına yakalandığı gelmektedir. Bu arada ruhundaki huzursuzlukları ne tekrar görebilmek için geldiği Bozyaka, ne de zavallı yaşamı tedavi edebilir. Lâmia’yla İstanbul’da karşılaşır, ama onun kendisini reddetmesinin ardından Seydiköy’e kızkardeşini ve annesinin mezarını ziyaret eder. Bütün bunlar Kenan’ın Bozyaka’ya yerleşip intihar etmesine engel olamaz.

Görüldüğü gibi Kenan, yaşam mücadelesinden bıkip, zayıf iradeli kişilerin en kolay kurtuluş yolu olarak seçtikleri intiharla yaşamını noktalamaktadır.

2. Lâmia

Lâmia on dört, on beş yaşlarında, zayıf, açık yeşil süzgün gözleri, uzunca hassas burnu, sivri ince çenesi, ince sarı kaşları, hafifçe çıkık geniş alnı, yanaklarının gözlerine yakın yerlerindeki çilleriyle nazlı, sevimli, zarif bir kız görünümündedir.

Bu zavallı küçük kızın ailesinden kimsesi kalmamıştır. Önce kardeşi Fahir’in, ardından annesinin ve babasının ölümüyle yaşamında âdeta yalnızlığa itilmiştir. Lâmia sık sık geçmişi hatırlamakta, ailesinin sağlığında Paşabahçe’deki yalıda oturduğu zamanki günlere özlem duymaktadır:

“Yalımızdayken akşamları Boğaz’dan hafif bir rüzgâr gelirdi. Ben, onu dünyanın hangi yerinde olsam tanırım. Biz o vakit ne mesuttuk.”²⁴⁹

²⁴⁸ a.g.y.s. 235

²⁴⁹ a.g.y.s. 70

Lâmîa, kardeşinin ve annesinin ölümünden sonra Doğu vilayetlerinin birinde kaymakam olan babasının kazada ölmesi üzerine izinli bir zabitan yanına getirilerek İzmir'deki amcası Şükrü Bey'in evine gönderilir. Ama bu evde bir türlü mutlu olamaz. Amcasının çocukları Semiha ve Fikret'e âdeta dadılık yapar, böyle olduğu halde yengesi onu evde fazlalık olarak gördüğünden durmadan şikâyet eder.

Lâmîa oldukça hassas bir kızdır. Kenan'ın musikisine hayranlığını her fırsatta gösterir, Bozyaka bağlarında bazı geceler hiçbir sesin yankılanmadığı vakit karanlıkta saatlerce hareketsiz kalıp Kenan'ın kemanını ve sık sık çaldığı ninniyi dinler. Lâmia için *“bu güzel keman çalan adam, bir yarım ilâhtı.”*²⁵⁰

Ona göre aşk ve evlilik kutsaldır. Bir erkek aşkını ancak bir genç kıza beyaz duvağını açtığı gece söyleyebilir, evlendiği gecenin sabahı sevdiği erkeğin kollarında uyuyan bir genç kız da ömründen bütün nasibini alır, artık Allah'tan isteyecek bir şeyi kalmaz düşüncesindedir.

Kenan'la Nimet Hanım arasındaki aşk Lâmia'ya bir Leylâ-Mecnun masalı gibi güzel görünür, genç kalbinde sevinçle karışık bir mutluluk uyanır, bu güzel masalda kendisinin de bir parça katkısı olduğunu düşünerek heyecanlanır. Lâmia, Kenan'ın keman çaldığı akşamlarda gözlerinde onların birbirlerine bakışan hayalleriyle uykuya dalar, Kenan'la Nimet Hanım öpüşürken de bu dudaklar kendi yüzüne dokunmuş gibi heyecanlı isyanlar ve ürpermelerle için için sarsılır. Bu aşk Lâmia'ya mutluluğun yanısıra övgü de verir. Çünkü kimsenin bilmediği güzel sırrı bilmekte ve daima onlarla beraber bulunmakla bu aşkı koruduğuna inanmaktadır. Kenan'ın kemanı susunca da Bozyaka'da herşeyin biteceğine, gecelerin ağır, her şeyin bomboş kalacağını

²⁵⁰ a.g.y.s. 57

sanır. Kenan keman çalarken Lâmia bütün varlığının ona doğru aktığını hisseder. O zamanlar Erzurum’da bulunan mülâzım Nazım ile nişanlı olmasına rağmen Kenan’a aşık olur.

Kenan’ın cazibesi karşısında ruhunu teslim ettiği gibi bedenini de teslim eden Lâmia, ertesi gün kendisiyle evlenmek zorunda olduğunu ve bu görevini yerine getireceğini söyleyen Kenan’a verdiği cevap gururunu, onurunu korumak isteyen ve roman boyunca da koruyacak olan Lâmia’nın kişiliğini ortaya koymaktadır:

“Bakınız Kenan Bey. Bir şeyi anlamanız lâzım. Ben, pek o kadar çocuk değilim. Hatta yaşım bile söylediklerinden biraz fazlacadır. Sonra birkaç gündür de düşündüm. Anlamamız lâzım gelen şey şu. Ben, baştan çıkarılmış bir evlâtlık değilim. Her kız gibi basbayağı bir kıyım. Yani kendime göre kafam da var, onurum da var. Birbirimizden hoşlandık. Aramızda bir şey geçti. İyi yaptım , fena yaptım. O bana ait bir şey. Niçin sevgili prensesinizden ayrılacakmışsınız. Demek istiyorum ki ben sizinle evlenmeyeceğim.”²⁵¹

Lâmia Kenan’dan ayrıldıktan sonra Kütahya’ya eski bir süvari binbaşı olan dayısı Rıza Bey’in yanına gönderilir. Dedikodular yüzünden Lâmia’nın durumundan yararlanmak isteyen kişilerin ortaya çıkması ve hiç de hoş olmayan tekliflerle karşılaşması bakımından bu gidiş Lâmia için kaçınılmazdır. Trende sonradan yaşamında önemli rol oynayacak olan Binbaşı Kemal Bey ve kızı Makbule’yle tanışır.

Lâmia Kütahya’da çevreye olduğu gibi ev halkına da kocasından ayrılmış bir dul olarak tanıtılır. Ama buna büyük kız Mahmure bir türlü inanmaz, dolayısıyla da Lâmia’yı büyük bir aşkın kurbanı gibi görür. Bu evde

²⁵¹ a..g.y.s. 115

daima suskun, rüyada gibi dolaşan, evin odasının soğuk penceresine başını dayayarak uzakları seyreden Lâmia'yı evin içindeki hiçbir durum ilgilendirmez. Bozyaka gecesinden sonra *“sıcak ve soğuşa, hatta acıya karşı bir duygusuzluğu vardı. Vücudu ona bir başkasının, bir yabancının vücudu gibi geliyordu. Onun kurallarından çıkmış bir vücut ona, âdeta mukaddesleşmiş görünüyor, bazı geceler birdenbire uyanınca kendisini âdeta bir evliya sandukasında yatıyor görerek, tiksintilerle ürperiyordu.”*²⁵²

Lâmia'nın ilgilendiği işlerden bir tanesi Kenan'a göndermediği “sevgilim” diye başlayıp “şenin kınalı yapıncağın” diye bitirdiği mektuplar yazarak içini bu kâğıtlara dökmektir. İkinci uğraşısı ise Bozyaka doğasını ve aşkını nakış nakış işlediği dantellere örnektir. Bu arada hamileliğinin sonunda kızı Mebrure'yi doğurur. Bu kız *“zayıf, küçük, böcek gibi bir bebektir.”*²⁵³

Orta yaşlı, sarhoş bir vergi memuru olan Rasih'le daha on beş yaşındayken gönül verip evlenen, üstüste üç çocuk doğuran, bütün gün aynanın karşısından kalkmayan, uçarı, mâceraperest dayı kızı Mahmure bir jandarma çavuşuyla zina yapmaktadır. Ama Lâmia'yı kandırarak suçu üzerine alması için ikna eder. Sarhoş bir adam olan Mebrure'nin kocası Rasih'in sarkıntılıklarını ve içindeki üzüntülerini belli etmemeye çalışan Lâmia, sonunda dayanamaz ve o zamana kadar kesinlikle evlenmeyi reddettiğini her fırsatta tekrarlamasına rağmen, içinde bulunduğu durumdan bir an önce kurtulabilmek için yengesine kendisiyle evlenmek isteyen ihtiyar telgraf müdürünün teklifini kabul ettiğini söyler. Yengesinin daha genç birisiyle evlenme şansı olabileceğini belirtmesi üzerine de verdiği cevap, Lâmia'nın

²⁵² a.g.y.s. 132

²⁵³ a.g.y.s. 141

ruhundaki karamsarlığı, çöküklüğü, yaşama olan kırılganlığını, küçük yaşına rağmen çok şeyler görüp geçirdiğini bir kez daha ortaya koymaktadır:

“Benim yaşımın küçüklüğüne bakmayınız yenge. Çok çektim. Hiç bir şeyde gözüm yok. Eğer bu Muhlis efendi iyice bir adamsa onu bir baba gibi seveceğim. Çocuklarımı kendi evlâdım gibi büyüteceğim.”²⁵⁴

Ama bu evliliğe, Rasih’in tecavüze yeltelendiği bir gün Lâmia’nın onu öldürmesi engel olur. Lâmia namusunu müdafaa ettiği için kısa bir süre sonra mahkeme kararıyla beraat eder. Daha sonra amcasının isteği üzerine uzak semtlerin birinde oturan Rıza Bey’in arkadaşı eski tabur imamı Hakkı Efendi’nin evine gönderilmek zorunda kalır. Lâmia bu evde sade, temiz insanlar arasında yaşamanın huzurunu duyar.

Çok geçmeden ilgi ve merhamet gördüğü bu yerden de emekliye ayrılan Binbaşı Kemal Bey’in evlenmek istemesi üzerine ayrılır. Bir süre sonra Kemal Bey’in merhamet duygusu yerini yavaş yavaş aşka bırakmaya başlar. Bu aşkı ***“hayatın zelil bir mecburiyeti”***²⁵⁵ olarak kabul eden Lâmia bu duruma bir türlü alışamamaktadır. Ama bu evlilik Lâmia’yı çok değiştirir, görünüş olarak serpilip güzelleşir, ruhça da olgunlaşır. Evlerine gelen Kemal Bey’in İstanbul’daki kızkardeşinin oğlu Dr. Vedat, Lâmia’nın yaşamında bir dönüm noktası olur. Çünkü Kenan’ın arkadaşıdır ve onun aile yaşamını yakından tanımaktadır. Dr. Vedat’ın Meryem Dudu adlı bir Ermeni kadının evinde yattığı bir gün Lâmia’nın da oraya gitmesi ve sobadan çıkan gazla zehirlenmenin ardından dolaşan dedikodular, Kemal Bey’in ve kızı

²⁵⁴ a.g.y.s. 152

²⁵⁵ a.g.y.s. 169

Makbule'nin sitemleri, Lâmia'yı kızıyla birlikte İstanbul'a dönmek zorunda bırakır.

Kütahya'dan ayrılmadan önce Dr.Vedat, Lâmia'nın onurunu korumak için tıpkı bir zamanlar Kenan'ın yaptığı gibi evlenme teklif eder, Lâmia'da bunu "fedakârlık istemiyorum" sözleriyle reddeder. Ardından İstanbul'da Dr. Vedat'ın muayenehanesinde Kenan'la tesadüfen karşılaşmaları ve Kenan'ın onun aşkını kazanabilmek için sabahlara kadar keman çalması, Lâmia'daki aşk hastalığını sona erdirir. Kenan'la biraraya gelmesinin olanaksız olduğunu iyice anlayan Lâmia, Dr. Vedat'ın teklifini kabul etmekle âdeta yeniden doğuşunu göstermektedir.

Romanın kadın figürü, hatta ikinci bölümün odak figürü Lâmia, yaşı ilerledikçe, edindiği tecrübeler doğrultusunda yaşadığı olayları daha iyi idrak ederek büyük acıların ardından mutluluğu yakalamaktadır.

3. Kenan'ın anne ve babası

Kenan'ın annesi Melek Hanım, yemiş tüccarı Salahâtin Efendi'nin son çocuğudur. Diğer kardeşleri erkek olduğu için babası onu hepsinden daha fazla sever. Daha on dört yaşındayken bir çok kısmetler çıkmasına rağmen bu saf, tecrübesiz kız gönlünü Nail'e kaptırır, babasının aksine aşkını, para ve mevkiye tercih eder. Evliliği bütün çabasına, fedakârlığına rağmen umduğu mutluluğu getirmez. "*Debdebe, saltanat, sūste*"²⁵⁶ gözü olmayan Melek Hanım bıraktığı zengin yaşamı, feda ettiği büyük umutlar için bir an bile pişman olmaz. Dokuma perdeli, basık, kara tavanlı köy evinin yoksulluğunu görmez, en zor anlarda bile neşesinden ve cesaretinden bir şey yitirmez.

²⁵⁶ a.g.y.s. 18

Yuvasına kanat geren Melek Hanım, kocasının hapse girmesinden sonra gittiği ağabeyi Saip Paşa'nın konağından Kenan'ın gördüğü kötü davranışlar karşısında daha fazla dayanamayarak Tilkilik'teki babadan kalan küçük eve taşınır. Burada Melek Hanım örgü işleri yaparak, gergef işleyerek çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır, onlara iyi bir anne olabilmek için didinip durur. Durmadan oğlunun üzerine titreyen bu şefkatli anne Kenan'ı *“biraz mesut görmek, dalgın gözlerine bir parça neşe ve hayat vermek için”*²⁵⁷ çareler arar, onun mutlu olması için elinden geleni yapmaya çabalar. Kenan'ın gece karanlıkta yalnız dolaşmaması, fazla yorulmaması için öğütler verir, biraz geç kalsa meraklanır, pencerenin önünde oğlunun dönüşünü bekler, ‘hasta olacaksın’ diyerek dizlerine yatırır.

Oğlunun iyi bir kızcağızla evlenip mutlu olabileceği hayalini kuran Melek Hanım, Kenan'a Paris'e gitme olanağı doğunca onun sanatçı yeteneğine inandığından destek olur ve babasından kalan Kemeraltı'ndaki dükkânı satarak oğlunu Paris'e gönderir, kendisi de Seydiköy'deki kızının yanına gider.

Kenan'ın yaşamının son günlerinde hatırladığı *“nahif omuzlarında yün atkısı; yorgun, hasta çehresine bir genç kız yüzü halâveti veren mâsum, mavi gözlü, bir teli bile ağırmamış koyu, kumral saçlı (...)”*²⁵⁸ annesinin sonu, Seydiköy'de *‘harap, loş bir mezarlık köşesinde yıkık, taşsız bir mezarda’*²⁵⁹ yatmaktadır.

Güntekin romanında okuyucuyu yaşamını sıkıntılarla, zorluklarla geçiren oğlu için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan tipik bir Türk annesiyle tanıştırmaktadır.

²⁵⁷ a.g.y.s. 37

²⁵⁸ a.g.y.s. 222

²⁵⁹ a.g.y.s. 287

Baba Nail Bey ise, dede Salâhattin Efendi'nin yanında kâtip olarak çalışmakta ve geçmişinde bir meslek lekesi bulunmaktadır. Bu leke bir para meselesinden dolayı Manisa muhasebe memurluğundan alınması ve bir daha memuriyet alamamasıdır. Her ne kadar mahkeme onu tutuklamak için yeterli delil bulamayıp beraat ettirmemişse de Nail bir türlü bu lekeyi silemez ve başka yerlerde iş aramak zorunda kalır.

Nail Bey, Salâhattin Efendi'nin gözünde “*çalışkan, fakat biraz havai bir İstanbul çocuğuydu.*”²⁶⁰ Nail'i “*güzel ut çaldığı için arasına ziyaretlere, işret âlemlerine davet ediyorlardı.*”²⁶¹ Salâhattin Efendi hoşlanmadığı, sırf kendisine acıdığı için yanında tuttuğu Nail'i kızıyla olan maceradan dolayı kovar.

Bir ara Denizli'de yeni bir memuriyet almayı başaran Nail aslında kötü bir adam değildir, ama son derece talihsizdir. Karısını, on sekiz ay ara ile doğan çocuklarını biraz daha mesut ve rahat görebilmek için elinden gelen çabayı gösterir, ama talihsizlik bir türlü yakasını bırakmaz, her gün biraz daha sıkıntıya düşer. Nail Bey, Aydın vilâyetinin bütün kasabalarını birer birer gezmeye başlar, memuriyet ve memleket değiştirir ama hiçbirisinde tutunamaz. Ailesini yoksulluk içinde gördükçe eriyip biter, ilk aşk heyecanları içinde bugünleri tahmin edemeyeceği için kendi kendine lânetler yağdırır. Hiçbir işte tutunamayacağına inanan Nail, derdini unutmak bahanesiyle tekrar içmeye, sağlığı gibi ahlâkı da günden günden bozulmaya başlar. Bir ara çok para kazanır, o zaman daha canlı ama sinirlidir. Bir gece jandarmalar evi basarak bir sebep söylemeden onu alıp götürürler. Karısı Melek Hanım'a kocasının yeni

²⁶⁰ a.g.y.s. 17

²⁶¹ a.g.y.s. 17

bir iftiraya uğradığı söylenir. Ama bu defaki iftira değil *“âdi, cüretli bir hırsızlıktı.”*²⁶² Nail de bunu açıkça itiraf eder. Kendini aylarca süren mahkeme de şu şekilde savunur:

*“Başka türlü yaşamak imkânsızdı. Çoluk çocuğum aklıktan ölecekti”*²⁶³ sözleriyle ailesi için durmadan çırpınıp durduğunu ortaya koyarken kendini bu hale düşüren topluma ve kaderine isyan etmektedir.

Nail, karısı ve çocukları kendisini hapishaneye görmeye geldiklerinde son derece umutsuzdur, çocuk gibi ağlamaktan başka bir şey yapamaz. Hapishanede öldüğünde oğlu Kenan’a ardından altın kaplamalı küçük bir saatini ve çakısını bırakır. Ama asıl bıraktığı önemli miras ise musiki yeteneğidir.

Güntekin bu figürüyle sınıflar arasındaki farklılığın doğurduğu sorunları ve halk kesiminin yaşayabilmek için verdiği amansız mücadeleyi çarpıcı bir dille yansıtmaktadır.

4. Kenan’ın kızkardeşi Afife ve ailesi

Kenan’ın kendisinden on sekiz ay küçük kızkardeşi Afife yaramaz bir çocuk olarak yetişir. Romanda pek fazla yer almayan Afife, Kenan’ın sadece son günlerinde uğradığı Seydiköy’de evindeki davranışlarıyla dikkati çeker. Kenan’ı karşılamak için yeni elbisesini giyer, annesinden söz ederken çocuklarının uygunsuz davranışlarına canı sıkılır, hatta kaşıyla gözüyle onları tehdit eder, kocasının çorabındaki deliğe bakar, minderde unutulmuş bir lamba bezini gizlemeye çalışır. Yer sofrasına oturdukları için *“artık ayıplamazsın*

²⁶² a.g.y.s. 18

²⁶³ a.g.y.s. 19

ağabey. Ne yapalım, biz köylü insanlarız” diyen *“çok kalacak mısın ağabey?”* *“annemizin mezarına daha taş da yaptıramadık, ele güne karşı pek de ayıp oluyor amma”*²⁶⁴ diye konuşan bu ürkek tavırlı, şişman, utangaç Afife eski Afife’den bambaşka birisidir artık.

Afife’nin kocası ve çocuklarının da Kenan’a karşı davranışları çok ilginçtir. Ürkek tavırlı çocuklar Kenan’ın elini dudaklarının ucuyla öperler. Pos bıyıklı, iri yarı bir adam olan enişte de hatırını sorar o kadar.

Afife ve ailesinde tipik Anadolu köylüsünün ürkekliği, çekingenliği ve yaşamı konu edilmektedir.

5. Kenan’ın büyük dayısı Saip Paşa

Kenan’ın diğer dayıları Hilmi, Necip ve Mesut Bey’lerin aksine Saip Bey yükselmiş ve zengin bir adam olmuştur. Dış görünüşüyle ilgili öğrenebildiğimiz dayının sadece *“şiş kapaklı, iri devrik gözleri”*²⁶⁵ dir. Saip Paşa’da sönmez bir gelecek hırsı mevcuttur. Babasından kalan yaşamdaki tek değer servet, mevki ve itibar olduğuna inanan Saip Bey *“bir paşalık ile üç beş nişan elde etmek için Mabeyne dünya kadar para yedirmişti. Nasıl ki son zamanlarda İzmir’de, bütün faaliyet ve kudretini de belediye reisi olmağa sarfetmişti. Kışın konağı, yazın kulesi tekke gibi işler, hacıdan hocadan bir takım tufeyliler, dalkavuklarla dolup taşardı. Âdeta muntazam teşkilât yapmıştı. Nüfuzundan istifade edebileceği şahıslardan hiç birini ihmal etmez, bağbozumunda İstanbul’daki hâmlerine denk denk üzüm, incir gönderir, şehre her yeni vali geldikçe âdeta karşılama şenlikleri tertiplerdi.”*²⁶⁶

²⁶⁴ a.g.y.s. 286

²⁶⁵ a.g.y.s. 21

²⁶⁶ a.g.y.s. 21-22

Saip Paşa'nın Karantina semtinde zengin konağı, Bozyaka'da muhteşem bir kulesi vardır. Bunların dışında *“Bozyaka'daki bağının bir köşesinde, asıl binadan uzak bir mesafede, güzel, küçük bir köşk yaptırmıştı. Arasına vali, defterdar, kumandan gibi büyük adamları eğlencelerine davet eder, onları bir hususi dairede ağırlardı.”*²⁶⁷

Yaşamdaki tek endişesi mevkiini, geleceğini korumak olan Saip Paşa'nın kendisine zarar verecek kişi ya da kişilere tahammülü yoktur. Kızkardeşi Melek'in Nail'e kaçmasının ardından aile itibarını koruyabilmek için Nail'i tutuklatmak ister. Kendisine başvuran kızkardeşini hapisteki kocasıyla *“hiç bir âlakası kalmadığına dair resmî ve şer’î talâkname ibraz etmesi”*²⁶⁸ koşuluyla evine kabul edeceğini belirtirken bir kez daha itibarını ve mevkiini düşünen bir kişi olduğunu ispatlamaktadır.

Saip Paşa kızkardeşini evine kabul etmekle birlikte Kenan'ı bir türlü sevmeyiz. Kenan on bir yaşında olmasına rağmen dayının gözünde zavallı bir hırsızın oğludur:

*“Terbiyesine ne kadar gayret edilse netice vermeyecekti. Mutlaka babası gibi olacak, hayatını hapishanede, hatta ihtimal darağacında bitirecekti. Zaten bu yaşta, bu boyda o serseriye benzemiyor muydu? Bu çocuğun mazlum, halîm, çekingen tavırlarına inanmak doğru olmazdı. Babası da görünüşte böyleydi. Fakat fırsat buldukça hangi fenalıktan geri dururdu.”*²⁶⁹

Paşa yukarıdaki sözleriyle bir anlamda kendi sınıfına dahil olmayan kişilere karşı aşağılayıcı bir tutum takınmaktadır..

²⁶⁷ a.g.y.s. 46

²⁶⁸ a.g.y.s. 19

²⁶⁹ a.g.y.s. 21

Dayı Kenan’a karşı daima ağır, zehir gibi acı sözler söylemekten kaçınmaz, hatta bunu bütün ev halkı önünde ortaya koymaktan âdeta zevk alır. Cebinden kıymetli altın saati çalındığı zaman da Kenan’a en iğneleyici sözleri söylemekten çekinmemiştir. Onu hırsızlıkla suçlarken aslında kendisini ilgilendiren nokta Kenan’ın hırsız olması değil, böyle birisi yüzünden itibarının sarsılacak olmasıdır.

Saip Paşa, Kenan’ın iyi keman çalan Mesut Bey’den haftada birkaç saat ders aldığını duyunca alaylı bir tarzda şu sözleri söylemeden de edemez:

*“Bu çocuğa adam olmaz derken yalan mı söylemişim? Mektep hocalarından utanır oldum. Her görüşte şikâyet ediyorlar. Heyamola ile sınıf geçiyormuş. O da benim hatırım için ha. Aklını kemana vereceğine derslerine verse ne olur? Amma, babasına hayrul’ halef olmak lâzım. Artık aklım kesti. Yeğenim çalgıcı olacak, düğünlerde çingenelerle birlikte keriz havası çalacak.”*²⁷⁰

Yeğeni hakkında bu şekilde konuşmaktan utanmayan ve ona böyle bir geleceği lâıık gören Paşa, Kenan’ı okulu bitirince Zeytinburnu fabrikası gibi bir askerî sanat kurumuna vermek istediğini bağ komşusu Münir Bey’e anlatırken bir kez daha Kenan’la ilgili düşüncelerini ortaya dökmektedir:

“Malûm ya bizim haylaz bir yeğen var. Tembel, miskin bir şey. Nizam altına almak, lâkırdı dinletmek mümkün değil. Adam olmayacağına eminim. (...) Bin zahmetle bu sene idadiyi bitirdi. (...) Bu çocuğu mekâtib-i âliyeden birine göndermek beyhude. Zeytinburnu fabrikası filân gibi bir askerî

²⁷⁰ a.g.y.s. 28

*sanat müessesesine vermeli, diyorum. Hem belki bir sanat öğrenir, hem de böyle yerlerde sıkı bir asker inzibatı vardır.”*²⁷¹

Saip Paşa Kenan’ın adam olmayacağına inanır ve onu esnaf yapmak ister. Ama Münir Bey’in araya girmesiyle Kenan’ı mühendis okuluna gönderirler. Paşa’nın Kenan’a karşı duyduğu kin ve öfke, Kenan Avrupa’ya giderken de devam eder. Paşa, Kenan’a Kemeraltı’ndaki dükkândan gelen bir iki yüz lirayı üç ayda yiyeceğini, dördüncü ayda İzmir’e dönmek zorunda kalacağından gidiş-dönüş bileti alması tavsiyesinde bulunur. Ama Paşa tahmininde yanılır ve sandığı gibi Kenan hemen değil, dört yıl sonra yurda geri döner.

Kenan’ın Türkiye’ye dönüşünde ünlü bir sanatkâr olmasıyla Paşa’nın davranışlarında gözle görülür farklılıklar yaşanır. Onun gözünde Kenan artık *“sefih bir hırsızın oğlu”* değil, *“hur-i didesi”, “medârı iftihar”* ²⁷² *“kerizci”* değil, *“opera çıkaran bir operatör”*²⁷³ dür. Bir zamanlar hırsızlıkla suçlayarak konağından kovduğu yeğenine İstanbul’a telgraf üstüne telgraf çekerek İzmir’e davet eder. Eskiden Kenan’ın mutlaka sürüneceğini söyleyen Paşa, şimdi onunla iftihar eder. Gelişini gazetelerle ilân ettirir, hatta bir gazetede altına *“Şehrimizin Belediye Reis-i Muhteremi ve bestekâr Hüseyn Kenan Beyin dayısı Saip Paşa Hazretleri”*²⁷⁴ yazısını yazdırarak kendi fotoğrafını, başka bir gazetede de Kenan ile kendi resmini koydurtur.

Dayı yaşamının son döneminde felç olur ve güçlkle konuşur. Belediye başkanlığı umudu da kalmayınca Kenan’ın olması için akla hayale

²⁷¹ a.g.y.s. 28-29

²⁷² a.g.y.s. 41

²⁷³ a.g.y.s. 225

²⁷⁴ a.g.y.s. 10

gelmeyecek vaatlerde bulunur. Bunu yapmak istemesinin sebebi de Kenan'a sadece mühür bastırmak, idarenin de yine kendinde kalmasını sağlamaktır.

Belediye başkanlığından ayrılarak Karantina'daki konağına çekilen ün düşkünü Paşa, evinin kapılarını tekke gibi açar, giren çıkan belli değildir. Çoğunlukla eski belediye memurlarının bulunduğu bir sürü insan Paşa'nın servetinin son parçalarını bir güzel yerler, gece gündüz yeni idareyi çekiştirir, türlü iftiralarla yeni belediye başkanını eleştirirler. Vücudu bir yıl içinde balon gibi sönen ama hâlâ ruhu eskisi gibi ateşli olan Paşa kendisine yaltaklananlar arasında yaşamını geçirir.

Sadece itibarını ve mevkiini korumaya çalışan kişilerin yaşamdaki başarılarının kalıcı, ömür boyu olamayacağı bu figürle gösterilmeye çalışılmıştır.

6. Prens Vefik Paşa ve kızı prenses Cavidan

Kırk yıl önce Mısır'daki ailesi tarafından Paris'e tahsile gönderilen prens Vefik Paşa, orada az çalışıp çok eğlenir, dönüşünde Münir Bey'le birlikte Danıştay üyeliğinde bulunur. Prens *“kibar, centilmen, biraz sefahate meyilli bir adamdır.”*²⁷⁵

Büyük emellere, büyük düşüncelere bağlanmaya ruhu elverişli olmayan prens *“kendisini bir vazife esiri olamayacak kadar geniş fikirli, bir hayat intizamı kabul edemeyecek kadar sanatkâr ruhlu zannedirdi.”*²⁷⁶

Yaşamı kadar kişiliği de oldukça karmaşık olan Vefik Paşa, karısının ölümünden sonra hiçbir ciddi işle uğraşmaz. Portatif eczanesi ve kıymetli

²⁷⁵ a.g.y.s. 6

²⁷⁶ a.g.y.s. 6

tesbih koleksiyonuyla birlikte kızını da yanına alarak memleket memleket gezmeye başlar. Avrupa'daki kibar su şehirlerinin, at koşularının, sergi ve tiyatroların sezonunu hiç kaçırmaz. Gittiği yerlerde sanatkârlarla düşüp kalkmayı bir erdemlilik saymakta, bu durumunu hoş karşılamayan akrabalarının kendisine ‘hafif ahlâklı sanat serserisi’ demelerine *“sanat asaleti hiç bir asaletle kabil-i mukayese değildir. Bu sanat serserisi ünvanı bana bütün ünvanlarımdan ziyade gurur veriyor”*²⁷⁷ diye cevap vermektedir.

Kendisine ‘prens’ denildikçe sıkılır, ama bu ünvanının bilinmemesine de tahammül edemez. Saf kan bir prens olduğunu öğrettikten sonra da kim olduğunun unutulmasını isteyecek kadar da anlaşılması güç birisidir. Sanatçı çevresi lokanta ve meyhane duvarlarını süsleyen ölü doğa ressamı, ya da sarhoşluk yüzünden orkestralardan kovulmuş serseri çalgıcıdır. Bu kişiler prensten düşünce alışverişinde bulunurlar, prens de sanata ait düşüncelerle birlikte onlara bir miktar para verir. Bununla prens sanatsal bir ruh taşıyan insanlara arka çıktığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Prens Vefik Paşa heyecanlar hissettiği zaman Fransızca, iş ve politikadan söz ederken de İngilizce, sıradan konularda da Türkçe veya her üç dilden kurulu cümlelerle konuşur. Kenan’ın bestesinden hayranlıkla söz ederken yarı Fransızca yarı Türkçe kızına verdiği cevap şu şekildedir:

*“Ekseküsyon’un ‘fomö’ bir şey olacağını tahmin etmem. Zannedirim, mehtap senin ‘empresyonabilite’ ni artırdı.”*²⁷⁸

Bu çok bilmiş prens bilgiliğini asıl Münir Bey’in üzüm müzesinde gösterir. Müzeyi *“sanayi-i nefise”*²⁷⁹ ye benzeten prens, üzümle güzel sanatlar

²⁷⁷ a.g.y.s. 6

²⁷⁸ a.g.y.s. 9

²⁷⁹ a.g.y.s. 5

arasında bir ilişki kurarak Doğu'da şiir şaraptan yani üzümünden, Yunan'da tiyatro 'Baküs' ayinlerinden doğmuştur şeklinde bir konuşma yapar. Bozyaka'daki Şem'i Dede için “ *bu şarkta ne “pitoresk” adamlar var*” ²⁸⁰ , Kenan'dan da “*sanatkârı bu kadar artistik ve karakteristik bir dekor içinde tanıdığımıza memnun oldum*” ²⁸¹ diye konuşurken de kendini yükseklerde gösterme çabası ve her şeyi bildiğini sanan tavrıyla karşılaşmaktayız.

Kendisini sanatın ve hanedanlığın ayrılmaz parçaları olarak gören prens Vefik Paşa sonunda Lehli bir şantözle evlenerek Avrupa'ya gittiği skandalıyla sahneden çekilmektedir.

Vefik Paşa'nın kızı prenses Cavidan babasının yanlış yaşam felsefesinden dolayı iyi bir eğitim alamamıştır. O da babası gibi sanatı değerli bir süs olarak kullanır. Ama güzel bir yüzü, renkli, göz aldatıcı bir zekâsı vardır. Dergilerden, edebiyat kitaplarından, sanat dedikodularından toplanmış köksüz ama süslü, renkli düşüncelerini oldukça iyi idare edebilir, babası gibi konuşmaya başlar başlamaz kendini ele vermez.

Cavidan zeki, zarif, terbiyelidir. Tanıyanlar onu “*nadir bir kemal nümunesi*”²⁸² olarak görürler.

“*Prenses tıpkı bir kuyumcu elinden çıkmış gibidir. Görünüşte hiçbir kusuru, eksiği yoktur. Evlendikten sonra güzelliğinden ziyade ruhsuz oluşundan dolayı Kenan ne yaparsa yapsın Cavidan'da bir güzel heykel, bir sanatkâr resimden başka bir şey göremez.*” ²⁸³ Gerçekten de Cavidan'ı

²⁸⁰ a.g.y.s. 14

²⁸¹ a.g.y.s. 13

²⁸² a.g.y.s. 216

²⁸³ a.g.y.s. 216

Kenan'dan çok musikisi ilgilendirir. Ona göre bu musiki sustuğu an Kenan'da yoktur.

Prenses son derece gururludur. Üzüntülerini, dargınlıklarını gizlemeyi bir meziyet sayan Cavidan en sinirli olduğu zamanlarda bile sinirliliğini göstermez, sahte ve küçümseyici bir kayıtsızlıkla hareket eder. Evliliğinde yaşanan büyük olayları bile sakinlikle karşılar. Her yerde prenses olduğunu hissettirmeye çalışan bu kadın, Kenan'a ve onun çevresine karşı küçümseyici davranışlar içine girer. Bu bakımdan Bozyaka'yı değersiz, insanlarını seviyesiz, eğlencelerini de sıkıcı bulur. Lâmia'nın kendinden geçerek dinlediği ninni için *"bu âdi ninniye âdeti bir sanat eseri ruhu veriyorsun"*²⁸⁴ ve Kenan'ın taptığı Şem'i Dede için de *"meczip bir dilenci"*²⁸⁵ diye söz eder. Bu düşünceleriyle Cavidan kendi sınıfından olmayan insanlara değer vermediğini gözler önüne sermektedir. Cavidan yuvası yıkılırken kocasıyla konuşmak yerine uzak akrabası olan Namık Behçet Bey'le konuşmayı tercih eder ve bu konuşma esnasında Kenan'ın kendisini nasıl hayal kırıklığına uğrattığından söz ederken evliliğinin sırlarını da vermekten geri kalmaz:

*"Hayatımın böyle olacağını tahmin etmemiştim. (...) Kenan'ın sanatı beni aldatmıştı. Bu kadar yüksek bir sanatkârın elbette çok yüksek bir kalbi, çok başka bir insanlığı olacak diyordum."*²⁸⁶

Yetişme tarzı itibarıyla farklı çevrelerin insanları olan Kenan'la Cavidan anlaşılamazlar. Çünkü Cavidan'ın sınıfında *"zarafet, muvaffakiyet, şöhret, servet, ihanetle beraber (...) "*²⁸⁷ yürümeyen bir aşka yer yoktur.

²⁸⁴ a.g.y.s. 229

²⁸⁵ a.g.y.s. 226

²⁸⁶ a.g.y.s. 265

²⁸⁷ a.g.y.s. 238

7. Binbaşı Kemal Bey ve kızı Makbule

Kemal Bey “*iri yapılı, uzun bıyıklı kıranta*” bir adamdır. *‘Meşin gibi sert ve esmer cildi, heybetli kara gözleri vardı. Saçlarını dibinden kestirmişti. Başının çibanlı ensesine yakın olan kısmının derileri büküm büküm olmuştu.’*²⁸⁸

Dış görünüşü bu şekilde verilen Binbaşı Kemal Bey trende tanıştıkları Lâmia’nın durumunu yüzbaşidan öğrenince kızının Kütahya’ya kadar arkadaşlık yapmasına engel olur. Ama daha sonra Lâmia’ya karşı davranışlarını değiştirir. Çünkü Lâmia’nın sanıldığı gibi ahlâksız bir kadın olmayışı, tam tersine namusunu korumaya çalışması ve bu uğurda adam öldürmekten bile kaçınmayışı Kemal Bey’i çok etkiler. Hatta hapishanedeki Lâmia’ya yardım edebilmek için sürekli görüşmeler yapar, beraat edince de himayesi altına almak ister. İyice düşünüp taşındıktan sonra da nikâhına alır.

Kemal Bey temiz, ciddi, emekliye ayrılmış bir adamdır. Önceleri geçmişi şüpheli genç bir kadınla evlenmekle herkesin kendisine güleceğini sanır. Zamanla onu yakından görmek bile ihtiyar kalbinin dayanamayacağı bir mutluluk olur.

Binbaşı çevresine başından çok felâketler geçmiş Lâmia’yı maddi sıkıntıdan daha doğrusu yeni bir sıkıntıdan kurtarmak için aldığını söyler ama ona karşı acıma duygusu taşımasına rağmen, bu duygu yavaş yavaş yerini aşka bırakır. Binbaşı’nın Lâmia’ya karşı duyduğu aşktan utandığını hissettiren sözleri aşağıdaki şekildedir:

²⁸⁸ a.g.y.s. 126

“Gençliğini bana vakfettin. Sana hayatımı versem minnetimin binde birini feda edemem. (...)”²⁸⁹

Kemal Bey’in kızı Makbule on altı, on yedi yaşında, ufak tefek, yusuvarlak, haşarı, tuhaf huylu bir kızdır. Her iki ayda bir tanıdığı, gördüğü erkeklerden birini uzaktan uzağa sevmeye kalkan, Lâmia’ya uzun uzun dert yanan ***“babam beni ona vermezse vallahi billahi öleceğim”²⁹⁰*** diye ağlayan deli dolu birisidir. Lâmia’yla da oldukça iyi anlaşır, ona arkadaş olur, hatta Lâmia’ya ‘anne’ diye de hitap eder. Makbule ***“ hep kendi kendine gelin güvey olur, bu çeşitli bey ve efendilerden hemen hiç birisi sevildiğini öğrenemez.”²⁹¹*** Bir süre sonra Lâmia’nın bile bu deli dolu aşklardan biri sandığı Dr. Vedat’a karşı aşkı diğerlerine benzemez. Ama ne yazık ki bu aşk tek taraflı olarak kalmaya mahkûm olacaktır.

8. Dr. Vedat

Kemal Bey’in İstanbul’daki kızkardeşinin oğlu Dr. Vedat yaşamdan zevk alan, gittiği her yeri neşelendiren, mevki düşkünü olmayan bir gençtir. Binbaşı Kemal Bey ***“ona güneş efendi”²⁹²*** adını takmıştır. Çünkü Vedat geldiğinde evlerine güneş girmiş gibi olmaktadır. Onun neşeli, şakacı, oynak karakteri sayesinde ev halkı kışın nasıl geçtiğini anlamaz.

Vedat ilk geldiği gün dönemin II. Abdülhamit devri İstanbul’undan ilginç olaylar anlatırken bir yandan da karakterini ortaya koymaktadır.

²⁸⁹ a.g.y.s. 169

²⁹⁰ a.g.y.s. 184

²⁹¹ a.g.y.s. 184

²⁹² a.g.y.s. 182

Kütahya'ya sürgüne gönderildiğini, edebiyatçıların en büyük tehlike olarak nitelendirdikleri sürgün yolculuğunu arkadaşlarıyla birlikte bir düğün alayına benzettiğini hatta başlarına verilen yüzbaşı ve jandarmaların da kendilerine uyarak eğlenceli bir yolculuk geçirdiğini anlatır. Ayrıca neşenin çok sağlıklı bir şey olduğunu bu bakımdan birçok hastalığı kahkahayla tedavi ettiğini de açıklar. Vedat eğlenmeyi çok sevdiğini ama işi gereği günlerce hastaneye kapalı kalması gerektiğinden kendini dışarı attığında oyalanmak ve bir parça işten uzaklaşabilmek için karagöz oynattıklarından da söz eder.

Vedat'ın Lâmia'yla ilgili ilk düşüncesi, dayısı gibi ihtiyar birisiyle evlenen bu kadının aşağılık, ahlâksız bir kişi olduğudur. Ama zamanla Lâmia'nın karakterini ve ahlâkını yakından tanıyınca saygı duyulacak bir insan olduğunu anlar ve onunla çok iyi arkadaş olur. Kenan ve eşi prenses Cavidan'ı da yakından tanıması Lâmia üzerinde etkili olmuştur.

Lâmia'yla birlikte adı zehirlenme olayına karışan Dr. Vedat ona evlenme teklifinde bulunmasına rağmen beklediği cevabı bulamaz. Vedat İstanbul'da Lâmia'yla tekrar karşılaşınca bu defa evlenme teklifini kabul eden zavallı, talihsiz kadını yaşama bağlayabilmek için elinden gelen gayreti göstermeye hazırdır artık.

X. “DUDAKTAN KALBE” ROMANINDA ÜSLÛP ve ANLATIM TEKNİĞİ

1. Üslûp

Bilindiği gibi 1839 yılındaki Tanzimat Fermanının ardından Batı edebiyatından yapılan ilk çeviriler Fransız şair ve yazarlarından olmuştur.

Dolayısıyla 20. yüzyıl Türkiye'si'nin ilk döneminde Tanzimatla birlikte gelen Fransızca konuşma çabası aydın kesim arasında âdeta bir moda haline gelmiştir. Reşat Nuri Güntekin de o dönemdeki diğer Türk yazarları gibi Victor Hugo, Lamartin, Rousseau v.b Fransız yazarlarından etkilenmiş ve bu etkiyi ister istemez ilk yapıtlarında açığa vurmuştur. Bu bakımdan ‘Dudaktan Kalbe’ romanında az da olsa Fransızca sözcüklere rastlamaktayız. Bunlar arasında “*ekseküsyon fomö*”, “*kumpanya*”, “*supe*”, “*fön prömiye*”, “*âlafranga*” gibi sözcükleri sayabiliriz.

Güntekin yaşadığı dönem itibarıyla romanında Fransızca sözcüklerin yanısıra Osmanlıca sözcük ve cümleleri de kullanmıştır. Örneğin, “*sanay-i nefise*”, “*Mah-ı Seher*”, “*tümle-i asabiye*”, “*Leb-i Nigarım*”, “*ehl-i dil*”, “*tûy-i nigâr*”, “*med-ü sena*”, “*tecerrüd*”, “*yar-ı vefakâr*”, “*insikar-ı hayâl*” gibi. Roman boyunca karşılaştığımız bu Osmanlıca sözcüklerle birlikte cümlenin tamamını dahi anlayamayacağımız Osmanlıca cümleler de vardır. Anlatıcı okuldaki bir müdürden söz ederken:

“*muallim-i mümâileyhin vatanpervane milli şarkılarla vicdan-ı şebabı tehyîç edeceği yerde fenn-i terbiye prensiplerine mugayir birtakım malâyânîyât ile izaa-i evkat ettiğine*”²⁹³ der.

Görüldüğü gibi günümüz Türkçesinden tamamen farklı, ancak sözlük yardımıyla Türkçe’ye çevirebileceğimiz satırlar da romanda yer almıştır.

‘Dudaktan Kalbe’de özellikle ‘eski kuşak’ diye adlandırdığımız yaşlı kesimin dili daha çok Osmanlıcaya kaymaktadır, yani genç kuşağa nazaran günümüz Türkçesine daha az uygun sözcük ve cümleler kullandıklarına tanık

²⁹³ a.g.y.s. 34

oluruz. Vefik Paşa'nın bağ komşusu Münir Bey'e yazdığı mektubu buna örnek gösterebiliriz:

*“Hem yâr-ı kadim nezdinde birkaç gün ihya-yı hâtırat-ı sebap etmek, hem Ayasuluğ harabeleri bakaya-yı bedîyesini intak ile huzur-i tarihte birkaç saat-i istiğrak geçirmek istiyorum”*²⁹⁴

Güntekin figürlerini almış olduğu eğitim ve içinde yaşadıkları ortama uygun sözcüklerle konuşturılmaktadır. Aydın kesim temsilcisi Münir Bey'in konuşması seviyeli, kültür düzeyi yüksek iyi bir eğitim almış kişilerde duyabileceğimiz türden sözcüklerle doludur:

*“Fahametlû pederinizin sadık bir eski arkadaşı sıfatıyla size muhteşem, hükümdarâne bir hediyem var. ‘Muhteşem, hükümdarâne’ deyişime gülüyorsunuz. Kimbilir şimdiye kadar size ne kıymetli hediyeler verildi. Bunları takdim edenler daima biraz kızardılar, size lâıyk bir şey olmadığını mahcubane söylediler. Ben, bilâkis hediyem için, gayet mağrurum prenses. Ebediyyen yaşayacak bir yâdigar, yedi senede vücûda gelmiş bir ‘şaheser’. ‘İnsan hayat da yaratabilir’ diye gösterebileceğim bir eser.”*²⁹⁵

Yukarıdaki örneğimizde Münir Bey'in prenses Cavidan'a kenarları oymalı bir billur tabak hediye ederken oldukça saygılı, seviyeli, biraz da Osmanlıca sözcüklerle konuştuğunu görmekteyiz.

Yazar sıradan halkın konuşmalarında daha basit, anlaşılır cümleler kullanmaktadır. Kütahya'daki yenge Huriye Hanım'ın Lâmia'ya: *“Kızım sen taş mısın? O pencerenin önünde nasıl donmuyorsun? Başımıza bir de hastalık mı çıkaracaksın”*²⁹⁶ sözleri oldukça yalın, sade bir dil kullanıldığının

²⁹⁴ a.g.y.s. 7

²⁹⁵ a.g.y.s. 8

²⁹⁶ a.g.y.s. 132

göstergesidir. Burada dikkatimizi çekmemiz gereken bir husus, yazarın Kütahya’da yaşayan Huriye Hanım figürünü bölgeye has bir ağızla konuşturmamış olmasıdır.

Güntekin yapıtında zaman zaman uzun cümleler kullanmışsa da kısa, okuyucuyu fazla yormayan, kolay anlaşılır kurallı cümleleri daha çok tercih etmiştir:

*“Temmuz girmişti. Lâmia bir akşam yine Kuzgun’la beraber bağda dolaşıyordu. Caddede bir araba gürültüsü işiterek kapıya koştu. O gelinceye kadar araba gitmişti. Yola iyiden iyiye basan akşam karanlığı içinde iki gölge gördü. Münir Beyi iri vücudundan tanıdı. Ötekini Kenan’a benzetti, birdenbire yüreği hopladı. Acaba o muydu?”*²⁹⁷

Şimdi de romanda yer yer karşılaştığımız uzun cümle kuruluşlarından bir örnek verelim:

*“Arasıra Karşıyaka’ya, Buca’ya, Bornova’ya gidildiği vakit mermer peronlu açık kapılardan ve pencerelerinin önlerindeki palmyelerin yelpazeleriyle titreyen brizbizleri arasından içlerindeki mobilyaları, avizeleri, renkli duvar kâğıtları üzerine asılmış tabloları gördüğü köşkler ona (Lâmia) oturulmaktan ziyade karşıdan seyretmek için yapılmış lüks oyuncaklar gibi görünürdü.”*²⁹⁸

‘Dudaktan Kalbe’de en çok uygulanan anlatım sanatları arasında benzetmeler yer almaktadır. Örneğin, anlatıcı odak figür Kenan’dan ders almayan bayanlar için ilginç bir benzetme yapmıştır:

²⁹⁷ a.g.y.s. 86

²⁹⁸ a.g.y.s.130

“Kenan’dan ders almayan küçük hanımların kemarı, Hege’de tahsilini bitirmeyenlerin piyanosu gibi noksan sayılıyordu.”²⁹⁹

Ayrıca Binbaşı’nın dış görünüşü betimlenirken ***“meşin gibi sert”***³⁰⁰ ifadesi geçmektedir. Görüldüğü gibi yapıtta benzetmeler “gibi” sözcüğüyle gerçekleştirilmektedir. Bu sözcükle yapılan benzetmelerin yanısıra anlatıcının Kenan’ın ***“esmer yüzünü bir bakır kırmızılığına”***³⁰¹ benzetmesi ya da Binbaşı’nın kızı için ***“kuş beyinli”***³⁰² sözcüğünü kullanarak kızının beynini bir kuşa benzetmesi şeklinde örnekler de vardır.

Romanda ***“bıçak sırtı kalmak”***, ***“kambarsız düğün olmaz”***, ***“çene çalmak”***, ***“ipe un sermek”***, ***“ayağını denk almak”*** gibi atasözü ve deyimlere de rastlanmaktadır. Bunun yanısıra ***“ah”***, ***“vah”***, ***“of”***, ***“ay”***, ***“a”***, ***“be”*** şeklindeki halk diline özgü nida sözcükler de bulunmaktadır.

Anlatıcı kimi zaman figürlerin adlarıyla hitap etmek yerine farklı biçimlerde okuyucuya tanıtır. Lâmia için ***“Kımalı Yapıncak”***, ***“küçük”***, Kenan için ***“ıslak sedefli dişli adam”***, ya da sadece ***“o”***, Mahmure’nin babasına ***“bey baba”*** demesini buna örnek gösterebiliriz.

Güntekin romanında çoğunlukla fiil cümlesi kullanmakta yer yer isim cümlelerini de aralarına serpiştirmektedir. Birinci ve ikinci bölümde ***“–dili geçmiş zaman”*** anlatım (***“Siyah Yıldızlar”***’ın anlatıldığı kısım şimdiki zaman), üçüncü bölümde ise geçmiş zaman anlatımla birlikte ara ara şimdiki zaman anlatım da söz konusudur. Fiil ve isim cümlelerini bir örnek üzerinde inceleyelim:

²⁹⁹ a.g.y.s. 40

³⁰⁰ a.g.y.s. 126

³⁰¹ a.g.y.s. 113

³⁰² a.g.y.s. 169

“Vakit geçiyor, keman bir türlü susmuyordu. Lâmia’nın sevincine biraz da

Fiil Cümlesi

hüzün karışmağa başlamıştı. Sevmek güzel seydi. Fakat ne yazık ki bu masalda

İsim Cümlesi

ötekiler gibi hicranla, ayrılıkla, belki ölümle bitecekti.

Fiil cümlesi

Nimet Hanım kocalı bir kadındı.”³⁰³

İsim cümlesi

Romanda birbirinin eş anlamlı sözcüklerin aynı cümle içinde yer verildiği örnekler de dikkatimizi çeken üslûp özellikleri arasındadır:

“Asıl sönenler, asıl ölenler vaktiyle o kadar genç bir ateş ve arzu ile yaşayan arkadaşları, akrabalarıydı”³⁰⁴ ya da “bakıyorsun bir gün her şey ölüyor, her şey kuruyor.”³⁰⁵

Romanda dikkatimizi çeken bir diğer nokta Güntekin’in kullandığı bazı sözcüklerdir. Bunlar günümüz Türkçesinde kullanmaktan kaçındığımız ya da artık eskimeye yüz tutmuş cinstendir. “Bilâkis, mütemadiyen, lâhza, selâmetlemek, zevcem, nüzül, şark” v.b örnek gösterebiliriz.

Anlatıcının okuyucuyu sıkmamak, anlatımdaki tek düzeliğe bir parça canlılık getirmek amacıyla uyguladığı yöntemlerden biri de aynı cümle içinde fiilleri arada dizmektir. Buna birkaç örnek verelim:

“Mütemadiyen içiyor, gülüyor, alay ediyorduk.”³⁰⁶

“Dinlemek, gülmek, lâzım gelecekti.”³⁰⁷

³⁰³ a.g.y.s. 60

³⁰⁴ a.g.y.s. 41

³⁰⁵ a.g.y.s. 105

³⁰⁶ a.g.y.s. 262

³⁰⁷ a.g.y.s. 254

*“Meryem Dudu, aile fotoğraflarından gazete, kitap resimlerine kadar eline ne geçtiyse bu halıların üstüne asmış, dikmiş, yapıştırmıştı.”*³⁰⁸

*“(...) nice insanlar benim seslerimle gülüyor, ağlıyor, seviniyor, mesut oluyor.”*³⁰⁹

Güntekin ‘Dudaktan Kalbe’de benzetmelerin yanısıra sıfatlara da yer vermiştir. Ama sıfatları birbiri ardına dizmek yerine, ona daha çok ismi niteleyeceği bir rol üstlendirmiştir:

“sâf çocuk”, “küçük menekşe”, “acı lezzet”, “tozlu yollar” gibi.

Bu arada romanda oldukça ilginç, hoş ifadelerle karşılaşmaktayız. Örneğin, Makbule için söylenen *“tombalak kız”*³¹⁰ sözcüğüyle anlamı yumuşatmak ya da güzel söylemek amacıyla ‘euphemismus’³¹¹ dediğimiz söz sanatı uygulanmaktadır. Aynı şekilde anlatmak istenilenin tam tersini ifade etmek için de ironi (tersinme) sanatından yararlanılmıştır. Tıpkı Kenan’ın sersemliğinin ve baş ağrılarının sebebini İstanbul havalarına bağlaması gibi. Anlatıcı aşağıdaki cümlede olduğu gibi istediğinin tam tersini ifade ederken ironiden yararlanır:

*“Kendisinin hiç kusuru yoktu. Sabahlara kadar çalgı ile sarhoşlukla, kumarla, kadınla geçirdiği geceleri kaale alınmağa değer miydi?”*³¹²

Romanda ayrıca Bozyaka’nın sesizliği için *“tansız Bozyaka”*³¹³ sözcüğü kullanılarak kişileştirme (Personifikation) sanatına da yer verilmiştir.

³⁰⁸ a.g.y.s. 193-194

³⁰⁹ a.g.y.s. 45

³¹⁰ a.g.y.s. 125

³¹¹ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 28

³¹² a.g.y.s. 75

³¹³ a.g.y.s. 244

“*Ayaktakımı*”, “*Arapderesi*”, “*Kızılçullu*”, “*tancığer*” bileşik sözcüklere de sık rastlamaktayız.

Eş anlamlı sözcüklerin yanısıra zıt anlamlı sözcükler de romanda bulunan anlatım özellikleridir: “*zevk-lezzet*” şeklindeki eş anlamlı sözcükten ziyade “*gece-gündüz*”, “*yaz-kış*”, “*büyük-küçük*” gibi zıt anlamlılar yoğunluktadır.

Biraz da üslûp incelemesinde önemli bir yer tutan retorik figürler denen söz sanatlarından hangilerinin romanda yer aldığını tesbit etmeğe çalışalım:

“*Halam nasıl? Bülent nasıl? Kalfa nasıl?*”³¹⁴

Yukarıdaki örnekte gördüğümüz gibi aynı sözcük cümle sonunda tekrarlanmaktadır. Bu retorik figürlerden “*epipher*” e girmektedir. Bunun yanında “*epipher*”in tam tersi olan “*anapher*”, yani cümle başında aynı sözcüğün tekrarını da rastlamaktayız:

“*Kütahya’daki hayatı ona (Kenan) İstanbul’dakinden daha renksiz, daha manasız geliyordu.*”³¹⁵ ya da “*Yepyeni heyecanlarla yepyeni bir insan olmaya başladığı bir yaşta, yepyeni bir dekor arasında bir canlı aşk romanının seyircisi, mahremi olmuştu.*”³¹⁶

Retorik figürlerde yer alan polysyndeton (bağlaç tekrarı) da romanda yoğun bir biçimde kullanılmaktadır:

“*Ne evin, ne etrafındaki hayatın sefaleti, ne de hatta kendi sefaleti!*”³¹⁷

³¹⁴ a.g.y.s. 171

³¹⁵ a.g.y.s. 36

³¹⁶ a.g.y.s. 130-131

³¹⁷ a.g.y.s. 130

Kenan'ın tuttuğu günlükte dile getirdiği Bozyaka bağlarındaki mehtabın anlatıldığı kısımlarda da polysyndeton sanatından yararlanılmıştır:

“Kimi bembeyaz karlar üstüne, kimi yapraklarını dökmüş ağaçlara, kimi taze manzaralara serpilmiş mehtaplar.”³¹⁸

Yukarıdaki örnekte dikkat edersek mehtapla birlikte doğa yansıtılmaktadır. Güntekin özellikle romanının ilk bölümünde son derece mükemmel doğa, çevre betimlemelerine yer vermiştir. Sonbaharın gelişiyile birlikte Bozyaka'daki manzara ustaca bir anlatımla gerçekten imrenilecek bir boyuttur:

“Sonbaharda havalar bulanmağa başlar, gökyüzündeki bulutlar dolaşır, rüzgârın önünde yapraklar uçuşurdu. Sararmış çardaklar, kurumağa başlamış ağaçlarda hevenkler sallanır, yerlerde sıra sıra hasırların üstünde yaldızlı gibi görünen üzüm kurur, yollardan mütemadiyen üzüm sepetleriyle yüklü arabalar, beygir kabileleri geçirdi.”³¹⁹

Doğa betimlerinde başarılı olan Güntekin aynı başarıyı fügürlerin dış görünüş betimlemelerinde gösteremez. Çünkü Güntekin romanda dış görünüşlerden ziyade onların karakterleri, davranışları, hareket biçimleri ve iç dünyalarıyla ilgilenmektedir. Örneğin, anlatıcı Lâmia'yı okuyucuyla tanıstırırken onun kaşının, gözünün renginden önce aşağıdaki tarzda ayrıntıya girmeyen bir anlatımı tanıstırmak için yeterli bulur:

“Nimet Hanımın yanında beyaz kısa etekli, açık yakalı on dört, on beş yaşlarında ufak tefek bir kız çocuğu vardı.”³²⁰

³¹⁸ a.g.y.s. 254

³¹⁹ a.g.y.s. 27

³²⁰ a.g.y.s. 50

Yazar özellikle Kenan aracılığıyla oldukça güzel şiirsel anlatımlar yapmaktan kaçınmamaktadır. İşte Kenan'ın Lâmia'yla yaşadığı aşk dolu günlerinde ifade ettiği şairane duygular şöyledir:

“Ben de bir zamanlar senin gibi çocuk oldum Kınalı Yapıncak. Ben de bir zaman yaklaşan ayrılık günlerine senin bu güzel yeşil gözlerinin mustarip korkusuyla baktım. Ben de bir aynı saadeti, bir aynı heyecanı mezarıma kadar kalbimde taşıyacağıma inandım.”³²¹

Bu duygular her ne kadar bazen cümle tekrarlarına yol açsa da sanatçı ruhlu Kenan'ın konuşurken bile âdeta şiir okuyormuşçasına bir anlatımla duygularını nasıl aktardığını başka bir örneğimizde görelim:

“Odam kalbime benziyor, ilerleyen yaşıma rağmen orada da daima böyle sessiz bir hayatın titreşimleri var. Orada da böyle gözlerin bir renkli vehmi sanılacak kadar hafif şeyler mütemadiyen çırpınıyor, titriyor, bir gizli ateşle nazik kanatlarını yakıyor. Odam kalbime benziyor.”³²²

Romanda zaman zaman anlatıcı da olaylara katılmaktadır. Bazen eksik kalan bir noktayı aydınlığa kavuşturmak gerektiğinde anlatıcı araya girer ve parantez içinde açıklama yapar. Vefik Paşa'nın gözlerini büzüp, baş parmağını kaşlarının arasına koyduğundan söz edilirken anlatıcı, okuyucuyu niçin böyle hareket ettiği sorusuyla karşı karşıya bırakmamak için araya girer ve parantez içinde şu ifadeyi kullanır:

“(Kendisine güzel bir fikir geldiği vakit daima böyle yapardı).”³²³

Başka bir örneğimizde de anlatıcı Lâmia için “en büyük sevgileri” dediği kişilerin kimler olduğunu parantez içinde açıklama yapma gereği duyar:

³²¹ a.g.y.s. 105

³²² a.g.y.s. 66

³²³ a.g.y.s. 11

*“Lâmia ona en büyük sevgilerinden (annesinden, babasından, Paşabahçe’deki yahılarından) bahsetmişti.”*³²⁴

‘Dudaktan Kalbe’de tamamlanmamış, yarım kalan cümlelere de rastlamak mümkündür. Cavidan’ın Namık Behçet Bey’e aile sırlarını anlatmasının ardından Kenan’ın bu konuyla ilgili günlüğüne yazdığı ve tamamlamadığı cümle şöyledir:

*“Sakın Cavidan, bu Namık Behçet’i (...)”*³²⁵

Bu örneğimizde anlatıcı figür cümlelerin sonunu getirmemektedir. Bunun nedeni anlatıma değişiklik kazandırma ya da okuyucunun cümlelerin sonunu tahmin edebileceği düşüncesi olsa gerek.

Güntekin’in romanda en sık uyguladığı anlatım özelliği ses tekrarını gerçekleştirmek için kullandığı sözcüklerdir. “*Üç beş nişan*”, “*çoluk çocuk*”, “*ağlaya sızlaya*”, “*hacıdan hocadan*”, “*bağıra çağıra*”, “*ufak tefek*” şeklinde örnekler gösterebiliriz. Bunun yanında anlam pekişmesi sağlamak için de arada aynı sözcüklerden yararlanmaktadır. Bunlar “*yorgun yorgun*”, “*baka baka*”, “*saya saya*”, “*utana utana*”, “*yer yer*”, “*ağır ağır*”, “*konuşa konuşa*”, “*sürü sürü*” gibi sözcüklerdir.

Bu bölümde Güntekin’in ‘Dudaktan Kalbe’ romanında uyguladığı üslûp özelliklerini saptamaya çalıştık. Çalışmamız neticesinde Güntekin, roman figürlerini ait oldukları sınıfa göre konuşturmaktadır. Ayrıca atasözleri, deyimler, eş ve zıt anlamlı sözcükler, anapher, epipher, polysynteton gibi bazı retorik figürler, betimleme ve benzetmelerle çok çeşitli üslûp özelliklerinden yararlanılmaktadır. Güntekin’in romanında kullandığı bazı Osmanlıca ve

³²⁴ a.g.y.s. 70

³²⁵ a.g.y.s. 265

eskimiş sözcüklere bakarak arkaik bir üslûp düzeyini, ama yaşadığı dönem açısından ele alacak olursak da şiirsel nitelikli yüksek bir üslûp düzeyini tesbit etmekteyiz.

2. Anlatım Tekniği

Reşat Nuri Güntekin'in 287 sayfalık "Dudaktan Kalbe" romanında aşk motifi yoğun olarak işlenmektedir. Ama bunun yanında figürlerin ruhsal yaşantılarına değinilip uzun ruhsal çözümlemelere de gidilmektedir. Üç ana bölümden oluşan roman, kendi içinde yine alt bölümlere ayrılmaktadır. İlk bölüm on yedi, ikincisi yirmi alt bölümü içermektedir. Üçüncü bölüm ilk iki bölümden daha farklıdır. Olaylar okuyucuya günlükten aktarılmaktadır. Günlükte ilk karşılaştığımız yer ve tarih Anadoluhisarı 1 Haziran, aralarda bazı günler atlanarak sonunda 2 Aralık tarihiyle noktalanmaktadır.

Romanda birinci ana bölüm odak figür Kenan'ın yaşamını, aşklarını konu alır, ikinci ana bölüm ise Lâmia'nın Kütahya çevresindeki yaşamını kapsamaktadır. Bu bölümde odak figür Lâmia'dır. Üçüncü ana bölümde Kenan'ın umutsuzlukları, ruhsal bunalımı, hayal kırıklığı günlüğünden aktarılarak okuyucuya sunulmaktadır.

Şimdi Güntekin'in romandaki sanatsal yönünü daha da netleştirmek için anlatım tekniğini oluşturan anlatım biçimini, anlatım konumu ve anlatım tutumunu inceleyelim.

Anlatım biçimi: Güntekin "ö" ve "ben" anlatım biçiminden her ikisini de romanında uygulamaktadır. "Dudaktan Kalbe"nin birinci ve ikinci bölümü "ö" anlatımla, üçüncü bölümü de "ben" anlatımla yazılmıştır.

“O” anlatımda romandaki olaylar bir anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Bu anlatım biçiminde anlatıcının olaylarla uzaktan yakından hiç bir ilgisi yoktur. Sadece tanık olduğu olayları anlatmakla yetinir. Ama bunu yaparken de olayların başını ve sonunu dilediği gibi yönlendirmektedir. Şimdi bunu örnek üzerinde görelim:

*“İzmir’e geldikten sonra artık babasından bahsedilmemişti. Yalnız bir sene kadar sonra yine bir jandarma neferinin bir sandık getirdiğini hatırlıyordu.”*³²⁶

Üçüncü bölümde anlatıcı işlevini yürüten roman figürü duygu ve düşüncelerini “ben” anlatımla ifade etmektedir:

*“Pancurlarım kapalı, odam gece gibi karanlıktı. Bir saatten beri piyanonun yanındaki koltuğun içinde uyuşup kalmıştım.”*³²⁷

Anlatım konumu: Yazar anlatım konumunda “kişisel”, “tanrısal”, “yansız” olmak üzere her üçünü de kullanmaktadır. “Ben” anlatımının kullanıldığı yerlerde daha çok kişisel anlatım konumu, “o” anlatımda ise tanrısal ya da yansız anlatım konumu egemendir. Karşılıklı konuşmaları içeren pasajlarda anlatıcının konumu yansızdır.

Anlatılan olayın öncesini ve sonrasını bilen, anlatılan figürün ruhunu okuyan, kafasından geçenleri bilen anlatım konumuna auktorial yani “tanrısal” anlatım konumu dendiğini “Diriliş” romanının anlatım tekniği bölümünden hatırlayalım.

³²⁶ a.g.y.s. 20

³²⁷ a.g.y.s. 204

Vereceğimiz örnekte evlere gittiği keman derslerinin parasıyla geçinmek zorunda kalan Kenan'ın ruh halini iyi okuyan, düşüncelerini ortaya koyan bir anlatıcıyla karşı karşıyayız:

*“Bu iş, haysiyeti, insanlığı kadar sıhhatine de dokunuyor, nahif vücudumu, hasta sinirlerini fazla yoruyordu. Ahretlikten yetişme hanımlara, hemen bir iki hava belleyip komşu delikanlılarına marifet göstermek için sabırsızlanan mahalle kızlarına keman öğretmek onun yapacağı şey değildi.”*³²⁸

Kenan'ın ağzından aktarılan üçüncü bölüm kişisel anlatım konumundadır. Yani *“anlatıcının roman figürleri arkasına gizlenerek dünyayı ve hayatı onların gözleriyle görmesi, onların bakışıyla algılamasıdır.”*³²⁹ Dayı belediye başkanlığına aday olması için Kenan'a ısrar eder. Kenan'ın bu konuyla ilgili düşünceleri aşağıdaki satırlarda açıkça ortaya çıkmaktadır:

*“Zavallı dayımı bu son ümidinden vazgeçirmek için çok uğraştım. Son ümidi diyorum. Çünkü ben belediye reisi olursam her gün daireye gelecek, geniş tecrübesinden istifade ettirecek, bana yalnız bir mühür basmak işi kalacak. Hülâsa, tam mânasıyla belediye reisliği edecek.”*³³⁰

Alıntıdaki cümleler anlatıcı ‘ben’in bakış açısından okuyucuya yansımaktadır.

Anlatıcının âdeta bir seyirci rolü üstlendiği anlatım konumu da yansız anlatım konumudur. Nimet Hanım’la Lâmia’nın arasında geçen konuşmalar yansız anlatım konumuna bir örnektir:

³²⁸ a.g.y.s. 35

³²⁹ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 25

³³⁰ a.g.y.s. 225

“– Abla dedi.

– Ne var Lâmia. Niçin öyle titriyorsun kızım?

– Bana hiç söyleyeceğin yok mu?

– Sende tuhaf bir hal var.

– Abla. Kenan Bey sana mektup yazıyor değil mi?

– !!!.

– Kenan Beyi unutmadın, değil mi Nimet Hanım!

– Niçin bunları soruyorsun Lâmia?

– Ben sizin bütün sırlarınızı bilmiyor muyum? Seni teselli etmek istiyorum abla!.”³³¹

Anlatım açısı: Romanda yansız anlatım konumunun yer aldığı kısımlar hariç, anlatım açısı içe bakıştır. Anlatıcı daha önce de belirttiğimiz gibi herşeyi bilen, gören bir anlatımla okuyucuya ulaşmaktadır. Lâmia’nın hamileliği sırasında yaşadığı duygular içe bakış açısıyla sunulmaktadır:

“Lâmia, o günden itibaren çocuğunu benimsedi ve araya vücutunda onun kımıldanışlarını hissedince artık dehşete düşmedi. Vaktiyle Kenan, hiç bir şey söylemeden kendisini göğsüne çekip öptükçe nasıl bir şey anlayamamış, geceleri uzun kanatlı böceklerle beraber hiç bir şey bilmeden onun lambasının ışığına uçmuşsa, şimdi de yine öyle hiç bir şey anlamadan, bilmeden, bütün düşünceleri doğacak çocuğa doğru uçuyordu.”³³²

³³¹ a.g.y.s. 85

³³² a.g.y.s. 133-134

Roman figürlerinin iç dünyalarına egemen olmayan bir anlatıcının açısı da doğal olarak dışı bakıştır:

*“Bir gece, odasından çıktı. Köpeğin gittiği tarafa doğru yürüdü. Daha on adım gitmemişti ki, hayretle durdu. Kütüklerin arasındaki tek bir zeytin ağacının altında beyazlı bir kadın vardı.”*³³³

Sunuş biçimi: “Dudaktan Kalbe” romanında en yaygın sunuş biçimi iç monolog ve bilinç akımıdır. Zaman zaman özellikle ilk bölümde betimleme sunuş biçimi kendini gösterir.

*“Edebiyat biliminde iç monolog, işlenen figürün iç dünyasını onun içinden geçirdiği kendi kendiyile konuşması biçiminde yansıtarak düşüncelerini, tasarımlarını, anılarını, çağrışımlarını dile getirme olarak tanımlanıyor.”*³³⁴

Bilinç akımı ve iç monolog romanın bütünüyle organik bir bağ oluştururlar. *“Bilinç akımı roman figürlerinin içinden geçirdiklerini doğal akışı içinde bilinç, bilinçaltı ve bilinçsizlikten nasıl kaynaklanıyorsa o biçimde dile getirme tekniğidir. İç monolog kişinin başkasıyla konuşur gibi mantık düzeni içinde kendi içinden konuşmasıyken, bilinç akımı onun içinden geçirdiklerinin o düzensiz, daldan dala uçan neredeyse sayıklamayı andırır bir başıbozukluk içinde ortaya çıkan cümleler, bağımsız cümle parçaları ve kelimelerin birinden ötekine akıp gidişidir.”*³³⁵

Şimdi bütün bunları yapıtta ayrıntılarıyla inceleyelim:

³³³ a.g.y.s. 67

³³⁴ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 98

³³⁵ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 99

“Bir zamanlar ben de genç oldum. Ben de başkaları gibi sevdim. Hâlâ da seviyorum. Fakat sevdiğim benim için öldü. ‘O’nu artık göremeyeceğim. Kocam genç yahut ihtiyar, güzel, çirkin olmuş bana ne. Değil mi ki iyi, namuslu bir insan. Bana yeter de artar bile.”³³⁶

Bu örneğimizde Lâmia Kenan’ı hâlâ sevmekte, ama bir araya gelmelerinin olanaksızlığını da çok iyi bilmektedir. Artık kendisi için önemli olan tek şey, yaşına ve görünüşüne bakılmaksızın namuslu bir adamla evlenmektir. Lâmia’nın iç dünyasını açığa vuran bu satırlar iç monolog yoluyla okuyucuyu gösterilmektedir.

Dr. Vedat’ın evlerine gelmesiyle her ne kadar romanda açıkça ifade edilmemişse de Lâmia’nın kalbi eski gönül macerasını yavaş yavaş unutmaya başlamıştır. Eskisi kadar acı çekmediğini kendi kendisiyle konuşması sırasında öğrenmekteyiz:

“Niçin acaba o kadar üzülmedim? Acaba onu eskisi kadar sevmiyormuyum? Buna çare yok. Ölünceye kadar bu aşka sadık kalacağım, onu unutmayacağımı biliyorum. İhtimal, artık bu acıya da alıştım. Onun için fazla ıstırap çekmiyorum. İnsan, her şeye alışıyor. Elbette bu, daha iyi.”³³⁷

Kenan’ın Lâmia’yla ilgili aşağıdaki düşüncelerini bilinç akımına örnek gösterebiliriz:

“Bu çocuğa acıyorum. Bu geceki hiçten vaka, bana tuhaf bir hüzün verdi. Zavallı Kınalı Yapıncak, odamdaki ışığın karanlıklardan çekip getirdiği o sessiz gece böceklerine benziyordu. Piyanoya başladığım vakit uyumak üzereydi, belki de uyuyordu. Gecenin içinden gelen bu sesler onu uyandırdı, ne

³³⁶ a.g.y.s. 167

³³⁷ a.g.y.s. 181

istediğini, ne yaptığını bilmeden -tıpkı o gece böcekler gibi- bu seslere doğru gelmeğe başladı. Yeşil yaldızlı kanatlarını lambanın ateşinde o kadar derin bir şevkle yakan böcekler gibi bu küçük mahlûk da musikin ateşinde yanmak istiyordu. Bu daha yeni yaşamağa başlayan küçük kız, ölümden bahsettiği vakit içim sızladı. Mânâsız rikkat.”³³⁸

Kenan bu satırlarda Lâmia’yı gece böceklerine benzetir, ardından musiki aşkıyla yanıp tutuştuğundan ve Lâmia’nın ölüm düşüncesinden birbiri ardına çağrışıma dayanarak söz etmektedir.

İç monolog ve bilinç akımının yanısıra romanda ağırlıklı olarak işlenen (özellikle birinci bölüm) başka bir sunuş biçimi de betimlemedir.

Vefik Paşa, Münir Bey ve Cavidan’ın Bozyaka bağlarında dolaşmaya çıktığı an, Güntekin’in usta betimlemeleriyle can bulmaktadır:

“Bağın nihayetindeki tahta kapıdan ince dikenli bir yola çıkmışlardı. Kurumuş dikenler arasından kertenkeleler hışırıyor, ağustosböcekleri etrafı dayanılmaz uğultu içinde bunaltıyordu.”³³⁹

Başka bir betimleme ustalığı da Lâmia’nın Nimet Hanım’a hediye ettiği “gipür” yaka modelinin tarifinde verilmektedir:

“Çardakların oymalı kafeslerinden asma yaprakları, üzüm salkımları sarkıyor, çam tepelerine doğmuş ayların etrafında pervaneler, uzun kanatlı gece böcekleri titriyor, salkımlarla dolu havuzlara sular akıyordu.”³⁴⁰

Geriye dönüş tekniği: Romanda özellikle Kenan’ın olayları aktardığı üçüncü bölümde sıklıkla geriye dönüş tekniği uygulamaları dikkat

³³⁸ a.g.y.s. 69-70

³³⁹ a.g.y.s. 12

³⁴⁰ a.g.y.s. 83

çekmektedir. Kenan'ın Lâmia'yla geçirdiği günlere geri dönüşü şu şekilde verilmektedir.

*‘Kınalı Yapıncak’i ilk defa burada kollarıma almıştım. Havaların bulanmağa başladığı bu sonbahar gününü hatırlıyorum. Lâmia, ayrılık günlerinin yaklaştığını düşünerek mahzunlaşıyor, gözleri ümitsiz bir melâlle doluyordu. O, ağlamağa hazırlanırken, ben gülüyor, çilli yanaklarına hafif fiskelerle dokunarak şaka ediyorum. (...)*³⁴¹

Zaman: Romanın dış zamanı yaklaşık üç yıllık bir süreyi ele alırken, çağrışımlar ve hatırlamalarla anlatılan iç zaman ise kırk yıla kadar uzanmaktadır.

Montaj: Montaj, *‘yazarın gerçekliği çok boyutlu yansıtmak amacıyla çok çeşitli alanlardan hazır ifade kalıplarından yararlanması, bu kalıpları kendi romanının anlatım dokusuna ustalıkla monte etmesidir.*³⁴²

Romanda montaj tekniğinin uygulandığı yer, son sayfadaki Kenan'ın ölümünü bildiren gazete haberidir:

*‘Belediye reis-i eskabı Saip Paşa’nın yeğeni Hüseyin Kenan Bey’in dün müntehiren vefat ettiğini teessürle öğrendik. Asabî bir rahatsızlıktan mustarip bulunan Kenan Bey, birkaç aydan beri dayısının Bozyaka’daki bağında ihtiyar-ı uzlet etmişti. Münevver ve vatanperver bir gençti. Musikiye istidadı vardı. Vakitsiz ölümü zayıttandır.*³⁴³

³⁴¹ a.g.y.s. 239

³⁴² Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 56

³⁴³ a.g.y.s. 287

Leitmotif: Leitmotif, *“bir alıntının ya da belli bir davranış biçiminin belli bir özelliğin roman boyunca birçok kereler tekrarlanarak kullanılmasıdır.”*³⁴⁴

Roman dokusunda en belirgin leitmotifler Lâmia için söylenen *“Kınalı Yapıncak”*³⁴⁵ Lâmia’nın Kenan’dan *“o”* diye söz etmesi³⁴⁶, Kenan’ın da annesini her hatırlayışında *“nahif” (zarif, ince)*³⁴⁷ sözcüğünü kullanmasıdır. Bu sözcükler bir anlamda okuyucunun dikkatini bir noktaya çekmek, yani odak noktaları oluşturmak amacıyla söylenmiş sözlerdir.

Anlatım tutumu: “Dudaktan Kalbe” romanında eleştiri, alay ve zaman zaman da onaylayıcı bir anlatım tutumu egemendir. Daha romanın ilk sayfalarında Güntekin aydın kesime karşı eleştirilerine başlamaktadır. Anlatıcıyla özdeşen Güntekin, prens Vefik Paşa’nın sanatçı çevresini şu satırlarda ifade etmektedir:

*“Lokanta ve meyhane duvarları için karpuz, üzüm, balık, istakoz levhası yapan züğürt “ölü tabiat” ressamaları, sarhoşluk yüzünden orkestralardan kovulmuş serseri çalgıcılar ondan “fikir” almağa gelirdi.”*³⁴⁸

Yukarıdaki örneğimizde anlatıcı Vefik Paşa’ya gelen kişilerin züğürt ressamalar ve serseri çalgıcılar olduğunu belirtirken fikir ve ölü tabiat sözcüklerini özellikle tırnak içine alır. Güya sanata ait çok şey bildiğini sanan Vefik Paşa, burada ironi bir tarzda eleştirilmektedir.

³⁴⁴ Gürsel AYTAÇ: Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s. 68

³⁴⁵ a.g.y.s. 224, 230, 234, 236, 237, 239,...

³⁴⁶ a.g.y.s. 137, 138, 140, 167, 180, 183,...

³⁴⁷ a.g.y.s. 14, 222, 227,...

³⁴⁸ a.g.y.s. 7

Ayrıca yazar Münir Bey aracılığıyla bir eleştiri daha yapmaktadır. İstanbul gazetelerinin yazacak bir şey bulamadıkları dönemde gazetelerden birinin Avrupa’da Kenan için yazılan yazıların tercümesini yaptığını açıklayan Münir Bey şöyle der:

“Avrupa bir adamın ehliyet ve ehemmiyetinden bahsederse tabîî o adamdan artık şüphe etmeğe mahal kalmaz”.³⁴⁹

Bu satırlarda ‘Avrupalı’nın yaptığı herşey doğrudur” zihniyetindeki toplumumuzun Avrupa’ya duyduğu özentî eleştirilmektedir.

Romanın ilerleyen sayfalarında Münir Bey’in prenses Cavidan için söylediği şu sözler aslında yazarın düşüncesidir:

“Fakat fazla işlemek gayretiyle bu ruh üzerinde fazla kuyumculuk yapmışlar.”³⁵⁰

Bu cümlede alaylı bir hava sezilir. Cavidan aslında kötü birisi değildir, ama çevrenin etkisiyle olduğu gibi görünmek yerine, çevresi onu nasıl görmek istiyorsa o tür davranışlar içine girdiği vurgulanmaktadır.

Görüldüğü gibi romanda çoğu kez eleştiri ve alay içiçe geçmiş durumdadır.

Romanda rastladığımız başka bir anlatım tutumu da onaylayıcı tutumdur. Özellikle ikinci bölümde onaylayıcı anlatım tutumu daha yaygındır. Örneğin, Lâmia’nın bir ara evlerinde barınmak zorunda kaldığı İmam Hakkı Efendi’nin, karısı Fatma Hanım kocası tarafından devamlı hırpalanır, dövülür. Bu duruma Lâmia çok üzülür, ama Fatma Hanım onu şu sözlerle teselli etmeye çalışır:

³⁴⁹ a.g.y.s. 10

³⁵⁰ a.g.y.s. 43

“Ziyanı yok kızım. O, erkektir, velinimetimdir kusuruna bakılmaz. O beni, cennete sokacak. Hem efendi Allah razı olsun, iyi adamdır. (...) Sahiden de öyleydi. Karısına bu kadar fena muamele eden Hakkı Efendi, başkalarına, Lâmia’ya şefkat ve merhametle muamele ediyordu.”³⁵¹

Bu alıntıda farkettiğimiz gibi Fatma Hanım’ın sözlerini bir de anlatıcı onaylamaktadır.

Binbaşı, yeğeni Vedat’ın Lâmia’yla zehirlenmesi olayına pek sıcak bakmaz. Zaten çevrenin dedikodusu adamı çileden çıkarmaya yeter de artar bile. Anlatıcı, Binbaşı’nın ikisi arasında bir ilişki olabileceği düşüncesini şöyle destekler:

“Binbaşı, bu şüphesinde haklıydı. Şimdi ne yapacak, kendisinin de Vedat’ın da hiç bir günahı olmadığını neyle ispat edecekti? Gördüğü bunca felâketlerden sonra niçin bu kadar tedbirsizce hareket etmişti?”³⁵²

Sonuç olarak Reşat Nuri Güntekin’in ‘Dudaktan Kalbe’ romanında anlatım biçiminin çeşitliliğinden dolayı tanrısal, kişisel ve yansız anlatım konumlarının üçünü birden görmek mümkündür. Dolayısıyla da içe ve dışa bakış açısının her ikisi de kullanılarak olaylar yansıtılmaktadır. İç monolog, bilinç akımı, betimleme, sunuş biçimlerinin yanısıra, kimi zaman montaj, leitmotif, geriye dönüş teknikleriyle eleştiri, alay, onaylayıcı anlatım tutumlarından yararlanılmakla anlatım tekniği açısından çok çeşitlilik ve zenginlik ortaya konmaktadır.

³⁵¹ a.g.y.s. 161-162

³⁵² a.g.y.s. 197

XI. SONUÇ - KARŞILAŞTIRMA

Tezimizde 19. yüzyıl Rus yazarlarından Tolstoy'un 1899 yılında yazdığı "Diriliş" romanıyla 20. yüzyıl Türk yazarlarından Güntekin'in 1925 yılında yazdığı "Dudaktan Kalbe" romanını incelemeye çalıştık.

Farklı iki toplumda benzer değer yargılarını yaklaşık aynı tarafsızlıkla savunan iki yazarın romanlarında konuların, olayların ve özellikle de figürlerin işleniş yönünden bir yakınlaşma söz konusudur. Bunun yanı sıra her iki yapıtında çağ roman olması ("Dudaktan Kalbe" için her ne kadar "aşk romanı" denilse de Türk halkının ahlâkî değerlerini ve toplumsal gerçeklerini yansıtmaları bakımından çağ romanıdır) ve belli bir dönemin yapısını çizmeleri açısından belirgin benzerlikler ortaya koymaktadırlar. Hem Tolstoy, hem Güntekin kendi dönemlerindeki toplumsal sorunlara ve yaşam tarzlarına eleştirel, ancak yıkıcı olmayan yaklaşımlar getirmişlerdir. Tolstoy'un "Diriliş" romanında olaylar ve kişiler zaman ve mekân uyumu içerisinde yazarın objektif olmayan yorumlarının da katıldığı bir çerçeveden yansımaktadır. Güntekin'in "Dudaktan Kalbe" romanı ise âdeta farklı kişilerden oluşan iki merkezli bir romandır ve yine yazarın tarafsız olmadığını açık seçik belli olduğu bir anlatım ve açıklamalarla kendini göstermektedir.

Romanların karşılaştırılmasına geçmeden önce Tolstoy ve Güntekin'de tesbit ettiğim ortak özellikleri açıklayalım:

a) Her iki yazar da aristokrat veya zengin burjuva kesiminden gelmelerine rağmen fakir ve/veya köylü kesimi desteklemektedirler. Ama bu desteğe rağmen her iki yazar da sanatın inceliklerini zorlamaz, en azından yarı objektif davranmaya çalışırlar.

b) Her iki yazar da kendi ülkelerinde hem zengin ve/veya aristokrat sınıfını hem de köy ve/veya taşra gerçeğini görmüş ve yorum yapacak kadar bilgi sahibi olmuşlardır.

c) Her iki yazarın da romanlarında fazla sayıda tip vardır, çoğu zaman bunların takibi güçtür.

d) Her iki yazarda toplumsal olaylara eleştirel bir yaklaşım getirmekle birlikte, kurulacak yeni sistem konusunda bir öneri getirmemektedirler.

Şimdi de yukarıda ortak özelliklerini açıkladığımız yazarların romanlarının benzeyen ve ayrılan noktaları göstermeye çalışalım.

‘Diriliş’ ve ‘Dudaktan Kalbe’ romanlarında figürlerin işlenişi ve ruhsal çözümlemeler önemli bir yer tutar. ‘Diriliş’teki Nehludov’la ‘Dudaktan Kalbe’deki H. Kenan, olayların akışını sürüklüyen kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Ama figürlerden Nehludov subay, Kenan sanatçıdır. Her iki figür de mesleklerinde belirli bir yere gelebilmek, tutunabilmek için çalışmaya başladıktan sonra farklı kişiliklere bürünürler. Nehludov subay olduktan sonra kumar, kadın ve sarhoşlukla gününü gün etmeye başlar. Kenan da Avrupa dönüşü tıpkı Nehludov gibi sabahlara kadar çalgı, kumar, kadınla gecelerini geçirir. Tabii ki bu tür bir yaşamı benimseyen kişilerden aşka inanmaları da beklenemez. Nehludov, Marya adında evli bir kadınla gönül eğlencesine girer. Kenan da aynı şekilde evli bir kadın olan Nimet Hanım’la kaçamaklar yapar. İki figür de çeşitli kadınlarla maceralar yaşarlar ama bunların içinden Nehludov’u en çok Maslova, Kenan’ı da Lâmia etkiler.

Bu arada hem Maslova, hem de Lâmia gerçek aşkın temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Her iki kadın da hamile kalır ve hamileliklerinin farkına vardıklarında içlerindeki çocukları benimser ve yaşama dört elle

sarırlılar. Ama Maslova'nın çocuğu doğduktan kısa bir süre sonra ölür. Bu iki kadından Maslova hiç kimsesi olmadığından geneleve düşer, Lâmia ise farklı bir çevre olan dayısının yanına Kütahya'ya gider. Her iki kadın figür de adam öldürme suçundan yargılanırlar. Hatta 'Diriliş'te Tolstoy bu kısımlarda uzun adalet sistemi eleştirilerine yer verir. Maslova dört yıl kürek cezasına çarptırılırken Lâmia namusunu müdafaa etmeye çalıştığı gerekçesiyle serbest bırakılır.

Her iki romanda da yaşanan aşk mevsimi yazdır. Gerek Nehludov, gerekse Kenan gerçek aşkı tattıkları Maslova ve Lâmia'yla evlenmezler. Çünkü onlara göre kendileri gibi yüksek mevki sahibi kişiler, Maslova ve Lâmia gibi fakir, halk kesiminden kişilere gönül veremezler. Aşk mutlaka şöret, servetle beraber yürür. Bu düşüncüyü taşıyanlardan Nehludov, Maslova'nın avucuna yüz ruble sıkıştırarak hatasını tamir ettiğini sanır. Kenan ise yarı isteksiz bir şekilde Lâmia'yla evlenebileceğini söyler. Ama gururlu, onurlu bir kız olan Lâmia *“aşkın sadece dudaklarda kalmasını isteyen, kalbe inmesine izin vermemeli”* diyen Kenan'ı reddeder. Nehludov da, Kenan da gerçek aşklarının arkalarından kendilerini teselli etmekle gecikmezler. Kenan *“adam sen de. Görülüyor ki dünya böyle. Pislik, dünyanın kuruluşunda, bizim mayamızda”* ³⁵³ sözleriyle avunurken Nehludov da yaklaşık benzer sözlerle *“Bu her zaman böyle olagelmıştır”* ³⁵⁴ demekle Kenan'ın düşüncelerini paylaşır gibidir. Bunun yanı sıra her iki figür de bir tür çıkar ilişkisine dayanan evlilik yapmaya çalışırlar. Nehludov, kendisi gibi soylu kesimden gelen prenses Missi'yle evlenmeyi planlar. Ama Maslova'yla karşılaşması bu evliliği

³⁵³ D.K.s. 98

³⁵⁴ D.s. 83

mümkün kılmaz. Kenan ise soylu, kültürlü Cavidan'ı sanatında yükselmeye hazırlanan bir basamak gibi gördüğünden onunla evlenir. Prenses Missi'yle prenses Cavidan bu nokta da benzerlikler gösterirler. Her ikisi de soylu ailelerden gelirler. Gerek Missi, gerekse Cavidan kötü huylu kişiler olmamalarına rağmen, çevrenin baskısını üzerlerinde hissettiklerinden, kendi istekleri değil, çevrelerinin istekleri doğrultusunda davranış biçimleri sergilerler.

Romanda yer alan bir başka benzerlik de her iki toplumda soylu ve halk kesiminin var olmasıdır. Soylu kesim zenginlik, bolluk, lüks içinde yaşarken, halk kesimi ise kıt kanaat geçinir. ('Diriliş'te halkın fakirliği daha yoğun işlenmiştir)

Romanlardaki benzer figürler arasında Nehludov'un kızkardeşi Natalya'yla, Kenan'ın kızkardeşi Afife de bulunmaktadır. Her ikisi de eşlerine iki çocuk doğurur. Hem Nehludov, hem de Kenan evlenmeden önceki Natalya'yı ve Afife'yi ararlar. Çünkü Natalya da, Afife de evlendikten sonra bambaşka bir kişiliğe bürünmüşlerdir.

'Dudaktan Kalbe'de sürgüne gönderilen Dr. Vedat, 'Diriliş'teki siyasi suçlu Simonson'a denk düşmektedir. Her iki figür de zeki, belirli prensipleri olan kişilerdir. Sonunda Dr. Vedat aşk hastalığının geçtiğine inanan Lâmia'yla evlenirken, Simonson da meziyetlerini takdir ettiği Maslova'yla evlenir. Her iki kadının da mutsuz başlayan yaşamları, romanın sonunda tersine döner ve ikisi de mutluluğu yakalar. Yenilgiye uğrayanlar 'Diriliş'te Maslova'ya acı çektiren Nehludov, 'Dudaktan Kalbe' ise Lâmia'yı üzen Kenan'dır. Başlangıçta kaderleri bir gibi gözüken Nehludov'la Kenan son bölümde ayrılırlar. 'Diriliş' romanındaki odak figür Nehludov, ün kazanmak,

iyi yaşamak, yaşadığı çevrede saygınlık elde etmek için kendi düşüncelerinden vazgeçip başkalarınınkini benimsemeye başladığından beri sürekli bir iç çatışma yaşarken, “Dudaktan Kalbe” romanındaki odak figür Kenan, yaşadığı seçkinler çevresinde kuvvetli ve yüksek adam görünmek çabasıyla âdeta bir komedi oynar ve kendi kendisiyle bir iç çatışmaya girer. Sonunda Nehludov, yaşadığı bunalımdan kurtulabilmek için çareyi dine sığınmakta görür. Burada Tolstoy’un sesi yükselir. Güntekin “Dudaktan Kalbe” romanının sonunu daha zayıf bitirir ve Kenan için tek kurtuluş yolu olarak ölümü görür. Kısacası Güntekin romanda aşk ve ölüm arasında bir bağlantı kurmaya çalışır ve Tolstoy’dan farklı olarak aşk ve gerçekçilik ölümüne galip gelir.

Görüldüğü gibi her iki romanda bazı figürler bağdaşmaktadır. Bununla birlikte bir romanda kullanılan bazı cümleleri diğer bir romanda aşağı yukarı aynı sözcüklerle görmek mümkündür. Örneğin, Maslova’nın Nehludov’a söylediği *“bazı şeyler öyle fena kınılır ki, hiçbir surette tamir edilemez”*³⁵⁵ sözlerini Cavidan Kenan’dan ayrılırken yinelemektedir. Aynı şekilde Nehludov Maslova’ya yaptığı hatayı tamir etmek için evlenmek istediğini söyler. “Dudaktan Kalbe”deki Dr. Vedat da Lâmia’nın kendisi yüzünden adının çıkmasına çok üzülür ve hatasını tamir etmek için evlenmek ister.

“Dudaktan Kalbe”deki mevki, itibar düşkünü dayı Saip Paşa, “Diriliş”teki mevkiini korumaya çalışan bürokratlara benzemektedir.

Romanda ayrılan en belirgin nokta Tolstoy’un yapıtında yönetimin haksızlıkları, halkın yoksulluğu, zayıf, kimsesiz kişilerin acıları yoğun bir biçimde gözler önüne serilir. Güntekin’in romanında ise Dr. Vedat’ın sürgüne

³⁵⁵ D.s. 191

gönderilişi hariç hemen hemen hiç yönetim, düzen, sistem bozukluğuna değinilmemiştir. ‘Dudaktan Kalbe’de sınıflar arasındaki farklılık ve bunun sonucunda ortaya çıkan evliliğin doğurduğu sorunlar açığa vurulur. Çünkü Kenan her ne kadar Avrupa’da ses getirmiş bir sanatçı olsa da, neticede o bağ çocuğudur. Doğuştan soylu değildir.

Tolstoy romanında hiç çekinmeden olduğu gibi eleştirilerini verirken, Güntekin biraz daha çekimser, biraz daha durgun bir anlatım içine girmiştir. Ama her iki romanda da alaylı bir dille soylu kesimin lüks aylak yaşantısı eleştirilir. Tolstoy romanında iyilikle kötülüğü aynı figüre verirken Güntekin böyle bir uygulama yoluna gitmemiştir. Tolstoy’la Güntekin’in ayrıldığı bir diğer nokta da ‘Diriliş’ romanında çok fazla ayrıntılara yer verilmiş olmasıdır. ‘Dudaktan Kalbe’ ise gerek konu gerekse olay ve figürler açısından çok daha az ayrıntıya girilmiştir. Örneğin ‘Diriliş’te figürlerin dış görünüş özellikleri ayrıntılarla belirtilirken, ‘Dudaktan Kalbe’de çoğu zaman ‘güzel, çirkin’ gibi yuvarlak ifadeler kullanılmıştır.

‘Diriliş’ romanında olaylar Moskova, Leningrad, Sibiry, Kuzminskoye ve Panovo köylerinde geçerken, ‘Dudaktan Kalbe’ romanında ise İstanbul, Kütahya, İzmir üçgeninde yürütülür.

Her iki romanda konu ve figür benzerliğinin yanısıra biçim benzerliği de söz konusudur. Biçim benzerliğinde hem ‘Diriliş’te, hem de ‘Dudaktan Kalbe’de yazarlar parantez içinde varlıklarını ortaya koyarlar. Ayrıca her iki romanda da baştan sona özetlenebilecek bir konu mevcuttur. Her iki roman da üç bölümden oluşur. Bu ana bölümlerin bir de alt bölümleri yer alır. Sayıca bu alt bölümler ‘Diriliş’te daha fazladır. Tolstoy’un yapıtında ‘b’ anlatım biçimi kullanılırken, Güntekin de ise ‘b’ ve ‘ben’ anlatım biçimlerinin her ikisine de

yer verilmektedir. ‘Diriliş’te uzun, kompleks yapılı cümlelere ağırlık verilir, ‘Dudaktan Kalbe’de ise daha çok kısa, okuyucuyu fazla yormayan cümleler tercih edilir. Ama her iki yazar da figürlerini almış oldukları eğitim ve içinde yaşadıkları çevreye uygun konuşturtmaktadırlar.

Gerek ‘Diriliş’ gerekse ‘Dudaktan Kalbe’nin ulaştırmak istediği ana düşünce insanlar arasındaki karşılıklı sevgi, anlayış ve hoşgörünün yaşamın temel yasası olduğu ve herkesin kendi yolundan gittiği takdirde mutlu olmaması için bir neden bulunmadığı gerçeğidir.

Sonuç olarak iki ayrı toplumun, iki ayrı dönemindeki ahlâkî yozlaşma ve toplumsal çöküşü dile getiren bu iki romanda benzeyen özelliklerin yanısıra farklılıklar da bulduk. Bütün bunlar romanın bütünüyle birbirine benzemesi ya da ‘Dudaktan Kalbe’ romanının daha önce yazılan ‘Diriliş’ romanından alındığı anlamına gelmez. Çünkü bir yazar, sanatında başarıya ulaşabilmek için mutlaka kendinden önce yazılanları okuyacaktır. Neticede her iki yazar da kendilerine özgü anlatım ve işleyiş biçimleriyle romanlarında başarıya ulaşmışlardır.

**The comparison of the novels “Resurrection” by Lev Nikolayeviç
Tolstoy and “From Lips to Hearth” by Reşat Nuri Güntekin**

The subject of this thesis is a comparison of ‘Resurrection’, a novel by the 19th century Russian writer L.N. Tolstoy (1828-1910) with ‘Dudaktan Kalbe’ (From Lips to Hearth) by Republican period Turkish writer Reşat Nuri Güntekin (1889-1956).

Beginning at the midst of the 18th century, certain discrepancies got apparent between the social and cultural characteristics of the urban class, striving for assimilating itself to the European aristocracy, bourgeoisie and the Russian peasantry, which keeps itself unchanged with respect to its life standards and traditions.

Though brought up in an aristocratic environment, Tolstoy has been a good observer of this gap between these two classes and reflects it successfully in his novels. Güntekin, on the other hand, narrates the moral values which underwent a change after ‘Meşrutiyet’, differences between the urban population and the peasantry, and the conflicts that shape the society. Because of this, both writers, drawing a lively portrait of the social environment in their novels, demonstrate the real sides, thoughts, agonies, joys and difficulties of the societies in which they live.

Tolstoy uses the main character of the novel, Nekhlyudov, to tell his own ideas on various institutions of the society and to make his comments and critics.

Though there are various writers who reflect in their novels the change of the Turkish society that had undergone sufferings similar to that of

the Russian society, most of them prefer Istanbul and its hinterland as the setting for their stories. Güntekin, on the other hand, who has had an opportunity to see not only Istanbul but Anatolia as well, as a consequence of his profession, can reflect the lives of the province people as they really are.

In ‘From Lips to Hearth’, Güntekin like Tolstoy, uses the main character of the novel, H.Kenan to express his own social ideas and critics.

The main characters of both novels, prefer to present themselves in conformity with social expectations and values instead of manifesting their real personalities in order to gain respect and avoid social isolation. Consequently, they both suffer from internal conflicts. While the protagonist of ‘Resurrection’, Nehludov surrenders to religion for relieving his pain, H.Kenan of ‘From Lips to Hearth’ chooses death. Both novels manifest a similarity with respect to their subjects, plots and especially to the description and evaluation of the characters.

The common message of both novels is the necessity of considering mutual love, understanding and tolerance as the main principles of life and mentioning the vital role played by moral virtues like goodness and integrity in the life of all human beings and existence.

Since the struggles of these characters show the falseness and the lacks of the social rules of their times, which are still valid, I believe that my work is of great significance.

ХІІІ. Р Е З Ю М Е

Тема нашей диссертации – сопоставительный анализ романа русского писателя Л. Н. Толстого "Воскресение" и романа турецкого писателя Р. Н. Гунтекина "От губ к сердцу".

Великий русский писатель Толстой неустанно работал над своим последним романом "Воскресение" десять лет. Это произведение пробудило небывалый интерес и его отдельные главы после публикации в России сразу переводились на другие языки и печатались почти во всех странах мира. В романе Толстой разоблачает вопросы о судьбах нищего крестьянства, о его правах на свободную жизнь, о праздной жизни дворянско-буржуазного общества и о религии. Роман открывается картиной наступления весны. Всё в природе радуется её наступлению, и только люди, не замечая разлитой вокруг них красоты, продолжают обманывать друг друга.

Толстой всю жизнь обдумывает вопросы о смысле человеческого бытия, о человеческом счастье, о том, как надо жить и он мучительно ищет пути к доброту, к истине. Как известно нравственное успокоение и согласие с самим собой необходимы для счастья человека. Вот единственный путь счастья, Толстой видел в постоянном самосовершенствовании человека. Нехлюдов является центром романа и через него писатель критикует образ жизни русского буржуазно-дворянского общества. Так же, как создателю романа "Воскресение" Толстому, Нехлюдову захочется освободиться от фальшивых отношений этой жизни, уйти из своей среды, жить так, как живёт простой народ. Нехлюдов решает, что исполнение евангельских заповедей о любви, прощении и о воздержании от дурных поступков даст людям счастье на земле. В этом убеждении он видит своё воскресение и предаётся личному самосовершенствованию и филантропической деятельности.

Роман турецкого писателя Гунтекина "От губ к сердцу" начинается со сцен, рисующих высшее общество. Писатель показывает отличительные черты этого общества — полная оторванность от народной среды и притворство, и рассматривает сложные вопросы о браке, любви и семье в связи с самыми различными сторонами. Роман в целом и образы героев развивается на основе широких жизненных наблюдений и личных впечатлений писателя как в романе "Воскресении". Здесь главным героем является Х. Кенан. Личность и биография во многом совпадают с личностью и биографией Нехлюдова, так как и оба героя переживают душевную опустошенность. Но в отличие от Нехлюдова, Х. Кенан покончит свою жизнь самоубийством. Кроме того и Толстой и Гунтекин в своих романах широко пользуются средствами сатиры, которая направлена против отрицательных явлений того времени. В результате оба произведения обратили внимание современников, а литературные критики заговорили о их художественных достоинствах и своеобразии таланта писателей.

XIV. RUSÇA ORİJİNAL METİNLER

8. но без намерения лишить жизни.
9. Посмотрите, какую они нелепость вынесли,
Ведь это каторжные работы, а она не виновата,
10. Рабле пишет, что юрист, к которому пришли судиться, после указания на всевозможные законы, по прочтении двадцати страниц юридической бессмысленной латыни предложил судящимся кинуть кости: чет или нечет. Если чет, то прав истец, если нечет, то прав ответчик.
11. Камера, в которой содержалась Маслова, была длинная комната, в девять аршин длины и семь ширины, с двумя окнами, выступающею облезлой печкой и нарами с разошедшимися досками, занимавшими две трети пространства. В середине, против двери, была темная икона с приклеенною к ней восковой свечкой и подвешенным под ней запыленным букетом иммортелек. За дверью налево было почерневшее место пола, на котором стояла вонючая кадка.
12. (...) в переполненной вдвое против нормального тюрьме в это время был поваральный тиф.
14. Чтоб голосу твоего не слышно было.
15. Я тебе покажу закон (...)

- Ветра
16. не было, а если он поднимался, то приносил насыщенный пылью и вонью масляной краски вонючий и жаркий воздух. Народа было мало на улицах, и те, кто были, старались идти в тени домов.
17. (...) сидя без движения, без света всю зиму, и вдруг на солнце, да в такой день, как нынче, да идут толпою, притока воздуха нет. Вот и удар.
18. Ну и пускай рожает. Тогда видно будет (...)
19. Я вам покажу, как бунтовать. Перестреляю, как собак.
20. Повели его, как и всех арестантов, по распоряжению Масленникова (...)
- Еще меньше может счесть себя виноватым осторожный доктор, свидетельствующий арестантов. Он аккуратно исполнил свою обязанность, отделил слабых и никак не мог предвидеть ни этой страшной жары, ни того, что их поведут так поздно и такой кучей. Смотритель?.. Но смотритель только исполнил предписание о том, чтобы в такой-то день отправить столько-то каторжных, ссыльных, мужчин, женщин. Тоже не может быть виноват и конвойный, которого обязанность состояла в том, чтобы счетом принять там-то столько-то и там-то сдать столько же.
21. И оба ненатурально засмеялись.
22. (...) лакей в шляпе с кокардой и пелерине (...)

23. Кушанья ставились на стол, и лакеи тотчас же уходили, так что обедающие брали сами кушанья. Мужчины не позволяли дамам утруждать себя излишними движениями и, как сильный пол, несли мужественно всю тяжесть накладыванья дамам и себе кушаний и наливания напитков. Когда же одно блюдо было съедено, графиня пожимала в столе пуговку электрического звонка, и лакеи беззвучно входили, быстро убирали, меняли приборы и приносили следующую перемену. Обед был утонченный, такие же были и вина. В большой светлой кухне работали французский шеф с двумя белыми помощниками.
25. (...)хочу, если вы желаете этого, отдать вам всю землю (...)
26. Разлюбозное дело.(...)
27. Только бы в силу платеж был, (...)
28. Землю отчего не взять!
29. Нам дело поивычное, — землей кормимся!
30. — Хорошо тебе говорить — порядок, сила наша не берет. (...)
31. Да так живем, вот, как видишь! Изба завалиться хочет, того гляди, убьет кого. А старик говорит — и эта хороша. Вот и живем — царствуем, — говорила бойкая старуха, нервно подергиваясь головой. — Вот сейчас обедать соберу.
32. /Первая перемена хлеб с квасом, а другая — квас с хлебом,!

33. Как живу? Побираюсь,

34. Мы лучше по-прежнему, (...)

35. Подпишись, он тебя живого проглотит.

37. говорили ее уста, а все существо говорило:
«Я вся твоя»

40. Ты что же, старый, не молишься? — сказал нехлюдовский ямщик, надев и оправив шапку. — Аль не крещеный?

Кому молиться-то?

— Известно кому, богу, — иронически проговорил ямщик.

— А ты покажи мне, игде он? Бог-то?

А ты какой, дедушка, веры?

— Никакой веры у меня нет. Потому никому я, никому не верю, кроме себе, —

Да как же себе верить? — сказал Нехлюдов,
— Можно ошибиться.

— Ни в жизнь, — тряхнув головой, решительно отвечал старик.

— Так отчего же разные веры есть? — спросил Нехлюдов.

— Оттого и разные веры, что людям верят, а себе не верят.

(...) Вер много, а дух один. И в тебе, и во мне, и в нем. Значит, верь всяк своему духу, и вот будут все соединены. Будь всяк сам себе, и все будут заедино.

— Что же, вы давно так исповедуете? — спросил его Нехлюдов.

Уж они меня двадцать третий год гонят:

«Как, говорят, тебя зовут?» Думают, я звание какое приму на себя. Да я не принимаю никакого. Я от всего отрекся; нет у меня ни имени, ни места, ни отечества, — ничего нет. Я сам себе. Зовут как? Человеком. «А годов сколько?» Я, говорю, не считаю, да и счесть нельзя, потому что я всегда был, всегда и буду. «Какого, говорят, ты отца, матери?» Нет, говорю, у меня ни отца, ни матери, кроме бога и земли. Бог — отец, земля — мать. «А царя, говорят, признаешь?» Отчего не признавать? он себе царь, а я себе царь.

1. Первая заповедь (Мф. V, 21—26) состояла в том, что человек не только не должен убивать, но не должен гневаться на брата, не должен никого считать ничтожным, «рака», а если поссорится с кем-либо, должен мириться, прежде чем приносить дар богу, то есть молиться.

Вторая заповедь (Мф. V, 27—32) состояла в том, что человек не только не должен прелюбодействовать, но должен избегать наслаждения красотой женщины, должен, раз сойдясь с одною женщиной, никогда не изменять ей.

Третья заповедь (Мф. V, 33—37) состояла в том, что человек не должен обещаться в чем-нибудь с клятвою.

Четвертая заповедь (Мф. V, 38—42) состояла в том, что человек не только не должен воздавать око за око, но должен подставлять другую щеку, когда ударят по одной, должен прощать обиды и с смирением нести их и никому не отказывать в том, чего хотят от него люди.

Пятая заповедь (Мф. V, 43—48) состояла в том, что человек не только не должен ненавидеть врагов, не воевать с ними, но должен любить их, помогать, служить им.

43. (...)спустив с кровати гладкие белые ноги, нашел ими туфли, накинул на полные плечи шелковый халат и, быстро и тяжело ступая, пошел в соседнюю с спальней уборную, всю пропитанную искусственным запахом эликсиров, одеколона, фиксатуаров, духов. Там он вычистил особенным порошком пломбированные во многих местах зубы, выполоскал их душистым полосканием, потом стал со всех сторон мыться и вытираться разными полотенцами. Вымыв душистым мылом руки, старательно вычистив щетками отпущенные ногти и обмыв у большого мраморного умывальника себе лицо и толстую шею, он пошел еще в третью комнату у спальни, где приготовлен был душ. Обмыв там холодной водой мускулистое, обложившееся жиром белое тело и вытершись лохматой простыней, он надел чистое выглаженное белье, как зеркало, вычищенные ботинки и сел перед туалетом расчесывать двумя щетками небольшую черную курчавую бороду и поредевшие на передней части головы выющиеся волосы.

«Все вещи, которые он употреблял,— принадлежности туалета: белье, одежда, обувь, галстуки, булавки, запонки,— были самого первого, дорогого сорта, незаметные, простые, прочные и ценные.»

44. Как только Катюша входила в комнату или даже издалека Нехлюдов видел ее белый фартук, так все для него как бы освещалось солнцем, все становилось интереснее, веселее, значительнее; жизнь становилась радостней.

45. Жизнь его в этот год в деревне у тетушек шла так: он вставал очень рано, иногда в три часа, и до солнца шел купаться в реку под горой, иногда еще в утреннем тумане, и возвращался, когда еще роса лежала на траве и цветах. Иногда по утрам, напившись кофею, он садился за свое сочинение или за чтение источников для сочинения, но очень часто, вместо чтения и писания, опять уходил из дома и бродил по полям и лесам. Перед обедом он засыпал где-нибудь в саду, потом за обедом веселил и смешил тетушек своей веселостью, потом ездил верхом или катался на лодке и вечером опять читал или сидел с тетушками, раскладывая пасьянс,

46. Он мечтал о женщине только как о жене. Все же женщины, которые не могли, по его понятию, быть его женой, были для него не женщины; а люди.
47. Если бы Нехлюдов тогда ясно сознал бы свою любовь к Катюше и в особенности если бы тогда его стали бы убеждать в том, что он никак не может и не должен соединить свою судьбу с такой девушкой, то очень легко могло бы случиться, что он, с своей прямолинейностью во всем, решил бы, что нет никаких причин не жениться на девушке, кто бы она ни была, если только он любит ее.
48. (...) все то, что он, веря себе, считал хорошим, считалось дурным другими, и, наоборот, все, что, веря себе, он считал дурным, считалось хорошим всеми окружающими его. И кончилось тем, что Нехлюдов сдался, перестал верить себе и поверил другим.
49. Один — духовный, ищущий блага себе только такого, которое было бы благо и других людей, и другой — животный человек, ищущий благо только себе и для этого блага готовый пожертвовать благом всего мира.
50. Тогда женщина представлялась таинственным и прелестным, именно этой таинственностью прелестным существом, — теперь значение женщины, всякой женщины, кроме своих семейных и жен друзей, было очень определенное: женщина была одним из лучших орудий испытанного уже наслаждения.
51. смотри, пропустишь свое наслаждение, свое счастье
52. «Что же это: большое счастье или большое несчастье случилось со мной?» — спрашивал он себя. «Всегда так, все так», (...)

53. Всегда так. Так это было с Шенбоком и гувернанткой, про которую он рассказывал, так это было с дядей Гришей, так это было с отцом, когда он жил в деревне, и у него родился от крестьянки тот незаконный сын Митенька, который и теперь еще жив. А если все так делают, то, стало быть, так и надо».
55. (...) в этом доме бывало приятно, не только вследствие того хорошего тона роскоши, которая приятно действовала на его чувства, но и вследствие той атмосферы льстивой ласки, которая незаметно окружала его.
56. (...) он хотел возражать, но ему страшно было говорить за Маслову,— ему казалось, что все сейчас узнают его отношения к ней.
57. — Вознаграждение, расходы по этому делу я беру на себя, (...)
59. (...) освободиться надо, освободиться от всех этих фальшивых отношений и с Корчагиными, и с Марьей Васильевной, и с наследством и со всем остальным... Да, подышать свободно.
60. А в действительности мы так дурны, то есть я так дурен, (...)
62. Виновник же всего я, (...)
- Потому что я обманул ее и привел в то положение, в котором она теперь. Если бы она не была тем, до чего я ее довел, она и не подверглась бы такому обвинению.
63. Прости меня, я страшно виноват перед... (...)

64. (...) но если нельзя уже поправить прошлого, то я теперь сделаю всё, что могу.
65. — Что я хочу загладить свою вину,— продолжал Нехлюдов,— и загладить не словами, а делом. Я решил жениться на вас.
66. Легкие, напруживая полушубок, дышат морозным воздухом, на лицо сыплется с задетых дугой веток снег, телу тепло, лицу свежо, и на душе ни забот, ни упреков, ни страхов, ни желаний. Как было хорошо! А теперь? Боже мой, как все это было мучительно и трудно!..
68. Так не унывайте; сделаем, что можно, (...)
69. «Нет! То, что случилось, не может изменить — может только подтвердить мое решение. Она пусть делает то, что вытекает из ее душевного состояния,— шашни с фельдшером, так шашни с фельдшером — это ее дело... А мое дело — делать то, чего требует от меня моя совесть,— сказал он себе.— Совесть же моя требует жертвы своей свободой для искупления моего греха, и решение мое жениться на ней, хотя и фиктивным браком, и пойти за ней, куда бы ее ни послали, остается неизменным» (...)
70. (...) несколько не смущались тем, что страдали невинные, а были озабочены только тем, как бы устранить всех опасных.
71. Нехлюдов видел, что людоедство начинается не в тайге, а в министерствах, комитетах, и департаментах и заключается только в тайге; что его зятя, например, да и всем тем судейским и чиновникам, начиная от пристава до министра, не было никакого дела до справедливости или блага народа, о которых они говорили, а что всем нужны были только те рубли, которые им платили за то, чтобы они делали все то, из чего выходит это развращение и страдание.

72. Ведь все эти люди — и Масленников, и смотритель, и конвойный, — все они, если бы не были губернаторами, смотрителями, офицерами, двадцать раз подумали бы о том, можно ли отправлять людей в такую жару и такой кучей, двадцать раз дорогой остановились бы и, увидав, что человек слабеет, задыхается, вывели бы его из толпы, свели бы его в тень, дали бы воды, дали бы отдохнуть и, когда случилось несчастье, выказали бы сострадание.
73. (....) может быть, и нужны эти губернаторы, смотрители, городовые, но ужасно видеть людей, лишенных главного человеческого свойства (....)
И это не может быть иначе, потому что взаимная любовь между людьми есть основной закон жизни человеческой.
74. (....) прощать всегда, всех, бесконечное число раз прощать, потому что нет таких людей, которые бы сами не были виновны и потому могли бы наказывать или исправлять.
75. Только исполняя люди эти заповеди, и на земле установится царствие божие, и люди получат наибольшее благо, которое доступно им.
76. (....) и стала подле надзирателя невысокая и очень полногрудая молодая женщина в сером халате, надетом на белую кофту и на белую юбку. На ногах женщины были полотняные чулки, на чулках — острожные коты, голова была повязана белой косынкой, из-под которой, очевидно умышленно, были выпущены колечки вьющихся черных волос. Все лицо женщины было той особенной белизны, которая бывает на лицах людей, прошедших долгое время взаперти, и которая напоминает ростки картофеля в подвале. Такие же были и небольшие широкие руки и белая полная шея, видневшаяся из-за большого воротника халата. В лице этом поражали, особенно на матовой бледности лица, очень черные, блестящие, несколько подпухшие, но очень оживленные глаза, из которых один косил немного. Она держалась очень прямо, выставляя полную грудь.

77. — ~~Пуще всего — лишнего не высказывай, стой на одном, и шабаш.~~
— ~~Да уж одно, бы что, хуже не будет, (...)~~
78. «Пройдет поезд — под вагон, и кончено», (...)
80. Тоже и здесь попала я. Только меня привели, а тут партия с вокзала. Так так одолели, что не знала, как отделаться. Спасибо, помощник отогнал. Один пристал так, что на силу отбилась.
81. Ни в чем не виновата, (...)
как сначала говорила, так и теперь говорю: не брала, не брала и не брала, ничего я не брала, а перстень он мне сам дал...
- В этом признаю. Только я думала, как мне сказали, что они сонные, что от них ничего не будет. Не думала и не хотела. Перед богом говорю — не хотела, (...)
82. Похоже, да не признаю, (...)
83. — Нечего искупать, что было, то было и прошло, — (...)
84. Теперь этот чисто одетый, выхоленный господин с надушенной бородой был для нее не тот Нехлюдов, которого она любила, а только один из тех людей, которые, когда им нужно было, пользовались такими существами, как она, и которыми такие существа, как она, должны были пользоваться как можно для себя выгоднее.
85. (...) не виновата. Разве я воровка или грабительница. У нас говорят, что все от адвоката, — продолжала она. — Говорят, надо прошение подать. Только дорого, говорят, берут...

86. И в ней вдруг поднялось опять прежнее озлобление к нему, захотелось бранить, упрекать его. Она жалела, что упустила случай нынче высказать ему еще раз то же, что она знает его и не поддастся ему, не позволит ему духовно воспользоваться ею, как он воспользовался ею телесно, не позволит ему сделать ее предметом своего великодушия.
87. Всё вы не то говорите. Бога? Какого бога? Вот вы бы тогда помнили бога. (...)
88. (...) не можешь себе представить, до какой степени я чувствую свою вину перед тобою!...
Тогда не чувствовал, а сунул сто рублей,
89. Противен ты мне, и очки твои, и жирная, поганая вся рожа твоя. Уйди, уйди ты! (...)
90. Что вы жениться хотите — не будет этого никогда. Повешусь скорее! Вот вам.
91. Она похудела, загорела, как будто постарела; на висках и около рта обозначились морщинки, (...)
93. Рагожинский был человек без имени и состояния, но очень ловкий служака, который, искусно лавируя между либерализмом и консерватизмом, пользуясь тем из двух направлений, которое в данное время и в данном случае давало лучшие для его жизни результаты, и, главное, чем-то особенным, чем он нравился женщинам, сделал блестящую относительно судейскую карьеру
94. Какой смысл имеет отдача земли крестьянам с платой им самим же себе? — говорил он. — Если уж он хотел это сделать, мог продать им через крестьянский банк. Это имело бы смысл

95. Земля не может не быть чьей-нибудь собственностью.

Право собственности прирождено человеку / Без права собственности не будет никакого интереса в обработке земли. / Уничтожьте право собственности, и мы вернемся к дикому состоянию.

(...) если вы ее нынче разделите поровну, завтра она опять перейдет в руки более трудолюбивых и способных.

96. Состояние моих детей обеспечено, и я зарабатываю столько, что мы живем, и полагаю, что и дети будут жить безбедно. (...)

97. (...) невинные никогда, или по крайней мере как самое редкое исключение, бывают наказаны. А наказываются виновные. (...)

98. Да, разумеется, всегда были и будут судебные ошибки. Человеческое учреждение не может быть совершенно

99. Я видел на суде, как товарищ прокурора всеми силами старался обвинить несчастного мальчика, который во всяком неизвращенном человеке мог возбудить только сострадание; знаю, как другой прокурор допрашивал сектанта и подводил чтение Евангелия под уголовный закон; да и вся деятельность судов состоит только в таких бессмысленных и жестоких поступках.

101. — В сенате? (...)

Ну, а из настоящих я не знаю никого. Все это бог знает кто — или немцы.

102. Он мне ведет идти на речку белье полоскать и есть один картофель.

103. Он видел нынче все морщинки на ее лице, знал, видел, как взбиты волосы, видел остроту локтей и, главное, видел широкий ноготь большого пальца, напоминавший такой же ноготь отца.
105. Мистицизм без поэзии — суеверие, а поэзия без мистицизма — проза. / (...)
106. Против бога не пойдешь, (...)
107. / «Федосью нашу точно подменили, совсем другая баба стала» /
108. (...) решал разумом, а что решал, то и делал /
109. Во время суда он решил, что судьи не имеют права судить его, и высказал это. Когда же судьи не согласились с ним и продолжали его судить, то он решил, что не будет отвечать, и молчал на все их вопросы.
110. (...) все в мире живое, что мертвого нет, что все предметы, которые мы считаем мертвыми, неорганическими, суть только части огромного органического тела, которое мы не можем обнять, и что поэтому задача человека, как частицы большого организма, состоит в поддержании жизни этого организма и всех живых частей его /
111. (...) / сколько надо часов работать, сколько отдыхать, как питаться, как одеваться, как топить печи, как освещаться /
112. (...) / размножение людей есть только низшая функция человека, высшая же состоит в служении уже существующему живому

113. (...) такая любовь не только не препятствует фагоцитной деятельности служения слабым, но еще больше воодушевляет к ней.
114. — А мне с кухарками и кучерами бывало весело, а с нашими господами и дамами скучно, — (...)
115. Господин офицер, позвольте я понесу девочку
- / Очевидно, красивое лицо Марьи Павловны с ее прекрасными выпуклыми глазами (он уже видел ее при приемке) подействовало на офицера /
- Мне все равно, несите, коли хотите. /
116. ^{она ни-} когда не думала о себе, а всегда была озабочена только тем, как бы услужить, помочь кому-нибудь в большом или малом /
117. ^{«Один} раз, — ~~как она смеясь,~~ рассказывала, — ко мне пристал на улице какой-то господин и ни за что не хотел отстать, так я так потрясла его, что он испугался и убежал от меня» /
118. (...) непонятное и вместе с тем отвратительное и оскорбительное для человеческого достоинства /
119. — Кто виноват? Никто, — сказал он решительно. — Скажите прокурору — он скажет, что виноват губернатор, скажите губернатору — он скажет, что виноват прокурор /

120.

Во-первых, чтение во время судебного следствия акта исследования внутренностей. Смелкова было прервано в самом начале председателем» — раз./

/«Во-вторых, защитник Масловой,— продолжал он читать,— был остановлен во время речи председателем, когда, желая охарактеризовать личность Масловой, он коснулся внутренних причин ее падения, на том основании, (...)

«В-третьих, в заключительном слове своем председатель, вопреки категорического требования 1 пункта 801 статьи Устава уголовного судопроизводства, не разъяснил присяжным заседателям, из каких юридических элементов складывается понятие о виновности, и не сказал им, что они имеют право, признав доказанным факт дачи Масловой яду Смелкову, не вменить ей это деяние в вину за отсутствием у нее умысла на убийство (...)

/В-четвертых,— продолжал адвокат,— присяжными заседателями ответ на вопрос суда о виновности Масловой был дан в такой форме, которая заключала в себе явное противоречие. Маслова обвинялась в умышленном отравлении Смелкова с исключительно корыстной целью, каковая являлась единственным мотивом убийства. (...)

121

Я бы не посоветовал тебе иметь с ним дело. Фанарин — est un homme taré

122.

ласковая собачка крутит хвостом, сжимается; извивается; прижимает уши и безумно носится кругами. То же самое был готов делать Масленников./

123.

Ах, ты об этом? Нет, mon cher, решительно тебе не надо пускаться тебе до всего дело

124.

Так что дай бог, чтобы всякий русский человек мог так кушать/

126.

цифические черты того печального явления разложения, которому подвергаются в наше время те элементы нашего общества, которые находятся под особенно, так сказать, жгучими лучами этого процесса... спе-

127. (...) могла бы жить честным трудом;

128. — Qu'elles s'amuse et que le bon Dieu les
129. bénisse...¹ А, Нехлюдов, здравствуйте! Что давно вас
130. не видно? — приветствовал он Нехлюдова. — Allez
131. presenter vos devoirs à madame². И Корчагины тут.
132. Et Nadine Bukshevden. Toutes les jolies femmes de la ville¹, — сказал он, подставляя и несколько приподнимая свои военные плечи под подаваемую ему его же великолепным с золотыми галунами лакеем шинель. — Au revoir, mon cher!² — Он пожал еще руку Масленникову.

134. — Что такое? Comme cela m'intrigue², — говорила Катерина Алексеевна, когда Нехлюдов ушел. — Я непременно узнаю. Какая-нибудь affaire d'amour-propre: il
135. est très susceptible, notre cher Митя³!

137. — Знаю, знаю, но что же теперь делать? — сказал Нехлюдов. — Теперь я решил, что не оставляю тебя, — повторил он, — и что сказал, то сделаю.

138. (...) ему говорят: не воруй, а он видит и знает, что фабриканты крадут его труд, удерживая его плату, что правительство со всеми своими чиновниками, в виде податей, обкрадывает его не переставая.

159. Нам тебя нельзя не уважать, потому мы у тебя в руках; ты из нас веревки выешь.

С богатым не судись, видно.

160. — Я видел там тетку вашу, — сказал Нехлюдов.
— Видели? — сказала она равнодушно.
— Хорошо ли вам здесь? — спросил Нехлюдов.
— Ничего, хорошо, — сказала она.
— Не слишком трудно?
— Нет, ничего. Я не привыкла еще.
— Я за вас очень рад. Все лучше, чем там.

161. Такие же сытые были кучера с огромными задами и пуговицами на спине, такие же швейцары в фуражках, обшитых галунами, такие же горничные в фартуках и кудряшках и в особенности лихачи-извозчики с подбритыми затылками, сидевшие, развалясь, в своих пролетках, презрительно и развратно рассматривая проходящих.
166. Везде, где не было мостовой, вдруг зазеленела трава; березы в садах осыпались зеленым пухом, и черемуха и тополя расправляли свои длинные пахучие листья, а в домах и магазинах выставляли и вытирали рамы.
167. Была темная осенняя, дождливая, ветреная ночь. Дождь то начинал хлестать теплыми крупными каплями, то переставал. В поле, под ногами, не было видно дороги, а в лесу было черно, как в печи. (...)
168. (...) это был прекрасный сын, верный товарищ и по своим годам хорошо образованный светский человек, с большим тактом, всегда эlegantный и красивый и вместе с тем необыкновенно правдивый и честный. Он учился прекрасно без особенного труда и без малейшего педантизма, получая золотые медали за сочинения.
169. (...) но каждая река бывает что узкая, то быстрая, то широкая, то тихая, то чистая, то холодная, то мутная, то теплая.
170. С этой целью он ездил то в Петербург, то за границу, то в Киев, то в Одессу (...)
171. Он просил у Нехлюдова защиты, а между тем подтрунивал и над собой, и над судьями, и над тюрьмой, и над всеми законами, не только уголовными, но и божескими.

175. Рыжая плакала о том, что ее сейчас обругали, прибили и не дали ей вина, которого ей так хотелось. Плакала она и о том, что она во всей жизни своей ничего не видала, кроме ругательств, насмешек, оскорблений и побоев.
176. «Я жить хочу, хону семью, детей, хочу человеческой жизни».- (...)
179. (ему хотелось устроиться просто, по-студенчески)
180. (818 статья гласит о том, что если суд найдет обвинение несправедливым, то он может отменить решение присяжных.)
184. Выйдя в коридор, она, немного закинув голову, посмотрела прямо в глаза надзирателю и остановилась в готовности исполнить все то, что от нее потребуют. Надзиратель хотел уже запереть дверь, когда оттуда высунилось бледное, строгое, морщинистое лицо просто-волосой седой старухи. Старуха начала что-то говорить Масловой. Но надзиратель надавил дверь на голову старухи, и голова исчезла.
185. Веселы были и растения, и птицы, и насекомые, и дети. Но люди — большие, взрослые люди — не переставали обманывать и мучать себя и друг друга. Люди считали, что священно и важно не это весеннее утро, не эта красота мира божия, данная для блага всех существ, — красота, располагающая к миру, согласию и любви, а священно и важно то, что они сами выдумали, чтобы властвовать друг над другом.

187. — Девчонка не виновата, запуталась, — сказал добродушный купец, — надо снисхождение дать.
— Вот это и обсудим, — сказал старшина. — Мы не должны поддаваться нашим личным впечатлениям.
— Хорошо резюме сказал председатель, — заметил полковник.
— Ну, хорошо! Я чуть не заснул.

189. В этих случаях всегда он чувствовал внутренний разлад и недовольство собой и колебание: просить или не просить, но всегда решал, что надо просить. Дело ведь в том, что ему будет неловко, стыдно, неприятно у этой Mariette и ее мужа, но зато может быть то, что несчастная, мучающаяся в одиночном заключении женщина будет выпущена и перестанет страдать, и она и ее родные.

191. «Как их много, как ужасно их много, и какие они сытые, какие у них чистые рубашки, руки, как хорошо начищены у всех сапоги, и кто это все делает? И как им всем хорошо в сравнении не только с осторожными, но и с деревенскими», (...)

192. «Что в ней происходит? Как она думает? Как она чувствует? Хочет ли она испытать меня, или действительно не может простить? Не может она сказать всего, что думает и чувствует, или не хочет? Смягчилась ли она, или озлобилась?» (...)

193. «Землей я не должен владеть. Не владея же землею, я не могу поддерживать все это хозяйство. Кроме того, я теперь уеду в Сибирь, и потому ни дом, ни имение мне не нужны», — говорил один голос. «Все это так, — говорил другой голос, — но, во-первых, ты не проведешь же всей жизни в Сибири. Если же ты женишься, то у тебя могут быть дети. И как ты получил имение в порядке, ты должен таким же передать его. Есть обязанность к земле. Отдать, уничтожить все очень легко, завести же все очень трудно. Главное же — ты должен обдумать свою жизнь и решить, что ты будешь делать с собой, и соответственно этому и распорядиться своей собственностью».

195. «Если бы она только знала, кто я, то ни за что не принимала бы меня. А я еще в упрек ставил ей ее кокетство с тем господином. Да нет, если бы даже она и пошла теперь за меня, разве я мог бы быть не то что счастлив, но спокоен, зная, что та тут, в тюрьме, и завтра, послезавтра пойдет с этапом на каторгу. Та, поруганная мной женщина, пойдет на каторгу, а я буду здесь принимать поздравления и делать визиты с молодой женой. Или буду с предводителем, которого я постыдно обманывал с его женой, на собрании считать голоса за и против проводимого постановления земской инспекции школ и тому подобное, а потом буду назначать свидания его жене (какая мерзость!); или буду продолжать картину, которая, очевидно, никогда не будет кончена, потому что мне и не следует заниматься этими пустяками и не могу ничего этого делать теперь» (...)

196. Всякому человеку, для того чтобы действовать, необходимо считать свою деятельность важною и хорошею. И потому, каково бы ни было положение человека, он непременно составит себе такой взгляд на людскую жизнь вообще, при котором его деятельность будет казаться ему важною и хорошею.

197. Он не только вспомнил, но почувствовал себя таким, каким он был тогда, когда он четырнадцатилетним мальчиком молился богу, чтобы бог открыл ему истину, когда плакал ребенком на коленях матери, расставаясь с ней и обещаясь ей быть всегда добрым и никогда не огорчать ее, — почувствовал себя таким, каким он был, когда они с Николенькой Иртневым решали, что будут всегда поддерживать друг друга в доброй жизни и будут стараться сделать всех людей счастливыми.

199. — «188* года апреля 28 дня, по указу его императорского величества, окружный суд, по уголовному отделению, в силу решения господ присяжных заседателей, на основании 3 пункта статьи 771, 3 пункта статьи 776 и статьи 777 Устава уголовного судопроизводства, определил: крестьянина Симона Картинкина, 33 лет, и мещанку Екатерину Маслову, 27 лет, лишив всех прав состояния, сослать в каторжные работы
201. *Матф. Гл. XVIII. Ст. 21.* Тогда Петр приступил к нему и сказал: господи! сколько раз прощать брату моему, согрешающему против меня? до семи ли раз? *22.* Иисус говорит ему: не говорю тебе: до семи, но до седмижды семидесяти раз.
Матф. Гл. VII. Ст. 3. И что ты смотришь на сучок в глазе брата твоего, а бревно в твоём глазе не чувствуешь?
Иоанн. Гл. VIII. Ст. 7. ...кто из вас без греха, первый брось на нее камень.
Лука. Гл. VI. Ст. 40. Ученик не бывает выше своего учителя; но и усовершенствовавшись, будет всякий, как учитель его.
204. Забрал людей, запер в клетку войско пленных. Люди должны в поте лица хлеб есть, а он их запер, как свиней, кормит без работы, чтоб они озябли.
205. — Ну, здравствуйте, мой друг, садитесь и рассказывайте, — сказала княгиня Софья Васильевна с своей искусной, притворной, совершенно похожей на натуральную, улыбкой, открывавшей прекрасные длинные зубы, чрезвычайно искусно сделанные, совершенно такие же, какими были настоящие.
206. Сковородников, жадно, с всхлюпыванием затягиваясь смятой папиросой, которую он держал между корнями пальцев у ладони, и громко захохотал.

XV. KAYNAKÇA

1. AYTAÇ, Gürsel : Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990
2. BAŞTIMAR, Z : Tolstoy, Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Yenigün Yayınevi, İstanbul, 1961
3. BIÇKOV, S.P. : Tolstoy v russkoy kritike, sbornik statey, 2. izd, Moskva, 1952
4. BURDURLU, İ.Z. : Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin, İstanbul, 1977
5. DOĞAN, D.Mehmet : Büyük Türkçe Sözlük, Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 1994
6. EMİL, Birol : Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984
7. EMİL, Birol : Reşat Nuri Güntekin, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1046, Türk Büyükleri Dizisi: 114, Ankara, 1989
8. GÜNTEKİN, R.N. : Dudaktan Kalbe, İnkılâp Kitabevi, 18. baskı, İstanbul, 1994
9. GÜNTEKİN, R.N. : Tolstoy, Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933
10. İMLA KILAVUZU : Türk Dil Kurumu Yayınları: 525, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1993
11. KUPREYANOVA. Y.N. : Lev Nikolayeviç Tolstoy sobraniye soçineniy v dvenadtsati tomah, t.11 "Voskreseniye", hudoj. lit, Moskva, 1975

12. MUSTAFAYEV, E.M.E. : Russko - Turetskiy Slovar', Moskva, 1972
SÇERBİNİN, İ.V.G. Rusça - Türkçe Sözlük
Moskova, 1972
13. NACİ, Fethi : Reşat Nuri'nin Romancılığı,
1. baskı, İstanbul, 1995
14. OJEGOV, S.İ. : Slovar' Russkogo Yazıka
"Russkiy Yazık", Moskva, 1986
15. ÖNERTOY, Olcay : Reşat Nuri Güntekin, Yaşamı, Kişiliği, Yapıtları,
Seçmeler,
Altın Kitaplar Matbaası, 3. baskı, İstanbul, 1991
16. POYRAZ, Türkân : Reşat Nuri Güntekin,
ALPBEK, Muazzez Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957
17. ROLLAND, Romain : Tolstoy'un Hayatı, çev: Tahsin Yücel,
Varlık Yayınevi, İstanbul, 1969
18. ROMANOV, G.İ. : Roman L.N. Tolstogo "Voskreseniye" "Nauka"
Moskva, 1991
19. SKATOV, N.N. : İstoriya russkoy literaturı 19. veka-vtoraya
BİLİNKİS, Y.S. polovina
2-e izd, prosveşçeniye, Moskva, 1991
20. SVİRSKİY, V.D. : Russkaya Literatura, 4.e izd, prosveşçeniye,
TODOROV, L.V. Leningrad, 1990
FRANTSMAN, Y.K.
21. TOLSTOY, L.N. : "Voskreseniye" roman,
izd "pravda", Moskva, 1985

22. UYGUNER, Muzaffer : Reşat Nuri Güntekin, Yaşamı, Sanatı,
Yapıtlarından Seçmeler,
Bilgi yayınevi, 2. baskı, Ankara, 1993
23. YEĞİN, Abdullah : Osmanlıca-Türkçe, İslamî-İlmî-Edebî-Felsefî,
Yeni Lûgat, 4. baskı, Hizmet Vakfı, İstanbul,
1983
24. YÜCEBAŞ, Hilmi : Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri,
Yeni Matbaa, İstanbul, 1957
25. YÜCEL, Tahsin : Tolstoy (Dünya Klasikleri),
Varlık Yayınevi, İstanbul, 1962
26. ZWEİG, Stefan : Trois Poetes de Leur Vie: Stendhal Casanova -
Tolstoi (Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar) çev:
Dr. Ayda Yörükân, Türkiye İş Bankası Kültür
Yayınları, 3. baskı, Pierre Belfond, Paris, 1983

YL

A.Ü.SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Jüri toplantı tutanağına göre "L.N. Tolstoy'un "Din" ve R.N. Gülnelkin'in "Dudaktan Kalbe" Romanlarına Karşılaştırmaları" başlıklı tezi savunulmaya layık bulunan Baki Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Ayhan Kızıllı, 1.7.1986 günü saat 10.00'de Prof. Dr. Altan Aykut'un başkanlığında toplanan tez jürisi tarafından tez savunmasına alındı; savunma sonucunda,

Tezin;

(yüz)

- a) 100/100 ile başarılı sayılmasına,
b) düzeltilmek üzere iadesine,
c) reddine,

Oybirliği/Oyçokluğu ile karar verildi.

Prof. Dr. Altan Aykut
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Günel Aytaç
Üye

(Üye)

Üye

(Üye)

Doç. Dr. Leman Ergeneç

NOT : İlgili Yönetmelik Maddesi Arka Sayfadadır.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sayı : 3994
Tarih : 1986

Sn. Akay